საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

დ. გულიას სახელობის აფხაზეთის ენის, ლიტერატურისა და ისტორიის ინსტიტუტი

მ. ციკოლია

მარტივი წინადადება აფხაზურსა და ქართველურ ენებში

სიბილისი
„მეცნიერება"
1990

81.2 Гр
Ц 608

მარტივი წინადადების სტრუქტურულ თავისებურებათა დიაქრონიულ და სინქრონიულ ასპექტში შესწავლის საფუძველზე ნაშრომში დადგენილია აფხაზურ-ქართველური სინტაქსურ-სემანტიკური პარალელები, მოცემულია განსხვავებული ენობრივი ფენომენების მეცნიერული დეფინიცია.

რედაქტორი პროფ. ღ. ჭკადუა

რეცენზენტები: ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი ხ. ბლაუბა
ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი ნ. არშბა

Ц $\frac{4602020200}{М607(06)-90}$ 123-90
© გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1990

ISBN 5-520-00639-3

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

როგორც ცნობილია, წინადადების საკითხი ყველაზე რთული საკითხია სინტაქსში. რამდენადაც წინადადება აზროვნების პროცესთანაა დაკავშირებული, მასში ასახვას პოულობს ფორმისა (resp. გრამატიკული კატეგორიებისა) და შინაარსის (resp. აზროვნების) შინაგანი კავშირი. ეს, თავის მხრივ, აძნელებს ენაში ენობრივის (resp. გრამატიკულის) გამოყოფას და ჰომოგენურობის პრინციპის დაცვას კვლევის პროცესში, რაც ასე მიუცილებელია იმისათვის, რომ შესასწავლ ობიექტს თავისი კუთვნილი ადგილი მიეჩინოს სამეცნიერო დისციპლინებს შორის. „სხვადასხვა ენას სხვადასხვა თვისება შეიძლება აღმოაჩნდეს: ერთი ენის თვისებები, მისი არსებითი ნიშნები შეიძლება სულ არ აღმოაჩნდეს მეორე ენას, და პირიქით. ამიტომ გასაკვირი არაა, რომ არათუ ტრანსცენდენტიზმის მიერ გამომუშავებული სინტაქსური ცნებები (ასეთი ინდოევროპულ ენებშიაც უვარგისი არიან!), არამედ იმანენტიზმის თვალსაზრისით ჩამოყალიბებული ცნებებიც ინდოევროპული ენათმეცნიერებისა მხოლოდ იმდენად გამოდგება სხვა ენისათვის, რამდენადაც ამ უკანასკნელს აღმოაჩნდება ინდოევროპული ენათა თვისებები... ქართული რელატივიზმიანი წინადადების შედგენილობაც და მექანიზმიც იმდენად თავისებურია, რომ მისთვის ევროპული ენათა სინტაქსის ცნებები ნამდვილი პროკრუსტეს საწოლი იქნებოდა"[1]!

---

1 ჩ ი ქ ო ბ ა ვ ა არნ. მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში, თბილისი, 1968, გვ. 028.

რადგანაც ენა ხიშმიერია ხასტე

ამ ძალებმა აზრის შესახებ გრამატიკული შეცნიერების სფეროში[3].

საყურადღებოა, რომ ორივ ლოგიკაზმისა და ფსიქოლოგიზმის მიმდევრები ამა თუ იმ ენის ხინგალის საკითხებს ეხებიან, ხაზს უსვამენ ენისა და აზროვნების ერთიანობის მარქსისტულ დებულებას. მაგალითად, ა.პოსვიანსკაია, რომელიც სიტყვათა რიგის შესწავლისას ხელმძღვანელობს წინადადების აქტუალური დაყოფის მეთოდით, აღნიშნავს: განსხვავება რა სიტყვათა რიგს, ზოგიერ ერთ-ერთ გრამატიკულ საშუალებას ჩვენი აზრების გამოხატვისა, ამიტომაც მარქსისტული დებულებიდან ენისა და აზროვნების განუყოფელი ერთიანობის შესახებ; ენობრივ ფაქტორებიდან სიტყვათა რიგის ინგალსური და აზრობრივი ფუნქციები ახასიათებს ამ კრებულებს ფიზიკურად, ქმნიან ეს ჯერ ერთ დიალექტიკურ ერთობლიობას, ამსახველ ენისა და აზროვნების ერთიანობისთ[4].

---

[3] Морозов В. Н. Мысль и предложение. Ташкент, 1960, გვ. 113-114; Алексеев П. Н. Суждение и предложение. Автореф. канд. дисс., Москва, 1950, გვ. 10; Посвянская А.С. К вопросу о порядке слов в польском языке. Автореф. канд. дисс., Москва, 1954, გვ. 3; Рогова К. А. О порядке слов в современном русском литературном языке. Автореф. канд. дисс., Ленинград, 1964.

[4] Посвянская А. С. К вопросу о порядке слов в польском языке, გვ. 3-4.

ენისა და აზროვნების კავშირზე ამჟამად არაერთი დაობს. მაგრამ ლებულუბა ენისა და აზროვნების ერთიანობის შესახებ, ცხადია, არ ნიშნავს იმას, რომ მეცნიერული კვლევა-ძიების პრაქტიკაში ენა და აზროვნება ერთმანეთში აერეოთ. აზროვნება და ენა ერთმანეთთან დაკავშირებულია, მაგრამ ეს კავშირი არ ნიშნავს მათს შეჭანიერ დამთხვევას, იგივეობას. ვინც ფიქრობს: ენის შესწავლა შეიძლება მხოლოდ აზროვნებასთან ერთად. აზროვნებასთან მჭიდრო კავშირში, მას მცდარად ენის მარქსისტული დებულება ენისა და აზროვნების ერთიანობის შესახებ. უნდა გისწრაფოდეთ იქითკენ, ამბობდა ჰ. შუხარდი, — რომ ახორციელებდეს შეპიფარგლის ახორციელებას, ახალიდგეს — არქეოლოგიით, ენათმეცნიერება — ენათმეცნიერებით, ოღონდ არა იმ აზრით, მაგ ერთმანეთს დახმარების ხელი არ გაუწოდონ, არამედ ამ გაგებით, რომ საკვლევაძიები შეპაობის ძირითად წანაპრობის შეადგენდეს, ანუ ვიქნეთ, განცალკევებული ხელა საბოლოო დასტვის მისაღებად გაერთიანებული ძალების საშუალებით (vereinten Schlagen ein getrenntes Marschieren)[5].

ეგეც ერთი ასეა მეადოდა გამოხატული ვ. ვინოგრადოვის ნაშრომში „წინადადების სინტაქსის ძირითადი საკითხები". სინტაქსის ზოგადი თეორია, რომელიც ენის შესახებ მარქსისტული მოძღვრების საფუძველზეა შექმნილი, — ეკითხულობდა აქ, — არ უკავშირდება ლოგიკური და სინტაქსური, საერთოდ, გრამატიკული კატეგორიების კავშირის პრობლემას. ენისა და აზროვნების განუყოფელი ერთიან-

---

[5] Шухардт Г. Избранные статьи по языкознанию, Москва, 1950, გვ.169.

ნიბის მარქსისტული დეშიფრების თანმიმდევრული გამოყენება საშუალებას გვაძლევს ენიშნიკი ფაქტების შეშვეობით დაკავსაბუთით ლოგიკური ‖ სინტაქსური კატეგორიების კაკში- რი ‖ ამავე დროს გამოვამჟღავნით ყეშმარიტი სხვაობა მათ შორის, რაც შებრუნებულია ენის განვითარების შინაგანი კანონების სპეციფიკით. ოლონდ, გრამატიკა, რომელიც მეცნიერება, რომელიც თავის კანონზომიერებათა აბსტრა- ქტირებას ახდენს კონკრეტული სახალხო-ენობრივი მასალისა- გან ფართო ისტორიულ საფუძველზე, არ შეიძლება ‖ არ უნდა აირიოს ლოგიკაში. ფორმალური ლოგიკისაგან განსხვავებით, რო- მელიც წარმოადგენს მეცნიერებას სწორად აზროვნების კანო- ნების შესახებ, გრამატიკა, ეუარდნიბა ნა მატერიალისტურ დო- აიექტიკას, სწავლობს ამა თუ იმ ხალხური მეტყველების—რო- მელშიც ამრია რეალიზებული—აკუმულების ისტორიულ კანონებს. ამგვარად, სინტაქსსაც, როგორც გრამატიკის ნაწილს, აქვს ეკვე- ის თავისი ობიექტები—შესიტყვება ‖ წინადადება, თავისი საგანმეცნიერო მეთოდი. ‖ წყვეტს თავის სპეციფიკურ ამოცანებს, მათ შორის: წინადადებისა ‖ მისი წევრების შესწავლის ამოცანებს. ცნობილია, რომ წინადადების აკუმულება ხშირად ძირფესვიანად განსხვა- ვებულია სხვადასხვა ხალხების, სხვადასხვა ენებში. მსჯელობის საგ- ინიტქტი ‖ ბრალიანი სხვადასხვა ენის წინადადებაში სხვადასხვა- გვარად გამოიხატება. ასე, მაგალითად, ინგლისურ-ყაზ- ყასიური ენების სპეციალისტები ამბობენ, რომ ქარ- თულში ‖ ზოგ სხვა ყაზაურ ენაში

წინადადების მიუკერძო წევრების ბოლოში გამოდის აბსოლუტურად ჭეშმარიტებაზე ან შეფასებული, ანაფორა ჰიპოთეტური დამოკიდებულებაც. ნიშანდობლივია მსჯელობის შემადგენლობაში ან გამოიყენება. ლოგიკური მსჯელობის ბუნებრივ წინადადებაში წარმოადგენს სხვადასხვაგვარი ენობრივი საშუალებებით[6].

მაგალითად, ენობრივი ფაქტების საშუალებით მეცნიერება, ბევრ წინადადების შედგენილობა, წევრთა სინტაქსური უფლებებია შესიტყვებებში სხვადასხვაგვარია სხვადასხვა ენაში; ამიტომ ლოგიკური ან ფსიქოლოგიური ცხებების საშუალებით, ნიშნებიც შეიძლება ყველა ენის ყველა მსჯელობას მიეგოს, შეუძლებელია გრამატიკული თავისებურებების დადგენა. საარგუმენტაციოდ ნამდვილად მაგალითის მოყვანაც ეკმარა:

ა) ქართული ენის ფუნქციურად ელიში -ყვ ნაწილაკი გამოხატავს ზოგიერთ ლოგიკური სუბიექტის, ანუ ლოგიკური ობიექტის მნიშვნელობებს (-ყვ ნაწილაკი ლოგიკურ სუბიექტზე მიუთითებს: უნდა მეკეთებინოთ; -ყვ ნაწილაკი ლოგიკურ ობიექტს გადმოსცემს: უნდა გინიშნოთ ოქვენ). მაგალითად, ბევრ გრამატიკის ავტორისაზრით ფუნქციურად -ყვ ნაწილაკიანი ფუნიშები, ეჭვეთ, ობიექტია, ლოგიკურისათვის შეიძლება სუბიექტად მიგვიჩნიოს ან ეჭვიანთ: გრამატიკული სუბიექტი ლოგიკაში ობიექტად წარმოგვიდგენ-

---

[6] Виноградов В.В. Основные вопросы синтаксиса предложения. წიგნი: „Вопросы грамматического строя", Москва, 1955, გვ. 398-399.

სახის[7]. ეს ნიშნავს: გრამატიკა და ლოგიკა ერთმანეთან ერთ ფარავენ, მთელ რიგ შემთხვევებში მიუცილებელია მათი გამიჯვნა, მათი მონაცემების მკაცრი შეცნიერული დეფინიცია;

ბ) ლოგიკის თვალსაზრისით მარტივი წინადადებაც და რთულიც (ჭეშმარიტი, თანწყობილი) — ობიექტ — შესკლობას გადმოსცემს. ლოგიკა ჭრილიკაში ინდიფერენტულია იმისადმი, რომ წინადადებები ენა-მანეთისაგან განირჩეოდნ მარტივი და რთული სახეობების მიხედვით, რთული წინადადებები ეს — დაქვემდებარებითა და თანწყობით ბ.ა.შ. ამასთანავე ფაქტია, რომ სხვადასხვა ენაში წინადადების აგებულების, ეიქვათ, ჰიპოტაქსის ფორმობრივი გამოხატულება ხშირად საფუძვლიანადაა ერთმანეთისაგან განსხვავებული. მაგალითად, ოფა-ზურში გრამატიკული ჰიპოტაქსი სულ არა გვაქვს. მაშინ, როცა ქართველურ ენებში იგი ეარგადაა განვითარებული. მაგრამ ლოგიკა ეს ხედავს და არც შეიძლება ხედავდეს სხვაობას ოფაზური ჰიპოტაქსური შინაარსის მატარებელ ინფინიტურ წარმოებებსა, ერთის მხრივ, და ქართველური ენების რთულ დაქვემდებარებულ წინადადებებს შორის,

---

7 ჩ ი ქ ო ბ ა ვ ა ‘ ა ნ. — „ეს ნაწილი ფერეიდნულში და მისი შნიშვნელობა გრამატიკა-ლოგიკის ურთიერთობის თვალსაზრისით: „ქართული საენათმეცნიერო ნაშრომების წელიწდეული“, I-II, თბილისი, 1923-1924 წ.წ., გვ. 45-52; ე ი ს ი ე ე: „ენა-ენათა ლოგიკურად“, ალიერი, თბილისი, 1925, გვ.76-77.

2. 8.ციკოლია

მეორე მხრივ — იმისდა მიუხედავად, რომ ისინი სულ სხვადასხვა გრამატიკულ პრინციპზეა აგებული და ისტორიული განვითარების თვალსაზრისითაც სხვადასხვა საფეხურზე დგანან (შდრ., ერთის მხრივ, აფხაზური ინფინიტური წარმოება: მაზრგყია ისკიპიიზ აჟიაბჟ სარა ხ'მურ იდასპიეჯტ და, მეორე მხრივ, ქართული რთული დაქვემდებარებული (დამოკიდებული წინადადების შემცველი) ფორმა: ის ამბავი, რომელსაც მაზრიყვა მომიყვა, მე ხიმურს ვუთხარი);

გ) ლოგიკისათვის მსჯელობის მისაღებად აუცილებელია სუბიექტისა და პრედიკატის არსებობა, ხოლო გრამატიკის თვალსაზრისით კი (არაერთი სპეციალისტის მოსაზრებით) გვაქვს ე.წ. უსუბიექტო წინადადებებიც, მაგალითად: აბნაჟაჯ ჯარაზნაჲ ილაშცეჲტ „ტყეში უცებ ჩამობნელდა"; ააფხჷნ (გ. ჱ, 5) „გაზაფხულობდა" (=გაზაფხული იყო); აამთა ფხჷნრან (გ. ჱ, 52) „ზაფხულდროობდა (=ზაფხული იდგა)"; მშაფჷნ „აღდგომადროობდა" (=აღდგომა იყო) და სხვ.

ჩვენთვის წინადადება გრამატიკული ფენომენია, რომლის მეცნიერული გამოკვლევისას — იქ, სადაც ეს შესაძლებელია და იქ, სადაც ეს საჭიროა — მოხმობილია ლოგიკის, ფსიქოლოგიის და სხვა მომიჯნავე დისციპლინათა სათანადო მონაცემებიც.

იმისათვის, რომ აფხაზური მარტივი წინადადების მექანიზმში ღრმად ჩავიხედოთ, აუცილებელია წინასწარ გავაცნობიეროთ მთელი რიგი წანამძღვრები: დავაზუსტოთ შესიტყვების როლი აფხაზური ენის გრამატიკულ თავისებურებათა შუქზე, გავარკვიოთ შესიტყვების ფინი-

ტურ-ინფინიტური საშუალები, რაც თავის შინაგ ხელს შეუწყობს წინადადებაში – არაობიექტურ ცალკეული სიტყვიერ, არაშეფ სიტყვათა ჯგუფით გამოხატულ – წყობა გამოყოფის პრინციპების დადგენას, გაეთვალისწინოთ თავისებურებანი ენერგეტიკული კონსტრუქციის სიბრტყეზე: ნიკერც ცნობილია, ბრუნვების კატეგორიის უქონელ ოფლაზურ ენაში ენერგეტიკული კონსტრუქცია, ქართველური ენებისაგან განსხვავებით, მორფოლოგიური (კარდამაკარ ზმნაში წარმოდგენილი პირ-ელების ინდექსების) საშუალებით გამოიხატება ბ არა სინტაქსურად.

ბიბოტაქსის უქონელ ოფლაზურსა ბ ენერგად განვითარებული ჰიპოტაქსის მქონე ქართველურ ენებში შენიტყვების შეკავშირში მთელ რიგ შემთხვევებში განსხვავებული ეთარებას გვიჩვენებს. აშიტომ იმისათვის, რომ ამ ენათა სათანადო მონაცემების შედარება-შეპირისპირება მოვახდინოთ, საჭიროა შესადარებელი ფენომენები, სადაც ეს შესაძლებელია, ერთ საერთო მნიშვნელზე დავიყვანოთ. ამის გაკეთება აუცილებელია, თუმცა ეს მთელ რიგ ხიძნელეებთანაა დაკავშირებული. სიძნელის დაძლევა უმნიშვნელოდ გამოიხატება ფენომენის ხასიათის დასკვნების გაკეთებას.

სწორედ ამ ასპექტში განიხილება წინადადებათა ნაშრომში ოფლაზურ-ქართველური ენების პირველი წინადადების ყველა ეონტეტური საკითხი.

ოფლაზური ბ ქართველური ტექსტების ხაფუძველზე განხილული ამ ენათა მთელ რიგ მორფოლოგიურ-სინტაქსურ პარადიგმებს წარმოაჩენს, რომლებიც ინტერესს აღძრავენ ნიკერც დიაქრონიულ, ისე სინქრონიულ ჭრილში. ფაქტების

ამგვარ, ისტორიულ-შედარებითს, შესწავლას ითთავეთვე ბიძგი მისცა ანრ. ჩიქობავას ნაშრომმა, რომელშიც ქართველიზებულია აფხაზური ენის მორფოლოგიური შესვლრები ქართველურ ენებთან[8]. ამასთან, ეკუთვნის ალნიშნულია, რომ ხანგრძლივი დროის მანძილზე აფხაზური და ზანური ენების უშუალო კონტაქტის შედეგად მეგრულ-ჭანური ზონის ფერელებში გავრცელებულ იქნა აფხაზური -ლა-, -თა-, -ყა-, -წა-, -ნა- ადგილობრივი ფუძეებიდან მოდენილ ელემენტები: მი-ლა-ხე, მი-თ-ხე „შიგნით ზის", მი-ყ-ხე „ცარიელზე ზის (ზედ ზის)", ე-წ-ხე „წინ (ცარიელ წინ) ზის" და სხვ. (შდრ. აფხაზ. დ-თა-ტოოუ, და-ლა-ტოოუ, და-ნა-ტოოუ...).

ქ. ლომთათიძეს შენიშნული აქვს, რომ ძველ ქართულში, აფხაზურ-ადიღეური ენების მსგავსად, წინდებულიან ზმნებში ჩაერთვის სხვადასხვა სიტყვა-ნაწილები, მაგალითად, და-ლ-ცხრა, მი-ვ-ელის, გარე-ფუ-იქცა, მი-ხოლ-იმართეს, მო-ცა-მიძულეს, შე-ანა-ხეადა, შე-ლა-ეიდეს და სხვ. (შდრ. აფხაზ. დ-�ა „იგი (ად.) როცა ნაკეთა", დ-ანა-ცა „იგი (ად.) სადაც ნაკეთა", დ-შ-ცაგ „იგი (ად.) რიგორც ნაკეთა")[9].

---

[8] Чикобава А.С. Морфологические встречи абхазского языка с картвельскими языками, ენიმეის მოამბე, XII, თბილისი, 1942.

[9] ლომთათიძე, ქ. ზმნის ინფინიტივი წარმოების კვალი ძველ ქართულში. იქვე, IX-X, თბილისი, 1958, გვ. 111-114.

საგულისხმოა, რომ ენიმბიეი ჰარაღელების დიდგვა, რიგორც მისაღიდნელი იყო, სიტყვაში ხეხდება. მაგალითად, შეგრეული წინადადება, რომელშიც წარმოდგენილია -ნი სუფიქსიანი ფორმა, კარგეული კაგეში ალეგორია ზოგი სახის ადამიანური ინფინიტური წარმოებისა: დარჩენილ ი რ წ ე ე ქ ვ ნ ი ოქი ქვემოხუნეა (შრ. ადამ. ამცა ახლეში სერგეა ამეიგ) ანიცა ცეცხლ ხელაე (შენ, მაძაე.), ან დაშენეო"; მოკლ ი ო ე ქ ი ქ ო ნ ი ოში, გლიხა ლოან იკ (შრ. ადამ. ანი ამკვიმაგ ეგეშა ამშა მაეთ ყალეგ) „რიგორც ამან თქვა(ამის თქმისამებრ), გაეგლდა"[10].

-ნი სუფიქსიანი ფორმების „ინფინიტურობა" განსაკუთრებით ცხადია მაშინ, როცა კარგეული შემთხვევებში წინადადებან ქ ი ძ ი ნ (ნახა)ზენა ამთავრებს. შეგრეული კ ადამურში დასახელებული ზენა ჰიპოთეზიციონალურად მიიღეს ე.წ. „ბიბლიოთეკურ კონსტრუქციად": ანიი ლ. ლეში ყუნეს ქ ა ე ი ხ ე ნ ი ქიძინ (შრ. ადამ. თაეაეგეკ ანიეშეაანა ლეაკაჰეიტაგ იმეგ) „ნახა (ეს, მაძაე.), რომ ლეიანური კერასთან იჯდა".

ზოგი ხაინტერესო სიტყვაფორმა ჰარაღელის დიდგენა ხეხ ხლენა, ეგრეთვე, ადამ ზ ნ ი კ ქართველური ენების ლ ი ა ლ ე ქ ტ ე ბ ი ნ (განსაკუთრებით, მათ კილოების) მონა-

---

10 ს ი ვ ი ლ ი ა შ. ადამურ-ქართველური ხიტყვაფორმა ჰარაღელები. ხაქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ლ.ყელიას ხახელობის ენის, ლიტერატურისა კ ისტორიის ინსტიტუტის მოამბე, №. თბილისი, 1977, გვ. 94-95.

ცვლა მიხედვითაც.

ცხადია, ასეთ ვითარებაში ინტერესმოკლებული ან იქნება ეიდეკ უფრო ღრმად გამოვიწვლილოთ ადგილობრივი ქართველური ენების სათანადო მახასიათებლები, დაკვალიანოთ ს ა ე ნ ო ფ ლ ე ბ ა - ა ვ ე ბ უ ლ ი ფენომენები, რაც ნიშანდობლივია ამ ენათა სინტაქსისათვის. ეს საშუალებას მოგვცემს თვალი მივადევნოთ ამ ენათა ისტორიული განვითარების ბილ საეტაპოდ ვნიცეს.

ჩინადგენარე ნაშრომი მიზნად ისახავს ანა ყოველთვის შეფასებას, ანალიზ ადგილობრივ-ქართველური სინტაქსური პანალელების აღწერასა ლ დეფინიციას გენეტიკურ ლ ტიპოლოგიურ სპექტრში, ერთის მხრივ, ლ ძირითად განსხვავებათა ჩვენებას, მეორე მხრივ.

თ ა ვ ი პ ი რ ვ ე ლ ი

მ ა რ ტ ი ვ ი წ ი ნ ა დ ა დ ე ბ ი ს ტ ი პ ე ბ ი ა ყ ხ ა ზ უ რ ე ნ ა შ ი

წინადადება მოდალობის მიხედვით შეიძლება იყოს თხრობითი, კითხვითი, ბრძანებითი ან ემოციური. წყვრთა შემადგენლობის მიხედვით კი მარტივი წინადადება სრული ან უსრული, გაფართოებული ან გაფართოებული.

წინადადებათა ყველა ჩამოთვლილი სახეობა მტკიცების მიხედვით ორ ჯგუფად ნაწილდება – წარმოქმნითად ან უუარყოფითად (დადებითად ან უარყოფითად).

მარტივი წინადადების დასახელებული ოთხი ტიპიდან სხვადასხვა ლიტერატურაში განსაკუთრებით გამოიყოფენ თხრობითი წინადადებას, რომელიც ზოგი სხვა-თანმიმდევრობით უპირისპირდება ყველა დანარჩენს. ეს უპირველესად იმაში გამოიხატება, რომ ამ ტიპის წინადადებაში ხშირად მხოლოდ ან მხოლოდის ელემენტს ეძებენ.

მარტივი წინადადების ტიპები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან არა სინტაქსური თავისებურებებით (წყვრთა სინტაქსური დამოკიდებულებით) მიხედვით (ეს შესაძ სხვათა თვალსაზრისი არსაა), ოდენ ძ ი რ ი თ ა დ ა დ ი ნ ტ ო ნ ა ც ი ი თ.[1] წინა-

[1] ინტონაცია ხანტაქსის ფარგლში არ შედის, მაგრამ ამოცანად შემთხვევაში ძირითადად მასზე დაყრდნობით ვახდენთ მარტივი წინადადების ტიპების კვალიფიკაციას.

ადგილის ყოველ ცალკეულ ტიპს თავისი საკუთარი ინტონაცია აქვს.

ასევე ეს ყველა ენის წინადადებებში, მათ შორის, ადგილ-ზეპირშიც.

სხვადასხვა ტიპის წინადადებათა ერთმანეთისაგან განმასხვავებელი ნიშანი ინტონაციასთან ერთად შეიძლება იყოს ის ენობრივი საშუალებანი (კითხვითი სიტყვები ან ადგილსები, კითხვითი ან საკანონიერო ნაწილაკები, სიტყვათა განლაგება ან სხვ.). ზოგჯერ ხუთი წინა ან გამოყენების არეული სხვადასხვაგვარია სხვადასხვა ენაში.

ცნობილია, რომ ადგილობრივ ენის წინადადების აგებულება საგულდაგულოდ განსხვავდება ინდო-ევროპიულ ენათა წინადადების სტრუქტურისაგან. სხვაობა საგრძნობია ადგილობრივ ან ქართველურ, ადგილობრივ ან ფინ სხვა ინდოევროპულ-ევროპულ ენათა წინადადებებს შორისაც, რაც უპირველესად შეპირობებულია ადგილობრივში ორი ფონეტიკურ ან ინტონაციურ-ფონეტიკურ ფენათა არსებობით, ადგილობრივი ბოლოძირნაღული გარდამავალი ფონის თავისებურებებით. ყოველივე ეს არ შეძლება დაეყრდნოთ მაშინაც, როცა ადგილობრივ მარტივ წინადადებას ერთეულიდან მოდაპარაკის მოდელური დამოკიდებულების თვალსაზრისით გამისახავენ ამრიგად.

ორობითი წინადადება

ორობითი წინადადებისათვის თავისებური ინტონაციაა დამახასიათებელი, რაც თავს იჩენს იმაში, რომ ორი წინადადების მიღის ერთმანეთან დამოკიდებულ, თუ რა თქმა

უნდა, წინადადების ბოლოს რაიმე სახის ლიგატურ მახვილს ანა აქვს ადგილი.

ავხაზური თხრობითი წინადადება ჰნიუციში ორაგვ თვისებებით ხასიათდება, რითაც სხვა იბერიულ-კავკასიურ, მათ შორის, ქართველური ენების, სათანადო შესიტყვება.

თხრობითი წინადადება შეიძლება იყოს წანამქმითი ან უკუთქმითი (დადებითი ან უარყოფითი): ა) წანამქმითია: ულბი აამთაზე მკვლელ ძარიხანგა რგხეა ნვადკვლანე აკვ რქითხ (გ.II,20) „ამ დროს მეფეცა ან ჰარიხანს ერთმანეთის-თვის თავი მიეღოთ რა, რაღაცან ლაპარაკობდნენ"; ბ) უკუთქმი-თია: ათაუალცეა... ფენ ხაადა ჰჩკ რგსთომ (გ.II,50) „თავა-ლებს ეგრე იოლად ჩვენს ცხენს ვერ მიეცენ".

ავხაზურ თხრობით წინადადებაში წყვრთა ადგილი ჩვეუ-ლებრივ მტკიცედ არაა ფიქსირებული, მაგრამ მიეს რიგ შემთხვე-ვებში გარკვეული კანონზომიერება მაინც დაცულია. ეს იმითაა გამოწვეული, რომ ქართველური ან ზოგი სხვა იბერიულ-კავკასიური ენისაგან განსხვავებით, აქ სახელები ფორმაუცვლელი სახითაა წარმოდგენილი. ავხაზურში გვაქვს ანალოგი შემთხვევა, როცა წყვრთა სინტაქსურ-ი როლი წინადადებაში შემორჩენილია მათი ადგილი. ამას მაშინ აქვს ადგილი, როცა წყვრთა რიგის შეცვლა გრამატი-კული ნორმის დარღვევას იწვევს[2]:

---

[2] ცოტნია მ. სიტყვათა რიგი ავხაზურ ენაში, თბილისი, 1973, გვ.46-48.

ა) ქვეშდებარე წინადადების თავში:

აქაც ადრე ლექსში „ეცა ლეკი მოკლა".

ათასობით ახალგაზრდა ლაზეთ „მეგობარცა ბავშვი მოიყვანა".

ბ) ქვეშდებარე წინადადების შუაში:

ასევე იმიერ ა ვ ვ ი ა ვ ა ვ ა ი ხ ა ხ ვ ე ტ (გ.II,304) „მელვლის ლობრეს ბაცა ცაკვლია ასუ-ქვეს".

ყოსთა იმიერ ა.ბ ვ ა ქ ი ა ი ხ ტ ე ტ (გ.II,304) „ყოსთას ლობრეი მცლებმა შეჭამეს".

ბ) ქვეშდებარე წინადადების ბოლოსა:

ეწერეგვ იმიოტ.ვ ი ხ ვ ი ა ლ (გ.II,296) „ძარბალს ამბობს ვრიელი".

ამას იყენებ ანხაცია ა ჭ ვ ი ა ნ ლ ა ხ ვ ა ვ ა ნ ვ ა შ ა (გ.II,304) „ეს მოაცვა ბლეხვი ცმიეხრა ხუცესმა".

ნაც შეხვდა შემასმენელს, განსაკუთრებით, ზმნის ფინიტური ფორმით გამოხატულ შემასმენელს, იგი ენაზეგნში ჩვეულებრივ წინადადების ბოლოს ექცევა, მაგალითად: ლეშაძსა ჰაცხი ითქმია ა ა ცი ხ ი ვ ვ ე ტ (ხა. 123) „ლეკაძსიმ ბაცუნის ამბავი წამოიწყო".

ენაზეგნში ვეკუნ ოხრეთი სახეობის წინადადება, რომელშიც ზმნა არა ზანს. ჩვეულებრივ ასეთ წინადადებად გვეკითხება ანდაზები, ანეკდოტები, ხ ა ტ ო -

ვანი გამოიქმნა: ფაზოლი ალეფ ანუკს ადარატი ალეფარ(ბერძ. 16) „ხეალისდელ ქათამს ღრეანდელი ყვავლნი მიარბენია"; ამ ანუკს ამაანა (ბერძ. 25) „ხეარნი სეოთია ლოხეს"; მან მიეფერა ჩიდა შაპრაპა (ბერძ. 24) „ოქროსელი, მაგრამ ამპარტავანი, ულხენი, მაგრამ ფეხეფაფარხეული".

თანასმულ ქეესხეობას ქმნიან წიხადადებები, ხიმერებშიც მოიაზრეობენ მყოფადის -შა, -ნა ფორმანტები ნაწარმოები ზმნები: აჭეენ მათია მეშიწანე ამლაბცა ბეშაკოლ მეშათარწაშა (ბ.II, 65) „მიჭის ტანსაცმლის ჩაცმით (მიჭის ტანსაცმელი უნდა ჩაიცვა ნა-შენ.ლელ.) გეონების სეოლაში შესაყანი ხარ"; ეგეენ ანაგეთ ი ამ ქანეა იშასოფ ქთანა (ბ.II, 122) „ბანაც მეენში ფიქრობ(შენ.ბმუ), დაუფარავად მეტყოდე".

ამ ბიბლიის თხრობით წიხადადებას გაბნეულობენა, ანგრეთეე: ეეთენიერებითი -ატეე ნაწილაეთ ნაწარმოები შეხიტყეენა: ჭაეეე ალფეშეენ ატეე (ბ.II, 40) „ანდა ბიბლიის შესახებ, თუ რით არა ქეაეს (იეი, ბალიც, მან, ბალიცას)".

ეითხეითი წიხადადება

ეითხეითი წიხადადება: ა) წიხადადება, რომელშიც ეითხეითი ანიქსეებით გამორძმებული ზმნა მოიაზრეობს, ბ) ეითხეითობა ან ეითხეითი ანიქსეები ერეკეენ ერთ-ერთ ადგილზე.

ოდენ ინტონაცია გამოხატავს. ამათგან ყველაზე ნაკლებ გავრცელებულია უკანასკნელი სახეობა – ოდენ ინტონაციით გამოხატული კითხვითი წინადადება.

წინადადებებში, რომლებშიც -მა, -ო, -ე, -ზედ, -და ფოქსებია გადმოცემული ზმნა მოსაწიდებლად, გამოიყოფა ძალებითი ან უარყოფითი სახეობანი.

ძალებითი კითხვითი ფორმების ყველაზე გავრცელებული მაწარმოებელია -მა ფოქსი[3]. სპეციალურ ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ეს ფოქსი შეიძლება დაუკავშირდეს ძველი ქართულის კითხვით -მე ნაწილაკს (ა რ ა - მ ე თქვენ უმჯობეს ხართ მეფისნოვლთა? ე ი ო ა ნ - მ ე ანს მოეითხოვა ესე? ნ ა ა - მ ე იყოს ან ჩუენ-თჳს?)[4].

საინტერესოა, რომ ფინიტურ შესიტყვებას ადგილზერში არცთუ იშვიათად ძველის კითხვითი -მა ფოქსით ნაწარმოები სიტყვა ან ვლენილობთ თავისებურ კითხვით წინადადებას: „ნან, ბაბა ინაპე ფლეგრეტ ი ქ ი ა ვ ა თოხუან? (გ.II, 48) „ფალი, თოხუანმა თქვა, რომ ბაბამ ხელები შეუხსნეს?"

---

[3] ლ ი ვ თ ა თ ი ძ ე. ქ. კითხვითი ფორმები ადგილზერში. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ.III, № 9, 1942, გვ.973.

[4] კ ი ზ ი რ ი ა ან. ბერტიე წინადადების შედეგნილობა ძველ ქართულში, თბილისი, 1963, გვ.85.

ვფიქრობთ, აქვეყანი სახის კითხვით წინადადებათა ფორმირება დაკავშირებული უნდა იყოს ჰიპოტაქსის ფორმასთან ადგილზურ ენაში. ყველა შემთხვევაში ქართულში მათ ჰიპოტაქსური წარმოებები შეესატყვისება კითხვითი მახვილიც ინტონაციაში მდგომ მთავარ წინადადებაზე მოდის: ადგილ. ფ ა ნ ა ვ ა თ ა ხ ? დაჯერებ უ ჰ ა ვ ა ? ფლ. ქართ. შენ თქვი, რომ ზეგ მოვა?

ადგილზურის კითარება საყურადღებო ჩანს ჰიპოტაქსის ჩამოყალიბებისა და განვითარების ისტორიული გზის გასათვალისწინებლად იბერიულ-კავკასიურ ენებში.

ცალკე უნდა გამოყოთ ე.წ. ჩ ა ვ ი თ ხ ვ ი თ ი ანუ განმეორებული შეკითხვის მატარებელი[15] წინადადებები.

ხათანადო ადგილას აღნიშნულია, რომ კითხვითი -ფა ამოქმედით ნაწარმოებ ფორმებში ბოლო მარცვალს ბგერი მაშინ მოუდის, რიცა საქმე გვაქვს არა უბრალო კითხვასთან, არამედ ჩ ა ვ ი თ ხ ვ ა ს თ ა ნ. ესაა. კითხვით ფორმების ინტონაციურ-ელემენტალური გამოხატვა, რომელებშიც პირველი ფაქტორი (ინტონაცია) იმდენად ძლიერია, რომ ზრდიდეს (შ ე ი ს) ნ ა ბ ე ბ ი ს მახვილს[16]: ფა-

---

[15] ა ხ ვ ლ ე დ ი ა ნ ი გ. ზეპირი ფოლკლორის საფუძვლები. თბილისი, 1949, გვ. 140.

[16] ც ი ბ ი ლ ი ა მ. ადგილზური ენის ანალიზური დიალექტი. თბილისი, 1969, გვ. 042-043.

რა აყია უ ც ო ბ ? „შენ (ვაშაკ.)სოხუმში მიკლიკვან-ოქეი?" (ძ ანა: „შენ (ვაშაკ.)სოხუმში მიდიხარ?").

მოცემულ შემთხვევებში, როგორც მოსალოდნელი იყო, ინტონაცია აღმავალია, რომელიც ფაქტის კონფირმაციას ითხოვითი სიტყვის ბოლო მარცვალზე აღწევს. „ითხოვითსიტყვიანი ითხოვითი წინადადების ინტონაცია ზოგჯერ აღმავალია: მახვიდია ითხოვით სიტყვაზე; უკანასკნელ სიტყვაზე ტონი მაღლდება ძ ბოლო მარცვალი გაგრძელებულად წარმოითქმის"[7].

მსგავსი წარმოებები (ჭ ანა აყია უ ც ო ბ ?) თანამედროვე ქართულში ფუძის ადგილზეა საკმაოდ გავრცელებული შესიტყვებებს, რომელთაც „აბეარ" (ოქმა)ახლათ ენერგიულად: ჭ ანა ფოთან დაუკეტ უბეთა? „ფეკ ბოეთ (ოგ. ად.) - ოქეი (შენ, ვაშაკ.)?"

დადებითსაკენ ითხოვით წინადადებას აწარმოებს -ე ოეოქი (ოეაბაკოქ? „ეკსის (შენ, ვაშაკ.)?", რ ო მ ელ ს ა ც ხ ვ ე ც ი ა ლ ი ს ტ ე ბ ი ძველი ქართველის -ე-ხა ძ მეგრელის -ე-ხ უკეშიბებენ[8](შენ ხარ ე მეფეკ ძარიოთა?[9] ნიოქ ჩხიმი ოქოფუ ე?[10] „ნიოთ

---

[7] ბ ე ა ქ ა ძ ე ლ. თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი. თბილისი, 1966, გვ.28.

[8] ჯ ა ნ ა შ ი ა ს. შრომები, ტ.III. თბილისი, 1959, გვ.103.

[9] კ ი ზ ი რ ი ა ან. ძარგვი წინადადების შედგენილობა ძველ ქართულში, გვ.84.

[10] ქართულ -ხა ძ მეგრულ -ე- ჯანურში ხევსურულად შეესაბამება ე ხუფექი: ძარი ეინური ბრუა ხი? „ახლა ეინურად გითხრა შენ?"

ფეხი დაიჭირა?"): ბარა იბარებთ ბაბაჭოს? (გ.II,271) „ბა-
ნაც გეუბნები (შენ, ლელეჯ). გესმის?" ბაბა იბრალნე დაიჭო ? (გ.II,49) „ბაბა ბალე მოვა?" ანი უბეჭო ? (ლ.107) „ამან ხელად (შენ, ბაბაჯ.)?"

-და (ადამიანთა ყურსისათვის) ჭ -ზე (ნიკოთა ყურ-
სისათვის) ამოიქსენით ნაწარმოებში სიტყვები უგზოუნველყოფენ ნინადადების ეთხეთობას: იგლეზეტა ანი დაკეზან? (გ.II, 58) ხეინ იცის, იქნებ ბოშიდა (ბან. ად.)? შეარა ხაზე შეხ ეკალკალენ შეგზარხეთხეთეჭანი? (გ.II, 20) „თქვენ-ეროთენის თავშიდენით-რატომ ჩუარჩულებთ?"

ეთხეთობან წინადადებში -ზე, -შეგა ამოიქსენი ადმოსცენენ: ჭადირაანა ბაბაყან? (გ.II,34) „აქანე ხარ ოყა-ი(შენ, ლელეჯ.)? სჩაარა ანოშენი? (გ.II,311) „ხარ მიეყაენ ჩე-ი ხახლანი(შენ, ბაბაჯ.)? ანარენ ეზია ბაშეფეანბანი?(გ.II, 120) „ისიც (ბაბაჯ.) როგორ ან შეგეიყანრენ?"

ამგანეთ წინადადებებში, რომლებშიც ეთხეთი სიტყვე-ბია გამოყენებული, შეიძლება ეთი საკულისხმო ეთ.ანრენ: თუ წინადადენ ბნიშენელოენად გაკრცალია (ზაზ. კრცელია), ეთ-ეთხეთი სიტყვა ჩვეულებრივ ბრკანებლობაშია, თუ ანარა-ბრძან-ებლობაში: ა) წინადადენ გაკრცალია: ი შა ფ ო ბ-ე ა ლ ი -ანეზენთა ლენ ეძენ ეიჩინოენე ანგე შენ-ენ, ანეა ზეკრ ეშალინ, ეშარაკანა. ანარეთენა ისთოლ ბია? (გ.II,110) „როგორ გაბელ (შენ, ბაბაჯ) - დიდი ხელეზეფენ ჩინოე-ნეს შეალლინს (=ლეანით-ბზინით) ყველან ლ ანანანად, ყველან

გასაგონად ქრთამს მიგცემო?" ი შ ჷ მ ბ ო ლ ჲ — აბრი ანწჷსლრა იჭჷრჭჷრჭა ანლა აქიცაანტი ხიჷჭჷ-ხიჷჭჷ წაყატიი ამახიქია რახ‹ იშალეჯჭა (გ.II, 67) „ვერა ხედავთ — ვინ ჭრელი ჩიტი ხის კენწეროდან ჭიკჭიკით ნელ-ნელა დაბლა ტოტებზე რომ ჩამოდის?" ი ჭ ჷ მ ბ ო ლ ჲ — ყარა ყჷზჷ ზაყაკ ჭაა ეჲზანჷ იტოჭ? (გ.II, 103) „ვერა ხედავ (შენ, მამაკ.) — შენთვის რამდენი კაცი ზის ერთად თავმოყრით (შეგროვებულად)?" ი ჭ ჷ მ ბ ო ლ ჲ — ლჷდა დახ‹ჰამამ აყჷნტი ახაწა ჭჷსგ‹ჷ აჟპიჷს ჭჷსგ‹ჷ დაზყნჷ დჷშპამოჭ? (გ.II, 127) „ვერა ხედავ (შენ, მამაკ.) — იმის გამო, რომ მის (დედაკ.) გარდა არავინ გვყავს, კაცის საქმეს ქალისასაც მას ვაკეთებინებთ?" ბ) წინადადება გაუვრცობელია (ზესრ. ვრცელი არაა): ახარა ჰაზჷჭჷ ჰია შიფაჯეჯპიო? (გ.II, 36) „ქორწილი გაგვიმართეთ როგორ ეტყვის?" ახარჭ ყაწარა ბარა იშაფაბზოჲ? (გ.II, 81) „ხარჭის გალებას (ხარჯვას) როგორ უყურებ (შენ, დედაკ.)?" აგიჷრგ‹ჷნ ხაწარა იშაფოჭბო? (გ.II, 85) „გვირგვინის დადგმას (=ჯვრისწერას) როგორ უყურებ (შენ, მამაკ.)?"

ამგვარი კითხვა, ეჭვი არაა, იმითაა გამოწვეული, რომ ლოგიკური მახვილი კითხვით წინადადებებში, რომლებშიც კითხვითი სიტყვები მონაწილეობს, ჩვეულებრივ კითხვით სიტყვაზე მოდის. ამიტომ, ცხადია, გავრცობილ (ვრცელ) წინადადებაში კითხვითი სიტყვის პოზიციაში მოქცევა გააძნელებდა კითხვითობის აღქმას. ეს რომ არ მომხდარიყო, ენამ ლოგიკურ-ფსიქიკური მომენტი აამოძრავა: მთავარი ფაქტორი — კითხვითობა — წინ გამოსწია და ამით მ თ ე ლ ი

წინადადება მის (კითხვითობის) ზეგავლენას დაუმორჩილა.

როცა ავღაზეულ წინადადებას რომელიმე კითხვითი სიტყვა იწყებს, მთელი შესიტყვება ჩვეულებრივ ინდივიდუალური კონსტრუქციის ყალიბში ექცევა (იშვიათად — ერთი უზენაესი ეკზანე იდუმ: „ეკონა ხელავ(ენ, მაძაკ.) — შენს კაბი რამდენი კაცი ზის ერთად თავმოყრით?"), მაგრამ საინტერესოა ფაქტი, როცა ამგვარ შემთხვევებში წინადადებას ზმნის ფინიტური ფორმა ხშირად, რაც ავღაზეურში სპირადულად იჩენს თავს: ზ ა ე ბ ზ ე ბ ა — მკაბეა შეხოლოდ მაკაძოეშია ზმოდ (ბ.II, 58) „ორ ანის — შენი (ლელ.) კაბა ჭ თავსახურავი სულად შეჩვენებულ?"

მსგავს შემთხვევებში ხახლახან შეიძლება კითხვითი სიტყვა წინადადების ბოლოს მოექცეს: ანდე იდეკ ბაბაჩეოდ, ი ზ ა ე ბ ზ ე ბ ? (ბ.113) „ვილაცის ხუნი მეცემა, რა ანის?"

უანყოფითი კითხვითი წინადადებისათვის ყველაზე უფლია ზმნის ინფინიტური ფუძეები, ხოშელთაც უანყოფითობის ჭ ნაწილაკი ჭ კითხვითი -ი II -ზეკ ავიქსები აწარმოებენ.

მოდალობის მიხედვით უანყოფითი კითხვითი წინადადებები შეიძლება ორ ჯგუფად დაიყოს — ორდინარულ (ნეიტრალურ) ჭ კითხვით-დასტურებით შესიტყვებად:

ა) ორდინარული (ნეიტრალური) სახეობის უანყოფით კითხვით წინადადებაში ყალიბდებულია ზმნური ფუძე, ხოშელსაც უანყოფითობის ჭ ნაწილაკი ჭ კითხვითი -ი (II-ზეკ) ავიქსები აწარმოებს: ლაზეფა ბზიანი ამაკრეანი ბეჭ ფაცეფეფსეკ? (ბ.II, 15) „ყანაში ნათია დიდი ამაკრეანი

4. [illegible]

ან მოუკვდა(ძან.ლეონ.)?" შიაბა ჭაბუკმ იშიმანაცი ეჭვ-
ლეზეთაზე ანეცხარა (გ.II,15) „იქვენ ანაძე ან გაგიგონიათ,
რაც ძან(ალ.) ეშელეფრენა შეკმთხვა?" ზეკრ ბრკვლ ბანა ბეალეში?
(გ.II,17) „ყველას შენ (ლეონ.) ან ხეჭიმდი?" აკაბაკ ან ბან-
ცაცეზუ ხანა ხეშეცა? (გ.II,123) „ქაბაკში – ხაცა
ნასასვლელია – ვანა მე ან ნაკვალ?" შთა ანეშაზავ
ლეშეგაშზიაშხანი? (გ.II,19) „ანი ავადმყოფი ხი-
ეთ ან გამოკეთდ ეშა?" ავადან ზეკაზეუშგაზეკ?
(გ.II,32) „ხარი ბატონ ან შეაგრეკ (შენ, ძაძაკ.)?"

საკვლისხმოა, რომ კითხვით-დადასტურებითი (უარ-
ყოფითი) წინადადების მისალებად გამოყენებულია ზმნის
ფინიტური (კ ანა ინფინიტური!) ფორმა, რომელსაც ენიშნ-
ვ ნაწილაკი კითხვითობის ი- ნაწილაკთან ერთად: უნ თ
ასასცია ბაბა ჯაბაკმეძეკ? (გ.II,49) „ეგ
სტუმრები აკი (ვანა) ჩვენ ან მოგვიყვანია?" ბაბა ია-
ქამთაძეკ ბმაკ? (გ.II,49) „აკი (ვანა) ჩვენ ან მი-
მეცია ცხენი?"[11]

კითხვით-დადასტურებით შესიტყვებათა ბოლო უნდა
განვაკუთვნოთ, აგრეთვე, -�a ხუფიქსით ნაწარმოები
ფორმებიც: ააა, ჭკვ ხვიარამზეანა?! (გ.II,122) „დიახ, ვანა ან

---

[11] ჩვეულებრივია ხათიანდი ლაგეშიი ფორმებიც:
იაასკეკ „აკი ბაბაკ (იგი, ბალაც)", ხეკეკ „აკი ნაკვალ",
ია ასეკ „აკი კუთხანი (იგი, ბალაც, ძან.ლეონ.)".

მაგონდება (იგი, რაოც)?"

წარმოების თვალსაზრისით სრულიად განსაკუთრებული ადგილი უჭირავთ შესიტყვებებს, რომლებშიც – აბა ადექსი მოქმედების საეჭვოობას, დანანებას გამოხატავს: აფშ�აცეა, ურთ ნიახცეა უძეა რეგზიგ ეძეიეა აძიგ დ ა ბ ნ ი ე ბ ?
(გ.II,44) „განა ვინმეს გაუშვებდნენ მასპინძლების, მათი ნათესავების ან სხვათა საფლეგრძელოს შეუსმენლად?" ესმა უსტრ ბეგ აბეგნა დ ა ბ ე ც ა ა ხ ბ ?
(გ.II,48) „ესმა განა ამ ლაბით დაიძინებდა?" თაბადგ აამგსოგ ... ბარა, ანხაცეა, ბაგა ანბ-ხაართახგბ (გ.II,69) „თავადსა ან ანნაუარ უჩვენიდ, უფლებებიდ, რა საშველი აქვთ (რა ეშველებათ)?" კამაჭგ ა ბ ე ლ ბ ?
(გ.II,105) „კამაჭიბ ბას იქმოდა?"[12]

ადგილობრივი ენის დიალექტებში, კერძოდ, აბეფუარ-ში, გვხვდება ისეთი ფორმებიც, რომლებშიც ითხოვთი ადგილები ნ ა ბ ო ლ ტ ე ნ ი ლ ი ა ა ნ ა ა ან ითხოვითობას, ისევე როგორც ეს თანადროულ ქართულშია, ოღონ ინტონაცია გადმოგვცემს: ბეგ სგეზდგრბა ჯ ე ბ ე ბ ? „ეძი-ნია, რომ ეგ ან ვიცი?" ხარა იშაგსთახგბ ყ ა ბ-ნ ი ? „როგორც მე მინდა, ისე აკეთებ (ეს. ბაბაკ.)?"

---

[12] А в и д з б а З. Х. Модальные аффиксы в глаголе абхазского языка. Автореферат канд. дисс., Тбилиси, 1968, гр.4.

ეს წანმოებები, ცხადია, შეთხეული ხასიათისაა. ამ-
დამტკიცებელად აქაც უნდა გვქონოდა კითხვითობის -ე სუფიქ-
სი, რომლის კვალი ზოგჯერ ახლაც იჩენს თავს ხმოვანის გაგრ-
ძელების სახით: ფარა აქვთ ახლა? ო ზ ც ი ? „შენ(ვამბ.)
შეგიძლია წახვიდე სოფელში?" ჯარა ეს ი ზ ჰ ი ? „ეს(ვამბ.) შეუძლია ასე თქვას?" ჯ სხვ.[13]

ძალზე იშვიათად ათხაზურში ისეთი შემთხვევებიც
გვაქვს, როცა კითხვითობას ოდენ ინტონაცია გამოხატავს,
რაც სხვა ენათა გავლენას უნდა მიეწეროს. ამგვარ კითხვითობას
ჩვეულებრივ ი ნ ფ ი ნ ი ტ ი ვ ებ ში გადმოგცემენ, რომლებშიც პირო-
ბითი კილო – ზ ა ნ (II – ნ) ამოიქსიანი ზმნა გამოყენებული:
ფარა ალარა შ ი თ ა ჰ ა ზ ა ნ ? (გ. II, 58) „იქნებ
ეანდ ღელეში ჩაკარდით?" ჰრაქია ინდეგრუფა ამი ლურბეჯ-
ლეანი ესა ეშე ააჯმეანგ ლენდიეფეშეჯ. კამაჭკჭეკ ლეა-
ბეკან: ნან, ბაბა ჯ ი ა ი ი ზ ა ნ ? (გ. II, 59) „ბეკენა
ძალეშა ვიოაც ნაცნობი ნახეს. – თქვა რა, ესმან კარი ფან-
ითდ გაკი (და) კარეთ გაიხედა. კამაჭიტიც ნამოდა: ლეი,
იქნებ ეანაა?"

ოდენ ინტონაციურად გამოხატული კითხვითი შეხმე-
ბის სპირადული ხასიათი იმაზე მიუთითებს, რომ ინგლიურ-კა-
ვკასიური ენების ისტორიული განვითარების ადრეულ
ხანაში კითხვითობას შედარ ხოლოდ ინტონაციი კად-

---

[13] ც ი ბ ა ლ ი ა მ. ათხაზური ენის ანბანური
დიალექტი. გვ. 043-044.

მოსცემდა. ამის სასარგებლოდ შეტყველებს ძველი ქართული, აგრეთვე, თანადროული შეგრძნება ჭ ჯანუნის კითხვება, სადაც კითხვითობა ჩვეულებრივ რიმელსაც კითხვით ა ფ ი ქ ს უკავშირდება. თანადროულ ქართულში კი კითხვითობის ინტონაციური გამოხატვა ერთად გაერთიანებულია, რაც ძველი ქართულის კითხვითი — ა ფ ი ქ ს (მაგრა ა ხ ს ? ი ც ი ?) დაკარგვის შედეგად მოხდა. ამგვარად, ამგვარი ენაზე შ ე ნ ი ო ბ ი ნ ა ხ ა უ ძ ვ ე ლ ე ს ი კ ი თ ა ხ ე ბ ა: ვ ა ს შ ი კ ი თ ხ ვ ი თ ო ბ ა, ი შ ვ ი ა თ ი გ ა ვ ო ნ ა ვ ი ლ ი ს გ ა ხ ლ ა, ვ ვ ნ ა ვ ი ნ ა ხ ა ვ ს ლ ე ნ ი ნ ი ს ბ ი ბ ლ ი ო თ ე კ ა ს ა ნ ა ლ ე ბ ს შ ო რ ი ს ქ ა ხ ო ს ი ს კ ი ო ა ხ ე ბ ა კ ი (კ ი თ ხ ვ ი თ ო ბ ი ს გ ა მ ო ხ ა ტ ვ ა ო ლ ე ნ ი ნ ტ ო ნ ა ც ი ი ს ს ა შ უ ა ლ ე ბ ი თ) მ ე ო ხ ე უ ლ ი ხ ა ს ი ა თ ი ს მ ო ვ ე ლ ნ ა ა.

აღსანიშნავია, რომ კითხვით ფრაზათა ნაირსახეობა წარმოების შესახებ არ ქმნის მრავალფეროვნებას წინადადებაში სიტყვათა განლაგების შესახებ. აქაც წყვილთა რიგი ძირითადად თხრობითი წინადადებისთვის დამახასიათებელ ნიშან-თვისებებს იმეორებს. რაც შეეხება ჩვენს ადგილს ავტორეული კითხვა ენ-

ტრუქციაში, მას მიმართეულება აქვს – იმყოფს აბსოლუტურ პოსტ-
პოზიციაში, გარეკეული, სათანადო შეტყობინებით შეპირობებული,
შემთხვევებში კი – პრეპოზიციაშიც. ამის მიზეზია ის, რომ
მაგალითად წინადადების კითხვით შინაარსს ზმნა გამოხატავს
(მასზეა წარმოდგენილი კითხვითი ფორმები), ⁄ თავისი ადგილი
პოზიციით შესაძლებლობა ეძლევა შესიტყვების ყველა წევრი თავის
გაგებაში (კითხვითობაში) მოაქციოს. სხვანაირად რომ
ვთქვათ, ზმნით გამოხატული მოქმედება (კითხვითობა)
მთელს კონსტრუქციას ეკუთვნის; ამ რიგის შესრულებას კი,
ცხადია, ყველაზე უკეთ ⁄ ყველაზე ადვილად წინადადების ის
წევრი შეძლებს, რომელიც თავისებურად ან ბოლოებურად დგას.

ბრძანებითი წინადადება

ბრძანებით წინადადებაში ინტონაციის ინტენსიობა
დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად კატეგორიული
ბრძანება.

ყველაზე ბრძანებითი წინადადება დაფუძნებულია
ზმნის ინფინიტურ ფუძეზე. მაგალითად წარმოქმნილი (დადებ-
ითი) ⁄ უარყოფითი (უარყოფითი) ბრძანებითი.

რიგიანც ცნობილია, დადებითი ბრძანებითის წარ-
მოებისას გარდამავალ ზმნათა ბოლოხმოვანი რიცხვის მეორე
პირში ხუთიანის ნიშანი არ ჩანს: ხელეშეა. შეიზ-
ნა! (ეკ. II, 27) „ძმაო ნეტარ ცოლ“; ხმოვანთან ყოფნა!

ჩემი ნათქვამი გააკეთე(შეასრულე)!" ებაყა ყოველ შიშ!
(ბ.II, 131) „ორიოლე ქათამი დაკარით!"

თუ წინადადება უარყოფითი ბრძანებითია, ზმნაში პა-
რის ნიშნები დაცულია: ძალან იყარწყენ ღეშეგრეყანი!
(ბ.II, 63) „ჩასაც ქალიშვილი აკეთებს, არ გააკეთებინო!"

ადიგეურში ბრძანებითი ფორმის ზმნას ხშირად ეს-
თების მოდალური -ეშ ნაწილაკი, რომელიც გარკვეულ ინტენ-
სიობას ანიჭებს მთელ შესიტყვებას, ოცა ეს უკანასკნელი
თხოვნას, ხვეწნა-მუდარას, მოფერებას (ან ამა კატეგორი-
ულ ბრძანებას) გამოხატავს[14]. მაგალითად: ბრა ა ა ერშო
ბეჯ! (ბ.II, 272) „ახლა კი რა შეუძლია შენს ცხენს!"
ამა ა ა ბეშ! (ბ.II, 272) „ეხლა კი!" ბაბეშ
ბეკაან! (ბ.101) „მოიტა კი შენი (ლელეკ) დოქი!"

-ეშ-ის ადეკვატურია ადიღეურში -ბ ადექსი,
ხოლო უაბარდიულ-ჩერქეზულში კი — -ტ, რომლებიც ბრძა-
ნებით ან კითხვით წინადადებებში ზმნის ფუძეს დაერთვის ან
მსგავსებაკე ფუნქციას ასრულებს[15].

---

[14] -ეშ ნაწილაკი იშვიათად შეიძლება შეგვხვდეს კი-
თხვით ფორმასთანაც: �ეშ ... ხოეჭვ ლეკლეძაშ? (ბ.II, 23)
„ეკლდეთი ცოტას არ გამოეკიდა?"

[15] Рогава Г.В., Кершева З.И. Грамматика адыгейского языка. Краснодар, 1966, зг.356; Грамматика кабардино-черкесского литературного языка. Москва, 1957, зг.166.

აღსანიშნავია, რომ ზოჯენ ბრძანებითის (სუნეიდის, მიღოცვის) შინაარსს გადმოცემენ თხრობითი წინადადებე-ში, რომლებშიც შემასმენელად ფინიტური ზმნის აორისტის ან კავშირებითის ფორმები გამოიყენება: შიგშე აამზია-ხელ! „ღრე ბშეიღიბისა (თქვენი ღრე კარგიმც ყოფი-ლა)!"

ემოციური წინადადება

რიცა განხილულ წინადადებათა ხან ტიპს – თხრობითს, კითხვითსა ან ბრძანებითს – ერთიმე სახის ემოცია ახლავს, ეწოდებთ ემოციურ წინადადებას.

ემოციურობას წინადადებაში ინტონაციასთან ერთად სი-ტყვათა თავისებური განლაგება გადმოსცემს. ასეთ შემთხვევებში ხშ-გასმული სიტყვა ჩვეულებრივ წინ გადმოიწევს: ო ნ ე ბ ა ფხორაყა! (გ.IV,14) „ითარე (შენ, ბაბაკ.) წინ!" ჰ ნ ე ჯ ე ბ ტ ე ჯ ოდიერეფა ტკარ ამთა ეაცქიო! (გ.IV,33) „სიმღერაი (ერთად ყამ-ბით ბა სიმღერას) მივდიეართ იქითეენ!"

ამგვარად:

ა) ადგილობრივი ბრტყელი წინადადების ხაოანური მონაცემები – ეპითეტიანი ამბრისადმი მიმართული ბოლოდროინდელი ბრძოლა-ომის ფაქტებისაკენ – ოდესაც ბოლოდროინდელი იყო, ხშირ შემთხვევაში მიმდევს ლანარნენი ანონიმურ-ეპიკური (ადიღეური, ქართველური) ენებისა;

ბ) ბრტყელი წინადადების ტიპები ერთმანეთისაგან ძირითადად განსხვავდებიან ინტონაციით. მაგრამ

სხვადასხვა ტიპის წინადადებათა ერთმანეთისაგან გამოშრეკილი ნიშანი ინტონაციასთან ერთად შეიძლება იყოს ის მორფოლოგიურ-სინტაქსური კორელატები (კითხვითი სიტყვები და ანაფორები, კითხვითი და საკავშირო ნაწილაკები, სიტყვათა რიგი და სხვ.), რომელთა ხვედრი წონა და გამოყენების არეალი სხვადასხვაგვარია სხვადასხვა ენაში;

გ) განსაკუთრებული ყურადღებას იქცევს ადგილობრივ ენის კითხვითი ფორმები. ადგილობრივში, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, წინადადების კითხვითობა სპეციალური კითხვითი ანაფორების საშუალებით გადმოიცემა. ასე იყო ძველ ქართულშიც. თანამედროულ ქართულში (მის კილოებში) ყველაზე გავრცელებულია კითხვითობის გამოხატვა ინტონაციის საშუალებით. იბერიულ-კავკასიური ენების განვითარების ისტორიული გზისთვის თვალის მიდევნება აშკარას ხდის იმ გარემოებას, რომ ადგილობრივ კითხვება თავდაპირველია, თანამედროული ქართულისა კი - მეორეული. საგულისხმოა, რომ ზანური (მეგრულ-ჭანური) ენის მონაცემები რიგ შემთხვევებში ადგილობრივისან უჭერს მხარს. ზანურმა, ძველ ქართულთან და ადგილობრივთან ერთად, ძველები კითხვება შემოგვინახა.

---

5. მ.ციკოლია :

თავი მეორე

წყრთა გამოყოფის ჰრიფიკაციის დადგენის საკითხისათვის ავხაზური ენის მარტივ წინადადებაში

წინადადების წყრთა გამოყოფა რიგ სიძნელეებთანაა დაკავშირებული რაციონალურ ენაში. ამიტომ მუნებრივია, რომ წინადადების მთავარი ⁄ შეორეხარისხოვანი წყრების გამოყოფის თაობაზე სპეციალურ ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობას აქვს ადგილი. ზოგი მეცნიერი წინადადების ძირითად წყრად იღებს შემასმენელს მიიჩნევს[1]; ზოგიც — შემასმენელთან ერთად ქვემდებარეს, დამატებას ⁄ ა.შ. სხვები საერთოდ საჭიროდ არ ხედავენ ზღვარის გაკეთებას მთავარ ⁄ შეორეხარისხოვან წყრებს შორის (ფ. ფორტუნატოვი).

ჩვენ სხვა თვალსაზრისს ავიღებ ზოგიერთი ენათმეცნიერი, რომელ წინადადებაში გამოყოფენ მთავარ ⁄ შეორეხარისხოვან წყრებს,

---

[1] Буслаев Ф. Историческая грамматика русского языка, Москва, 1959, зз. 258.

ანალოგიურ „თემასა“ და „ხემას“, ე.წ. ნ ა ც ნ ო ბ (данное) და უ ც ნ ო ბ (новое) ელემენტებს. ამგვარად განიხილავენ საკითხს ე.წ. წინადადების აქტუალური დაყოფის მიმდევრები. თუმცა ზოგი მათგანი ამასთან ერთად უარყოფს წინადადებაში მთავარ და მეორეხარისხოვან წევრთა გამოყოფასაც[2].

ჩვენი ენის ანალოგიურ გრამატიკაში პირდაპირ ნათქვამი, რომ ზეპირის შიგნა მთავარ და მეორეხარისხოვან წევრებს შორის შეუწყარებელია. წინადადების ლოგიკური ინტერპრეტაციისას, — ეკითხულობთ აქ, — ზოგიერთ ინტერვალს ადგილი აქვს, რომ წინადადების მეორეხარისხოვანი წევრები არ შეიძლება დაეკისრისაროთ მთა-

---

[2] წინადადების აქტუალური დაყოფის საკითხებზე იხ.: Распопов И.П. Актуальное членение предложения, Уфа, 1961; Крушельницкая Г.К. К вопросу о смысловом членении предложения, ВЯ, № 5, 1956; Сиротинина О.Б. Порядок слов в русском языке, Саратов, 1965; ამავე: Порядок слов живой разговорной речи. წიგნი: „Вопросы синтаксиса и стилистики русского литературного языка“, Куйбышев, 1963.

* წინადადების აქტუალური დაყოფის კრიტიკას შეეძლება ჩვენი ნაშრომი: „სიტყვათა ბიჯი რიგიც სინტაქსისა და სტილისტიკის საკითხი“, სოხუმი, 1972.

ვარდ, რადგანაც ისინი გამოიყოფიან არა წინადადების დანაწევრების შედეგად, არამედ წინადადების ნაწილთა, კერძოდ, „ქვემდებარის ჯგუფისა“ ან „შემასმენლის ჯგუფის“ დანაწევრების საფუძველზე... ამ თვალსაზრისის გამჯნელობა კონკრეტულ-ენობრივი სინტაქსური მოვლენების ცოცხალი მრავალფეროვნებისა-გან, სხვათა შორის, მდგომარეობს იმაში, რომ იგი არ ითვალისწინებს წინადადების შეორეხარისხოვან წევრთა ფართო გამოყენებას იმ შემთხვევებში, როცა არ შეიძლება შეეყაროთ ისინი ვერც „ქვემდებარის ჯგუფში“, ვერც „შემასმენლის ჯგუფში“[3].

წინადადების რაგვარობას, მის წევრთა ერთმანეთთან სინტაქსურ კავშირს პირველ რიგში ზმნის ნიშან-თვისებათა თავისებურებანი უდევს საფუძვლად. ამიტომაა, რომ, მაგალითად, ქართულ ენაში მარტივი წინადადების შექმნაზეის რთული ხასიათი რეალიური (გარდამავალი, გარდამავალი) ზმნის თვისებურებითაა შეპირობებული (რაც შეეხება ამსოლუტურზმნიან ქართულ მარტივ წინადადებას, იგი არავრცელია არ განსხვავდება ინდოევროპული ენების წინადადებისაგან ან ამიტომ მას სპეციფიკურ-ქართულ წინადადებას ვერ ეწოდებთ). რეალიურზმნიანი წინადადება ქართულში მართვა-შეთანხმებისა ან კონგრუენციის პრინციპზეა აგებული. კონგრუენციის (ანუ მართვა-შეთანხმების) ცნებაში რეა-

---

[3] *Грамматика русского языка*, II, т.I, Москва, 1954, გვ.93.

ტიული (გარდაუვალი, გარდამავალი) ფუძეა წარმოადგენს. სახელები ი
დიდი, მცირე ან უმცირესი კოორდინაციულია. ქართულში შემასმენ-
ლისა ან ქვემდებარის გარდა მთავარ წევრად მიჩნეულია დამატე-
�აც — პირდაპირი (უახლოესი) ან ირიბი (არნ. ჩიქობავა)[4].

ქართულში სიტყვათა სინტაქსური ურთიერთობის სპეცი-
ფიკა განსაზღვრავს შემასმენელთან ერთად ქვემდებარე-დამატება-
თა მიჩნევას წინადადების მთავარ წევრებად.

არ შეიძლება არსებობდეს საყოველთაო განსაზღვრება წინადა-
დებისა. ეს ძაფინ იქნებოდა შესაძლებელი, თუ შესიტყვება ყველა
ენაში ერთსა ან იმავე საფუძველზე იქნებოდა აგებული ან ასში შემა-
ვალ სიტყვათა აღნიშვნით თვისებები ყველგან ერთგვარი აღმოჩნ-
დებოდა. ეს აუცილებელი პირობაა.
ეს პირობა არ მოგვეპოვება.
ნა მდენადაც ცალკეა ფაქტი
ი არა გვაქვს, არათუ მოლაპარაკე

---

[4] რუსულ ენაში, რომლის ფუძეზე თავისი მორფოლოგიური აგებულებით ძირფესვიანად განსხვავდება ინდოევროპულ-ევროპიული ენების ფუძისაგან, დამატება (არც პირდაპირი, არც ირიბი) არ შეიძლება წინადადების მთავარ წევრს წარმოადგენდეს. რუსულში ქვემდებარე ან შემასმენელი, ოღონდ წინადადების მთავარი წევრები, უპირისპირდებიან შეორეხარისხოვანთ — განსაზღვრებს, დამატებასა ან გარემოებას (იხ. *Грамматика русского языка*, II, т. I, გვ. 93).

ერთი სახეობის შესიტყვება ყველა ენაში"[5].

წინადადების თეორიისათვის ძირითადად მნიშვნელოვანია განსაზღვრული იქნეს შესიტყვების ფუნქციონალური და კონსტრუქციული ბირთვი[6].

ამჯამინდელი შესიტყვების სპეციფიკური ხასიათი ბუნებრივად მოითხოვს ამჯამინდელი წინადადების თავისებურ განსაზღვრებას, მაში მთავარ და მეორეხარისხოვან წევრთა გამოყოფა საკითხის ორიგინალურ გადაჭრას.

ეიდრე ამჯამინდელ მარტივ წინადადებაში წევრთა გამოყოფის საკითხს შევეხებოდეთ, მიუღებელია გაირკვეს ზოგი თავისებურება, რომელიც ამჯამინდელი ენის შესიტყვებაში ქმნის ორი რიგის – ფინიტური (განსაზღვრული, ჩახშული) და ინფინიტური (განუსაზღვრელი, ჩაუხშული) – ფორმა. ეს ორივე ამის შემდეგ გახდება შესაძლებელი, ერთიანად ყველით დავინახოთ, დავადგინოთ თავად და მეორეხარისხოვან წევრთა გამოყოფის ძირითადები ამჯამინდელ მარტივ წინადადებაში.

---

[5] ჩიქობავა არნ. მარტივი წინადადების ძირითადი ქართულში. გვ. 135.

[6] Жобрина И.А. О двух уровнях в организации предложения и их роли в прогнозировании его структуры. კრებული: „Синтаксис простого предложения", Ленинград, 1978, გვ. 51.

x x x

ადგილობრივი შეფარვით ამეიადად გვხვდება ოდენ ფონეტიკურ-ფონიანი წინადადება. ზოგიერთნიგ დომინანტებს წინადადებებში, რომლებშიც ფონის ორივე სახეობა-ფონეტიკური ან ფონეტიკური-მონაწილეობს. ესენია ფონეტიკური სტრუქტურის წინადადებები.

ადგილობრივი ფონეტიკური ფონა წარმოადგენს წინადადებას მინიატურაში. მასში შეიძლება მოცემული იყოს რიგი ერთი ან რიცხვი, ისე ადგილი, დრო, ეთანრება ან სხვ. „ფონეტიკური ფონა ადგილობრივში ხელ სხვა ნიშნით გამოდის. ეკრანიანი ენებში ფონა ფონეტიკური შეიძლება იყოს ერთისა ან დროის მიხედვით. ადგილობრივში კი ე.წ. ფონეტიკური ფორმები შეიცავენ რომელიც დროულობისა ან ერთეულობის ფორმანტებს, ეს ყველა იმ კატეგორიას ან განმიგებას ფონური ენებისა, რაც დამახასიათებელია ინდოევროპული ენების ფონეტიკურ ფორმაში. მაგრამ მათ რაღაც აქვთ, რაღაცას ნიხედავთ ისინი არ არიან განსაზღვრული. ეს მათი განუსაზღვრელი მუხეება გამოიხატება წინადადებაში, სადაც რამდენიმე ასეთი ფორმა შეიძლება იყოს, მაგრამ საბოლოოდ წინადადების დასრულებისათვის მაინც ფონეტიკური ხელოვნური გადორმეული ფონა არის აუცილებელი. ფონეტიკურ ენებ ენაში გაეფორმებით დამოკიდებული წინადადების ფარგალი. ფონეტიკა-ინდივიდობა მთელი წინადადების ფონეზე ეფერება[7].

---

7. ი. ო ბ ო ლ ა ძ ე ქ. ძირითადი დროთა წარმოებისათვის ადგილობრივში. ენიმეის მოამბე, II ტ, თბილისი, 1938, გვ. 224.

ფინიტობა-ინფინიტობა, რიგორც ენერგია, ქვის ავსტრა-
ლი წინადადების თავისებურ აღსანიშნავ, თავისებურ სტრუქტურას. ავსტ-
ალურში მარტივი წინადადების კვალიფიკაციის ძირითადი ამბავ
ეფუძნება. წინადადება, რომელშიც მონაწილეობს ზმნის ინფინი-
ტური ფორმა, გაცილებით უფრო რთული აგებულებისაა, ვიდრე ოდენ
ფინიტური ზმნის შემცველი წინადადება. აქედან ის დასკვნა გამომ-
დინარეობს, რომ მარტივი წინადადების თავისებურებათა დახასიათებ
ამისა ყველა მასში წარმოდგენილი წევრებისათვის თავ-თავისი ად-
ილის მიხედვით სჭირია თვით ფინიტურ ინფინიტურ სტრუქტ-
ურია ხასიათებში გამოყენება. მათი საერთო ნიშნ
თვისებების გამოჩენილია.

ფინიტური წყობის ავსტრალური წინადადება გარეკვეული ძაბ-
ით რაიმე თვალსაჩინო თავისებურებას არ გვიჩვენებს რიგ სხვა
(მაგალითად, ქართველურ) ენათა სათანადო მოსაცემებთან შედ-
რებით. აღმოჩნდა ორპირიანი გარდამავალი ზმნის შემცველი ავსტრ-
ული წინადადება: არმასხან ენა მოსაუბრე იგზა დაადგა ტ
ან მან შეუფარავი მისი ქართული ეკვივალენტი: არმასხანმა ღრეს მის-
კოვიდან თავისი ამხანაგი ჩამოიყვანა. ავსტრალურში მოცა-
ული მარტივი წინადადების მორფოლოგიურად ღრმად თვალსაჩინო
ორპირიანი გარდამავალი ზმნა (ჩამოიყვა-
ნა). მის გარშემო იყრის თავს მთელი კონსტრუქციის დანარჩენი -
მთავარი ან მეორეხარისხოვანი - წევრები: -
- არმასხან, ენა, მოსაუბრე, იგზა. ავსტრალურ წინადა-
დებას აქვს თავისი შემასმენელი( ) ,ანუ ენ-

ბანე (აღმსრული), პირდაპირი (უსრული) დამატება (იკვეთა), დრის გარეშეობა (ვხრა) ⊄ აღვილის გარეშეობა (მოსაკანტი). ეს სურათი შეინიშნება ქართულშიც. შეესაბამება ს ა ბ ო ი ე ბ ა, ქვეშდებარე – ა ღ ა ხ ბ ა ნ ბ ა, პირდაპირი დამატება – ო ა ვ ი ს ი ა ბ ა ნ ა ⊄ ი, დრის გარეშეობა – ღ ღ ე ს, აღვილის გარეშეობა – ბ ო ნ ა ო ვ ი ლ ა ნ. აფხაზური ⊄ ქართული წინადადებების საათანადო სქემები გეჩვენებს, რომ დამოკიდებულება წევრებს შორის მარტივია იმ გაგებით, რომ ყველა წევრი ორსაფეხურიანი შემთხვევაში სინტაქსურად უკავშირდება ე ნ ო ა დ ე ნ ო ზმნას (ლ ა ა ⊄ ბ ე ⊄ ⊄), რომელიც მკვეთრად ეპრედიკატულ ცენტრად.

სხვა ენათაგან აფხაზური ინფინიტური კონსტრუქციის წინადადებაში. ამ სახის შესიტყვებაში, მარტივია; ძირითადი ზმნა, რომელიც წინადადებას დასრულებულ სახეს აძლევს, ისევ ფინიტური ფორმითაა წარმოდგენილი. მაგრამ მის გვერდით ინფინიტური ზმნებიც ქმნიან დამატებით, დამხმარე პრედიკატულ ცენტრებს, რასაც ანგარიში უნდა გაეწიოს აფხაზური მარტივი წინადადების მექანიზმის ანალიზისას, მაგრამ მთავარ ⊄ მეორეხარისხოვან წევრთა გამოყოფის პრინციპების დადგენისას.

მაგალითად, ინფინიტური წყობის წინადადებაშიც ძირითადი ზმნა ინფინიტური ფორმითაა წარმოდგენილი. ფინიტური ზმნა შეიძლება იყოს ერთპირიანი ან ორპირიანი, განმაუყარი ან განმამაყარი. იმისდა

მოუხვდავად, თუ როგორია ძირითადი (ფინიტური) ზმნა (ერთპირიანია თუ მრავალპირიანია, გარდაუვალია თუ გარდამავალი), ინფინიტური წყობის წინადადებაში დამხმარე ზმნების ფუნქციით შეიძლება მონაწილეობდეს ერთპირიანი და მრავალპირიანი ინფინიტური ფორმები. ეს უკანასკნელნი კი ქმნიან კონსტრუქციის თავისებურ ორნაგობას, პრინციპში განსხვავებულს იმ ენათა წინადადებებისაგან, რომელთაც არ გააჩნიათ ზმნის აფხაზურისებრი ინფინიტური ფორმა (მაგალითად, ქართველური და ზოგი სხვა იბერიულ-კავკასიური ენა, ინდოევროპული ენები).

ინფინიტური შესიტყვების (ანუ. დამხმარე პრედიკატული ცენტრის) მაორგანიზებელ ღერძს წარმოადგენს ინფინიტური ზმნა და აბსოლუტივი. დამხმარე პრედიკატული ცენტრი შეიძლება წინადადების შემადგენლობაში და ასრულებს ქვემდებარის, პირდაპირი (უახლოესი) დამატების, ირიბი დამატების, დროის, ადგილის, ვითარების, მიზეზის და მიზნის გარემოებათა როლს. დამხმარე პრედიკატულ ცენტრს თავის მხრივ შეიძლება ჰქონდეს თავისი ქვემდებარე, დამატება (პირდაპირი, ირიბი), წევრ-გარემოებები. მაგალითად: ა) ინფინიტური კონსტრუქცია ასრულებს ქვემდებარის როლს: ა ბ რ ი ა ც ჷ შ ა ა ჴ ა ხ ჷ ფ ო ჴოჭპ ახაწა (ღ. 29) „ის, ვინც ამ ორმოს გადაახტება, მამაცია"; ბ) ინფინიტური კონსტრუქცია პირდაპირი (უახლოესი) დამატების როლში: ი მ წ ა დ ჷ რ გ ჷ ლ ა ზ იფოიტ „ის, რაც წინ დაუდეს, ჭამა (მან, მამაკ.)"; გ) ინფინიტური კონსტრუქცია ასრულებს

ირიმი დამატების ძალს: ა ა ლ ე ბ ა ნ ი ნ ა ბ ა
(ალბანია) აკაზეთ დეგრადირ (ხ.34) „მან, ვინც ალეფში მი-
ვიღიდა, ლეკანსი გაზეთს უკითხავდა".

ამგვარად, ინფინიტური წყობის წინადადებაში წარმოდ-
გენილია ორი – სხვადასხვა ხელური წრის მქონე – პრედიკატული
ცენტრი. ძირითად პრედიკატულ ცენტრს, რომელიც აღინიშნა,
ენის ფინიტური ზმნა, რომელიც აუცილებელია დასრულებული ხასი-
ათის წინადადების მისაღებად, დამხმარე პრედიკატულ ცენტრს კი – ინ-
ფინიტური ზმნა.

ფინიტურ ან ინფინიტურ ზმნათა მორფოლოგიური მო-
ნაცემების გათვალისწინება, ამ მონაცემთა სინტაქსური ბოტენ-
ციის განსაზღვრა შესაძლებლობას გვაძლევს დავადგინოთ ორი პრე-
დიკატული ცენტრის ურთიერთმიმართება.

ცნობილია, რომ „ავტორული ზმნა მაქსიმალურად დამოკი-
დებულია; სინტაქსური ურთიერთობა მთლიანად ზმნაშია მოქცეული,
ზმნასთან სინტაქსურად დაკავშირებული სახელი მორფოლოგიურად
ცალა მასში გამოხატული"[3].

აღნიშნულის საილუსტრაციოდ ავიღოთ:

ა) ენციკლოპედიური (ანარეკლი) ზმნის შემცველი წინადადება: ჩანაკ
ადაჭვ ხეყოლა ფეყანე ფეშაალეს, ჯეკ ანაჭარე ფეკაალ(ენა ფეკ
ფეკი მიუსაფრობდა რა, რომ მოდიოდა, ენთა მეხან ძალან ნაიცა.).ამ
წინადადებაში გვაქვს ენთა ძირითადი (ჯეკ ანაჭარ ფეკაალ) ორი დამხმარე

---

[3] ი ო ს ე ლ ი ა ნ ი ძ ე ნ. გალდანელების ენა-
ლოგია ავარულ ზმნებში. ენიმეის მოამბე, XII, თბილისი, 1948, გვ.3.

(არაჭვ ნცყოარა დცყანც; არაჭვ დმააჯჴან) პრედიკატული ცენ-ტრი. ამ ცენტრებს შორის არსებული სინტაქსური ურთიერთობა შემდეგნაირადაა გამოხატული: როგორც ფინიტურ, ისე ინფინი-ტურ ზმნაში წარმოდგენილია ქვემდებარის (არაჭვ) ნიშანი, ადამიანთა კლას-კატეგორიის აფიქსი დ (დკამაჯტ, დც-ყანც, დმააჯჴან). ამგვარად, სუბიექტი (ქვემდებარე) ითანხმებს ზმნას კლასში (შდრ. აბგახიუჭვ ნცყოარა დუყანც დმააჯჴან დუაქაჯტ „მელია სამოგზაუროდ იყო და, რომ მოდიოდა, წა-იქცა"). შეიძლება გვქონდეს შეთანხმება რიცხვშიც: დარა... დუყა-ნც, დარა დმააჯჴან. ზმნა კი ვერ ახდენს გავლენას სახელზე (აფხაზური სახელი ფორმაუცვლელია).

აღსანიშნავია ისიც, რომ მოცემულ წინადადებაში ყვე-ლა ცენტრს (ძირითადსა და დამხმარეს) ერთი საერთო ქვემდებარე (არაჭვ) აქვს.

ამგვარად, სიტყვათა სინტაქსური ურთიერთობა მოცე-მულ შემთხვევაში მორფოლოგიური შეთანხმებით მარტივადაა გამოხატული, და მაინც წინადადების წევრებს შორის მტკიცე მო-ნავანი კავშირი შეიგრძნობა.

ბ) უფრო რთული ვითარება გვაქვს გარდამავალი (ორპი-რიანი, სამპირიანი) ფინიტური ზმნის შემცველ კონსტრუქცია-ში. მაგალითად, წინადადებაში: შახოჳ აჟვცსთა ახნჳეი დცშ-ნც დცნჴაჯგტ (გ. 76) (შახოუ აფისთამ ლეკი მოკლა რა, ძირს დაანარცხა) გვაქვს ერთი ძირითადი (შახოჳ აჟვცს-თა დცნჴაჯგტ) და ერთიც — დამხმარე (ახნჳეი დცშნც)

პრედიკატული ცენტრი. ფინიტურ ზმნაში ამჟღავნებ-
ნის ნიშანთან ერთად მორფოლოგიურად კამოხატულია პირ-
დაპირი ობიექტის მაწარმოებელი (ღ-ეხეა-ჯ-ეტ), აფსოლუ-
ტივის ფორმაში კი (ღ-ეშგ), რომელიც დამზმანე პრედიკატული
ცენტრის მაორგანიზებელია, გვაქვს ოდენ პირდაპირი ობიექტის ნი-
შანი (სუბიექტის ნიშანი კარგადვალი ზმნის აფსოლუტივებში ჩვე-
ულებრივ არ ჩანს).

მოცემულ შემთხვევაში ნიტაქსურ ურთიერთობას ქვემდე-
ბარე-დამატებას შორის, ერს-ეტეკორის ავფიქსთა კარგა, სიტყვა-
თა რიგიც კამოხატავს: ის, რაც პირველ ადგილს დგას (ფასიფ
აფგხთა), ქვემდებარეა, მეორე ადგილი კი უახლოესი დამატები-
სია. ერკატიული კონსტრუქცია, რომელიც ამჟღავნებ ობიექტი და-
დამავალი ზმნა ქმნის, კადმოცემულია მორფოლოგიურ-სინტაქსური სა-
შუალებებით (ერს-ეტეკორის ავფიქსები, სიტყვათა რიგი).

როგორც ვხედავთ, ინფინიტური წყობის წინადადებაში ერთ-
ანეთს გადაჯერებულია ძირითადი ჯ დამზმანე პრედიკატული ცენ-
ტრები. ამ ერთობლივს საფუძველად უდევს ფინიტურ ჯ ინფინიტურ
ზმნათა მორფოლოგიურ-სინტაქსური ურთიერთობა.

ინფინიტურ ზმნას (ადრ. დამზმანე პრედიკატულ ცენტრს)
თავის მხრივ შეიძლება ჰქონდეს თავისი ქვემდებარე, დამატება (და-
მატებები), წყრ-კარგემეები. ამიტომ ის განსაკუთრებულ როლ
ასრულებს ინფინიტური წყობის წინადადებაში. ამ მხრივ ამ
სახის ავტაზური წინადადებისაკენ ხაგრძნობლად განსხვავ-
დება ერთპრედიკატულცენტრიან ენათა (მაგალითად, ქართული

�) ძირეული წინადადება, სადაც ყველა მთავარი ტ შეო-
რეხარისხოვანი წევრი ერთი ზმნის გარშემო იყრის თავს[9].

ეაკრავ თუ ავიღებთ ადგილობრივი ინფინიტივი წყობის წი-
ნადადებას, დავინახავთ, რომ მისი სქემური გამოსახულება გა-
ცილებით უფრო ნიშნეა. აქ უკვე ადვილი არა აქვს სწორხაზუ-
ნებას — წინადადების წევრთა ჰიერარქიულ კავშირს ვ ო ა ლ
ე ნ თ ზმნასთან, რაც იღებს ფინიტური ზმნის შემცველ ადგი-
ლობრივ წინადადებაში ენასთან (აგრეთვე, ქართულ წინადადებაში), წი-
ნადადების წევრები ერთმანეთს სინტაქსურად უკავშირდებიან ორი
ცენტრის საშუალებით, ე. ი. ეკუთვნით, ასე ვთქვათ, ორ ხერხეულ-
ნიკ სინტაქსურ დამოკიდებულებას.

ამგვარად:

ადგილობრივ ენაში გვაქვს ძირეულ წინადადებათა ორი ჯგუფი:
ა) წინადადება, რომელშიც იღებს ფინიტური (ანსაზღვრული, ჩახ-
შული) ზმნა მონაწილეობს ტ ბ) წინადადება, რომელშიც ფინიტურ
ზმნასთან ერთად წარმოდგენილია ინფინიტურიც (ანუ -
საზღვრული, ბაგშვაი).

ზემოთ აღნიშნული იყო, რომ ინფინიტური ზმნა თანმდევი
სიტყვებითურთ მთელ წინადადებაში ასრულებს სხვადასხვა სინტაქსურ

---

[9] აქ მხედველობაში არაა მისაღები შერ-
წყმული სახის წინადადება, სადაც შეიძლება
ერთდროულად ერთიანი შემადგე-
ნელი იყოს წარმოდგენილი.

ფუნქციას. იქი გამოდის ქვეშდებარის, დამატების (პირდაპი
რის, ირიბის), კარგმოების (დროის, ადგილის, ეითარების) რიო-
ში. სხვანაირად რომ ვთქვათ, დაშვებულ ჰიპოთეტური ცალმხრი წინა-
დადებაში ასრულებს ერთი რიგიდან წევრის მოვალეობას. ამიტომ წი-
ნადადებაში წევრთა კავშირი და ქვალიფიკაცია სწორედ ამ ჰარი-
ციების მიხედვით უნდა მოხდეს.

ავსტრალიაში, როგორც ცნობილია, ინდიანელები ზმნა ჩვეულებრივ
წინ უსწრებს ფინიტურს (კანონზომიერი ეობმორენტს მოსდევს განსაზღვრუ-
ლი). მაგრამ ეს წესად არაა გატარებული. არცთუ იშვიათია შემთხ-
ვევები, როცა ფინიტურ ზმნას ინდინიტური მოსდევს. ამით, რა
თქმა უნდა, სრულიადაც არ იმალება ფინიტური ზმნის სინტაქსური
ძალა — იყოს წინადადების დამაგვირგვინებელი. მაგრამ აქვე იმიც
უნდა აღინიშნოს, რომ ფინიტური ზმნის გადამწყვეტი სინტაქსური
ფუნქცია ძირითადად თავის ადგილს პიერიოდს ფარგლებ შორეს-
ში, ე.ი. ინდინიტური წყობის წინადადებაში ინდინიტური ზმნის
მიმართ ჩვეულებრივ პოსტპოზიცია უჭირავს, გ.ეს ავსტრალი ინ-
ფინიტური შესიტყვების შუაგულიდან გამოდინარე კანონზომიერებაზე
განსაზღვრელ (ინფინიტურ) ფორმას მოსდევს განსაზღვრული (ფინი-
ტური) ფორმა (ლიოთან მოსდევს ხშვა)[10]. ავსტ-
ალიური მარტივი წინადადების თავისე-

---

[10] მსგავსია ეითარება გვაქვს ალბანურ ენაშიც,
სადაც ინფინიტური წარმოება, რომელიც დაუმთავრებელ მოქმე-

ბურუშათა, კერძოდ, მთიულთ ან შეიხუსახისხოვან წყრთა და-
მახასიათებელი ნიშან-თვისებების, ყველისას ამ ფაქტსაც
ანგარიში უნდა გაეწიოს.

x x x

ქართული შემასმენლის შესახებ თავის დროზე ს.ჯორ-
გაძე აღნიშნავდა, რომ „ქართულ წინადადებაში უპირატესობა
შემასმენელს ეკუთვნის. იგია მთელი წინადადების უფალი ან გა-
მგებელი, დანარჩენი წევრები (თვით ქვემდებარეც) მისი გრძნე-
ული ყურთხის მიძღვნობას ემორჩილებიან"[1].

ადგილობრივი, ისევე როგორც ქართულში, მარტივი წი-
ნადადების ლერძი შემასმენელია.

ხელ ხყანაირად დგას საკითხი ინდოევროპულ ენათა წი-
ნადადებაში. კერძოდ, ბუსული ენის წინადადებაში შემასმენელი და
ქვემდებარე ერთნაირი სინტაქსური პოტენციალის ფენომენებს ან
წარმოადგენენ. ბუსულ მარტივ წინადადებას ქმნის მართა-შეთან-
ხმება სახელსა ან ზმნას შორის. მართა-შეთანხმების ცენტრი კი ბუსულ-
ში ქვემდებარეა. ამიტომ ბუსული ენის წინადადების სტრუქტურაში ქვემდებარეა (ანა

დგას გამოხატავს, ჩვეულებრივ წინ უსწრებს ძირითად (ფინიტურ) ზმნას (*ob. Рогава Г.В., Керашева З.И. Грамматика адыгейского языка*, зд.409).

[1] *ჯორგაძე ს. ქართული სადასტურებ-ლობა; „ძველი საქართველო", II, თბილისი, 1914, გვ.79.*

შემასმენელი) ის მწყობადი, რომლისაკენაც იდის მარცვალ-შეთანხმების ძაფები; ან უშუალოდ მასზეა ანდა მასზე დამოკიდებულ სიტყვებზეა ყველა ნაწილი დამოკიდებული. ქვემდებარე მარცვალს, ითანხმებს, თვით არ იმარცვლის, არც ეთანხმება სხვა სიტყვას. მას ყავს „ესაურები", ესაურებისა ან ეესაურ ი. იგი თვით არაფის ესაური არ არის. იგი „პირველია სწორთა შორის", primus inter pares. ქვემდებარე რეხეულში არის არაშეხოლოდ მთავარი სახელი, არაშედ მთავარი სიტყვაც"[12].

ამხანაგურში პირველობა დამატებულია კ ირიბიც, მსგავსად ქართველური ენებისა. წინადადების მთავარი წევრებია; აქაც ეს შეპირობებულია ამხანაგური რელიგიური ზნის თავისებურებებით.

ამხანაგურ წინადადებაში, როგორც აღინიშნა, ერთ ფირიფულ ზმნასთან შეიძლება გვქონდეს ერთი ან რამდენიმე ინფინიტური შესიტყვება. თითოეული ასეთი შესიტყვება მთელ მარტივ წინადადებაში რომელიმე წევრის (ქვემდებარის, დამატების, გარემოების) მოვალეობას ასრულებს. ამგვარად, ამხანაგურ მარტივ წინადადებაში გამოიყოფა ორგანზომილებიანი სქემა მთავარი კ შეორეხარისხოვანი წევრებისა, რომელიც, ერთის მხრივ, გამოხატულია ხუმსტანტიუებით (ქვემდებარე-დამატებებით), ნაცვალსახელებით, ზმნისართული ნაზომების გარემოებებით კ.

[12] ჩიქობავა ალბ. ძველი წინადადების ბრიბლება ქართულში, გვ. 121.

მეორე მხრივ, ინფინიტური ზმნებით და შესიტყვებებით (ქვემდებარე-დამატებებით, გარემოებებით). ორსავე განზომილებას საერთო ღერძად გასდევს ინფინიტურ-ფინიტურ ზმნათა სინტაქსური კ ა ვ შ ი რ ი: ა) ერთპრედიკატულცენტრიან მარტივ წინადადებაში ქვემდებარე გამოხატულია არსებითი სახელით: შ ა რ ვ ა შ ა ჲ ა ღ ძ ა ნ თორვანრაა რქმევ დაასწ (გ. II, 5) „დიდადრიან არიანი თორყანთა მოვიდა"; ბ) ორ და მეტპრედიკატულცენტრიან მარტივ წინადადებაში ერთი საერთო ქვემდებარე გამოხატულია არსებითი სახელით: ჭ ე ჭ ა ა მ ბ ა ზ ვ ახოვქვ-მკქ ზღიჭამ თ ვ რ ქ ი ა ვ ამძვრხა დაავიდეტ (გ. II, 31) „ამ ლომს იურქო, რომელიც წვრილმანებს ყიდდა, ეზოში შემოუყვა"; გ) ერთპრედიკატულცენტრიან წინადადებაში ქვემდებარეა ნაცვალსახელი: ჭ ა რ ა უსამღრყიგლ უზაყივმწეჯტ (გ. II, 36) „შენ (მამ.) შენი ხუმრობა ვერ მოიტოვე"; დ) ორ და მეტპრედიკატულცენტრიან მარტივ წინადადებაში ერთი საერთო ქვემდებარე გამოხატულია ნაცვალსახელით: შ ი ა რ ა აჟიაც ფარა შიიახხაცვეხკაძა სკზ იფხხიგ. სშიგრულარ, სკზ აჟიაც იგიგ ახშიარ ყარაპ (გ. II, 36) „თქვენ რამდენჯერაც ხორცის ჭამა მოგინდებათ, იმდენჯერ მამაზემის არაპი თუ გადამაჩლევინეთ, შეიძლება მამაზემს ხორცი მობეზრდეს"; ე) ორ და მეტპრედიკატულცენტრიან მარტივ წინადადებაში ქვემდებარე გამოხატულია ინფინიტური ზმნით (ან ინფინიტური შესიტყვებით): ქ ვ ე მ დ ე ბ ა რ ე ემსახურება ერთ პრედიკატულ ცენტრს: ძ ე ძ ა ზ ა ზ უს ძ ე ძ ც ი ი ე ი თ ნ ი ბ ი რ წ ა ჭ ი ვ (გ. II, 165) „ისინი, ვინც შეიყვარება (შეუყვარდებინ) ახე საუბრობდნენ აიკაწზე"; ვ) ქვემდე-

ბარე გამსახურება რამდენსამე პრედიკატულ ცენტრს: ა მ ბ ი ა ც ვ მ ა ჯ ა ხ ვ ე ლ ჯოჯე ახანა (ღ. 29) „ის, ვინც ამ ორმოს გადაახტება, მამაცია"; ა ს ღ ა ნ ქ ნ ვ ჯ ა ა ვ ა მ სარა სოჭუპ (ღ. 85) „ის, ვინც ლომი დაიჭირა რა, მოიყვანა, მე ვარ"; ჰ ა ყ ა ი გ ვ ლ ა მ სამვრყივლ ავიაქიაჯ ნაცვრწან, ჯაჯაბარჩჩაქიეჯტ (ზ. II, 8) „მან ვინც იდგა, სახუმარო სიტყვები წამოაგდეს რა, გაიცინეს".

მოყვანილ მაგალითებში ქვემდებარედ გამოყენებულია ი ლ ნ ნაცვალსახელოვანფუძიანი ერთპირიანი და მრავალპირიანი ინფინიტური ზმნები. წინადადებაში მათი ზმნურობა დაჩრდილულია და ამიტომ მათი, როგორც წინადადების წევრთა, გამოყოფაც გაძნელებულია.

მაგრამ არის შემთხვევები, როცა ამგვარ ინფინიტურ წარმოებებს პრეპოზიციურად ან პოსტპოზიციურად ახლავს არსებითი სახელი. ასეთ შემთხვევებში ეს უკანასკნელი გვევლინება ქვემდებარედ, ინფინიტური ფორმა კი ზმნურობას იძენს და ამხსნელი (განსაზღვრებითი) სიტყვის როლში გამოდის: ჰ ა ყ ა ი ტ ი ა მ ა პ ი ს ა ქ ი ა ზვეგვ აახქიშვაპათხან ალაშვთიპია მზია ზლვრჭა იაყაზა" სერმა ჯაალვფხარცვ ირვძბეჯტ (ზ. II, 16) „იქ მსხდომი ყველი ქალი ამას დაეთანხმა რა, გადაწყვიტეს შელოცვის კარგი ოსტატი სერმა მოეხმოთ"; ჯაჯაბარჩჩეჯტ ჰ ა ყ ა ი ტ ი ა მ ა პ ი ს ა ქ ი ა გ ვ ვ (ზ. II, 34) „გაიცინეს იქ მსხდომმა ქალებმაც"; ზვგხვ ზვხყა ი ჯ ვ ლ ა მ ჯ ა მ ა ჭ ვ ჭ ხ ი ვ ჭ ვ არწიაპია ლვპიპით ლამ ლნეჯ-

ხოლო (ბ.II,46) „ამბავია ეამაჭიქმა, სულგაქანდილი ჩემ ილვა, უცან ნიელ-�eი მინთი ნა, მაკან ნამოგლიაუჭა“; ამაბა ანუნია ბეკეზ ანტნიეანიე შეკ კიაკეა ანიეჭ ლენეკეაკან ეკოეკ ლნიეკეთანტ (ბ.II,46) „ბოქაკი, ნომელსაც თიკის ბილი ეჭინა, ბაკუკუ ხმაკლია გაკუნკა ნა, ცილა ნაკეჭიკეა ეილეკ“.

ამბანეკ მანტიკ ნინადალეკანში ჰინლაკინი ლამატეკაც, ილეკ ნიკინიც ქკეკლეკანე, ეეიკლეკა გამოხატული იკან ანსკეითი სახეკით, ნიცხეთი სახეკით, ნაცეკლსახეკით ანდა ინეანიტეკი ეკნით: ა) ეკოთპანლიკატეკლეკნტნიან მანტიკ ნინადალეკანში ჰინლაკინი ლამატეკაა ანსკეითი სახეკი: კამაჭეკ ი ა ი ი ლ ა ხ ი ა ნ ლეკ-ეკეკ (ბ.II,355) „კამაჭიქმა თიოლსთანი ეილეკ“; ბ) ინ ლ ეკ ეკ ანლიკატეკლეკნტნიან მანტიკ ნინადალეკანში ჰინლაკინი ლამატეკა გამოხატული ანსკეითი სახეკით: ჰინლაკინი ლამატეკა ეკსახეკნეკა ეკნ ანლიკატეკ ლეკნტს: კ ა ნ ეი ლეკგან ანფანლია ეკეეკ ნაკანა ინეკანანკ ეკეკან ეიეკნა ეკნა ეკ ეიჩკეკეკ ნეკეკ ნეკა-ნაკეკ (ლ.383) „კამაწკეკლეკნა, ნომლეკსაც ბეკი ჰინკანთ, ინიილა ლეკ ილეკანეკ ნა, კნთ კანკ ანლილთან ცანკანეკლან ნამეანლნკ ლა-ხანკეკნეკლ“; ჰინლაკინი ლამატეკა ეკსახეკნეკა ნამლეკნამ ანლიკატეკ ლეკნტს: ანნი ხანა ანკეკლ ილეკ, ანეკნკ ეიანა ეიეიეკ (ლ.385) „ეკ ნიან ხიანცხეკლი კჭანე („ნკანილ“), ან, კანკ ხიანცხეკლი ანჭანა („ნკანილანა“), ილკანა ხანთ“; ბ) ინ-ანლიკატეკლეკნტნიან მანტიკ ნინადალეკანში ჰინლაკინი ლამატეკა ანსკე�ხეკლი: ა ი ი ეკ ეკ ეკ ეკ ეკ ეკ ეკ (ბ.II,113) „ეკ ანტინა კანეიეკ“; ბ) ინ ლ ეკ ეკ ანლიკატეკ-

ტულცენტრიან მარტივ წინადადებაში პირდაპირი დამატება გამოხატულია ნაცვალსახელით: პირდაპირი დამატება ექსპონენციალურ ცენტრს: აბი ი ზმზ ნაჰარბეგ იკზცეგ ჯარეგ რეზ ხარა იჩჩეტ (გ.II, 152) „ნაჰარბეგის აშხანაგებმა ჯ თეთონ (ნაჰარბეგმ), ეინც ამას ხედავდა, ხაკმარისად (საკუთოად) იცინეს"; პირდაპირი დამატება ექსპონენციალურ ცენტრს: შარა აქალქ ხიჭკე შაალაშია შეზზოჯ სარა „ეგრე მეონია, თითქოს ქალაქმა აღგზარდა (შენ, დედაკ.)"; ორ ჯ მეტ პრედიკატულცენტრიან მარტივ წინადადებაში პირდაპირი დამატება გამოხატულია ზმნის ინფინიტური ფორმით, რომელსაც ნაცვალსახელოვანი ე ადექსი აწარმოებს: ალალ ი ი ჰ ი ა ზ კოთეჭიეტ (გ.II, 9) „ალიმამ ყველა გაიგონა ის, რაც უყვე თქვა"; უბრი ალთაზე აგოცალა ალალაჭაკრთქიან, ი ყ ა ლ ა ზ ეკლეკრალეტ (გ.II, 3) „ამ დროს შეზობლობაში ურთიერთხ გადასძახეს რა, ეაიტეს (ალაჰ-ყეიეს) ის, რაც მოხდა".

ამ წინადადებებში ქვემდებარე-დამატების სინტაქსურ დამოკიდებულებას თუ დავაკვირდებით, დავინახავთ, რომ ერთმანეთს უკავშირდება სხვადასხვა ენობრივი ოდენობები: ქვემდებარე ყოველთვის ახსენებითი სახელობითია გამოხატული, პირდაპირი დამატება კი ინფინიტური ზმნით (მიმდინარეობითი ფორმით). კონტაქტი სხვა იბერიულ-კავკასიური ენისათვის სრულიად უჩვეული მოვლენა-ალბანურისათვის საკუთარ ბუნებრივია ან შეტად ძველ ცალკეულ-ღიც.

ხაზგასმულია, რომ ქვემდებარე ან პირდაპირ დამატებად

ადგილზე ძარცვა წინადადებაში შეიძლება გამოყენებული იქნეს არა-
მხოლოდ ცალკე აღებული ინფინიტიური ზმნა, არამედ მთელი ინფინი-
ტური შესიტყვებაც (rep. ინფინიტიური წყობის წინადადება).
მაგალითად, წინადადებაში: ა ძ რ ა გ ა ნ ა ზ ე ვ ა ც ი -
ხ ვ ე ი ქ ი ნ ქ ვ ლ ა ნ ვ ი ნ ვ -
ე ი ზ ადგილზეა იმყოფება (ანუ, კაცია წინ-
ქეული ფეხის ფრჩხილზე ყეფა რა, იმე მოგზაურობდა,
კარგი ამბავი იქნა), ქვემდებარეა ინფინიტიური შესი-
ტყვება: ა ძ რ ა გ ა ნ ა ზ ე ვ ა ც ი ხ ვ ე ი ქ ი ნ
ქ ვ ლ ა ნ ვ ი ნ ვ ე ი ზ, პირდაპირი დამატე-
ბაა ანონიმი ხასიათის ა ფ ი ა ბ ე ბ ი. შემასმენელი -
ი ქ ი ნ ქ ვ ლ.

ზოგიერთ ენებში, მოცემულ შემთხვევაში წყნარი გამო-
ყოფა ხშირად ბრინგავს ქვემდებარეს. ამის გაგებიდან
წინადადება მიანიშნებს ამ ფაქტორების ეფექტურობაზე, სა-
სიც ადგილზეა ენის ორი ფაქტორი – ფორმალური (ინფი-
ნიტური – ზმნა ქვის ძარცვის წინადადების ფორმა-
ლების ერთეულში.

ადგილზე ძარცვა წინადადებაში ორი დამატებაც, ერთე-
ული გარემოებაა ან გარემოებაა (ადგილზე) ზმნას ახლავს,
ანა.ანალი მიანიშნებს წყნარ.ს შესაბამებულია მისი ხასიათ-
ზეა ხელი ნაცვალსახელი. ისევე ზოგიერთ პირდაპირი
დამატება, ანალიზი შეიძლება გამოხატული იყოს ანონიმი ხასა-
ლია ან ნაცვალსახელი. ზმნის ინფინიტური (მიმართებული)

ფორმით: აბრაამი დამატებულია არსებითი სახელი: ძმა აამ-
თაზე ქალაქთ ა ნ ბ ა ნ ჯ ლარიდაკელან...(გ.II,31)
„ამ ლრმის ჰაზარათი აკადმყოფს თავს ლაადგა ნა"...ბ) ი ნ ი-
ში დამატება ნაცვალსახელითაა გამოხატული ნიადაგებში,
რომელია მეორეანიზებული ლექსიკა ორპირიანი კარიკატურული ზმნა
(ფინიტური ან ინფინიტური): ა ბ რ ა ა ზეკერ აქოშაჰვა-
ხელ (გ. II, 111) „ძალს ყველა დაეთანხმა"; ა ბ რ ა ა ეხმა
დაშალეგზლრ დეარნ ბადიდა ახიეჭ ლეკნ ლანდ-ლანდ ანეგა-
ზან ლაფრა ლტაარინ (გ.II,15) „ბავშვებმ იცის: ესმა ანმა შე-
ხარის ბა, მაკეში ხელი ფეტრაკეს ბა (მაკეშის ხელი დაჭერით)
მაკი-ბან აკადმყოფის ნიბ ჯეკეთლა"; გ) ი ნ ი ბ ი დამატება გამოხა-
ტულია ზმნის ინფინიტური ფორმით: ქალაქერეხ ლრანწაალ ფაყა ილა-
ქალაზ (გ. II, 99) „ქალაქლეფნ ჰეითხა ილ შეკლიმთ (მათ, კინც ილ
ილეა)".

განსაზღვრებას ადგასმენში ნაცვალსახელიანი ი., ზ ოფუნქ-
ციანი ინფინიტური ზმნა აწარმოებს. ასეთი ფორმები ძალზე გავრ-
ცელებულია, მაგრამ მათი კანონიერად გარკვეული ხიბლელებთა-
ნაა დაკავშირებული.

ინფინიტური ზმნა ადგასმენში, რომელიც ცნობილია, წარმოად-
გენს მთელ წინადადებად მეინატენტაში. ამიტომ მუნებრივია, რომ ეს
სინტაქსური ხელოვნი წონა დიდია, რაც ეობილი ენაში ერთ-
ინატენა, რომ ეს მასთან ერთიანობად ანდა მდგომ სიტყვებთან
მეიცე შინაგან კავშირში იმყოფება. მაგალითად, ავიღოთ წინადა-
დება: ადგნ ლეკნ ბანდალიკა – შეთარა ზეკეზ, ტაკე ლ ე ბ-

ხ ი ა რ თ ა ვ ს ზ ნიდა ყოველი ჰია ანიჭ (ლ. 62)(ადა-
ზეთში ცხოვრობდა ერთი ძლიერი კაცი — უშიშარი, უსაშველო
ეინენ ნიდა ყოველა). მოცემულ წინადადებაში ქვემდებარეა
ნ ი ნ ა ყ ო ვ ე ლ ი ჰ ი ა ა ნ ი ჭ , მას განსაზ-
ღვრავს ე.წ. მიმღეობური (ინფინიტური) ფორმა ლ ი ზ-
ხ ი ა რ თ ა ვ ს ზ (უსაშველო), მაგრამ ეს უკანასკნელს,
ცალკე აღებულს, თითქოს რაღაც აკლია, რაღაცის გარეშე თითქოს კარ-
ქნის ერთ მთიან, წინადადებად ჩამოყალიბებული წვრილის შთა-
მაგონებელია. ამიტომ აუცილებელი ხდება იგი გამოიყოს მასთან მჭიდ-
ო ხიბლაქსურ კავშირში მყოფ ფ ა ვ ე (ეაკი, ეინენ) სი-
ტყვასთან ერთად. ამგვარად, განსაზღვრებაა: ფ ა ვ ე ლ ი ზ-
ხ ი ა რ თ ა ვ ს ზ „უსაშველო ეინენ“.

ბნიშვნელოვან როლს თამაშობს კარნეოვება ადგილზეობი წი-
ნადადების აგებულებაში.

დროის კარნეოვება, რომელიც შესიტყვებაში ძირითადი (ფინი-
ტური) ზმნის გამოხატული მოქმედების დროს აკონკრეტებს ან აზუსტებს,
გადმოიცემა ორმაგი ნათანადო სიტყვებითა ან სიტყვათა ჯგუ-
ფებით, ანალოგიურ ზმნის ხაკარნეოვენი — ენ ადექსიანი ინფინიტური
წარმოებებითაც. გამოიყოფა ორი შემთხვევა: ა) ხაკარნეოვენ
-ენ ადექსიანი ინფინიტური ფორმით გამოხატული მოქმედების
დრო ემთხვევა ძირითადი (ფინიტური) ზმნით აღნიშნულ დროს:
ა ხ ვ ა ა ნ ა ნ ა ლ ა ვ ,. ბეჭეოვნა, ფსე-
ხია ბეგვეია ბ ე ყ ა ლ ი ფ ი (ბ.II,62) „ბოცა ცხუ-
ნის ზარეთან მიხეალ (შენ.ლელ.), გაიხალეანლიკენი ძა, ხაშეკი ან

გაქნება (=უსაშველო ვინმე გახდება)"; ბ) საგარემოებო -ად აფიქსიანი ინფინიტური ფორმით გამოხატული მოქმედების დრო არ ემთხვევა ძირითადი (ფინიტური) ზმნით აღნიშნულ დროს: ჭ ა ჯ ი ზ აავსხუ'ა ქვეყნ ახარა ა ნ გ ჟ ჭ ა ზ'..., სუჭადრეს ჭაგც სკამბამ ლუჭქია ნაწამიანუ ქვეყნ იჭაგ ხნეჟტ (გ.II, 69) „ამ ახლო ხანებში, როცა ქიჭინი ქორწილს იხდიდა, ჩვენ ახალ ფერებს ჩემიდიდი კამეჩები შეკაბი რა, ქიჭინთან მივედით".

ადგილის გარემოება გადმოიცემა როგორც სათანადო სიტყვებითა და სიტყვათა ჯგუფებით, ასევე საგარემოებო -ად აფიქსიანი ზმნის ინფინიტური ფორმით. აქაც გამოიყოფა ორი შემთხვევა: ა) ინფინიტური ზმნით გამოხატული მოქმედების დრო ემთხვევა ძირითადი (ფინიტური) ზმნით აღნიშნულ მოქმედების დროს: აფსნე ჟ ა ხ'ა ა ჟ ზ, არი აფიამე ზეგ'ე. ი რ ა ქ ა ხ' ა ნ (დ.69) „აფხაზეთში სადაც მივიდნენ, ეს ამბავი ყველა ყველას გაეგონა"; ბ) ინფინიტური კონსტრუქციით გამოხატული მოქმედების დრო არ ემთხვევა ძირითადი ზმნით აღნიშნულ მოქმედების დროს: ჭკუ აყარა უ რ თ. ქვამბამქია გიგრჯას იყამგმწან, ნან; ჭაწიგ შეყემთან რგშაჰაგაქია რგხიდა ინახმნუ ისუმთარ, აკამბამ ხრშცია რურახი ა ხ' ე ჟ ზ უ რ ც თ სარა. ი ზ დ უ რ ჭ ე ჟ ტ (გ.II,55) „ჩვენს კამეჩებს ეგრერიგად დაიღალ ნუ გაიხდი, დედი; ხარ დიდით მათ კისერზე თოკს ჩამოაცვამ რა, თუ მიმცემ, კამეჩის მწყემსები ნახირს სადაც ერეკებიან, მე ვიცი".

ვითარების გარემოება გადმოიცემა როგორც სათანადო სიტყვებით, რომელთაც გარდაქცევითობის -ნე სუ-

ფიქრი ანარმოებს (იმზიანე „კარგად“, ოყოფნა „წითლად“, იშეკო�ნა „თეთრად“), ასევე ამბილუტიანები (თანმხლები სიტყვებითურთ), იშეალად – ეიფარებისაკენ სიკარგეთები – ეს ავიქსიანი ინფინიტუნი ზმნებით. გამოიყოფა ორი შემთხვევა: ა) ამბილუტიანი ან სხვა სახის ინფინიტური კონსტრუქციით გამოხატული დრო კმთხვევა ძირითადი ზმნით აღნიშნულ მოქმედების დროს: ა ა ა ლ ბ ე ბ ი ს ა ნ ვ ა ლ ა ფ ა ლ ა ვ ე ნ ნ ვ, ი ხ ვ ი ა ლ ი ბ ა ლ ა ა ბ (ხაკ. 37) „ანაზღაურ ხიტყვის დამთავრებამდე თავმინებებით (თავი დაანება ნა), თავის მიბრუნებით (თავი მიაბრუნა ნა), ან იეთხ“; ბ) ამბილუტიანი. ან სხვა სახის ინფინიტური კონსტრუქციით გამოხატული დრო ან კმთხვევა ძირითადი ზმნით აღნიშნულ მოქმედების დროს: ამანდენ ლ ი ნ ა ჯ ა ა ნ ბ ი ნ ვ, ეკმოვ. ითაოზნვეიგ ვ ა ლ ა ვ ა ნ ვ ა ა თ ი ლ ა ა ხ ი ა ბ (ხაკ. 38) „ექვი ეიეანვ იჯა ნა, ყაიოთი გაანყო ნა, თამმაქი ენვან“.

ნაც შეკნება მიზეზია ჯ მიზნის გარეთეებებს, ისინი ნაიმე სახის ფაკისებურებებს ან ტეიხვენებენ.

ამსაზეული მარტეი წინადადების მაინტანიზებელ ლენძს, ნიეორც ალინიშნა, ფინიტური ზმნა წარმოადგენს. მაზეა ასხვეული ფეელა – მოაკანი ჯ შეორეხარისხოვანი – წევრი. ფინიტური ზმნა, ნოშრის აღგილი მტეიცედ ფიქსირებული არაა, აკეთრეკი ნეებ მაელ წინადადებს, ფინიტური წყობა აქვნა ეკი თუ ინფინიტურობა. ამსაზეულ ფინიტურ ზმნაში თავს იყრის ჰიბ-ლასის ნიშნები, ამიტომ წინადადებაში ხეკრა ანაა აუცილებელი ხინტაქსურად

ნაბეჭდვნელი იყოს ყველა წყვილი; პირისა ჩ ალბ-ალტერნაციის ნიშნები, მსგავსად ადიღეური ენისა[13] იძლევიან მითითებას იმ წყვილზე თუ წყვილებზეც, რომლებიც გამოტოვებულია წინადადებაში, მაგრამ იგულისხმება ფაქტურტუნად.

ძირითადი (ფინიტური) ზმნის გამოყოფა წინადადებაში რაიმე სახის დამოკიდებულთან არაა დაკავშირებული. ეს შეიძლებულია იმით, რომ ადგილი ენის ტიპოლოგიაში მას მკაფიოდ გამოკვეთილი სახე აქვს ჩ ამასთან იმაა ის ფენომენი, რომელიც ყველაზე ნათლად ჩ სრულიფლად გამოარჩევს პირისა ჩ ადამიანთა ჩ ნიუთთა ალბ-ალტერნაციის ნიშნებს[14]. ესაა ხაგუძეული იმისა, რომ ყველა ხიტაქსური ასახი წინადადებაში მისკენ მიმართულა. ამის საილუსტრაციოდ ქვემოთმოყვანილი სქემებიც ეკუთვნის.

გვაქვს წინადადება:

[illegible] (გ.II, 50) „მაგ ადამიანი დაეჭიდნენ ხა, ნაიყვანეს შეიდგომაზე, (ეაშინ, ხოცა) გაუკეთეს ხაქინელი ყანეში ეგეგეს (ყანეში ხაქინლის მიშვების ტრიალათვის)".

---

[13] *Рогава Г.В., Керашева З.И. Грамматика адыгейского языка*, стр. 357.

[14] ალბ-ალტის ნიშნებს გასაძრეულ ზოგი სახის (ხანგრძლივ-მოუმოდიფიცირებული) ინფინიტური ზმნაც.

ზეგმოდი ეროვნული ოლიმპიური
ზეგმოდი ფიზიკურად ინვალიდი
ეროვნული ოლიმპიური კომიტეტი (ეონკ)
ინვალ. ფიზიკ.
ინტელ. ინვალიდ.
ინვალ. ინტელ.

ანდა:

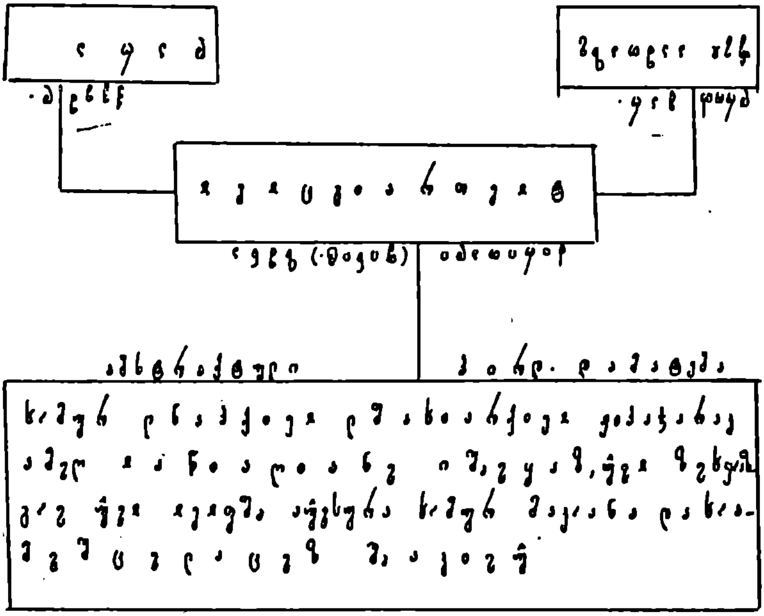

ამგვარად, აფხაზური ენის მარტივი წინა-
დადების მექანიზმი სახელეა შესაძლებლობას
გვაძლევს დავასკვნათ:

ა) აფხაზურ წინადადებაში მთავარ და მეორეხა-
რისხოვან წევრთა გამოყოფა უპირველესად დაკავშირებულია
იმ თავისებურებებთან, რომელთაც აფხაზური ენის ორი რი-
გის – ფინიტური და ინფინიტური – ზმნა ქმნის.
ამ თავისებურებათა გათვა-
ლისწინება იძლევა შესაძლებ-
ლობას მარტივ წინადადებაში ჯერ გამოიყოს

ობა პრედიკატული ცენტრი – ძირითადი ⁄ დამხმარე – ⁄ ამბავ-
ყველობაზე – მთავარი ⁄ შეობუსაბამებლობანი წყვილები. თუ თან და-
ხმარე პრედიკატული ცენტრი, ძირითადზე რომ ანარეკლი
ეფექტად, მთელ რიგ შემთხვევებში წინადადების დამოუკიდებელ
წევრს წარმოადგენს.

ბ) ადგილობრივი ძიებითსახელობანი ზმნის თავისებუ-
რებები. მსგავსად ქართველური ⁄ ბევრი სხვა იბერიულ-კავკასი-
ური ენისა, შეადგენენს ის უფლებ, რომ ადგილობრივშიც წი-
ნადადების ძირითად წევრებად გვევლინება, ქვემდებარისა ⁄ შე-
მასმენლის გარდა, პირდაპირი (უსრული) ⁄ ირიბი დამატებაც.

გ) პირისა ⁄ ვერ-კავშირების, ქცევის, პოტენციალის
⁄ სხვა სახის ანაფსების თავმოყრა ადგილურ რელიეფურ ზმნაში
ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში ამცირებენ წევრს ყურადღებას იმთა-
ვისებურებებზე, რომლებსაც შეიძლება ადგილი ექნეს წინადადების ხინ-
ტაქსურ წევრთა ვალენტობისას, ყოველი მთავარის სინტაქსური
ეფექტის დასადგენად სხვა წევრთან თუ წევრებთან. ადგილობრივი წინა-
დადების სინტაქსური ბუნების გაანალიზება, ისევე როგორც ქართული წი-
ნადადებისა, შეუძლებელია იდენ ამსოლუტურზმნიანი სათანადო ხტრუქ-
ტურის მიხედვით. შეიძლება იფიქრეს, რომ ამსოლუტურზმნიანი ადგილობრივი
წინადადება, ერთის მხრივ, ⁄ რელიეფურზმნიანი ადგილობრივი წინადადება, მეორე
მხრივ, იმი სასაბამისი ენობრივი გარეშემდებარეა, რომ ამრავალწევრა გუნ-
ფეს ადგილობრივ მარტივი წინადადების შექმნაზეც ანალიზისას.

დ) წყობა გამოყოფის ბრიტანეთის დადგენა ის წინა-
წარი საშუალია, რომელიც გაგვიადვილებს ადგილობრივ მარტივი

წინადადების ბოლო მექანიზმის თავებურებათა ამოიწურა. ეს
შემდგომ – ძირეული წინადადების შეპირისპირებას ბოლო წინადა-
დებასთან.

ორი მესამე

მარტივი წინადადების კონცეპტა ინგლისურ ენაში

კონცეპტა ინგლისურშიც, ისევე როგორც სხვა ენებში, ხდება შეერთებულსიტყვიანი წევრებით (ერთვლადიანი და ერთვლადიანი ერთეულებით, ერთეულებით, ე. წ. უბრალო დამატებებით), დანართით, ჩართული სიტყვებითა და შესიტყვებებით და სხვ. მაგრამ მიღებულ-ნაერთებელ (ერთეულიანი) სიშველებთა ანც შინაარსი ზუსტად და ხასიათია ერთიანი ყველა ენაში. ასე, მაგალითად, ზუსტად ენაში პირდაპირი და ირიბი დამატებები შეერთებულსიტყვად წარმოიდგენიან და ამიტომ ისინი მარტივი წინადადების ერთეული სრულფასოვანი ელემენტებია, მაგრამ ეს ასე არაა მთელ რიგ იმერიულ-ინგლისურ ენებში, სადაც პირდაპირი (უალრეული) და ირიბი დამატებები ისეთივე მთავარი წევრები არიან, როგორც ქვეშდებარე და შემასმული, რაც შემოიზომებულია მათი ერთეულიანი ხვედრი წონით შესიტყვებებში. ერთეულში, ზუსტად ენის ხათანადო მორეცემებისაგან გაანალიზებით, „პირდაპირი ობიექტი მარცვალ ზმნის ბოლ ისევე, როგორც პირდაპირ ობიექტი“[1]. ასევე, ერთეულში (და შეერ

---

[1] ს ი ქ ო ბ ა ვ ა ანტ. მარტივი წინადადების ძირითადი ერთეული, გვ. 233.

სხვა იბერიულ-კავკასიურ ენაში) შესიტყვების ცენტრია ზმნა(შემასმენელი), ბუსურში კი ასეთ ფუნიმენად სახელი (ქვემდებარე) გამოდის.

მახტილი წინადადების გაგებაში ხაკითხებით ენობრივ-ეცნიერება განსაკუთრებით უკანასკნელ ხანებში დაინტერესდა. თუმცა ამ მოკლენას ადრეც შეეხნენ იხეთი სპეციალისტები, როგორნიც არიან ა. ვოსტოკოვი, ა. ბეშეოვსკი ან სხვ. ა. ვოსტოკოვი აღნიშნავდა, რომ წინადადებაში ქვემდებარესა ან შემასმენელთან ერთად თავს იყრიან სიტყვები, რომლებიც მათ განსაზღვრავენ, ანდა იძლევიან მათზე დამატებითს ცნობებს: ქვემდებარეს განსაზღვრებითი(განმსაზღვრელი) სიტყვები ახლავს, შემასმენელს კი –დამატებითი[2].

წინადადებაში ქვემდებარისა ან შემასმენლის გაერთიანების ხაკითხებზე ყურადღებას ამახვილებდა ჰ. პაულიც[3].

ა. ხალოდოვიჩი განიხილავს რა ბუსლაევისა ან ბოტვინის შეხედულებებს მეორეხარისხოვან წევრებზე, მათს როლსა ან ადგილზე წინადადებაში, მართებულად შენიშნავს, რომ წინადადების წევრები, ე.ი. სინტაქსის კატეგორიები, მორფოლოგიურ კატეგორიებამდე დაყვანილი, წინადადების წევრთა სინტაქსი ვ ა ი ი ე ე ბ ე-

---

[2] Востоков А. А. Русская грамматика, СПБ, 1948, ეგ. 178-179.

[3] Паулъ Г. Принципы истории языка, Москва, 1960, ეგ. 163-165.

ლიათ მეტყველების ნაწილთა მორფოლოგიასთან[4].

ეგრე ადრე ეძიებ მოსაზრება გამოთქმული აქვს პროფ. ვ. ავანესოვს. კერძოდ, ის აღნიშნავდა, რომ არ შეიძლება ვიღაპარაკოთ მეტყველების ნაწილთა ჯ წინადადების წევრთა პარალელიზმზე, რადგანაც ერთი ჯ იგივე მორფოლოგიური კატეგორია შეიძლება წინადადების სხვადასხვა წევრს გამოხატავდეს[5].

ბევრი სპეციალისტი კი ცნობებს – „დამატება", „გარემოება", „განსაზღვრება" – როგორც ცხებებად მიიჩნევს; ისინი სინტაქსის საკუთარ არ შეიძლება წარმოადგენდნენ[6].

თუ ფსიქოლოგიური ქვეშდებარე ჯ ფსიქოლოგიური შემასმენელი რთულ წარმოდგენებად ვეკეკრინებიან, – წერს ა. პეშკოვსკი, – ყოველი მათგანი კი შეიძლება რამდენიმე სიტყვით გამოიხატის, ამ შემთხვევაში წინადადებაში ორზე მეტი ფორმა აღმოგვაჩნდება. ამის წყალობით მიიღებთ შესიტყვების ახალ ფორმას, ე.წ. ყალბ-ცობილ წინადადებას. მისი „ყალბობა" იმაში მდგომარეობს, რომ ჩვენ-თვის ცნობილი ფორმების – ქვეშდებარის ჯ შემასმენლის – გარდა კიდევ ოთხი

---

[4] Холодович А. А. О второстепенных членах предложения. „Филологические науки", №4, 1959, გვ. 18.

[5] Аванесов Р. И. Второстепенные член предложения как грамматические категории. „Русский язык в школе", №4, 1936, გვ. 54.

[6] Лопатев П. П. О второстепенных членах предложения. „Русский язык в школе", №4, 1950, გვ. 7.

ფორმაა მოცემული: დამატება, განსაზღვრება, კარგმოება და შეორეხარისხოვანი შემასმენელი. ეს ფორმები ჩვეულებრივ აწოდებენ წინადადების შეორეხარისხოვან წევრებად ან უპირისპირდებიან ქვემდებარეს ან შემასმენელს, ოღონდ მთავარ წევრებს[7].

მარტივი წინადადების კვლევების ხაზით ხუსურში სპეციალური წერილი მიუძღვნა ნ. შვედოვამ[8].

მარტივ ორშემადგენლიან წინადადებაში, — აღნიშნავს ნ. შვედოვა, — შეიძლება გქონდეს გამავრცობელი სიტყვები ან ხატვითი ჭდეები, ოღონდ ზმნასთან დამოკიდებულების ხარისხი

ამაღლის ნიადაგ დაიყვანებათ". ესენი ამაღლებენ ფორმებისა ან ფუნქციების მიხედვით ერთიანდებიან ორ ჯგუფად: მადეტერმინანტებელ ობიექტებად ან მადეტერმინანტებელ კარგმოებებად. აღმოჩნდა მიხედით, მადეტერმინანტებელ ობიექტებს ქვის ზოგიერთი ბრუნვის ფორმა ანდა თანდებულიანი ბრუნვა (с и ж у исполнился год; м н е больно; е й мало было собственного дома; с п о г о д о й не везет; у т е б я нет другого выхода; для родителей ты опять малчишка), в то მაღალ ამ ბრუნვებიანი კარგმოებები წინადადებ

---

[7] П е ш к о в с к и й А. М. Русский синтаксис в научном освещении. Москва, 1930, ეგ. 150.

[8] Ш в е д о в а Н. Ю. Детерминирующий объект и детерминирующее обстоятельство как самостоятельные распространители предложения. ВЯ, №6, 1964, ეგ. 77.

ბრეიუეტულ საფუძველს – აღგილს, დროს, მიზეზს, მიზანს, პირობას, თანაფარდობას, შეფეგობრიობას, ეთარეშეს – განსაზღვრავენ (*Со стороны центрального удания доносится свист; по всему лесу раздаются голоса; к вечеру добрались к озеру*[9]).

ყოველ გაძაერცოძეს ავტორი მიიზნევს იყოს ფენომენად (სტრუქტურად), რომელიც მიეცოფის მოელ წინადადებას; ეგი არ შეიძლება გასხიერდეს, როგორც ფაქტი, რომელიც უშუალოდ ზმნაზეა დამოკიდებული[10]. ამიტომაა, რომ მას ამჯობინებს მიმართულება აქვს წინადადების თავში (აბსოლუტურ პრედიკაციაში) დადგეს[11].

გაძაერცოძეების გადაადგილება წინადადებაში, – ალინიშნავს მკვლევარი, – ზუსტად თვალსაჩინო ცვლილებებს იწვევს იმიტომ, რომ მათი ადგილი ფიქსირებულია იმისდა მიხედვით – სასაუბრო მეტყველებასთან ერთად საქმე თუ წერითთან: წერილის მეტყველებაში ადგილობრივი კომპონენტი ჩვეულებრივ წინადადების თავში ექცევა (*Кружо вводилей не было другого выхода*), ხოლო სასაუბრო ენაში კი – ბოლოს (*Не было другого*

---

[9] ნ. შველოვის დასახელებული წერილი, გვ. 81-83.

[10] იქვე, გვ. 83.

[11] იქვე, გვ. 84.

выхода у руководителей[12].

მაგრამ თუ საქმე გვაქვს მარეტენტინანტეული. სიტყვათა ხმოვანთან, რომელიც წინადადების შუაშია მოქცეული, მაშინ მისი გადასმა დიდ სიძნელეებთან არაა დაკავშირებული[13].

ხაზგასმულია, რომ ზუსტი ენის ეს თავისებურებანი, რომლებიც მოსალოდნელი იყო, მთელ რიგ შემთხვევებში ვერ მიერგება ავტორი ენის სათანადო მონაცემებს. ამის ნათელსაყოფად ორი ორგანულენტის მოყვანაც კმარა:

ა) ნ. შვედოვას მიაჩნია, რომ ზუსტი წინადადებაში სიტყვა თავისებურ განლაგებას ძირითადად განსაზღვრავს ის ფაქტი, წარმოთქმულებასთან გვაქვს საქმე თუ სახაუბროსთან. შეიძლება ამ დებულებას ო�იც ზუსტისთვისაც ერთგვარი დაზუსტება სჭირდებოდეს, მაგრამ ამას აქ არ გამოვიყენებთ. რაც შეეხება ავტორს, ხოლო ცნობილია, სიტყვათა რიგი აქ თვით სალიტერატურო ძეგლებში (წარმოთქმულებში) ერთგვარ კანონზომიერებებს ექვემდებარება. ამ ენაში მთელ რიგ შემთხვევებში სიტყვათა (ს უ ბ ი ე ქ ტ ი ს, ობიექტების, ზმნის) ან შესიტყვებათა ფიქსირებული ადგილი შეიძლებოდა ავტორი ენის გარკვეული წყობის თავისებურებებით (სხვა-თა უბრუნველიმით, კარგადვალ ზმნაში ერთეული კონსტრუქციის ხვეცოდეთ, ზმნის ობიექტი - ეინ-ტერესი ან ობიექტი - ინდირექტული ობიექტი

---

[12] ნ. შვედოვას დასახელებული წერილი, გვ. 85.

[13] იქვე. გვ. 91.

სხვ[14].

ზ) მკვლევრის მიხედვით მარტივ ორშემადგენლიან წინა-დადებაში გამავრცობელი სიტყვებისა და სიტყვათა ჯგუფების ზმნას-თან დამოკიდებულება თითქმის ნოლამდე დაიყვანება. აფხაზურში კი ყო-ველთვის ასე არაა. ამაზე მეტყველებს ის, რომ ადამიანისა და ნივთის პირ-კლასის ნიშნები ხშირად იქაც წარმოდგენილიან აფხაზურ შე-სიტყვებაში, სადაც ერთი შეხედვით მირთვაა, ე.ი. ნოლამდე დაყვა-ნილი სინტაქსური ურთიერთობაა მოსალოდნელი, მაგალითად: ჯეც ად-ჭ'ა, ბახჩათ იფშიუს, ჭ'ჷჲ შ ი ა რ გ ' ჷ დ შ ი ჷ ც ი ტ ი ჷ მ-ჭ ა კ ძ ა მ, — დაასჷდტიარინ... (გ. II, 159) „გუშინ არქია, ბახჩათის ცოლი, კე თქვენთვისაც უცხო ადამიანი არაა, გვერ-დით მომიჯდა რა..." (შეადარე შეთანხმება კლასში: არქ'ა დშიჷცი-ტიჷმჭაკძამ „არქ'ა თქვენთვის უცხო არაა"); ჭ'ი ა კ ჷ კ ე - ჟ ი ა — პ ჷ ე რ ა ყ ა რ ა ა კ ჷ ზ ც ი ა, ა რ ფ ა რ ე ჲ დ ყ ' ა ც ი ა, ნ ა ი შ-თ ჷ რ, ა რ ა ხ ი ჲ ა რ გ ა მ ო ჭ' ჷ ჲ ი მ ა ძ ა რ ა ხ ჷ ჭ' ჷ ჲ ე ჲ დ დ ჷ რ-გ ა ძ (გ. II, 201) „ათ-ათ ამხანაგს, მკვირცხლ ვაჟკაცებს, თუ გააგზავნის (იგი, მამაკ.), გაარკვევენ — საქონელი ნაქურდალია თუ არა" (შეთანხმება რიცხვში: აკჷზცია — არფარ ეჲდყ'აცია ამ-ხანაგებში — მკვირცხლი ვაჟკაცებში");

თ) წერილის ავტორი ერთგან აღნიშნავს, რომ მადეტერმინან-ტებული ობიექტი და მადეტერმინანტებული გარემოება მ თ ლ ი ა ნ ა დ წ ი ნ ა დ ა დ ე ბ ა ს გ ა ნ ს ა ზ ღ ვ რ ა ვ ე ნ და არ არიან დაქვემდებარებული მის

---

[14] ჩ ი ქ ო ბ ა ვ ა ა. სიტყვათა რიგი აფხაზურ ენაში, გვ. 220-222.

ორდიკაციასთან, რაც საოდენ ჩანს უფლო შესიტყვების მაგალითზე: с к а з р а ж и неблагополучно; с г и с т о р и с а ж и е ж неудача ჯ სხვ.

ამ შემთხვევაშიც სხვა ყოთარებაა ადგილზეში, სადაც რუსული ენის ფლო შესიტყვებს საფანარი ინფინიტური წარმოებები შეესაბამება: აკადრება რეფლ შეგზიავ ატ -ადრების საქმე კარგად არაა (იმის შესახებ, რომ კადრების საქმე კარგად არაა)"; ძაშალი აქვე ანარა ფლ შეგცეგლახან ატ ი ,ხელენ სოლიში სწავლის საქმე ცუდადაა (იმის შესახებ, რომ ჩვენს ,ხელიში სწავლის საქმე გაუარესდა)".

x x x

გაკრცობის სახეები ადგილზეში საკ ქვეყან ლიდება. ჰინ. ყველ ჯგუფს ქმნის მალეტერმინანტელი (გამაკრცობელი) ობიექტები, შეორეს – მალეტერმინანტელი მეორესარისხოვანი წევრები – ადგილ. ლერებები, გარემოებები (განკარძოებული ან განუკარძოებელი), ბევ ამუ. ლანართი, ჩართული სიტყვები ჯ შესიტყვებები[15] ჯ სხვ.

გაკრცობა მალეტერმინანტელი ობიექტები

მალეტერმინანტელი ობიექტების საკითხი თავისებურ ად ლან ადგილზეში ენის მარტივ წინადადებაში, რაც შეინიშნებოდა ბრუ-

---

15 ნ. შეკლეა რუსულისათვის გამოყოფს შვიდ ან ჯგუფს: მალეტერ. მინანტელი ობიექტებს ჯ მალეტერმინანტელ გარემოებებს (დასახელ. წყარო, გვ. 80).

ნების კატეგორიის უქონლობით:

ა) აფხაზურ წინადადებაში უბრალო დამატებების როლს ასრუ-
ლებენ სახელთა ე.წ. გარდაქცეულითი ფორმები, რომლებიც -ს აფიქ-
სით იწარმოებიან. -ს აფიქსიანი უბრალო დამატებები ზმნაში
ჩვეულებრივ აჩენს კლასისა დ რიცხვის ნიშნებს დ ამიტომ მათს
სინტაქსურ ურთიერთობას წინადადების სათანადო კომპონენტებ-
თან შეიძლება ნ ა ხ ე ვ რ ა დ პ რ ე დ ი კ ა ტ უ-
ლ ი კუწილით: იზამათ ჰაყიგნ ფ ხ ა ბ ზ ლ ა ჰ ვ ს
იკამაზ (გ.II,151) „იზამათი გუყაკლა წინამძღოლად"; კამაჭუჭ დ ა რ ა
რეჭიბ აჭიგ ჰ ვ ზ ა ს დგრთახვნ (გ.II,166) „კამაჭიჭი მათ თავის
საქმეში ამხანაგად უხდოდათ"; აქ აბრი დააქდაპან, ა პ ა მ-
თ ა ს მამხვრ ჩაგკ იითექტ (გ.II,289) „ბატონს ეს (აბ.) მოეწონა რა,
მამხიარს სარდქრად ცხენი მისცა"; კამაჭუჭ ლწარადანე დუნხოზარ,
სარა ჭ ა ჰ ვ ს სმივმჭხაძან! (გ.II,97) „კამაჭიჭი უწყალოდ
თუ დარჩეს, მე კაცად არ ჩამთვალოთ"; ბარა კ ა მ ბ ა მ-
ხ ჩ ა ს ბაძთახეჭმა? (გ.II,117) „შენ(ღედაკ.) კამბჩის მწყემსად
გეიხდიხარ?"

ბ) საგულისხმოა, რომ ინსტრუმენტალისის -და აფიქსიანი ფორ-
მებით გადმოცემისას მოსხნილია ის ნახევრადპრედიკატული სინტაქსური
კავშირიც, რაც ზმნისა დ სახელთა გარდაქცეული ფორმების ურთიერთობისას
ჩნდება. ამჯერად გვაქვს დაკავშირების ის ფორმა, რომელიც სპეციალურ ლიტერა-
ტურაში მირთვის ანუ ნოლ-ურთიერთობის სახელითაა ცნობილი: ჭაჟია ხ ვ ლ ა
ოდვსჟოიტ (გ.II,94) „შენს(მამაკ.) სიტყვას ოქროთი ვყიდი"; ა ი პ ი ა დ ა
მაცარა დარსგრეიტ. ხი ვ მ ი დ ა ძია ჯამაიკ დ ს ვ რ-

ბაძომ (გ.II,18) „მარტო შელოცვით კარჩეს (მას, აღ.), წამლით ჯოგან არ განახებ"; ფშიღს მ ა თ ი ა ლ ა ღუჯლამიანც ღგქიგზღანს(გ.II, 140) „ქალის ტანსაცმელში გამოწყობილი დალგა (იგი, აღ.)"; იფანა, აქოა ეჯბა აშარა ზღაზ, ჯარღა ნ ა პ ა ლ ა ირ მ ი ჭ ა ნ (გ.II,59) „თავის ფლუაშს, რომელსაც შაუზე უფრო ქალარა ერია, მარ-ჯვენა ხელით იგრეხდა (იგი, მამაკ.)".

ახევე, მირთვის საშუალებით ფუძემირეებიან ზმნას -(ა)ზეგ, -(ა)ქვეგ, -(ა)ხლ, -(ა)ხლტი, -(ა)ყენტი თანდებულიანი სახელები, რომლებიც აგრეთვე მარტივი წინადადების მადეტერმინანტებელი ობიექტე-ბის როლში გამოდიან, მაგალითად: ჯგუნა ა ნ ტ ა ა რ ა ზ ე ღაარა ღეყაზან (გ.II,293) „ჯგუნა თავის პარსკაში (თავის პარსკის საქმეში) დი-დი ოსტატი იყო"; არუხან ა ფ ს რ ა ქ ა ზ ღშაეყაზ, აბრი ხელმა დაალეხლძან ლეფსე აიქიგლეხლეჯე (გ.II,17) „არუხანს სიკვდილის პირას რომ იყო, სულმამ მოუსწრო რა, სული მოაშრუნებინა (სიკვდილს გადაარ-ჩინა)"; ძეზლან... აშაგრძია ჯარა ჯახლ ლქააალხეჯე დეჯხეტარშა (გ.II,30) „ალი სწრაფად მისცეს (მამაკ.) გაემართა ტანის ლამაზად (პეკლუმცად) რხევით"; ამრაყა იტიაზ ა ძ ი ს ა ქ ი ა რ ა ხლ ტ ი შეია-კია დააცოაფიან... (გ.II,37) „აქ მსხლომი ქალებიდან შეკაეკემ დარა-პარაკა რა..." შთა ლხე დაქიგჯოგჭპ ლ ხლ ა ა - ბ ა ი ქ ი ა რყენტ (გ.II,24) „ახლა თავისუფალია (იგი, დედაკ.) ციველებსაგან".

ხშირად სახელს თანდებული არ დაერთვის, მაგრამ თავისი სინ-ტაქსური ხელი წონით თანდებულიანებს უთანაბრდება და მარტი-წინადადების ისეთსავე დეტერმინაციას იძლევა, როგორსაც, ქვეთ, ანტროპონიმული -ღა აგიქნიანი ტ -(ა)ქვეგ, -(ა)ხლ, -(ა)ხლტი

-(ა)ყენდი თანდებულიანი ფორმები, მაგალითად: არემარეკ... ყ ი ა რ დ ი დ ა ყ ი ზ ე ლნზქილზრციეკატ (გ. II, 84) „აკალმგოფი დაბალ ხეაშე დასვეს"; ამა აქიზ ცი იქიცის არღივნავის არი ნეკქიფავთრამე აჩავნნამეხლაძეკაც (გ. II, 6) „შაშეიც, მსხრის კენწეროზე რომ იჯდა, ამ ფრთიერთ გადაძახებინსახაც არ გარემდა"; ა ფ ს რ ი ა მ. კ ა იქიგვლანე იყამ ზაყაჯ ხენხერჭიხ?ადა? (გ. II, 17) „რამდენი მომიბრუნებია ხიკელილის გზას შემდგარი?"

დ) ზოგჯერ სახელს (არსებითს, ნაცვალსახელს), რომელიც მიღებულმინანწებულ ფუძესთან ახლავს, შეიძლება დაერთოს რომელიმე ზმნისართი (ვაჟაჭ „მეტად", „ფერო მეტად", ვაჭოჭ „ნაკლებ", „ფერო ნაკლებ", აწყეზ „მაგივრად", „ნაცვლად" დ სხვ.): არი ა ჭ კ ზ ს ფშიყიზ სეჭთარ კალაში? „ამას არ სჯობია შენი წიგნი მომცე?" ზგიკალეხრა ბზიოჭ კ-ელასსე რ ე ა ჰ ა აჭარა იდახემ (გ. II, 300) „მას, ვინც ნიჭიერია, ორ კლასზე მეტი სწავლა არ სჭირდება";

ე) მარტივ წინადადებას განავრცობს, აგრეთვე, ე.წ. აბსტრაქტული დამატება: ფ ბ რ ი ა გ ი ზ რ გ ' ზ ნ ს ა ჭ ა რ ა ძ ი ა ა კ ა პ ი ს ე ჯ ქ ი ა ზ ა ზ ზ ციკა ხნეზწაართჭე (გ. II, 83) „ეკარგად ფხლა შეკეკითხო (მათ) გეიძეგენს დალგმის (= ჯერისწერის) თაობაზე — მღვდელმა რომ მითხრა"; ზ ა ა ზ ლ ა ც ი ა ნ ა ნ ა თ რ ა ძ ი ა ა ს ი ზ ჭ ზ ლ ზ ზ ა კ ა პ ი ი ძ ი ა ზ . ა ზ ზ აჯლაციავიარა ზალავეკატ (გ. II, 82) „დ ა ს ს ლ ნ ე ნ რ ა მ ი ლ ა ძ ა რ ა ე ე ბ ა დ ა ი წ ე ე ს მ ა ე შ ე ი ს ნ ა ი ლ ი ბ ი ს თ ა ი-

ბაგე-ძღვენნი ნიმ თქვა".

გაკრცობა მიდგენილობითი
შეთხზულობანი წყობაში
გაკრცობა განსაზღვრებით

განსაზღვრება ადგილობრივ, თუკი ნიგოზ ნიგ ხსა ინტონაციურ-კავკასიურ ენებში (აღიღეურში,[16] ქართულში[17]), შეძ-ლება გამოიხატოს სუბსტანტივით, ნაცვალსახელით, ზმნისა-ბით, ზმნის ინფინიტიური ფორმებით და სხვ.

განსაზღვრებად გამოყენებული სუბსტანტივ ადგილობრ-ივის უკანმიბრება შეთანხმებით კერძოდ ბიცხეში: ეიზდა ანარაზნაკ ი კ ი ბ ა ნ ე ხ ვ ლარახენ ალაშა ალეკოლოთეტ (ლ. 52) „ბუნდან უცენ ლიქი ვალმოანიქვა-ვა ნა, ითცეკენ ნაკალი ლაიქცი"; ფერლეკ ა ლ ა ჭ ე ი ლ ბ ა ბ ა ბ ა ლ ეტ (ლ. 27) „ენთი ნალეკენლალ ლეკან ყენ-ში ნალანლა"; ლეკანნა ჯ ა ტ ვ ნ ი ი ბ ა ბ ა ლ ეტ ალეკ-ნიკეკეტ „ლეკანნიმ ბაგენან ალბალი ნამიანკი".[18]

---

[16] Р о з а л а Г. В., К е р а ш е в а З. И. Грамматика адыгейского языка, стр. 374 и далее.

[17] ბ ე ბ ა ძ ე ლ. თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, გვ. 156 და შემდ.

[18] ц о ї о р і а З. ხიტეკოთ ნიგ. ადიგეურ ენაში, გვ. 76-77.

იგივე ვითარება გვაქვს, როცა არსებით სახელს -ურ, -ტურ აფიქსები დაერთვის: ჩურ ჩარგულ დუჩღურჩეჯდ: ფშიურ ეჯქიაე, აჩურ-ქვ, პაკვ, ლუხცივ ლუჩნვ, იფანვ იღვქივფსანვ, სამვრყივლ ჰ ი ა კ ვ ჰ ჩამვივრ ა რ ჰ ი ა კ ვ ე (გ. II, 76) „მას შენც (მამაკ.) ი ც ნ ო ბ: ქალი მეკვერემანი, მალალი, წვრილ-წვრილი, თმახშირი — დ ა წ ვ ნ ი თ (დაწნულად) რომ ჩამოუყრია, ხუმარა (ხუმრობის მოქმედი), ჩონ-გურზე დამკვრელი"; ლღა ვეჰამვ აბ'ლივ კიმაან აზნა აძვხ' ააჯ-გარაცივ დუალეჯც (ლ. 51) „მისი (დედაკ.) ბიჭი ისე გაიზარდა, რომ შვიდ წლით საკვე ოქროს ლოქის მოცანა შეეძლო"...

ე. წ. კრებითი განსაზღვრების როლში ხშირად გვევლინება რი-მეტიმე ზმნისართი, რიცხვითი სახელი ჭ სხვ., მაგალითად: ა ლ ჯ ა ხ ლზვხყაზ, ლზვქიშიაზ — ზ ე გ ' ვ — ესმა თ ო რ ყ ა ნ ჯალბიეჯდ (გ. II, 48) „რაც არიანს თავს გადასხდა, რაც შეხვდა — ყველაფერი — ესმამ თოხყანს უამბო"; ჭაყა იყაზ ართარ ეჯლყ'აციბ — კ ვ ჴ ა -თითლასთანვჯ ალმეჯ, ჯაარვფხ'ან რნაჰვ ჯანვრწეჯდ... ალილარ ეჯზვრვარაზვ (კ. II, 149) „იქ მყოფ მეეზოვეს ბიჭებს — ორს-თით-ოსთანსა ჭ ალმას დაუძახეს რა, ხალხის შეგროვება დაავალეს".

აღსანიშნავი მარტივი წინადადება შეიძლება, აგ-რეთვე, განავრცოს განსაზღვრებად გამოყენებულმა ნაცვალ-სახელმა (უ ბ რ ი ამაა ნარჩხ'ოჭ ვწვს იმან ალფნეჯ დანვ-ქივზ ჯაბაიზვ (ლ. 39) „ეს ცხვ ნარჩხიოვს სახლად ჰქონდა, როცა ის ჰ ე ე გ ნ ა დ ც ხ ო ვ რ ო ბ დ ა"), წინად-ნიშნითმა რ ი ც ხ ვ ი თ მ ა სახელმა (ხიახა-ხივმშა ანვქიონ იმცინძაქია (ლ. 340) „ხუთ დღე-ღამეს მიუზაურიბლნენ

შეუსვენებლივ (დაუჭდომლად)" ან სხვ.

მარტივი წინადადების დეტერმინაციის ყველაზე გავრცელებული საშუალებაა ზმნის ინფინიტივ ფორმათა გამოყენება სახეობებში, რომლებიც ჩვეულებრივ ეთანხმებიან სამლეგიონო ჯარსა ან რიცხვში. ასეთი განსაზღვრებები შეიძლება იყოს განყენებული ან განუყენებელი: ა) გავრცობა განუყენებელი განსაზღვრებით: ნ ა რ ჯ ხ ო ბ ა ი ა ბ ი ა ზ დაანა ირცოგზეღხეტ (ლ.40) „ის, რაც ნარჯხიოფ თქვა (ნარჯხიოფ ნათქვამი), მათ შეტად ეუნერხეფათ"; ა ვ ნ ქ ი ა ი ბ ე ლ ა ზ ჭ ა ვ ვ ლ ე ნ ა ბ ე ზ ტ (ლ.39) „სახლებში, რომლებშიც იდგა (მდგომარე სახლებში) ანაკეინ ცხოვრობდა"; ბ) მარტივი წინადადება გავრცობილია განუყენებელი განსაზღვრებით: ა ნ ნ ა ლ ბ ე ბ ა ა ბ ი თ ა ი ი ა ბ ე ლ ა ზ, ამწან ინატეან ალეაშაანა, ამშაკანა ჯალაბეტ (ბ.II,108) „დიდი ვაშლის ხის ქვეშ, შუა ეზოში რომ იდგა, დასხდნენ ნა, ცეკვა, სიმღერა დაიწყეს"; ი ხ ა ბ ა ხ ა ნ, ბ ე ნ ბ ა ბ ე ბ ნ ა ი ქ ი ლ ა ა ნ ბ ა ნ ბ ა ბ ა ნ ა, ჭ ა ვ ბ ი ზ ბ ა ნ ა ტ ი ბ ი ი ყ ო ფ, ზ ე ბ ბ ნ ა ნ ა ი ბ ი ი ბ ზ ბ ა ბ (ბ.II,306) „თუ გადაირეკეთ, ხანად ვინმ მოვდიოდნენ, მათ ქონებას, რისი წაღებაც კაცს შეუძლია, ყველაფერს ნაკანონებენ".

ბ ა ვ რ ც ო ბ ა ა ბ ბ ი ი ს
ბ ა ნ ბ ე ბ ბ ი ი თ

ადგილის გარემოებებად ჩვეულებრივ ფიზიკურობანი ან ფთიდებული (იშვიათად) ხასიათებია გამოყენებული, რომელთაც წინადადებაში პრეპოზიცია, ინტერპოზიცია ან პოსტპოზიცია უჭირავთ ან

ზმნას მირთვის საშუალებით უკავშირდებიან: ა) წინადადებას გავრცობს განუყოფლობითი აღწერის გარემოება: თ ი რ ე ა ნ რ ა ა ს ქ ა ვ ჭაკვ დაიძ (ვ.ū, 12) „თირყვანდა კაცი მოვიდა"; აღრას ი კ ნ ე ა მ ა რ წ ა ქ ა ვ ნ ტი აგილი ფ მ ი ვ ს სულმა ღნავე ლუო აყვ ღმით (ვ.ū, 6) „არიანის სახლის აიუნიდან მეზობლის ქალი სულმა სულის ქნევით რაიცას ამბობდა"; ბ) წინადადება გავრცობილია განსვენებული აღწერის გარემოებით: აღრას იკნე ავიარა ნერეი, ა ს ი ა ნ ე, იყვლან (ვ.ū, 11) „არიანის სახლი ღელის გვერდა, გირავზე, იდგა"; აგსნე, ა მ რ ა, ა მ ე ჭ ა ა ს ქ ა ვ, ქ ვ თ ა ქ ი ა კ რ ყ ნ ვ, არეჰნა ანერაციასა... (ვ.ū, 166) „აფხაზეთში, აქ. ამერელეში, ზოგიერთ სოფელში, ქვრივმა რომ მისმინდა"..

სშირად წინადადებას გავრცობს აღწერის გარემოება, რომელიც ინფინიტური შესიტყვებითაა გადმოცემული, მაგალითად: ა რ ა ე ა, დ ა ს ა შ ც ე ლ ა მ ე ზ ა დ მ ე ე ლ ა ქ ა ვ, იმმავცეზ, იზმლეჩხავზ აჭაა რჭივ, ელვან აავმასაზ ავიჭმია დეყამამეზტ (ვ.ū, 365) „აქ. შეეხვევი აღწერას, ფეხით სარხში, ელვანი-რომ გვინახავს იხვით არ იყო (=ელვანი თავისთავს არ მჭამდა)".

გ ა ვ რ ც ო ბ ა დ რ ო ი ს
გ ა რ ე მ ო ე ბ ი თ

მსგავსად პირობაში სრულა მარტივი წინადადების დეტერმინაცია დროის გარემოებით: ა) წინადადებას გავრცობს განუყოფლობელი დროის გარემოება (ზმნისართული ან ინფინიტური წარმომავლობისა): ა ქ ი ვ ტი მამაცია ავერ ზღვრჭამ ჭაან (ვ.ū, 8)

აქამდის ჩვენი მამები საკმაოდ მცოდნენი (მჭვრეტნი) იყვნენ"; ს ა რ ა
ს ხ ვ მ ღ ვ რ ჭ ა   ს ა ა გ ა ლ ე ვ ყ თ ე ა
ჟღაბს მა ფსხიეე იმგცგ. მა ს ა რ ა ე (გ. ū, 36) „რაც თავი
მახსოვს, ადიასს არც აღაპი გაუმართავს, არც ქორწილი"; ბ) წინა-
დადება გაურცხილოა განუყრძოებული ღრიან გარემოებით, რომელიც
შეუნისარეული ან ინფინიტური წარმომავლობისაა: ადიეცხია, მ ნ ვ.
აქაღაქე ღვჭ ღიონსეურია ქია იმვმიამ, ამრა ჯავივნ ჯანეცამ (გ. ū, 151)
იუმქელეს ღრიმი, ურიხულ, ქაღაქი ღიონსეურია იქ მღეპარეოდღის; ა ც ი ა-
გ ი ა რ ა   ი გ ი ა ქ ი   ო მ ი ა   ღ ი ნ ა ა ყ ა-
ლ ა ე ბ ს მ ა   გ ვ   ს ი ვ ჭ ვ ე   ღ ლ ა ს ჭ ა ვ ს-
მ ი ა   ღ ა ნ ე ჯ მ ა, ნას ააცივრიეეჯც ააამეჯ ჯა-
რეჯ ჯეჯმვრქეამ (გ. ū, 85) „ცივა ხანი რომ გავღა, ღაპარაკის
გუნებაზე რომ ღადგა, ესმაც ციცათი რომ მოეკიდა, მღელვარის სა-
უმრის იმმაგი წამიანვო".

გ ა ვ რ ც ო ბ ა   ვ ი თ ა რ ე ბ ი ს
გ ა რ ე მ ო ე ბ ი თ

მარტივ წინადადებას გავრცობა შეუნისარული ან ინფინიტუ-
რი წარმომავლობის ვითარების გარემოება, რომელსაც პრეპოზიცია, ინტერ-
პოზიცია ან პოსტპოზიცია უჭირავს და ხან განუყოფლობელია, ხან
განუყოფელი: ა) მადეტერმინანტული განუყოფლობელი ვითარე-
ბის გარემოება: სანამ ც ი ვ ა ღ ა ხეცაეგც. ას შიარ-
ეკ ც ი ვ ა ღ ა მიეცცაჯეკც (გ. ū, 168) „მე ძალიან გო-
ხვარე, მაგრამ იქვენც ძალიან აზქარდით"; ადემა ნიზ ა ა ნ-
ღ ა ქ ი ა   აქია ახსჭეეც (გ. ū, 103) „მეექვსე ღღეს წელიწად ძალე

გადაიღო"; ბ) წინადადების დეტერმინაციის საშუალებაა განკერძოებული ვი-თარების გარემოება: ყურთ ათაჭადეცია ჭია ბეზჭაგჭ, იყ. ს ა ი დ ა, ჰნაგ რუსთომ (გ. II, 50) „იმათ, თავადებით რომ ამბობ (უკ. დედუ.), ჩვენს ცხენს უკრე ადგილად არ მოვცემ".

აღსანიშნავი ძალზე გავრცელებულია ვითარების გარემოებები, რომელთაც -ძა, -სა აფიქსები აწარმოებენ და აგრეთვე წინადადების (ზმნის) დეტერმინაციას ემსახურებიან: იძიჯეც აჭკიგნ იმეჯ ნგწაჯნგ, კიახთავ'ვ დ ყ ა ფ მ ძ ა დნეჯმაკვეც (გ. II, 138) „თქვა მიჭმა ხმახახლეჩით, კისთაც ერთიმ წამოჭარხლდა"; ი ი ა წ ი ყ ა ყ ა რ ა ძ ა აჭახყ'ვნ გვდოჭბ (გ. II, 140) „ამწვანებულად დგას (=მრიადებს) მადახი"; წვგს ჯახ'ახჩანგ იიზ... კამაჭგჭ ჯახ'ა დგუჭა აბძგბხა დგძიგჭბ დ გ მ ი თ გ კ ა კ ა ჭ ს ა (გ. II, 40) „კამაჭიჭი-მარმან დღეის დღეს რომ დაიმადა - დღეს გაფუჩქნილი (გაფუჩქნილად, აყვავებულად) დარბის ჯოში"; აძდაგარა დგწატიოჭბ ადგმც დ ა გ ა ს ა (გ. II, 131) „წისქვილში ზის (ფქ., ად.) გაჭუჭყიანებული (ჭუჭყიანადებულად)"; ჯარა თათლასთანჯ'გ დ ბ გ ზ მ ა დ ს ა აბრა დგყიჭბ (გ. II, 191) „თათლასთანიც, ემბაკად გადაქცეული, აქ არის".

გავრცობა მიზეზის გარემოებით

აღსანიშნავ მარტივ წინადადებას განავრცობს, აგრეთვე, მიზეზის გარემოება, რომელიც უმთავრესად ფორმდება -(ა)ზე თანდებულიანი ან ... -და აფიქსიანი სახელით, მასდარით და სხვ., მაგალითად: ... (გ. II, 33) „რას უზამენ ამის გამო მოქა-

ულს?" ანდა ისიცაჭუ ლ უ ჯ რ ა ზ ე ახსრა იპარჭუჯთ(ა.ii,35)
„არიანს მაუმუის დაბადების გამო ლხინს (წვეულებას) გაუმართვინებთ".

–(ა)ზე თანდებული სპირადულად ზმნის პირიან ფორმასაც დაერთვის და მასთან ერთად წინადადების დეტერმინაციას ემსახურება: ამრი აქლამ– აამეჯ მჯაკეჯ შაგქობა ზხუნჯა –ლრულრუმეულეჯთ ლუქორა მ ა ჭ ც ი ო ყ პ ა ზ ე (გ.ii,91) „ეს გოგო–რუანახეეარი წლისა–არ მიიღეს მცირე ასაკის გამო".

ზმნურ შესიტყვებას შეიძლება დაერთოს სხვა (–აკუნთ, ანუხოა-ლა) თანდებულებიც: ე ჯ პ ა ჭ პ ც ი უ რ გ ა რ ყ ა ლ ო ნ ა ყ ნ უ ტ ი პჩიუ პხუ ჯაკიუხშაანუ ირაპთეჯთ (გ.ii,49) „იმის გამო, რომ შეიძლებოდა ჩვენთის ძალიან მეტი წაერთ-ვათ.ცხენი თავზე შემოიყვლეთ რა (=ცხენს შეეყლიეთ რა), მიეეცით".

გ ა კ რ ც ო ბ ა მ ი ზ ნ ი ს
გ ა რ ე მ ო ე ბ ი თ

–(ა)ზე თანდებულიანი სახელები (არსებითი სახელი, ნაცვალსა-ხელი, მასდარი) მიზნის გარემოებების როლშიც გამოდიან და მარტივი წინადადების დეტერმინაციას ემსახურებიან: იღუძბეჯთ ლყოარულ-ეოა ზეგ'ე ლთირაცუ ამოახტი აზე (გ.ii,91) „გადაწყვიტა (მან, დე-და.) თავისი ყველუღები ყველა გაყიდოს ბეგარისათვის (ბეგარის გა-დასახდელად)"; აგილარ გაზურგეჯთ აჭყოანდარ ი ფ უ ლ ა რ ა ზ ე (გ.ii,301) „ხალხი შეკრიბეს ჭყონდიდელთან შესახვედრად"; ანდა ა ც ა რ ა ზ ე იხაუჯრხეჯთ (გ.ii,65) „არავინ მოუშვია წასასვლელად".

ყველაზე ძალიან კი მიზნის გარემოებებად ზმნის მიზან-პირობითი ნდა მასდარული (უთანდებულო) ფორმები გვაქვს: აჟიანტი საათ. შოგზ.

... მ. ცაკოლია

ბანაც ვ (ძ.II,142) „ხოხუშიდან ჩამოუყვანია თქვენს ხანახვად"; იმასა-
ვე იხილ ჩ ვ ე ო ა ბ ა ც ლნადგერტ (ძ.II,33) „ცხენზე,
ჩიმეული მოუყვანეს, ახამხედრებულ მიდგა"; ლანგნათში, ადგილ-
ქალაქია ბაადგიანა, ადიაქენ, ბაადგ იშაგხიმანრეზ ანგლია,
ლგენ ლეკერ ეზარ-ხ ი ა ბ ბ ა (ძ.II,65) „ხოცა გაიხედა (ბან.
ალ.) ლ ლაინახა: მეზიერის მიჭეში მოხურან ბა, შოხიაბერი, მინდობში,
თამაშშიდნენ, ხიბერით იქითეკენ წაეიდა ხათამაშოდ".

ბ ა ე ბ ბ ა ლ ა ნ ა ბ ი თ ი, ჩ ა ბ ი ო ე ი ხ ი ტ ყ ე ე ბ ი თ ა
ლ ა შ ე ხ ი ტ ყ ე ბ ე ბ ი თ

ამბტეი წინადადების ლეგენბინაციის ყველაზე ბაკბცილებული
ხაშუალებებია ლანაბი, ჩაბიოეი სიტყვები ლ შესიტყვებები, ბიმბლებუ
წინადადების წევრებს ან წაბმთადგენენ, ამგვარ ბაიმე ნიშნის მიხედ-
ვით ახასიათებენ შესიტყვებები ბამოიყენეი ანბს.[19] ამ წინადადე-

---

[19] ო ა ნ ი ძ ე. ა. ქაბოეი ენის გბაკვლევა, ნაწილი II, ხინტაკსი, თბილისი, 1961, გვ.74,78; П е ш к о в с к и й А. М. Русский синтаксис в научном освещении, გვ.404; ბ ი ბ ბ ა ა ნ. ლანბეი ძველ ქაბოეულში, იკვ. ტ. XIV, 1964, გვ.177; Грамматика кабардино-черкесского литературного языка, Москва, 1957, გვ.191; ბ ე ბ ბ ა ძ ე ლ. თანამედბოვე ქაბოეული ენის სინტაკსი, გვ.279,293; ბ ი ბ ბ ო ა ბ. ხიტყვათა ბიგი ადიგეუბ ენაში, გვ.286.

გაში ყოფილიყო პრეპოზიცია, ინტერპოზიცია ან პოსტპოზიცია:
ა) დანართი წინადადების შუაში: დადაა რხიაჯა ამიგჭობან ზეკრ. თიძ ც ვ გ ხ რ ა ძ ა, ყამგკ-ყამგკ ირთარ აგიგნ (გ. II, 305) „დადე-ლების — ყველას — თავიანთი ხოჯასთვის იმ წელს თითო-თითო გოგრა უნდა მიეცა"; ბ) დანართი წინადადების ბოლოს: რპიეშ ებრგით, ჟა ი გ ვ ლ ა მ ა პ ი ს ა ქ ი ა გ რ გ (გ. II, 27) „თქვენ დანარჩენებმა, იქ მდგომმა ქალებმაც"; გ) ჩართული შესიტყვება წინადადების თავში: სა ს ჯ ი ა ნ ა ლ ა, აბან ეთლხაპ, აჭეს ეზლეაატიგჭპ (სვკ. 68) „ჩემი აზრით ასე აჯობებს, საქმე გასარკვევია"; დ) ჩართული სიტყვები წინადადების შუაშია: ლეჭე მერწვეია თორყან, იშაიაპა ზდეხხიადა, ადრას ლეკნე, ლჭაპიანე ლეს-გეჯტ პია ჯაპაზააპ (გ. II, 47) „დიდი ხანი არ გასულიყო, თორყანმა, ვინ იცის, როგორ გაიგო (როგორ გაიგონა), ერიანი დაუჭერიათ, ბოროტი. გაუყრიათ (და) წაიყვანესო, გაუგონია"; ე) ჩ ა რ თ უ ლ ი ბეაქეს წინადადების ბოლოს: შიარა ასა ზმოჭ ჯოჭეჲ შიოჭპ, ი ზ ლ ა ზ ბ ო ა ლ ა (გ. II, 39) „თქვენ მოცლილი ყილაცეები ხართ, როგორც ვხედავ".

სათანადო მასალების განხილვა საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ:

ა) იმისათვის, რომ სრული წარმოდგენა ვიქონიოთ აფხაზური მარტივი წინადადების რთულ მექანიზმზე, არ კმარა შემოიფარგლო მთავარი წევრების (ზმნისა და სუბიექტის, ზმნისა და პირდაპირი და ირიბი ობიექტის) სინტაქსურ ურთიერთობათა შესწავლით. როგორც ვიცით, იდენ მთავარი წევრების საშუალებით

აგებული წინადადებები ენებში ჩვეულებრივ იშვიათად გვხვდება; ესი-
ნი ხშირად გაერთიანებულია მეტყველების სხვა ნაწილებით (მეორე-
ხარისხოვანი – განუკერძოებელი ან განკერძოებული – წევრებით,
დანართით, ჩართული სიტყვებით ან შესიტყვებებით ან სხვ.), რომ-
ლებიც წინადადებაში ავსებს, სათქვეფის დამუშავება-დაკონკრეტე-
ბას ემსახურებიან რაიმე ნიშნის მიხედვით;

ბ) ადგილზერში გამოიყო მარტივი წინადადების დეტერ-
მინაციის საშუალებათა ხანი ჯგუფი: მადეტერმინანტებელი კარგმოე-
ბები (განუკერძოებელი ან განკერძოებული) ან მადეტერმინანტე-
ბელი დანართი, ჩართული სიტყვები ან შესიტყვებები, რომელთა კამთ-
ყვნების სპეციფიკა ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში შეპირობებულია
ამ ენის გრამატიკული წყობის ნიშან-თვისებებით. აქედან გამომდი-
ნარეობს ის, რომ, როგორც დავინახეთ, ადგილზერი ენის მონაცემების
შედარება ზოგი სხვა ენის სათანადო მახასიათებელ მთელ რიგ შემთხვე-
ვებში წარმოაჩენს ადგილზერი მარტივი წინადადების დეტერმინაციის
ხარეიად თავისებურ ლინგვისტურ ასპექტებს.

გ) ადგილზერი მარტივი წინადადების დეტერმინაციის სა-
შუალებათა ნაირნაირობაც, ოქმა არ უნდა, ამ ენის რთული ან თავის-
ებური გრამატიკული წყობის შინაგანი მუნგმიდან გამომდინარეობს.

თ ა ვ ი მ ე ო თ ხ ე

სიტყვათა რიგის მნიშვნელობა მარტივი წინადადების ფორმირებაში ადხაზურსა და ქართველურ ენებში

ადხაზური ჯ ქართველური ენების სინტაქსის სხვადასხვა კანონზომიერებები სიტყვათა რიგი ხასიათდება მთელი რიგი თავისებურებებით რიგობა ხტორიული, ასევე თანადროული ასპექტში.

მსაზღვრელ-საზღვრულის ფრთიერთობა სხვადასხვაგვარია სხვადასხვა ენაში. ეს შეპირობებულია ამ ენათა გრამატიკული წყობის თავისებურებებით. ადხაზურში, სადაც სახელში არ იმრუნეს, სიტყვათა რიგს ატრიბუტულ სინტაგმაში სულ სხვა მნიშვნელობა განსაზღვრავს, ვიდრე მრუნების კატეგორიის მქონე ქართველურ ენებში. კარგად განვითარებული მრუნება აქვს ბუსულ ენასაც, მაგრამ რუსული მსაზღვრელ-საზღვრულის ფრთიერთობა შესაძლებელად განსხვავდება იმავე ქართველური ენების სათანადო ეთიერებისაგან. მაგალითად, რუსულში, იმის მიხედვით, გვაქვს თუ არა შეთანხმება ხელსა ჯ რიცხვში, განსაზღვრებები ორ დიდ ჯგუფად იყოფა: შეთანხმებულ ჯ შეუთანხმებულ განსაზღვრებებად. ქართველურ ენებში ხელის უქონლობის გამო განსაზღვრებათა ამგვარი დიფერენციაცია არა გვაქვს.

გრამატიკული კატეგორიის სიმეტრიულ ადხაზურ ატრიბუტულ სინტაგმაში (აქ გვაქვს იდენ შეთანხმება ელსა ჯ რიცხვში, ჯ პირთა) კომპონენტებია სიტყვათა რიგის ბოლის ერთეული კატეგორიები. ფორმობ-

ლიკარ სუსტად გამოხატული კავშირი აიძულებს აფხაზური ენის ატ-რიბუტული სინტაგმის კომპონენტებს კონტაქტურად დალაგდნენ წინადადე-ბაში, რაც უზრუნველყოფს მათს „შინაგან" სინტაქსურ-სემანტიკურ ერ-თიანობას. ამიტომაა, რომ აფხაზური ატრიბუტული სინტაგმის კომპო-ნენტებისათვის უცხოა დისტანცია. გვაქვს ა ჟ ა ბ ჟ ჭ ა ღ ც (ამბავი ახალი), ჟ ა ს ა შ ტ ი ა კ (ცხვარი დასაკლავი), ა ლ ღ გ ა ჟ ი რ ღ ც პ ა (ბერიკაცი საწყალი), აჭაჯ გჲქოა (კაცი შავი, შავ-გვრემანი), აჭაჯ გარნგაშა (კაცი ეშმაკი, კაცი ცბიერი), ათამ-ადა ხ ი ღ ჯ ღ (ბერიკაცი პატარა), მაგრამ არ შეიძლება: ათამ-ადა დ ღ ზ ბ ე ჲ ტ ხიღჯღ „ბერიკაცი ვნახე პატარა", აჭაჯ დ ა-ა ჲ ტ გარნგაშა „კაცი მოვიდა ცბიერი"...

აფხაზური ვითარებით ზედსართავი სახელი ატ-რიბუტული სინტაგმის ყველაზე გავრცელებული კომპო-ნენტია. იგი ჩვეულებრივ პოსტპოზიციურადაა წარმოდ-გენილი. აფხაზურის ეს ვითარება ძველი ქართულის გვა-გონებს: ლევინთ ახალი, ზღუასა მეწამულსა, ჭაბუკად შუენიერად, ნაყოფისა ჭერქუა-ლისა, ძილითა ეშირითა, სასწაულ კეთილ, ძმანო საყუარელნო, კაცთა მოგლინებულთა და სხვ. მაგრამ ძველ ქართულშიც „მსაზღვრელისა და საზღვრულის ადრინდელი ვითარება შემონახულია ორიგინალურ ძეგლებში, სადაც მსაზღვრელი უპირატესად წინ უძღვის საზღვრულს. ამიტომ ასეთი წყობის პრიმა-ტიბის შესახებ გამოთქმული მოსაზ-

ხევა დამაჯერებელია"[1].

ამგვარად:

ა) ეფხვ.:

ოდიაბერ ყოველ შეასპეთლმ შეესზეძლებოვრებან (ხ.25) „თუ მოგისმენთ, ახალ ამშავს გეტყვით";

იზეგშაო-იზეგშაო დიდებულ ოფსაბარა ადგეიანებრეს: ა ფ ხ ვ ძ ლ ბ ე ბ ე ა ფ ხ ვ ძ ლ ხ ს ა კნე ადფოლმ (ხ.27) „ბუნების კანონია: უძლური ძლერმა შეჭამის, დიდი თევზი წვრილ თევზს იჭერს ხა, ყავს";

ა ვ ა ბ ი ჩ ჩ ი ა ოგო თეზრეანრა ეკანოთ ინაგ-ჭელრშინგ ლეცეან (ლ.269) „ვლანაკ ხიძეს მეკრგალელილად ბაკი ლოვინ-ში ჩაერგი ხა, ეძინა".

შეკ.ქანთ.:

ლ მოელეს ოგინი ცინხესა მას ყეელიხასა..., ნოშელსა შინა იყენეს ა ზ ნ ა ო ხ ნ ი ნ ა ხ ჩ ი ნ ე ბ ე ლ ნ ი (ქრესმ. 81);

ხილი ნოშელი ბოვის ს ი ტ ყ ვ ა ლ ე ე. ო ი-ლ ი, შეინუნანის (ქრესმ. 100);

ვანლაშოელინა ოფალმან ალგილსა მას ზელა ვ ა ნ-ს ე ო ლ ა ე ი ბ ო ტ ყ ი ნ ა ნ ე ლ (ქრესმ. 68).

ძველ ქართულში მსაზეკელ-საზეკელი (rezp. საზეკელ-ბაზ-ლეკელი), ეფხაზური ენისაგან განსხვავებით ხშირად გათიშულია

---

[1] ე ი ზ ი ჩ ი ა ან. მარტვილი წინადადების შელგენილობა ძველ ქართულში. გვ.216.

ჩოგელიძე სიტყვით. ტვესის საშოალებას კარგად განვითარებულ
ი შრომების კატეგორია იძლევა: შვიდნი მ ე ფ ე ნ ი
ჭეიხლიკელეს ძ ი ე ბ ი (ქრესტ.80); მ ნ ა თ ო ბ ნ ი
ლაშტვენ ყ ო ვ ე ლ ნ ი (ქრესტ.83); ხოლო გუალი მისი და-
მიჭიდეს ძ ე ლ ს ა ფ ხ ი ა ვ მ ა ლ ა ს ა (ქრესტ.78).

ახალ ქართველში, ქართული ენის ეიდიოებში, ზანურსა ლ
სვანურში კი ჩვენულებრივ საკმაოდ ვითარდება გვაქვს – მსგ-
ლერელი წინ ეძლევის საფლეურეს: ა) ახ. ქართ. მ ო ლ ე ნ ე ბ ა
ი ბ ე ლ ა ე ნ ე ბ ი ვაფ ბრეზეზ ლაიღაგა, ბ ე ლ ე-
ბ ლ ე ბ ი ბ ე ბ ლ ი ადოზიაქებულ გულზე მიეკრა,
ოდითონაც ადოზიაქლა, ლ ა ნ ი ს ლ ე ბ ი ო ვ ა ლ ე-
ბ ი ლახუჭა ლ გატეხილა (ჯაკ.43); ბ) მ ე ფ ხ. ათაქი ოხოხანს
ახთი ლ ა ხ ი ბ ი ე ი ნ ჩ ი, ყუნს ო ლ ო ლ ი ვ ა ბ-
ბ ე ბ ი (ხუ.48) „აქ ცხოვრობს ერთი ლარიბი კაცი, ჰყავს ულ-
ი კაეჩი"; ბ) ჭან. ა ლ ნ ე ი ხ ი ხ ი „ახალი სახლი";
ბ ც ო ლ ე ლ ა ე ი ნ ჩ ი „ბატკანია კაცი"; ლ ი ლ ი
ი ხ ი ბ ი „ლიდი სახლი"; ბ ს ქ ვ ა ი ხ ი ხ ი

---

[13] ახალ ქართველში ამგვარი წყობა უფრო ვრო-
ზაოდი (ეხატვრული, ბუნებისმეტყველი, მეცნიერული) მეტყველ-
ებისთვისაა ნიშანდობლივი. ენაში – სიტყვიერებისა-
მებრ – ჩვეულებრივია მსაზღვრელის ჰოსტვოზიცია: ქალი ბალა-
ლი; ბერეკი ბოლონებული; თვალი ლანისლული; ბეკრი ბლე-
ვაბე; ბიბინი გაწვრთნილი...

„ჯამაზი სახლი"[3]; ლ) ხევს. ახლა მ ა ფ ე ნ ე მ უ ხ ე ბ ე ლჯ-თხვარით (პროზ. 391) „წავიდა უფროსი ძმა სანადიროდ"; ეჩქა აშექა ანჯალ მ ჭ ლ ლ ე ე ა ლ ო ნ ა ი ალე, ხ ო ჩ ა ლ ბ-ნ ა, ლ ჭ ც თ' პლეკეპრ (პროზ. 380) „მაშინ აქ მოვიდა მოლე-ვი (ლევისებრი) გოგო ძ, ეს, კარგი გოგო, წყალში გადავგდოთ".

აფხაზურში იშვიათად გვაქვს პრეპოზიციული ატრიბუტული მსაზღვრელი, მაგალითად: ა ღ ვ ი მ ა ღ პ ი ჭ ს „მასპინძელი ქალი", ა მ ა წ უ კ ღ პ ი ჭ ზ ბ ა იმისამსახური (მომსახური) ქალი-შვილი", ა ღ ს ჭ ა ხ ი ვ ი ჭ „აფხაზური წამალი": ა მ ა წ უ კ ღპიჭს ლაარფ (ლ.404) „მსახური ქალი მოვიდა"; ა ღ ვ ი მ ა ღპიჭს ლჭლლჭრფ ლჭქვიჭნ აჭარბავი ჯაგან შაივაჭიზ (ლ.57) „მასპინძელმა

---

3 ცხადია, მეგრულ-ჭანურშიც გვაქვს მსაზღვრელის პოსტპოზიცია გარკვეულ ცრადიციით განმტკიცებულ შესიტყვებებში, ოღონდ არა იმ ხულერი წინით, როგორც ეს აქალი (ძველ ქართულში რომ ალარბიერი ვთქვათ) ქართული ენისთვისაა დამახასიათებელი: ა) მეგრ. დიაჩქიმი „დედაჩემი", მუაჩქიმი „მამაჩემი", თუჭვილი „გოჭშემწვარი", ხეფართი „ხელფართო" (გულუხვის მნიშვნელობით), ღალუჩა „ღელეშავა" (= შავღელე, შავწყალა)... ბ) ჭან. ნ ა ნ ა ჩ ქ ი მ ი „დედაჩემი", ბ ა ბ ა ჩ ქ ი მ ი „მამაჩემი", კ ო ჩ ი მ ც უ დ ე ლ ა „კაცი მატყუარა", ო ხ ო რ ი ა ლ ნ ე „სახლი ახალი", ო ხ ო რ ი დ ი დ ი „დ ი დ ი ს ა ხ ლ ი", ო ხ ო რ ი მ ს ქ ვ ა „ს ა ხ ლ ი ლ ა მ ა ზ ი".

ქალმა იცნო თავისი ბიჭი, რომელიც ომიდან გაიტაცა".

მსგავსივე ეითარებაა მამინაც, როცა მსაზღვრელის რიგში მოვევლინება: ა) ახსენითი სახელისაგან -ფილ ავიქსით ნაწარმოები ზედსართავი სახელი, რომელიც თავისი ფუნქციით ქართული ენის მენეფეური მსაზღვრელის ფარდია: ორცილ კეთილან „ოქრის ლოქი", ანა-ძენილი წიცა „ვერცხლის ჭიქა", ალტი შეკ „თხელის შეშა", ბაზრ-ფენილი ნეკ „ბრეშუმის კაბა"; ბ) ახსენითი სახელისაგან ინსტრუ-მენტალისა -ულ ავიქსით ნაწარმოები ფორმა: ანრხილულა ავიანდ „ლამაზიქრენელი ამბავი"; გ) რიცითი რიცხვითი სახელი: ახფალი ეუ-ტაფი „შესაძე სართული", ეკვალი ითჭა „მისი (მამაკ.) მეორე ქალი-შვილი"; დ) ზმნისართისაგან ილაკ -ულ ავიქსით ნაწარმოები ზმნ-სართული სახელი: ჩაფრალი ავმეტს „წინანდელი (პირველი) ცოლი", ანა-ყალი ამი „ჭე�d კაბი": ან, ილრი ილელა ზნეზ ა ბ ე ბ რ ფ ენ ტ ... ნაბრა ეათიზენ, ილა ზეზეზ ინაცალენს ინაკალენშაანგ ოჭალაბოდ (ლ. 268) „ბატონმა ალილ ბა თავისი ამბრეშუმის ცხვირსახოცი, რომელზეც მისი სახელი ლ ბ ვ ა ნ ი ეწერა, შემოახვია მას (მამაკ.) ნეკზე, ეინც მისი ჯაკრი იყარა (ეინც მისი სისხლი აილო)"; ამბისახიბეჭდა ბრეკენარბან, ინალ ა შ თ ა ხ ლ ი ი ფ ბ ი ბ ს ლ ბ ბ (ლ. 197) ქალიშვილები გაემართნენ ბა, მიკილნენ მის (მამაკ.) შემდგომ ცოლ-თან".

ბაც შეეხება მსაზღვრელ-საზღვრელის გენეტიკურ ანუ მოსა-სიერ დამოკიდებულებას, აქაც მსაზღვრელი ბრეკმზიციაში დგას, ისევე რომორც ქართველურ ენებში, იმისდა იმ განსხვავებით, რომ ქართველ-ურ ენებში ეს სინტაქსური ურთიერთობა აღინიშნება შეთანხმებით მრავლობითა ლ ბ ი ცხენში (ლ ი ლ ი ს ა ხ ლ ი ს, ლ ი ლ (ს) ს ა ხ ლ ს...

დიდნი სახელნი, დიდთა სახელთა...), მართალით (მართალად ქანდაკება), მან-
თა-შეთანხმებითა (სახელი ხისაგან) ლ მ ი ნ ი თ ი თ (წინ-წყარო), ავტორები-
ი გვაქვს ოდენ შეთანხმება კერძოსა ლ ნიცხეში: ორახი ეტიტი „ს ა-
ქონლის სიკვდილ“, ანაკლ ელადეს „ეაცის ნამუსი“, ხრმოთ ლეგვა „ხი-
მოთის გზა“, აბეზოდენ წკვ „ამრეშეთის კაბა“, აკვეცია ბეშეოყოვ/ქია
ეამხანაგების წიგნებნ“...

ჰიპოზიცია უფიტოეს ავტორთა განსაზღვრებად გამოყენებულ ნაკეთ-
სახელეს (ამბი ალეგორი „ეს ბეზოიაცი“, ე ბ ნ „ამაა „ეგ ცოხ-სიმაკნ“,
ე ნ თ ავეაბეჭეია „ეგ(ენი) ამბებ“) ლ ნიცხეთ სახელეს: ბეკ-შხაკ
„ეიდი ბთ“, ხ-ჩაკ „სამი ცხენ“, ფეშ-ბჩაკბეკ „ოთხი კეიტ“).

ასევე წინ ოძლეთან საზღვრეს ზმნის ინფინიტური ფორმები,
ხოლოდაც თავიანთი ბნიშვნელობით ქართველურ ენათა მიმღეობებს შეე-
ფარდებიან: ი ბ ე ლ ო ნ ჭ „მღეობარე ბაკეკი(ბაკეკი,ხო-
ლოდაც ლგან)“, ი ს ე ლ ჰ ი ა ზ „ავეაბე „(ჩეშეთის) ნათქვამი(ბან-
ბა.-ბიეტ) ამბავ“ (= ამბავი, ხოლოდაც ბან (ბაბა.) ბითხრა), ოკეტ
ამბეყეზ „ლანგრეული წიგნი(წიგნი,ხოლოდაც ლანგრეული)“, ი ყ ა ა ჭ ა
ანჭ ადა „ბოყრეყინე ვეთი(ვეთი, ხოლოდაც ყრეყინეგან)“ ლ ეხვ.

ანალოგიურ ბეკეკეს ბსაზღვრეს ლამბიტური ჰიზიციის შემთხ-
ვევებიც: ხ ა ო ლ ე ნ ი ბ ი თ ი ნიცხეთი სახელები(ოცის შეზლეგ) ლ ეკრეთი
ნიცხეთი სახელები საზღვრეს ხან წინ ეესრეგენ, ხანაც ბოლოვენ-ბაკა-

---

[4] ეულა ალინიშნოს, რომ ჰოსტპოზიციასა ენთეკვა-
ზალ იცვლება შესიტყვების შინაარსი: ნიცხეთი სახელი ბალ-
ბოსცენს ბ ა ა ხ ლ ო ე ბ ი თ ო ბ ა ს.

ლითად: ში-ჭასაკ „ასი ცხვარი“ || ჭასა შიკ „ცხვარი ასი (ასამდე, ასიოდე)“, ხგნკვიდა ყოარდი || ყოარდეა ხგნკვიდა „ხეკანი სამოცი (სამოცამდე, სამოციოდე), ფშგნკვიდა ჯგნ „ოთხმოცი სანლი“ || ჯგნეა ფშგნკვიდა „სანლი ოთხმოცი (ოთხმოცამდე, ოთხმოციოდე)“.

ამგვარად, რიგორც სათანადო მასალების ანალიზი გვიჩვენებს, ქართველური ენები ამჟამადაც დ ისტორიულადაც მეზობ ტერმინს ყველა სახის მსაზღვრელის პრეპოზიციას. ამ მხრივ საინტერესოა ეთნოგრაფიულ ასპექტებს ოფიციალური აღნიშვნელობა, რომელიც ჩვეულებრივ პოზიციურადაა წარმოდგენილი. მაგრამ დადგენილად უნდა მივიჩნიოთ, რომ მსაზღვრელის (ადგ. ზელსართული სახელის) პოსტპოზიცია ქ ო ნ ი ლ ო გ ი ე ბ ა ლ ქართველურ ენებში ისევე ძველია, რიგორც პრეპოზიცია. ამაზე მიუთითებს ქართული ორიგინალური მასალების (მაგ., ტოპონიმების) ანალიზი[5]. ქრონოლოგიურ ასპექტში ქართველურ ენებსა დ ფუძეზეს შორის სხვაობა არ ჩანს. სხვაობა ალინიშნება ფაქტის არა არსებობაში, არამედ ეკვიფიციაციაში: ფუძეზეში ზელსართული სახელის გამოყენება ამჟამად თითქმის ე ნ ა ლ ე ნ თ ი შესაძლებლობაა, ქართველურ ენებში კი – ე ნ ა ლ ე ნ თ ი.

---

[5] შდრ.: ქართულ ენაში „იმთავითვე უნდა ყოფილიყო მსაზღვრელისა დ საზღვრულის ერთიანი შესაძლებელი თანამიმდევრობის შემთხვევაში“ (ე ა ლ ა ძ ე ც. გამსაზღვრება ქართულში. წიგნი: „ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები“, II, თბილისი, 1961, გვ. 98).

x x x

ათწლეულები წინადადება, რომელშიც ფინიტურთან ერთად ინფინიტური ზმნაც მონაწილეობს, გაცილებით უფრო რთული აგებულებისაა, ვიდრე ოდენ ფინიტურზმნიანი წინადადება. ამიტომ სიტყვათა რიგის შესწავლა ინფინიტური სტრუქტურის წინადადებაში მოითხოვს ფინიტობა-ინფინიტობის კატეგორიებთან დაკავშირებული თავისებურებების საფუძვლიან ანალიზს.

სიტყვათა რიგი წინადადებაში, რომელშიც ოდენ ფინიტური ზმნაა წარმოდგენილი, ძირითადად ემთხვევა ქართველური ენებისას. ამგვარი წინადადების მაორგანიზებელი ღერძია ერთადერთი ზმნა, რომლის გარშემო თავს იყრის ყველა დანარჩენი წევრი. ამ სახის წინადადებებში აუცილებელია ქართველურ ენებში ზმნას მიღებული აქვს ბოლო ადგილი დაიკავოს, სუბიექტ-ობიექტებს კი ჩვეულებრივ წინა ადგილები უჭირავთ მეორეხარისხოვან წევრებთან ერთად (გამონაკლისია ძველი ქართული, რომელშიც შეტია პრეპოზიციული ზმნის ხვედრი წინა):

ეფესელ.:

ესრეთ ვიცა ფუძეაქეა ესრი ახალჭრ ლზე ჰ ა ჰ ჰ ი ე ვ (ბ.II,42) „ბევრი კარგი სიტყვა ვთქვით ამ შესახებ";

ჰ ა ხ ლ ა ა ს რ ი ა ჰ ა ბ ლ ა შ ე ჰ ე ტ, ე ჰ ლ ა ვ ლ ე ნ ტ ე ჰ ტ, ი ცი ქ ი ლ ო ჰ ტ (ბ.II, 9) „ღრეს ეს ხოფელი ღრეს ჰ გადმოიღეს, ღელვეს";

ხ ა ტ ი ლ ა ვ ლ ე ... ა ს ა ვ ლ ნ ე ე ლ ჰ ა ი ა ლ ნ ა ლ ი ა ვ ლ (ბ.II,11) „ხატიდანვე ხუმრობა დაიწყო".

ქართველური ენები:

ა) ძვ. ქართ.:

დ ო ბ ვ ნ ე ი ლ ე ს მისთვის ჰურიანი იგი (ეს.210);

ე ბ ე ბ ი ე ე თ ნავი, ორმელი წიალვიდოდა ფინიელ (ეს.307);

ე ცხორებაჲ იგი გამოცხადნა ე ჩვენ ვიხილეთ ე ვაგებთ ე მოთხრობთ თქვენ ცხორებასა მარსაუკუნესა, ორმელი იყო მამისა თანა (ეს. 307);

ბ) ეს. ქართ.:

მოლუნებული მკლავები ვაქს მხრებზე დაუღია, მელვანე მკერდი ოქროსფერ გულზე მიეკრო, თეთრად ეფოფინაქა, დანისლული თვალები დაბუჭულ მაცოცინდა (ვაჟეს.43);

ენეინები ტუტუნა თვალებით ულიმოდნენ ოძელაშვილს (ვაჟეს. 27);

გ) მეგრ.

მუნუნც სილე (ლილ) ოყოდენ თქ ქ ე ლ ო ლ ე (ხუჯ.105) ოიქ დაკარდა, ს

ოხო მუშიშა (ქან. ტექსტ) „მას შეძლებ, რაც ხოჯამ ფული გამოიანთვა, ვინაც გამოანთეა, ჰოლა, წაიღა თავის სასლში";

ჰიმ ლეონეფსეითიქ ისთეხი ეთხსი ჯაფი ვ ა ფ ძ ი ხ ა ვ ფ ნ; ლიბინეფფეკელ ან ხიშილი ქანთაფ ფ ძ ი ხ ა ვ ფ ნ (ქან. 153) „ის მეფისქვილესაც ასეთი ეანგი რამეები ან ფანახეს; მას შეძლებ, რაც ლაიბალა, ეხთი წვინიანი წისქვილი ფანახეს";

ვა ნუსიმინესქფელ ხოჯამ მუქ ქ ა ნ ო ჭ ვ ი ხ ფ (ქან. 185) „მას შეძლებ, რაც ან მოუსმინეს, ხოჯამ თეითონ ლაკლ";

ე) სეკან.:

ლინად ალა გუნ ბლეშმლ, მარე ვეშგიმეიის იშგეკ ეეა-მეკ ო თ ჩ ე ლ ხ სგეკმ ი ჩუ ლ ე ლ ა ხ ე ლ (ანგ. 387) „გოგონ ეს ძალზე იოკალნისა, მაგრამ შილის მაინც წინააღმდეგ ვერ წაიღა ლ ლ ა ტ ო ვ";

ათხე ალ ქკონტ ლ ა შ ლ ნ ა ლ ი ა ქ ა მ ე ვ ლ ე ლ ი ზ (ანგ. 384) ალა ეს მაქი სათამაშოდ ფონდა წაიღეს";

მილა ხეხე ი მილა მუხეგ ეშხეფ ა ნ ი ხ ი ეშხეფ ა ვ-ვ ნ ე ხ ხეხ-ქაში ე ვ ა ნ ლ. ეჩანლი ალა ლიაყელის ი ჩ ი ლ ა, მეფ ლ ა ვ ვ ნ ე ხ ო ლ ე ვ ნ ლ ა (ანგ. 378). „მისი ცოლი ლ ძმა ეხ-თალ ანიან ლ ეხთალ წვანან ცოლ-ქმრის ლანალ, ამიტომ ეს ძალზე ყვიანილა, ჭკვა ჰქონდა".

ალინიშნა, რომ ავეკაზური ინფინიტური წყობის წინადადება შე-მეგა ძირითადი ლ დამხმარე პრელიკატული ცენტრებისაგან. ძირითადი პრელიკატული ცენტრი ამგვარი სახის წინადადებაში ერთია, დამხმა-რე კი შეიძლება ერთი ან რამდენიმე იყოს. დამხმარე პრელიკატული ცენტრი წინადადებაში ასრულებს სუბიექტის, ობიექტების(ეახლო-

ესი, ირიბი), დროის, ადგილის, ვითარების, მიზეზისა და მიზნის გარემოე-ბების როლს. დამხმარე პრედიკატულ ცენტრს თავის მხრივ შეიძლება ჰქონ-დეს თავისი სუბიექტი (სუბიექტები) და ობიექტი (ობიექტები), გარემოებე-ბი და სხვ.

წევრთა სინტაქსური ურთიერთობა პრინციპში არ იცვლება არც იმ ინფინიტურ შესიტყვებაში, რომელშიც დამხმარე პრედიკატულ ცენტრთა რაოდენობა ერთზე მეტია.

აფხაზური წინადადება თავისი ფინიტური და ინფინიტური ცენტრე-ბითურთ ერთი განუყოფელი მთლიანობაა. ამ ცენტრთა სინტაქსური მი-მართება ერთმანეთთან ქმნის წინადადების ინფინიტურ სახეობას. დამ-ხმარე პრედიკატულ ცენტრებს, რომლებიც ქართველურ ენათა დამოკიდებული წინადადებების როლს ასრულებენ, ჩვეულებრივ პრეპოზიცია უჭირავთ, მთელს კონსტრუქციას კი ხშავს ძირითადი პრედიკატული ცენტრი: ა) დამხმარე პრედიკატული ცენტრი სუბიექტის როლში: ჲ ე ჲ ზ ა ზ ფეთრაკ უს ჲეჲ-ციაფონ აბარწაჟაჳ (გ. II, 165) „ისინი, ვინც შეიკრიბა (შ ე კ რ ე ბ ი ლ-ნ ი), ცოტა ხანს ასე საუბრობდნენ აივანზე"; აბრი ა ტ ჳ შ ა ა ჲ ა-ხ ჳ ფ ო ჲ ოჭპ ახ აწა (დ. 29) „ის, ვინც ამ ორმოს გადაახტება, მამაცია"; ბ) დამხმარე პრედიკატული ცენტრი პირდაპირი ობიექტის რო-ლში: ჟ ა ყ ა ი გ ჳ ლ ა ზ გ ' ჳ ... გირგიალ ჲაფიაქია ჲაალჳრ-ხიჳცტ (გ. II, 299) „ისინიც, ვინც იქ იდგა (იქ მდგომნიც), გრიგოლის სიტყვებმა ჩააფიქრა"; ა პ ჳ რ ე ა ზ ჲ ა ნ ჳ ზ ჯაგი იზლჳრ-ჟამჳზტ (გ. II, 292) „ის, რაც ბრძანებაში ეწერა (ბრძანებაში ეწერებუ-ლი), ჯაგუმ არ იცოდა"; ა ძ ჳ ჲ ა ა ნ ა გ ა ზ აფშაა ჲა-ბეჲტ (გ. II, 291) „ის, რაც წყალმა მოიტანა (წყლის მოტანილი), ქარმა წაიღო"; გ) დამხმარე პრედიკატული ცენტრი ირიბი ობიექტის როლში:

აფშიშა ალჯას... აშრი ეჯფშა აქია რეჯშიეჯტ ა ჩ ა რ ა ჭ ა უ ჯ ა ა ჯ ზ (გ.II,41) „მასპინძელმა არიამა ასეთი სიტყვა უთხრა იმათ, ვინც ქორწილ-ში მოვიდა (ქორწილში მოსულთ)"; დ) დამხმარე პრედიკატული ცენტრი გან-საზღვრების (განსაზღვრულის) როლში: აფსნუ ღუნხონ ხაწალილიაჷ... ჭ ა კ დ უ ზ ხ ი ა რ თ ა მ უ ზ ნაფშა კჷაგია პია აძიუ (გ.62) „აფხა-ზეთში ცხოვრობდა მამაცი კაცი, უსაშველო ვინმე, ნაფშა კიაგუა"; ე) დამხმარე პრედიკატული ცენტრი დროის გარემოებად: ა ხ ჭ ა ა ი შ ა ა ა ჭ ა ზ ნარჯხოჭ ჯარლა ნაცეიუს ხოჭალა ღნაგი-თასუნ, ინაცეიუსხგუ ხნაწიუჯტ, ახა ჯარგუ ირზრუჯტ (გ.55) „ისარი რომ მოუმართეზოდა, ნარჯხიოუმ ნეკი გამოჰკრა რა, ისარმა ნეკი მოაძრო, მაგრამ ისიც (ისარიც) აიცდინა"; ჲუჯ ლაფია დანაალგა, სას-რუყია დდიუქილოჯტ აგიულშაპ იშრაცუ (გ.30) „მან (ღელაჷ.) როცა თა-ვისი სიტყვა დაამთავრა, სასრიუკა მიდის გველეშაპის მოსაკლავად"; ვ) დამხმარე პრედიკატული ცენტრი ადგილის გარემოებად: სარა სჷუზ-ცია შიუპუკუჯ სარეჯ ღ ჷ უ ჩ რ ა ს ა ხ ჷ ც ო ზ მუშაციგჷა ზაა-ფსუკ პაჭიშიან პაფუკ პთალტ (გ.32) „მე მ ჩემი ასი ამხანაგი სალაშ-ქროდ საცა წავედით, (იქ) ალარი შეგვხვდა რა, ერთ გამოქვაბულ-ში შევედით; ზ) დამხმარე პრედიკატული ცენტრი ვითარების გარე-მოებად: ა ხ ი უ ჭ უ დ შ ა უ კ ჭ ა ზ აკნუ დნეჯტ „მაკშეი როგორც მიბმოდა (ისე) შინ მივიდა"; ჯ ა რ ა ი შ ა უ ჯ პ ი ა ზ ე ჯ ფ შ ა ამშაციგჷა ყალეჯტ (გ.35) „მისი თქმისამებრ (ისე, რო-გორც მან თქვა) გაავლოდა"; თ) დამხმარე პრედიკატული ცენტრი მიზეზის გარემოებად: პარა არახი ხურხიაგას იშაპამოჭ ეჯფშა, ჟებას ხურხიაგას ჯ ა ხ ჷ რ უ მ ო ჭ ა ზ უ ჟბართ ახუ-ლაფშაცია ირალოჭ აძი ჯოჭპ (გ.II,182) „ჩვენ საქონელი

სასიკეთოდ (ჩვენდა საშვნელად) რომ გვყავს, ასე თავისდა საშვნელად
იმათაც რომ ჰყავთ, ამიტომ მტრობს ოფრინსებს (იგი, ბაბაკ.)".

ავტანურ-ქართველური წინადადებების სქემური გაშლა-
ხელებანი ძირითადად ენთმანების მიჰყვებიან, რაც შეიძლება
დაკალსტურთ სათანადო მაგალითებით.

ავტან.

ოქრ ვ ა ფ ი ა ლ ა ნ ა ლ ვ ა, სასრეკი ლდიჭი-
ლოჯ ავეღლშან იშრაცვ „ბან (ლიკ.) როცა თავისი სიტყვა
ლაამთავრა, სასნიკა მილის გვერლშაბის მოსაკლაკად":

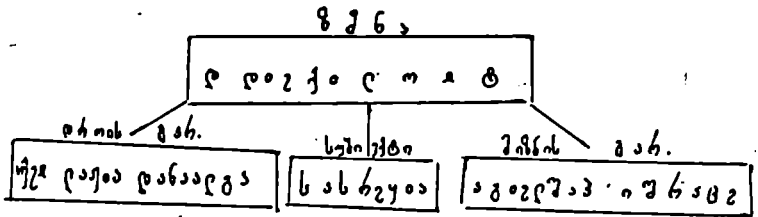

შლრ.:

ა) ძვ. ქართ.

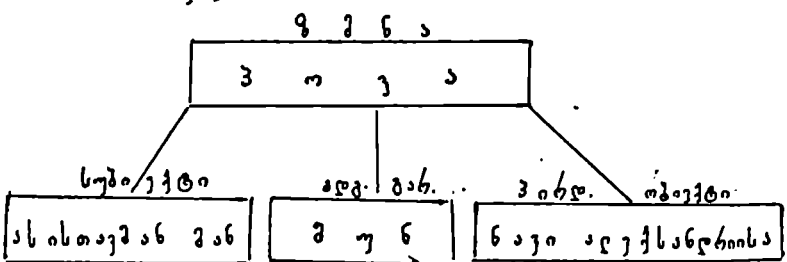

ბ) მეგრ.

ოე ძლიანში გური ქუას მითოძლლნი ქ ო ძ ი ნ
ნახა, რომ ან გოგის გული ქვეს ქვეშ იდო":

შეკრ.	თე	ძლაბიში	გული	ქუს	მითოძღვნი	ქოძირ
ფუძ.	ა ბი	ა ძ ლ ან	ღ ვ ე	ა ხ ა ბ	ი შ ა ნ ა ვ ე ბ	ი ბ ე ლ ტ
ქართ.	ან	გოგის	გული	ქის ჭკუ	რომ იდო	ლ ა ი ნ ა ხ ა

ანდა:

ლუბერი დო ცოცხალი გაგაბგონინი უკელი... „ეს შეძლე, რაც მკლავი ლ ცოცხალი გამოკარჩენ":

შეკრ.	ლ უ ბ ე ლ ი (დო)	ც ო ც ხ ა ლ ი	გ ა გ ბ ა ნ ი ნ ი	უ ე ლ ი ...
ფუძ.	ა ფ ს ე ლ	ა ბ ზ ე ლ	ა ნ ე ა ლ ს ე ბ ვ ა	ა შ ო ა ხ ...
ქართ.	მ კ ლ ა ბ ი (ლა)	ც ო ც ხ ა ლ ი	რ ო მ გ ა ვ ა ო ა ბ ნ ე	შ ე ძ ლ ე ვ ...

აქ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ადგილ-ქართველში ანა გეაქვს ის სიზუსტე სიტყვათა თანმიმდევრობაში, რასაც ადგილ-მეგობელში ვხედავთ. ქართველად ამბობენ: ლაინახა (ნომ) ან გოგის გული ქვის ჭკვე იდო; ეს შეძლე, რაც მკლავი ლ ცოცხალ გამოკარჩენ, ლ ანა: „ან გოგის გული ქვის ჭკვე რომ იდო ლაინახა"; „მკლავი ლ ცოცხალ რომ გამოკარჩენ შეძლე..."

ამგვარად, სიტყვათა რიგი მეგრულ წინადადებაში მთელ რიგ შემთხვევებში ზუსტად იმეორებს ადგილის ვითარებას, რაც ადგილ-მეგობელის ისტორიული კონტაქტის შედეგია. ადგილები ან ამყოფებენ ამგვარ სიახლოვეს ქართველთან. ეს ანც იყო შესაძლებელი: საკმო

---

[6] ქართული ზეპირ მეტყველებაში მსგავსი ფორმები შეიძლება შეგვხვდეს ყველგან, ოღონდ იქაც — ხალხურად, რაც ინდივიდუალური თავისებურების ფარგლებს არ სცდება.

მონაცემები სიტყვათა განლაგებაში ძველ ქართულში ჰ ი ნ ც ი ბ ი ს საკითხია და არა „მათემატიკური სიზუსტისა", რასაც ბევრ შემთხვევებში ადგილი აქვს ძველ-შვედურ სინტაქსურ ფორმებში.

x x x

ხელნაწერში სხვაობაა ძველ ქართველურ ენებში კითხვითი ფორმების წარმოებაში. კითხვითობას ძველ ზმნებში -ვ, -ენ, -ი, -ზედ, -და ანაცვლებს; ოშვიათად, ქართული ენის მსგავსად-კითხვითი სიტყვაცა და ინტონაციაც.

კითხვითობის გამოხატვა ანექსების საშუალებით შემოვინახა ძველ ქართულში და სპირალურად - ქართულის ზოგიერთ დიალექტში.

აღსანიშნავია, რომ ძველ ენურ კითხვით ფორმათა მრავალფეროვნება (ნაირნაირობა) არ პოულობს ადეკვატურ გამოხატულებას სიტყვათა განლაგებაში წინადადებაში.

ერთგვარიანი ზმნის შემცველ წინადადებაში სუბიექტს ზეყოველნაირად პრეპოზიცია უჭირავს (ზმნასთან მიმართებით). მნიშვნელობა არა აქვს - გაკრცობილია თუ გაუკრცობელი წინადადება: სელმა დანბაანბუდ? (გ.II,23) „სელმა ჯვალ ძოლის მოვ?" ადეკრ-ბ'ენ ხანარა ზმაანოუზედ? (გ.II,78) „რას ნიშნავს გვირგვინის ლადგმა?"

თუ ამ სახის წინადადება გაკრცობილია წყურ-გარემოებებით, გაქვს ასეთი წყობა: სუბიექტი-წყურ-გარემოებები-ზმნა: ...ესე არა ლაბა? (სუბიექტი-დროის გარემოება-ადგილის გარე-

მოგვა-ზმნა) „მშვიდი გულით ან მოვიდა?"

ორპირიანი განმარტებული ზმნის შემცველ წინადადებაში სუბიექტს ირიბი ობიექტი მისდევს, ზმნა კი მოდისა: მაგა სარა მგზსცცმაზეა? (გ.II, 219) „შენ (ლაჯ.) მე რატომ ან მიმ-ყვები (ცოლად)?"

წინადადებაში, რომელშიც ორპირიანი განმარ-ტებული ზმნა მონაწილეობს, მთავარ წევრთა რიგი ჩვეულებრივ საკმით პრინციპს იმეორებს: სუბიექტი-პირდაპირი ობიექტი-ზმნა: სა ძა ეკრანძატი სერ ავ ვ შა ზერსგესახნი? (გ.II, 226) „მე ლოგანდელ ჩემს ალამიანობას როგორ ვულიტებ?"

სამპირიანი განმარტებული ზმნის შემცველი კონსტრუქციის მაგალითებია: ჰა ხიზ ეგ ჰა ანხავ-თ ეგ ჰა დაჭზაადგანა? (გ.II, 223) „ჩვენია ნათლული (გაზრდილ-ია) ბერეის ქალიშვილი მოგვიყვანა?" ა ვ ა ჯ ვ ჯ ა ლ ე ნ ძ ა ზერეშიგმოზეა? (გ.II, 239) „კამაჯოს ცოლს რატომ ან ძალეთ(=კა-მაჯოს რატომ ან აცოლეთ?)".

ტექსტებში ძალზე იშვიათადაა წარმოდგენილი ოთხიენ მთავარი წევრი, რომელიც წინადადებაში ჩვეულებრივ ასე ლაგდებიან: სუ-ბიექტი-ირიბი ობიექტი-პირდაპირი ობიექტი-ზმნა: ჰახიდეფა ბზიახი ჰარა იმაადესგ ანი დაჭზაადგოზმა? (გ.II, 223) „ჩვენი კარგი ნათლული ჩვენ ცუდ კინძეს მოგვიყვანდა?"

როგორც საილუსტრაციო მასალა გვიჩვენებს, ოთხეული წინა-დადებებში ზმნას ჩვეულებრივ პოსტპოზიცია უჭირავს, რითაც გამოგ-�ia ის ფაქტი, რომ ზმნით გამოხატული მოქმედება მთელს კონს-ტრუქციაზე ვრცელდება: იგი ზმნის „გაკვლენის" ქვეშაა მოქ-

ცული.

× × ×

ამგვარი ენის ბრძანებითს წინადადებაშიც სიტყვათა რიგი ანსებითად იზიარებს ეითხეითი კონსტრუქციისათვის დამახასიათებელ ნიშან-თვისებებს, რაც ამ სახის შესიტყვების მოძველებულობა შეუგებითაა შეპირობებული. ამჟამად-ქართველური ენებისათვის ნიშანდობლივი საერთო ტენდენცია – ზმნის ბოლოვილურობა – აქაც შენარჩუნებულია. გარკვეულ გამონაკლისს ქმნის ძველი ქართული ენა, რომელიც ბრძანებითს წინადადებაში ხჩერობს ზმნის წინ წამოწევას, ხოლ იქნებ სხვა ენათა გავლენის (ალბ. მოიაზგზნელობითი. საქმიანობის) შედეგიც იყოს:

ა) ამჟამად შესიტყვებაში ე ნ ა ბ ი ა ნ ი ზმნა მოთავსებულია. პირველ ადგილზეა სუბიექტი, მას მოსდევს ზმნა: ძმაჲ ულესხან! (გვ. II, 286) „ნურვინ დარჩები!" ჭირნა ჭაობეთ! (გ. II, 170) „შენ (ვაბაკ) იარეთ!" ჭირნა ანარ ჭაა! (ლ. 329) „შენ (ვაბაკ) აქეთ მოდი!"

ბ) ო ნ ო ბ ი ი ნ ი გ ა ნ ლ ა ე ე ბ ი ზმნის შემცველ წინადადებაში გვაქვს რიგი: ინფინიტივ-ზმნა: სჳეშიმა შეიზნაა! (გ. II, 26) „ჩემს მასპინძელს (=ქმარს) ჰკითხეთ!" ამოეკან ჭარ/ენ! (ლ. 412) „შენ (ვაბაკ) ცარ მოებლაუჭე (ცარ ჩამოეკიდე)!"

გ) შესიტყვებაში, რომელშიც ო ნ ო ბ ი ი ნ ი გ ა ნ ლ ა ე ბ ი ზ მ ნ ა წინმოდგენილი, პირდაპირი ობიექტი ჩვეულებრივ ზმნის წინ დგას: აჳ ყაბჳშენ! (გ. II, 241)

„ბაბე (= ბრალეული) ან გაიკეთო (შენ, ოლიკ.)!" სიშვა ბოლაჯი! (ლ. 363) „ჩემი გზა შეამოკლე!" ალი შე! (ლ. 147) „ხარი ლაკალი!" იფასეთ ხოლ-ძალს ფიშმეტრაძან! „ის, ნასაც შენ (ბაბაკ.) გეუბნები, საბარცხეინოდ (სასირცხეილო საქმე)ან ჩათვალი!"

ლ(ს ა ბ ი ბ ი ა ნ ი ზმის შემცველ კონსტ-რუქციაში გამოყენული თავისებურება შეაქს იმან ობიექტ.ნი-ველსაც ჩვეულებრივ ზმნისწინა ვიზიცია უკარგეს: ა ფ ა ა შიხ-ლშეიტბა! (ბ. II, 194) „ხალხს თავი ავჩვენეთ!" შ ე ჩ ი ქ ა ფ ა-ლეკნიყარა ალიალდრ ბოქოლშიწა! (ლ. 382) „თქვენს ცხენებს უნაკლი ახლავე ლაალგით!"

x x x

ავტორი ლ ქართველური ენების მახლივ წინადადებაში სიტყვათა რიგის შესაბამისობებითი – ისტორიულ-შედარებით ტი-პოლოგიურ ჭრილში – გაანალიზა გვარნმუნებს, რომ, მიუხედავად ავტო-ზეული ინფინიტური კონსტრუქციისათვის ნიშანდობლივი თავისებურე-ბებისა (ორი პრედიკატული ცენტრის არსებობა, ამ ცენტრთა სინტაქსუ-რი დამოკიდებულება ერთმანეთთან), საბოლოოდ საერთო კონტექსტი ეძებნება მთავარ ლ მეორეხარისხოვან წევრთა განლაგების შესა-ფუვებაში. გამოკვლევებში (ზმნის პრეპოზიცია ძველ ქართულის ზოგი სახეობის წინადადებაში, ავტორეულ ინფინიტურ წევრ-შესიტყვე-ბათა მიღებულება – პრეპოზიცია დაიჭერინ ფინიტური ზმნის მიმართ ლ სხვ.) ავ ენათა ისტორიული განვითარების კანონზე-ბითაა ნაკარნახევი.

აქვე ხაზგასასვლელია ის განსაკუთრებული საინტერესო სიტყვათა განლაგებაში, რაც ადგილად-მეგრულ სათანადო შესიტყვებათა მთელ რიგებში შეიმჩნევა. ადგილად-მეგრულ ენობრივ კონტაქტებს, რომლებიც მოხევური წახსოვიდან მოდინარეობს, არც ამ შემთხვევაში ჩაუვლია უკვალოდ. ეს ამ ენათა გრამატიკური სტრუქტურის ყველაზე კონსერვატიულ სფეროშიც — მორფოლოგიაშიც — აისახა [1].

სიტყვათა რიგის საკითხი ამა თუ იმ ენაში უშუალოდ დაკავშირებული შესიტყვების თავისებურებებთან. შესიტყვების სპეციფიკის დასადგენად კი აუცილებელია გავითვალისწინოთ — როგორია საკვლევი ენა: აფიქსიანია თუ უაფიქსო, რა ნიშან-თვისებებია დამახასიათებელი სახელისათვის: ბრუნვიანია თუ უბრუნველი, ზმნისათვის: გარდამავალია თუ გარდამავალი, მინიპერსონალურია თუ პოლიპერსონალური ან ა.შ. ამ თავისებურებათა გათვალისწინების შედეგად ირკვევა, რომ ბუსელი ენის შესიტყვება ან ამ შესიტყვებში სიტყვათა განლაგების მრავალფეროვნებით ძირეულად განსხვავდება ადგილი ან ქართველური ენების სათანადო კონსტრუქციებისაგან. კარგად, ცნობილია, რომ ქართულში სიტყვათა ურთიერთობების საშუალებებია მართვა, შეთანხმება, მართვა-შეთანხმება, მიმართვა ან კოორდინაცია. ეს ფანასკერი ქართულ წინადადებაში ქმნის უმთავრეს სინტაქსურ მოდელს, რომელიც ეცხოა მონოპერსონალური ზმნის მქონე ბუსელ ენისათვის. რაც უფრო მდიდარია ენა აფიქსიანი სიტყვებით, მით უფრო დიდია შეთან-

---

1. Чикобава А.С. Морфологические встречи абхазского языка с картвельскими языками, გვ.165 ან შემდ.

ხვეშისა ლ მართვის ხეული წინა შესიტყვებში. რაც უფრო ლარიბია ენა ანიქსიანი სიტყვებით, მით უფრო დიდია მართვის ხეული წინა შესიტყვებში. ოთოქსო ენების შესიტყვებში ეი სიტყვათა დამოკიდებულება სხვა საშუალებით გადმოიცემა [8].

სიტყვათა ბიგს სახელთა უბრუნველობის პირობებში გარკვეული ზნეზნელობა ენიჭება ანფაზური შესიტყვების ფორმირებაში. სიტყვათა შერარებით მცოცე რიგი გვაქვს, მაგალითად, ანფაზურ ატრიბუტულ სინტაგმაში, სადაც კომპონენტები (საზღვრული-შესაზღვრელი) ერთმანეთის უკანშირდებიან მიმართვისა ლ შეთანხმების (კლასსა ლ ნიცხეში) საშუალებით. ლ იმულებულ ანაბ მიდან კონტექტურად დადგენენ, ხალვან მათი ლაკონირების მთავარი სინტაქსური საშუალება ძაინც სიტყვათა ბიგია ლ არა მორთვა ლ შეთანხმება (კლასსა ლ ნიცხეში): ანუ ვ გ ა ნ ვ ა შ „კაცი ცბიერი", ათიკეიანი ხეცხა ალდაბური სანუალი", გეიარა შაიფხვ „გასაჭირი (უბედურება) დიდი".

ჭართული ატრიბუტულ სინტაგმაში კომპონენტებს თავისუფალი შეიძლება შეუცვალოთ ადგილები: კაცი ცბიერი – ცბიერი კაცი; ალდაბური სანუალი – სანუალი ალდაბური; გასაჭირი დიდი – დიდი გასაჭირი; ანფაზური ახალი – ახალი ანფაზური.

ამგვარი მანიპულაცია გამორიცხულია ანფაზურში. ვერ ვიტყვით: გ ვ ა ნ ვ ა შ ა ნ ფ ა ზ ე, ხეცხა ათიკეიანი.

რაც შეეხება ანფაზურ წინადადებას, მთავარი წევრები მასში შემდეგნაირად დადგებიან: ა) სუბიექტი-ზმნა (ახალგაზრდა ბავშვს სძინავს), ბ) პირდაპირი ობიექტი-ზმნა (ანფაზეი ალგეგ „წიგნი

---

[8] ანრ. ჩ ი ქ ო ბ ა ვ ა. ენათმეცნიერების შესავალი, თბილისი, 1952, გვ. 286.

მოიტანა"), ბ) ობიექტი-ზმნა (ახლოვე ითოვდა ბავშვებს მიხეილ,ხელს)", ლ) ლბილის გარემოება-ზმნა (ეხლა დაიჭედა ოღლეს მოლის(ეი,ალ.)"), ე) აღგილის გარემოება-ზმნა (ეძინა ლეკოზე „ შანდ ანის(ეი,ალ.)"), ვ) ეითარების გარემოება-ზმნა (იმზიანდ ეიქეიანრეზდ ეკარგად აშენა(ვან,ვაჟ. ეი,ხელს)").

შანთალია, ამ შესიტყვებში ზმნას ყველგან მეორე(ბილი) აღგილი უჭირავს(ესაა ბუნებრივი წყობა),მაგრამ მისი აღგილის შეცვლა,ავხაზოთ ეგზიბიტური სინტაგმისაგან განსხვავებით, არ იწვევს ჩაბმულ სახის განსაკუთრებულ უხეხულობას,პრინციპში არ ირღვევა შესიტყვების ბუნებაზე დაყრდნობილ ახალზე „ხმოვანეს ბაკეს", ალგებრად აშოყალ ,ეიოიტანა (ვან,ვაჟ.) წიგნი", ითოვდ ანწყალ „ბისცა მასწავლებელმა", დაიჭედ ეხლა მოლის(ეი,ალ.)ღოლს", ეიქეიანრეზდ ეიზიანდ „აშენა(ვან,ვაჟ.) კარგად".

ბ) მაინც სიტყვათა ჩიგი ადგილი შესიტყვების ორგანიზაციაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია. იგი ასრულებს შემდეგ სინტაქსურ ფუნქციებს:

ა) განაპირველ წინადადების წევრებს ამ შემთხვევებში,თუ: 1. სუბიექტი ბ ბინდავბინი ან ინიში ობიექტი ფორმაუცვლელი ანსებითი სახელებია(ნიეთთა ეერსის წარმომადგენლებია): ამგვარიდან ანწს

-9

ცხადია, ენა ინდიფერენტული მაინც არაა ამგვარი ცვლილების მიმართ.სიტყვათა ნორმატიული ჩიგის ცვლის შელეგად შესიტყვებან შეიძლება გარკვეული სტილისტიკური (ექსპრესიული)მეფერებლობა მიიღოს, ასევე ჩვეულებრივ ჰოფეტ შეტყვლებაში აქვს ადგილი.

აკეთებ „მერიან ჩიტი დაიჭირა"; ეუთხრეს ლეკ ახლაცა ხოლმე ადა-
შიეტ (ბ.II,296) „ლილ ყვავილს პატარა ჭორისა შეეშინდა"; ეგეთა
ამბავსაც ეანაგოდეტ „ქალს ფოთოლი მოაქვს"; ალა აცვიეგ ადამთა-
ლოდეტ „ძალი კაცას მისლევს"; ბ. სუბიექტი ან პირდაპირი ობიექ-
ტი ადამიანთა კლასის წარმომადგენელია: ათაქვალა ახოეჭვ ლაბა-
ბეეტ „ბერიაცვა ბაკეი მოიყვანა"; ადლრეკარგვ აშეკვთან ჰაჯვ
ახოეჭვ ლაბეთეხვნ-(ლ.95) „მეორე ლილს, ლილით, ჰაჯიმ ბაკეს ხე-
ლი ლასცეა ხა"... ბ. სუბიექტი ან ირიბი ობიექტი ადამიანთა კლას
გამოხატავენ: ახკლიეშაკვ ანი ანგ აეკეს აეკესეშაკვ ითეეტ(ბ.II,
365) „ოეფრისმა ამ ცხენის საქმე გამომძიებელს გადასცა"; შასოე ა-
ფგსთა ნაკეკ ან ოს ალეკეეტ (ლ.77) „შასოე ააფისთან ნაკეი ბა-
ტონს ასე ეთხრა"(შდრ. ძველი ქართველის ეითარება ადამიანთა ს-
ეეთან სახელებთან: ამბრაან შეა ისააკ..., ისააკ შეა ამბრაან...);

ბ) სიტყვათა ჯგუფი ძირითადი საშუალებაა ავტორიზებული სინ-
ტაგმების გასაფორმებლად (აეკაკ ბზია „კაცი ეეთილი", აკნგ ლეკ ახლ-
ლი ლილ"...);

გ) პერიფერიული ცენტრთა (ელემ. წევრთა) სინტაქსური დამო-
კიდებულება ინფინიტური წყობის წინადადებაში გარკვეულ ჯგუფს
ეძორჩილება: ინფინიტურს მოსდევს ინფინიტური შესიტყვება: ხ ა ბ ა
ლ ა ნ ე ნ ა ე ფ ა, კნგ ლეკ ეაკ ნგ ლეკ ხოლმე შეკვეთაზ
იმეტ „ეორს ბოდ გაიხედა, დაინახა: ლილი სახლიდან ცოტა
კვამლი ამოდიოდა".

ლესიტყვათა ჯგუფი ეფუძნება სიტყვაწარმოების საშუა-
ლებაცაა: ესეშეკეა (ეკ + შეკეა) „ყოველ წელს", „ყოველწლიურად",
ეეიაბეკეაკ (ეეიაბ + ბაკ) „მეხრობელი", „მეფეული"

თ ა ვ ი მ ე ხ უ თ ე

მარტივი წინადადების თავისებურებანი ავხაზურსა და ძველ ქართულში

როგორც ცნობილია, შესიტყვების საკითხი სინტაქსის ერთ-ერთი ცენტრალური პრობლემაა, რომელიც სხვადასხვა ენაში სხვადასხვანაირად განიხილება. ყოველ ენას შესიტყვების თავისებური კანონები აქვს. ან შეიძლება წარმოვიდგინოთ ისეთი წინადადება, რომელიც საკუთრივ ემთხვევა ყველა ენის წინადადებას, ე ს იმიტომ, რომ „წინადადება სინტაქსის ცნებაა, სინტაქსი კი შესიტყვებათა შესახებ მოძღვრებაა. ცხადია, წინადადების მედი ულ-ულ ერის დაკავშირებული შესიტყვების თვისება-თავისებურებებთან. შესიტყვება შეიძლება შედგებოდეს რიგობა ფორმიან, ისე ფორმო სიტყვათაგან; შესიტყვება შეიძლება შეკვნას ან სიტყვათა დამოკიდებულებამ, ანდა სიტყვათა განრიგებამ, ან კიდევ ინტონაციამ. ერთსა ე იმავე ენაში შეუძლებელია სამივე თანაბარ ხოლ თამაშობდეს[1]. ამიტომ ისმება მიუხედავად, რომ ავხაზური ე ქართველური ენები მონათესავე ენებია, მათი შესიტყვება არ შეიძლება იდენტური იყოს, რაც შეგვრიშებულია მათი გრამატიკული წყობის თავისებურებებით. მაგალითად, ძველ ქართულშივე გვაქვს სახელთა კარგად განვითარებული ბრუნების კატეგორია, ავხაზურში კი სახელები

---

[1] ,ჩ ი ქ ო ბ ა ვ ა ,ა ,ა ნ. მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში, გვ. 125.

არ იშრომეს, რაც, ცხადია, გარკვეულ ასახვას პოულობს იმ ავტორებთან შესიტყვებაში, რომელსაც სახელისა და ზმნის ურთიერთობა ქმნის. აქ შესიტყვების კომპონენტთა სინტაქსური დამოკიდებულება გაცილებით მახტიეია, ვიდრე იმავე ძველ ქართულში. ავტორებთან ერთში სიტყვათა სინტაქსური ურთიერთობის სახეობებია შეთანხმება, მართვა და სიტყვათა რიგი. ძველ ქართულში ამათთან ერთად გვაქვს მართვა და კოორდინაციაც, რომელიც სიტყვათა ურთიერთობის ყველაზე რთული ფორმები. მართვასა და კოორდინაციას საფუძვლად უდევს სახელისა და ზმნის ისეთი ურთიერთობა, რომელ შესიტყვებაში, მის ფორმობრივ მხარეში, აუცილებლად აირეკლება ყოველი კომპონენტის როლი. ავტორებთან კი ეს ასე არ ხდება: სახელი (არსებითი, ზოგი ნაცვალსახელი, მიმღეობა) ყველა შემთხვევაში უცვლელი რჩება. ქართულში, – აღნიშნავს ანრ. ჩიქობავა, – სინტაქსური ურთიერთობა... წრის სახეს იღებს: ზმნა სახელებს მართავს, სახელები – ზმნას:

ხ ე ლ ა ე ს

↑ეგი ← ↓ ↓ → ვასს↑

ამ რთულ სინტაქსურ ურთიერთობას, ამ საურთიერთო მართვას უწოდება კოორდინაცია. ჩვეულებრივ-გარდამავალზმნიანი წინადადების შეკვანიშნს ქვნის კოორდინაცია (და არა უბრალო მართვა). რაც შეეხება MS-ისა და MO-ის სინტაქსურ თეისებებს, ისინი არიან თანაბრად მართული ზმნის მიერ (მრუნვაში) და თანაბრად მმართველი ზმნის მიმართ (პირში); ამ მხრივ მათ შორის არაეითარ განსხვავებას არა აქვს ადგილი: მათ ერთნაირი მოეალეობა აკისრეს ზმნის წინაშე და ერთნაირი უფლება აქვს ზმნის მიმართ. ასეთ წინადადებაში ალარ არის

ვ ხ ო ლ ო დ ვეარითული სახელი-ჭეშმარიტება, არც ზენის მიერ
ვ ხ ო ლ ო დ ვარითული სახელი - დამატება[12]!
რა ეითარება გეაქვს მზეაესსაეე შესიტყვებაში ავხა-
ზურში?[13]

აწეს ადაჭე ლ-ა-შეჭიტ (ჩიტი ეიაეს ლეეს): ჭეშმარ-
ტარე ა წ ე ს ა ჩენს ბელიტიურ (გარდამავალ) ზენაში ნიე-
თის ეესის ე ნიშანს, დამატება ა ლ ა ჭ ე ეი - ადა-
მიანის ეესის ლ-ს. ზენა ეი სახელში არაეითარ გამოსახულე-
ბას არ ჰოულობს. ამგეარად, შესიტყვებაში: აწეს ადაჭე და-
შეჭიტ გეაქვს, ჭართულისაგან განსხვეეებით, სახელისა ლ ზენის
არა ნარისებრი ურთიერთობა, არამედ ვირიქით: ჰორიზონტა-
ლური, ცალმხრივი:

აწეს
ადაჭე } ლ-ა-შეჭიტ

სიტყვათა გრამატიეული (სინტაქსური) ეაეშირი ავხა-
ზურ შესიტყვებაში-სახელთა ურთიერთობის ჰორიზონტში-გა-
ცილებით სუსტია ძველი ჭართულის სათანადო მონაცემებთან
შედარებით: ამისდა მიუხედავად აღინიშნება ზოგი ავხაზურ-

---

12. ჩ ი ჭ ო ბ ა ვ ა ეარ.: მარტეი წინადადე-
ბის ჰრიბლება ქართულში, გვ. 215.

13.
ბზოლოგურზენიანი ლ ბელიტიურ-ქარდაეეკულზენიანი
ავხაზური შესიტყვება ეიდეე ეარო მარტეია ლ მას აქ აღარ
გამეიეენებთ.

ძველქართული სინტაქსური პარალელი. კერძოდ, ეს ეხება მსაზღვრე-ლისა და საზღვრულის სინტაქსურ ურთიერთობას.

ძველ ქართულში ატრიბუტული მსაზღვრელი, თანამედროვე ქართულისაგან განსხვავებით, პოსტპოზიციურად მოსდევს საზღვრულს: ვითარცა მკვეცნი ბ ო ნ ი ტ ნ ი განძვნებულნი, მეერინეს აღრეულად და ერთი-ერთისა უსწრობდეს (ქრესტ. 83); და აწ ვითარცა მ ყ ი დ-ს ა ს ა ყ ვ ა რ ე ლ ს ა გასწავებ შენ (ქრესტ. 84); იხილეს რამე ბ ო რ ც ვ მ ც ი რ ე ჲ (ქრესტ. 88); და მოვიდეს იგინი ციხესა მას ყურელისასა..., რომელსა შინა იყვნეს ა ზ ნ ა-უ რ ნ ი წ ა რ ჩ ი ნ ე ბ უ ლ ნ ი (ქრესტ. 81); არა იხილოს მან ც ხ ო რ ე ბ ა ჲ ს ა უ კ უ ნ ო ჲ (ქრესტ. 82).

ასევეა აფხაზურშიც (საზღვრული მოსდევს ატრიბუტულ მსაზღვრელი), ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ აფხაზურში ეს წესადაა გატა-რებული და მსაზღვრელის გადასმა პრეპოზიციაში შეუძლებელია (აქა-ვე გ ჷ ა ნ გ ჲ ა მ ,,კაცი ცბიერი", აწხ ე ჲ ქი ა-წი ა ,,ღამე ბნელი", ათაკიაჲი რ ჷ ც ჷ ა ,,დელაბერი სა-წყალი"), ძველ ქართულში კი პარალელურად გვაქვს პრეპოზიცი-ური წყობაც: ადიდეს ქუეყანით პ ა ტ ი ო ს ა ნ ი იგი გ უ ა მ ი; ნეფსით თჳსით იქმნა იგი ბ ო რ ო ტ ე მ ქ მ ა ჲ; არა განეშორა ხანძთასა ჭეშმარიტი ს უ ლ ი ე რ ი შ ვ ი ლ ი; ვიხილეთ წ მ ი დ ა ჲ ქ ა ლ წ უ ლ ი; ნ ე ტ ა რ ი მ ა მ ა ჲ ჩუენი მოვი-და ხანძთად[4]; მრავლისა წლისა შემდგომად ქ ვ ე ლ ი ს ა ს ა-

[4] ქ. ი ზ ი რ ი ა ან. მარტივი წინადადების შედგენილობა ძველ ქართულში, გვ. 217.

ქ ვ ი ს ა ყოფილ მისხულ ეიყვ ნათესაეისა ზედ-
სა(ეხ. 316); ვ ხ ა ვ ე ლ ს ა ვ ძ ი ვ ნ ს ა ბრალსა
ლასლვლეს ვაკელს ზედა (ეხ. 317), ლ ვითარ-იგი ამას ეტყოდა,
ფესტის ლ ი ლ ი თ ა ვ ქ ი თ ა თქვა (ეხ. 321).

მაგრამ, ბოგირც სპეციალურ ლიტერატურაშია აღნიშნული, ძველი ქართველისათვის უფრო ადრინდელი ვითარებაა მსაზღვრელის პრეპოზიცია. დასტურდება, რომ ქართულ ორიგინალურ ძეგლებში პრეპოზიციას შეტი ხვედრი წონა აქვს პოსტპოზიციასთან შედარებით[5].

ძველ ქართულში ეარგად გავიოთარებული ბრუნების კატეგორია მსაზღვარ-საზღვრულის (genit.-საზღვარ-მსაზღვრელის) კათიბის(ტვისის) საშუალებას იძლევა: ვ ნ ა თ ი ვ ნ ი დაშრტენ ყ ო ვ ე ლ ნ ი (ქრონ. 83); ხ

ილ გუალი მისი დავიჭეთ ლ ე ლ ვ ი ს ძ ე ლ ი ს ა ფხიად ვ ა ლ ა ლ ს ა (ქრონ. 78); ხიმელისა ჭვინდა საკეთცი ქალაქნი ლიდ-ლიდნი ლ ვ ა ლ ი ბ ი

---

[5] ქ ა ლ ა ძ ე ც. გ ა ნ ს ა ზ ღ ვ რ ე ბ ა ქართულში, გვ. 98; კ ა ვ ა ხ ა ძ ე ე. მ ს ა ზ ღ ვ ა რ ი - ს ა ზ ღ ვ ა რ ი ს თ ა ნ ვ ი ვ ლ ე ნ ა ბ ა ა ბ ა ა ნ ა ში. სტუდენტთა ს ა ვ ე ლ ი ნ ი ო ს ა ბ ა ა ბ ა ა ნ ა ში, ტ ბ ი ლ ი ს ი, 1953; ი ი ვ ი ნ ა ა ხ. ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ს ა ნ ა ლ ი ზ ი ს ა ბ ა ა ბ ა ა ნ ა ში, გვ. 216.

მ ე დ ე ნ ი მკორხწილებლეს ძ ლ ი ე რ ი (ქრესტ. 80); რიცხჳ იგი მათი ღ მ ე რ თ მ ა ნ უწყის მ ხ ო ლ ო მ ა ნ (ქრესტ. 81).

მსაზღვრელ-საზღვრულის (resp. საზღვრულ-მსაზღვრელის) ამგვარი გათიშვა ხშირად შეუძლებელია აფხაზურში სახელთა ურჩენელობის პირობებში. არ შეიძლება: ათაჲაკეჲ ლიაკგ რლცშა, აჭაპა ლლზბეჲგ ყიღმა, არამედ უსათუოდ: ათაჲაკეჲ რლცშა ლიაკგ „საწყალი დედაბერი მოვიდა“, აფხუძ ლლჭ ისკლაგ „დიდი თევზი დავიჭირე“, აჭაპ ყიღმა ლლზბეჲგ „ჭკვიანი კაცი ვნახე“.

აფხაზურსა და ძველ ქართულში გარკვეული სახის შეხვედრებს იძლევა ზმნისა და მასდარის სინტაქსური ურთიერთობა.

მიზნის გარემოებას, რომელიც ხშირად ადგილის გარემოების მნიშვნელობას იძენს, აფხაზურში, სხვა საშუალებებთან ერთად, ზმნის მასდარული ფორმაც გადმოსცემს[6]. ძველი ქართულის სათანადო მონაცემები ამას სავსებით უჭერს მხარს:

აფხაზ.	შდრ. ძვ. ქართ.
ახოჳქბჷჳ ლლჷჭხეჲგ, ლარგჳხეჲგ, შ ა რ ა ც ა რ ა ლეჳ (ღ.95) „ბავშვიც გაიზარდა, განვაბუკდა, ნადირობად მიდიოდა“	და ვით ნ ა დ ი რ ო ბ ა დ წარვიდა (ქრესტ. 37)
	მაშინ უბრძანა ერთ მოწაფეთა მათ წყალი მ ო ღ ე ბ ა დ (ქრესტ. 50)

[6] ც ი ქ ო ლ ი ა მ. სიტყვათა რიგი აფხაზურ ენაში, გვ. 192-193.

ავხაზ.	ფლობ. ძვ. ქართ.
ყაჭეღბეკა ანი აბნა დაგა

ძველ ს.	ფრ. ძვ. ქართ.
ზნე ახალგაზრ ჰრჩეულ ჰაა-ჰრჩეულსა, ჰაბჭეთ აამოეზნე ფალეს ჰაა ჰ ა ჰ ა იცოდ (ლ. 186). „ერთ-ხელ საამიერ კარგად შეიმისა ჰ ა, თავ-თავისი იახალი აიღეს (ლ ა) ცი-ლის თხოვად წაიღონ“	ამისათვს, საყოველნი, ნე გენეიენეთინ ს ე ე ნ ვ ი სიტყუათა ამათ (ქრსტ.57) ხ

ი მე ეიწყე სიტყუად ე ა ნ ე ბ ე ი ე ბ ა ვ ლ მისა(ქრსტ.40) |
ამბრაჰამ აყაა ლცოდ ჰაბ-ნეთ თ ე ხ ჰ ა (ბ.II, 296). „სწრა-ფად სოხოეში წაიღა (იგი, ალ.) სო-ხათის გალასალეებად“	გარნა თე მისა ეენ შეშ-ალეებელ ხან ა ლ ბ ი ნ ე-ბ ა ლ, ეერცა ჩენლა შეშ-ალეებელ ხან ბ ა ნ ე ვ ა ნ ე-ბ ა ლ (ქრსტ.41)
შეეჭირეს ზნე ეაეაზტი ანამესტ-ნიე ინომოშენიე ვაცაციი ლნეთ ბაგრა ჰრინა ოლლენბოტგსი იჭა-ს ა ს ჰ ა (ბ.II, 300) „ერთხელ ეაეაზეთის ნაცელის თანაშეენე ვაცა-ცი ჰრინა ოლლენბოტგსთან მი-ილა ს ცოეშრობად (= ს ცოეშრად) ბაგრაში“	ბ ნოეცა მოასწეაა სარწმე-ნოებაა ეაეესიმაა ილთბან-ს ა ეს შინა შ ე ე ა ნ ე ბ ა ლ შეე-შეეიწ�d-ლთაგანი ბ ერ-ერი ანა-ნ ბ ა ლ (ქრსტ.83)
ჰაბეეაზეაზაეთ, ს ა ჰ ბ ა ბ ნ ე ა ს ჰ ა ს ცოეთ (ბ.293) „ერთოეთ შეეეშეგზეარეთ, ბეს მიგზეარეთ მიელიეარ“	ეენცა ეეთილისა ბალბეგ-ბითა ანწეგენა მაბეილი ბეე-ლი ბ ე ბ ი ბ ა ლ (ქრსტ.53)

ძველი ქართული ენის კითხვებით ბრუნვაში დასმულ მასალას ახალ ქართულში ჩვეულებრივ მიმღეობური ფორმები ცვლის: ს ა ნ ა ლ ი ბ ი ლ წყალია; წყლის მოსა-ფ ა ნ ა ლ წყალია; შენ მოხვალი ჩემდა წ ა ხ ს ა-წ ყ ვ ე ლ ა ლ; მ ხ ა ბ რ ძ ო ლ ი ვ ე ლ ა ლ წყალ ჰინდთან; მიღიოდნენ მაძაღლნი ლ ღელაღნი ალ-თქმულის შ ე ს ა ბ ა ნ ი ლ ლ ა.შ.

საყურადღებოა, რომ ხანდახან ძველ ქართულში სახე-ლური (ანდრ. მასალაბული) კომპონენტი მოქმედებით ბრუნვაშია დასმული ლ ამდენად არაშეიღლოდ სემანტიკურ, არაძველ ფორმიბ-ლივ სიახლოვესაც ამყარებს სათანადო ანალოგურ ნაგებობებ-თან, მაგალითად: უწყი მე: ან მოაღლინნეს მსახურნი ლ თ ხ ე-ვ ი თ ნ ა ხ ტ ი ყ ვ ა ნ ო ს შენ (ქრონ.36)(შდრ. ანალog. ლ ქ ი ა ზ ა ნ ე უ ნ ა ვ ა ა ლ ტ ჭარა); ლ ეგრეთ წმიდაჲ შუშანიკ თ ხ ე ვ ი თ მ ო ი თ-ხ ი ვ თიკოთა შიგან ლ ეკერთა ზედა (ქრონ.38)(შდრ. ანალog. ლ ქ ი ა ზ ა ნ ე ლ ა ა ლ ტ ე ალ ტ...); ვეჩ-ცა ჩემდა შემძლებელ ხან განყენებად, გარნა თ ხ ე ვ ი თ გ ა ნ ვ ი თ ხ ი ო (ქრონ.41)(შდრ. ანალog. ... ნ ქ ი ა-ზ ა ნ ე ს ლ ი ბ ა ლ ი ბ ა ლ ტ ი ოუ ლ ა ა ლ ტ)...

თანავალბიელ ქართულისათვის უცხოა მსგავსი ნაბ-მოგები. ძველი ქართულის ამ ალნაგობით ვა-ხ ი ა ნ ტ ე ბ ს ახალ ქართულში ზ ვ ნ ი ს ბ ი ბ ი-ა ნ ი ეთხვები შ ე ე ნ ა ც ვ ლ ე ბ ა. მაგალითად:

ᲙᲐᲜᲬᲔᲚᲘᲡᲐ ᲣᲠᲩᲘᲤᲘᲜᲘᲡᲐ ᲥᲠᲘᲡᲢᲔ (ქრესტ. 102)

ᲓᲐᲫᲘᲜᲐ ᲜᲣᲒᲔᲠᲫᲐᲜ ᲛᲣᲠᲩᲐᲜ ᲓᲘᲪᲘᲡ ᲙᲣᲝᲡ ᲫᲘᲡᲘ (ქრესტ. 106)

ᲬᲐᲠᲒᲔᲓᲐ ᲜᲐᲮᲘᲚ ᲗᲣᲚᲐ ᲡᲣᲠᲘᲔᲚ ᲘᲣᲝ ᲮᲘᲚᲔᲕᲐᲐ ᲫᲐᲗᲘᲐ (ქრესტ. 89)

ᲓᲐ ᲙᲝᲚᲘᲗᲣᲗᲗ ᲛᲝᲜᲐᲫᲐᲕᲔᲜ ᲫᲘᲡᲐᲡ (ქრესტ. 87)

ᲓᲐ ᲛᲠᲯᲝᲚᲘᲡᲐ ᲫᲐᲠ ᲗᲘᲪᲮᲚᲘᲡᲐ ᲛᲘᲬᲘᲜᲔᲜᲘ ᲪᲘᲮᲝᲐᲜᲜᲘ ᲘᲒᲘ (ქრესტ. 81)

ᲜᲣ ᲓᲐᲓᲒᲠᲘᲐᲜᲘ ᲛᲘᲠᲮᲐᲒ ᲨᲔᲜ ᲡᲘᲪᲘᲪᲮᲚᲔᲡᲐ ᲛᲐᲒᲔᲡ ᲨᲘᲜᲐ (ქრესტ. 77)

ᲓᲐ ᲬᲘᲚᲔᲚᲔᲑᲘᲡ ᲓᲘᲓ-ᲓᲘᲓᲘᲡ ᲘᲚᲘᲚᲔᲡ ᲓᲐ ᲛᲐᲪᲘᲪᲐ ᲓᲐᲡᲒᲐᲠᲘᲣᲚᲘ ᲘᲧᲝ ᲬᲘᲚᲔᲚᲗᲐ ᲗᲐᲗ (ქრესტ. 42)

ᲮᲚᲔᲡᲐ ᲜᲣᲒᲔᲠᲩᲘᲚᲔᲑᲘ (ᲜᲣᲒᲠᲩᲘᲗ), ᲮᲚᲔᲡᲐᲛᲔ ᲓᲐᲕᲕᲝᲗᲮᲘᲚᲓᲘ ᲥᲠᲘᲡᲢᲔᲡ ᲛᲠᲯᲕᲜᲔᲑᲐᲡ.

ᲓᲐ ᲓᲐᲫᲘᲜᲐ ᲜᲣᲒᲔᲠᲫᲐᲜ ᲛᲣᲠᲩᲐᲜ ᲓᲘᲪᲘᲡ ᲙᲣᲝᲡ ᲫᲘᲡᲘ

ᲗᲐᲕᲘᲡ ᲮᲔᲚᲨᲘ ᲬᲐᲠᲒᲔᲓᲐ ᲓᲐ ᲮᲔᲚᲗᲐ ᲗᲐᲗᲘ ᲜᲐᲮᲔᲚᲐ

ᲙᲝᲚᲘᲗᲣᲗᲗᲐᲜ ᲛᲝᲜᲐᲫᲐᲕᲔᲜ ᲫᲘᲡᲐᲡ

ᲛᲝᲪᲮᲔᲚ ᲛᲠᲯᲝᲚᲘᲡᲐᲨᲘ ᲓᲐᲕᲔᲜᲘ ᲜᲐᲮᲔᲚᲘᲡ ᲪᲘᲮᲝᲐᲜᲜᲘ (ᲓᲐᲕᲔᲜᲘ ᲜᲐᲮᲔᲚᲘᲡ ᲪᲘᲮᲝᲐᲜᲜᲘ)

ᲜᲣ ᲓᲐᲓᲒᲘᲐᲜᲘ ᲛᲘᲠᲮᲐᲒ (ᲜᲣ = ᲜᲣ ᲓᲐᲓᲒᲘᲐᲜᲘ) ᲨᲔᲜ ᲡᲘᲪᲘᲪᲮᲚᲔᲡᲐ ᲛᲐᲒᲔᲡ

ᲫᲐᲠᲘᲐᲜ ᲓᲐᲜᲬᲔᲚᲔᲑᲣᲚᲘ ᲘᲧᲝᲜᲔᲡ ᲓᲐᲗ ᲬᲘᲚᲔᲚᲖᲔ ᲛᲐᲪᲘ ᲔᲡᲮᲐ

ძვ. ქართ.	შტრ. ახ. ქართ.
ხ

ი მე... ქრისტეს მეჯდითა | მე კი ქრისტეს მეჯდი |
ერგე ჯ ლ ე ლ კ ა ნ ს	ერეგე ჯ ლ ე (=ქრისტეს
ანგელოზ მაგას გ ა ნ ო ფ ე-	ნგ�დ კან განმტოიცე-
ნ ო ლ ი კ ა ნ (ქრესტ.45)	ბული) ჯ სიმნელეს გ ა ნ-
	ე ფ ო ფ ლ ი
რაგეთ ე ბ ო ბ ლ.	რაოდენაც ლ ა ნ ე ი ლ
იქმნა ღრესასწაული ესე ღმერთის	ლ ა (გ ა ო ბ ე ბ ლ ა)ღ-
გამოცხადებისა (ქრესტ.57)	გამოცხადების ღრესასწაული
ჯ თესითა სათნოებითა ი ქ-	თავისი სათნოების გა.
ნ ა ი ბ ი ს ა ყ ო ა ბ ლ ე ლ	ფ ო ნ ე ი ა ბ ლ ა
ყოველისა ტკბილ (ქრესტ. 61)	ი ბ ი ყ ო ვ ლ ა ხ ა ლ ხ ა
მიბრძანე ჯ მოგანი	მიბრძანე ჯ ვიბრძოლ
სიხარი ესე ვიცი შენსა ჯ	სხრს მოგან ჯ ნაცარსა,
ნაცარი, რომელი თუალ-	რომელიც თვალში ჩ ა გ-
თა შენთა შ ი ა ც ე-	ც ე ი ნ ლ ა
ნ ლ ნ ა ს (ქრესტ.38)	
ჯ ალწერე მახტელობაჲ	ალწერე წმინდა მი-
წმიდისა მოწამისა ჰაბოა-	წამის ამის წამებაჲ ჯ
სი ჯ ალწერილი ჩუენ მოგუძღუ-	ლოვ ალწერ, ჩვენ მოგვი-
ანე, რაჲთა უმეცარსა	ძღვანი, რათა უმეცარ
ლ ი ც ე ნ ე ს ა თ შ ე-	ი ც ი ო ო შ ე ნ-
ოულ (ქრესტ.55)	ოვის

აქ განხილულ ალგებით ფორმებს ვეცდებიან ძველ ქართულის ა ვ ბ ი ხ ს - ე ყ ო (შდრ. ახ.ქართ. ეაშმა), ვ ვ ა - ე ყ ო (შდრ. ახ.ქართ. შეხვიანა, დაეძახა) დ შესაბამი წარმოებები. ესენი უძველესი სახეობებია, რაც ალნიშნულია ეიდეც სპეციალურ ლიტერატურაში[1].

x x x

მიუხედავად იმისა, რომ ძველი ქართულისათვის უცხოა ზმნის ინფინიტური კატეგორია, ჩვენს ყურადღებას იქცევს ერთი სახის მიმღეობური წარმოებები, რომლებიც გარკვეული გაგებით სათანადო ადგილზე ინფინიტურ ფორმებს შეესაბამებიან დ ჩვენულებრივ განსაზღვრავენ სუბიექტს, პირდაპირ დ იირიბ ობიექტს:

ა) მიმღეობური კონსტრუქცია განსაზღვრავს სუბიექტს:

ძვ. ქართ.	შდრ. ადგილ.
ხოლო ყოველი, რომელი თქუა ი ო ა ნ ე ს ა მ ი ს თ ვ ს, ჯეშმარიტ იყო (ად. 223)	ხოლო ეკლესიისმეტყველ ნ ა ო ბ ჯ ო ბ ი ე ბ ა ფ ა ლ ი ლ ი ა ნ ა ზ ე ფ ა ვ ლ ე ნ (ლ. 40) „ხოლო ეკლესიისმეტყველ ნ ა ო ბ ჯ ო ბ ი ო ს ა ვ ი თ ძ ლ ი ე ნ ი ა ვ ა ც ი ი ყ ო"

[1] ე ბ ი ბ ი ა ან. ბერძენი წინადადების შედგენილობა ძველ ქართულში, გვ. 173.

ძვ. ქართ.	მეგრ. ავტ.
ესე არს პური, რომელი ზეცით გარდამოვიდა (ან. 210)	აშასყაკ ზღვაში ეჯიქინწ ისუჭაზ კამაჭყუჯგ’უ ხოჯყუკ დაჩუეფ (გ. II, 69) „ყამაჭყოჭმაც, ასე შემდგომებისწელი რომ მიდიოდა, ცოტა გაიცინა“
მე ვარ პური ცხოველი, რომელი ზეცით გარდამოვალ (ან. 210)	
ყოვლადმან, რომელმან ქმნეს ცოდვაჲ, მონაჲ არს იგი ცოდვისაჲ (ან. 217)	ქარა ქაფხა ინელქიაზ აჭიაა იქიმუსწრქაჭა იგწლან (გ. II, 279) „სვენზე აღრე მისული ადამიანები, თხოვლობენ რა, იღებენ“
დრტვინვიდეს მისთვს ჰურიანი იგი, რამეთუ იტყოდა: მე ვარ პური იგი, რომელი ზეცით გარდამოვალ (ან. 210)	იშიანწ იყაფ ასხიწკწ დუცოიეფ (გ. II, 48) „შეშინებულად მყოფმა ბავშვმა (ბავშვმა, რომელიც შეშინებული იყო) დაიძინა“
ყოველი, რომელი დაეცეს ლოდსა მისზედა, შეიმუსროს (ან. 178)	აზრა იტოჭ აჟკაბაცია ზეგ’უ კაჭკითაჟ იმძაკიაანაბურგ კაჭკიარაზუ (გ. II, 143) „აქ მსხდომი ქეთოსში, ყველანი, გოხოვთ (ქნ, მამაკ.) დაეშვაკიდ სიმართლე მეითხრა“.

ზ) მიმღეობური კონსტრუქცია განსაზღვრავს პირდაპირ ობიექტს:

ძვ. ქართ.	შდრ. აფხაზ.
ⴃ აჰა ესერა კაცთა მოაქუნდა ცხედრითა კაცი, რომელი იყო განრღუეულ (აბ. 133)	უბჟზმაა სჟზლჟრჭამ, ახა სარაის ჰეიდ აგჟმყეა ლეჭან დჭეჲჰეაპ (გ. II, 131) „შენი (მამაკ) ენა არ ყავი, მაგრამ ის, რასაც გეტყვი, ლეკანს უთხარი (შენ, მამაკ.)"
ⴃ მუნ პოვა ასისთავ- მან მან ნავი ალექსანდრიისა, რომელი მიყოლოდა იტალიად, ⴃ შეგუსხნა ჩუენ მას შინა (აბ. 321)	მარდა დედლაგაზ აჭაყჳ ბზამჳყე-მლჳრსლჳ-ფხაძოდტ (გ. I, 21) „ძალზე შერყეულ ქალს სულელად თვლიან"
ⴃ ცხორებაჲ იგი გამოცხადნა ⴃ ჩუენ ვიხილეთ ⴃ ჳწამებთ ⴃ გითხრობთ თქუენ ცხორებასა მას საუკუნესა, რომელი იყო მამისა თანა (აბ. 307)	აძჳ დაანაგაზ აფშაა დეგედტ (გ. II, 291) „ის, რაც წყალმა მოიტანა (წყლის მიერ მოტანილი) ქარმა წაიღო"
ⴃ ვპოვეთ ნავი, რომელი წიაღ-ვიდოდა ფინიკედ (აბ. 307)	აპჳრეაზ დანჳზ ეაგე იზლჳრჭამჳზტ (გ. II, 292) „ის, რაც ბრძანებაში ეწერა (ბრძანებაში „წერებული"), ჯაგუმ არ იცოდა"
	ჭაყა იგჳლაზ-გჳ ... გიბგეალ დაფეაქეა დაალჳრსეჳცტ (გ. II, 299) „ისინიც, ვინ იქ იდგა (იქ მდგომნიც) ბრიგადის ნიტეეებმა წაა-გეიქრა"

16. მ.ციკოლია

ერთი შეხედეთ ძველი ქართული ენის მოცემულ მაგალითებში ყველგან ჰიპოტაქსური წინადადებები გვაქვს, რაც ჩვეულებრივია თანამედროვე ქართულისთვისაც, მაგრამ თუკი მათ ხასიათს უფრო ღრმად გამოიკვლევთ, შინაგან ნიშან-თვისებებს ჩაეკვლებით, დაინახავთ, რომ ახალი ქართული ჩვეულებრივ გაუბმა ამგვარ, ა ლ ბ ა ნ ე ლ ი თ (ანუ ფ ა ფ ლ ე ო ბ ე ლ ი) წინადადებებს ან მათ ადგილას რომელსაც ფ ი ფ ლ ე ო ბ ა ს ხ ე ბ ი თ ა ხასიათი-ხმანობს ან ასა მთელს კონსტრუქციას, რომელიც დამოკიდებული წინადადების ფარდია. ამაში აღვილად დაგრწმუნდებით, თუკი ძველი ქართულის ზემოგანხილულ ფაქტებს ახალ ქართულისათვის ნიშანდობლივ ყალიბში მოვაქცევთ.

დასკვნებით მივიღებთ ასეთ სურათს:

ძვ. ქართ.	შდრ. ახ. ქართ.
ნ ე ბ ა ვ ი, რ ო მ ე ლ ი ფ ლ ო ტ ა ვ ი (ახ. 307)	ნ ე ბ ა ვ ი (=ეგზავნეთ) ფ ი ნ ი კ ი ა ს ა ვ ა ნ ა ლ ი ნ ა ვ ე
ეს ახლა ბუნ, რ ო მ ე ლ ი ზ ე ც ი თ გ ა ნ ა ვ ა ლ ი ბ ა ნ ა (ახ. 210)	ეს ახლა ზეციდან ბ ო ნ ე ლ ი (ჩამოსული) ბანი
ამა ეს ერთ ვაცთა მიაჭუნდა ცხელითა ვაცი, ბ ო ნ ე ლ ი ბ ა ნ ა ნ ე ლ ი (ახ. 133)	ამგვარ ვიღაცეებს საკაცით მიჰქონდათ გ ა ვ ხ ა ნ ე ლ ი ვაცი (=ნეტი)

ძვ. ქართ.	შრომ. ახ. ქართ.
ყოველთანი, რ ი შ ე ვ ა ნ ქ ვ ნ ე ს ც ი ლ ე ა ჲ, შინაჲ ახლ ი ვ ი ცოდეისაჲ (ახ. 317)	ყველა ცოდეის შ ქ ვ ნ ე ლ ი (ჩ ა ვ ლ ე ნ ი) ცოდეის შეიცია (= ცოდეიცია)
ჲ შენ ჰოეა ახლისაჲ-შენ, შენ ნაკი აღეკსანდრ-�ია, რ ი შ ე ლ ი ვ ი ლ ო ლ ა ი ც ა ლ ი ა ლ, ჲ შესხნა ჩუენ შეს შინა (ახ. 321)	იქ ახლი თავეს აღეკსანდ-რიის ნაკი ნახა, იფაღი-ავდა შ ი შ ა ვ ე ლ ი, ჲ ჩუენ შიგ ჩაგვსხა
ჲ სიტყუაჲ შისი ანა ანს თქუენთანა დადგრებიერ, ჩავეთუ რ ი შ ე ლ ი ი გ ი შ ო ა ე ლ ი ნ ა ლ შ ე ლ თ შენ, ესე თქუენ ანა გვწავს (ახ. 206-207)	შისი სიტყვა თქვენთან კენ იკანგეს (= კენ ხარ ობს). ჩა-განაც ღეთის შიენ გ ა-შ ი გ ზ ა ვ ნ ი ლ ი (შ ი ე ლ ე ნ ი ლ ი) (სიტყვა) თქვენ ან გწავთ

აქეე აღნიშნავთ ერთ ფაქტს, რომელიც გარკვეულ ინ-ტერესს აღძრავს ავტორ-ქალქართული სინტაქსური შეხედვა-ების თვალსაზრისით.

ცნობილია, რომ ხუთთა სიტყვას (პირდაპირს) ავტორული ხშირად ჰ ი ა ნაწილი დაერთოს, რომელიც ა ჰ ი ა-

რა (თქმა)-დან მომდინარეობს[8]. „პობ"-ში, რომელშიც არ იცის გარჩევა სხვადასხვა პირთა მიხედვით, ახალი ქართულის -მეთქი (← მე ვთქვი), -თქო (← თქვა), -ო ნაწილაკთა[9] ფუნქციების უნიფიკაციაა მოცემული[10].

საგულისხმოა, რომ ძველ ქართულში ძალზე იშვიათად იხმარება სხვათა სიტყვის -ო ნაწილაკი, რომელიც აფხაზური „პობ"-ს სემანტიკური ფარდია (თანამედროვე ქართულისათვის დამახასიათებელი სხვა ნაწილაკები ძველ ქართულში საერთოდ არ ჩანს). ამიტომ სხვათა სიტყვა წინადადებაში უფრო ინტონაციით (resp. სასვენი ნიშნებით) გადმოიცემა:

აფხაზ.	შდრ. ძვ. ქართ.
იჟვხ'ზეჲ პია?-ჲოჲ წააჲ ალექ'ხა იფპივს (ლ. 209) „რა დაგემართაო? - ჰკითხა ალექსიმ თავის ცოლს	ხოლო მან ჰრქუა მათ: „თქუთ რაჲცა გნებავს" (ქრესტ. 47)

---

[8] ლომთათიძე ქ. აფხაზური ენის ტაპანთური დიალექტი. თბილისი, 1944, გვ. 197.

[9] კაჭარავა გ. სხვათა სიტყვის ნაწილაკები ქართულსა და ზანურში (მეგრულ-ჭანურში). სტუდენტთა სამეცნიერო შრომების კრებული, I, თბილისი, 1950, გვ. 242.

[10] ციკოლია მ. სიტყვათა რიგი აფხაზურ ენაში, გვ. 224-225.

აფხაზ.	შრ. ძვ. ქართ.
ნან, იყალაშყე, ბშჳრ-კოკოთშყე კია?– ლლაშწააჲც ლჳუკა (ლ.397) „ლელი, რა მოხლა, რაცოშ ყყეიროთ?– შეკეითხა (იგი. ალ.) თავის ქალიშვილს"	ჰრქუა მას წმიდამან შუშანიკ: არქუ მას უღმრთოსა, ვითარმედ „შენ მოძღუარ" (ქრესტ. 41)
ჲ ა ბ ა ყ ო ჶ ს ა რ ა ი ჶჳ-ლ ჳ ს ც ა ლ ა შ ა შ ი ა რ ა ხ ქ ი ა შ ყ ბ ჳ კ ი ა?– ლიშწააჲც აჲაჶჳ (ლ.413) „სად არის ნადირი, რომელიც შე მოგიტყუე (შენ, მამაკ.)?– ჰკითხა ლეკვმა"	ჵ უთხრეს ნეცარსა შუშანიკს, ვითარმედ „ შ ე ი ლ-ნ ი ი გ ი შ ე ნ ნ ი მ ი ა ქ ც ი ნ ა მ ო-გ ო ბ ა ს ა" (ქრესტ. 40)
სასრჳყია ჲან ესჳმშია აბას ლეჲკიალონ: ხ ა ნ , ს ა რ ა ი ს ჳ ჲ ა ა ჲ ჶ ა ლ ყ ა ლ ა-რ ჳ ჶ კ ი ა? (ლ.31) „სასრიყვა თავის დედას ყოველდღე ასე ეკითხებოდა: დედი, ჩემი მომრევი ვინმე იქნებაო?"	ჵ იგი ასწავებდა დედაკაცსა მას ჵ ეცემოდა; ვითარმედ „მიყვედ იერუსალჱმდ ჵ განსწმიდნე განმორებისაგან მაგისაგან შენისა" (ქრესტ. 40)
ხიაჟიარჟჳს ჟს იბჟჳ ირგეჲც ნარჳჴსროჶ ჲას: ჟ ხ ა წ ა ზ ა რ ჶ ა ა ბ ჳ ლ, ა ჟ ი რ ა ა ყ ნ ჳ ს ც ა ნ ჳ ს ხ ჳ ს ა ჟ ა ნ ჳ ს ა ა ჶ-ჲეც კია (ლ.43) „ხელავეარქობდა მიადგა ნარჩხიოუს..."	ხოლო წმიდამან ევსტათი ჰრქუა: „არა ხოლო თუ ცანკუალ განმზადებულ ვარ ქრისტესთჳს სიკუდილისათჳს, არამედ სიკუდილცა თავი ჩემი არა მეწყალის (ქრესტ. 40)

ცხადია, ეფესელები „ძველთა-ძველ „ჰაე“ ნაწილების
ფორმირება სხვათა სიტყვის გადმოსაცემად ახლოს იყო შორეულ
წარსულს უნდა მიეკუთვნოს. უნდა ვიფიქროთ, რომ სხვათა სიტყვა
აქაც თავლაბალურად, ძველი ქართულის შესაბამისად, ოდენ ინტონა-
ციით გადმოიცემოდა: „ამაზე მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ ეფეს-
ურში დღესაც სხვათა სიტყვის „ჰაე“ ნაწილებს შორის „ეჰეა-
ვ“(თქვა) ზმნის სრული (პიროვნული) ფორმა ცოცხალია, მაგალითად: „ეფ-
ჰეს ლეტეზენგან ეთახეზან, ხან იჭვ ეცალე ინოტი ეაცეზი
ინოტი ჭალი ეარეზეხეზენ ეკალეკალე ეაა ი ჰ ე ე ბ (ლ.200)
„ოო ბინდა (შენ, ეაეეკ.) შენი ცოლი შენ ლაკრეს, ეაეარეთან ში-
ლი რა, ბაიეზ: სადაა შენახული ვინი თქრის ბეჭელი ე თქრის
ქუანი ე ბოლი,-თქვა (=ბოლო)“; ანბანი ეფესურში ეარეს სხვ-
ენეზენ..., ეხრ, ეხალნ (sic) ზაკა ეთახეზენ ეესთოიბ ი ჰ ე ე ბ (ლ.
217) „ანეთ ხალეანცხეთი ხალეზ ნე ვიზან (შენ, ეაეეკ.), თქრის,ეეზეზლ
ხალეზინა ბინდა-ბოეცენ,-თქვა (=ბოეცენ)“; სადა ეჰეზნეთქრ
იეზეცი ანოეზენ ანბანი ხეზენეზ ლიეენ, ეარეკ ხალეკ ლეშეფენენ-
ხი?-ი ბ ე ბ ბ (ლ. 218) „ხალენეთიბრეკ ეარ ეაბ ეარეკ(ეაბ ეაეოლ).
ეს ზენი ცოლია, ეე ე ბ შენ ხოეთ ბაეიეთ,-თქვა(=ხოეთ
ბაეიეთ)“ ხათოეენენ, ხაეკანარა ინეზენ, ეაეთ ნახლ(sic)
ხაბნა ინეზეეენ, ეაეა ინეზეეან ი ჰ ე ე ბ (ლ.348) „ეა-
ბაეეე (შენ, ეაეეკ.), ის, ეაბ ხიბნიეეთ ბენენი, ზენ ლალაბთინის
ეაბ ბაეეკ ბენ ეეეეკ, ეაბ ინეთ ან ბეზან,-თქვა (=ან) (ეან, ლალეკ.)

„ხვათა სიტყვის ოდენ ინტონაციით გადმოცემა ანუ
თავისებური ეფესურობისთვისაა უცხო.

ვეზამი)".

x x x

აფხაზურსა და ძველ ქართულში მარტივი წინადადების მეორეხარისხოვანი წევრებით გავრცობის თვალსაზრისით ჩვენს ყურადღებას იქცევს ერთი, ჩვენი აზრით, მეტად საყურადღებო მოვლენა, რომელიც აფხაზურ-ძველქართული მასალების შეჯერებამ გამოააშკარავა.

აფხაზურში ადგილის, დროის, ვითარების გარემოებებს — შესაბამისად — აჴ, -ან, -(ა)შა სავარემოებო ნაწილაკებიანი ინფინიტური ზმნები გადმოსცემენ. ამათგან -(ა)შა ნაწილაკი ვითარებას აღნიშნავს: დე-შა-გვლოჴ „როგორც დგას (იგი, ის)", დ-შა-აარგაზ „როგორც მოიყვანა (მან, მამამ იგი, ის)", ი-შა-ჲჰვაზ „როგორც თქვა (მან, მამამ)" და ა.შ. მაგრამ აფხაზურ წინადადებაში -(ა)შა-იანი ზმნები არცთუ იშვიათად დროის გარემოებასაც გადმოსცემენ, ე.ი. ცვლიან დროის სავარემოებო -ან აფიქსიან წარმოებებს.

ძველ ქართულში გვაქვს ვითარების გამომხატველი ვ ი თ ა რ ც ა (ვ ი თ ა რ) კავშირი, რომელიც მუდამ ზმნას ახლავს პრეპოზიციურად. მაგრამ საინტერესოა, რომ ვ ი თ ა რ ც ა (ვ ი თ ა რ) ძველი ქართულის წინადადებაში, ისევე როგორც საგარემოებო -(ა)შა ნაწილაკიანი ინფინიტური ფორმა აფხაზურში, ჩვეულებრივ დროის გარემოებას გადმოსცემს და არა ვითარებას:

აფხაზ.	ძვ. ქართ.
დ ვ შ ა ც ო ზ აძივ-დნარღვლეტ (ღ.31) „რომ მიდიოდა, ვიღაცას მიადგა"	და ვითარცა განიყენა-ჴვეს შეთქმულებაჲ (აბ. 313)

ძველ.	ულ. ძ. ქართ.
ამაზე ამბავი ეკრ შეიგვე, თათრისთან ჩავალ ბატონი დგვლენ, ალალა ჭაა ამბავ ენ, ამაა ჭიო ალალაცი ავლაში ლეკ ალალენ ავლა-ბაკეა ამთა ალალთალენ... (ბ.ს.152) „ლილის მიხელას (=ქალაქენეს) სიკვალდ ბოდ აქლა, თათრისთანი ცხენეზე იქლა ბა, ქეკმიტენეს ლრიშიდ ხელში ნინ მიუძღოლა (და) სიმლეკოდ სამხნეთის ქალეანი შემოალენ ბა. ეზოში გნიალიდ შემოალენენ“	ტ ეითანცა მიიტ-ნეს იკინი ქუეკანალ ალა-ზეთისა, მოალენეს მის ქუეკანისამან შეინუნა-ბა ნენსე ალიკით ეზიდ მისითოლთ (ქრსტ. 61)
ა ხ ჭ ა ვ ი შ ა ვ ა-ჭ ი ზ, ნარჭხიოლ ალბერა ნა-ცალენ ხიჭალა ლნაკეთსენ, ინა-ცალენენ ხნანეალ. ალა ალბენ ალბერ ალბენ (ლ.55) „ისანი ბიმ (ბიცა) მოკალთეთლა, ნარჭხიოლ ნეკი გა-მიკენა ბა (ლაუხეკლა ბა), ისანა ნეკი მიალი, მაკრალ ისიც (ისანიც) ალიკინა“	ტ ეითანცა ალ-ხენ ალიკალ ტ ეკლ-ბენ ალენ ტ თი ალ-ეალ, ჰნჭეა მსახენთა ალთ ალ-ზანნისათა (ქრსტ. 54)
ი შ ი ნ ე ა ჩ ა ზ, თა-ეიალენ) ... ლ ალბენ (ლ.32) „ბიმ მიდიოლენ, ენთი ლელაბ; ენ შემიხელთ“	ტ ეითანცა ალ-მოა ლ ენ ნ ალი თ, სალი ჩა-ლალ მოალა სალენისა ალ-ზელა (ალ. 273)

აფხაზ.	შდრ. ძვ. ქართ.
უ ს დ მ ჷ ყ ა ზ აკიჷ-მ კ ი ა, რაპიმა-ზანი დაშციაი დჷჳმარკჷჳც (ღ. 38) „ასე რომ (როცა) იყო (იგი, ად.), ძმები ერთურთს შეხვდა-ნენ ერთადერთი დის გამო"	დ̃ ვ ი თ ა რ ც ა მ ო ვ-ლ ო ა დ გ ი ლ ე ბ ი ი გ ი დ̃ ნ უ გ ე შ ი ნ ი ს-ს ც ა მ ა თ ს ი ტ ყ ჳ თ ა მ რ ა ვ ლ ი თ ა, წარვიდა ელადად (სქ. 304)
სასრჷყია... დ ჷ ნ ყ ჳ ა-კ ნ ჷ რ ჟ ა დ ჷ მ ჷ ლ კ ჳ ჟ ა ზ, დუნკჳ დჷჟკ აყნჷ დჷლკაპაჳც (ღ. 29) „სასრიყვა კოცრიალ-კოც-რიალით რომ (როცა) მიდიოდა, ერთ დიდ ქვეყანაში ჩავარდა (= ერთ დიდ ქვეყანაში ამოჰყო თავი)"	დ̃ ვ ი თ ა რ ც ა ი ხ ი-ლ ა პ ი ც ი ა ს ხ მ მ ა ნ ა მ ბ ო ხ ი ი გ ი დ̃ ც ი-რ ი ლ ი მ ა მ ა თ ა ჲ დ̃ დ ე დ ა თ ა ჲ..., მკერდ მიმოდასდევნინ დ̃ მკერდ ჰყოდნ მათ ყოვლთა (ქრესტ. 39)
ჩ ა ნ ა კ კ ა გ ჷ ა ნ ჷ ყ ჷ ა რ ა დ ჷ ყ ა ნ ჷ დ შ ჷ ა ა ჟ ჟ ა ზ, ხიჷჭჷკ სჷ-ფსჷ ააჟთასკჷპ პია დჷდჩაჷგენნჷ პკჷ აშაპაჭაჷ დდაცჷეჟც (ღ. 62) „ერთ დღეს კიაგუა სამოგზაურო იყო რა, რომ (როცა) მიდიოდა, „ცოცხალ სული მოვითქვამთო", ცხენიდან ჩამოხდა (და) ერთი მუხის ძირას ჩამოჯდა"	დ̃ ვ ი თ ა რ ც ა შ ე-ვ ი დ ე ს ც ი ხ ე დ, ჰპოვეს სასრდაჳი ერთი ჩრდილოვან ვერძო (ქრესტ. 39) დ̃ ვ ი თ ა რ ც ა ი ხ ი-ლ ა დ ი დ ძ ა ლ ი ი გ ი ს ი ს ხ ლ ი..., მაშინ უბრ-ძ ა ნ ა დ ა დ ე ბ ა ჭუჭკ ქუესა მისსა (ქრესტ. 38)

---
17. Ө-ციკლია

ძველი ქართულ...

თუ ქართული ენის ყალიბში მოქცეული, ასე გამოიყურება:

ძვ. ქართ.	შდრ. ახ. ქართ.
ჭესე ჩოენებაჲ ითარცა ისილა, ანისარა ლილად ფრიად (ქრესტ. 103)	როცა ეს მიჩვენება ნახა, ძალიან გაუხარდა
ჭეითარცა მოილეს მვლანიგი, ჰნქეეს ევსტათის ჭ სტეფანეს (ქრესტ. 47)	როცა ცხენისნები მოვიდნენ, უთხრეს ევსტათის ჭ სტეფანეს
ჭეითარცა მეილეს ციხედ, პოვეს ახლავი ერთი ჩრდილით ერძო (ქრესტ. 39)	როცა ციხეში შევიდნენ, ჩრდილოეთით (ჩრდილოეთ მხარეზე) იპოვეს ერთი პატარა სახლი
ჭეითანცა მცოელდა-რე-სცხრა გულის-წყრომისაგან, სოვიდა სპარსი იგი ჭ მეუფეელ ევედრებოდა მას (ქრესტ. 17)	როცა გულისწყრომა დაუცხრა, მოვიდა სპარსი ჭ მხურვალედ ევედრება დაწყო

ეითარცა (ეითარ) კავშირის მოცემულ ვარიანტის მხარს უჭერს ის ფაქტი, რომ ძველი ქართულის ტექსტებშივე გვხვდება უფრო ნაკლები ხშირი წინის მქონე რაჟამს კავშირი, რომელიც ოლენ ლიად გარემოების გამოსცემს, თუ შეიძლება ითქვას, სხვათა სახით:

რ ა ფ ა ს ამჯერდებოდა მარზაპანი იგი, ალდაგს მთა-
ვარნი ქართლისანი (ქრონ.47); რ ა ფ ა ს გეუწყოს სი-

ელილი ჩემი, მსწრაფელ წარიწელთ ფუაძი ჩემი მცხეთას ლ
მუნ ლ ამარხეთ, სადა ნათელი ვიელ (ქრონ.54); ლ რ ა ფ ა ს
მიიწია, ალბიელად დასწყნა ჯუანი ეარსა მას (ქრონ.66); ლ
რ ა ფ ა ს მიელა ნერსე ერისთავი მეფისა მის ხაზარ-
თაესა, შეიწყალა იგი ულმოებისათუს ლ ვერტოლეველებისათუს მტერ-
თა მისთაესა (ქრონ.61); რ ა ფ ა ს იტყუნ, ბრძანდ ალი-
ლის პირი თუსი, ლ წესი განუჩინის ეარსა თუსსა (ქრონ.100); ხოლი
რ ა ფ ა ს მიაქცინეს ლ ეკან ყველ ლმერთი, ეარლანა
იკალრეს ხილეალ მისა (ქრონ.40)...

ამასთან დაკავშირებით საგულისხმოა ისიც, რომ ადგილზეა-
სა ლ ძველი ქართველის მსგავსად მეგრულშიც კითარების მ ო ჭ ო
(მ ო ჭ ო თ) კაკმარი წინადადებაში ძალიან ხშირად დროის
გარემოების აღნიშვნას ემსახურება: მ ო ჭ ო თუნა ქოთ-
ქო ლო, ეირხოლი ჩილ ლო ქომონჭ ქვეიოფეს ოსკონე
(ხუმ.33) „ეს რ ო მ (რ ო ცა) თქვა, ცოლ-ქმარმა, ორი-
ვემ, მიაფოვა კარშამი"; მ ო ჭ ო თქვ თაში აკინ-
ნუ ლო, კარიში კოჩქ გაკლოთ ზაბარზანი (ხუმ.37) „ასე
რ ო მ (რ ო ცა) აენუო, კარისკაცმა ზარბაზანი გასროლა";
მ ო ჭ ო ზაბარზანეფაში გოლაფა რენ თეში, ენენ ტაბან-
ჩა ლუჩილოეს ართი-მაკიას (ხუმ.37) „ზარბაზნების სროლა რ ო-
მ ა ა (რ ო ცა ა), ამათ რეკოლეკენი ერთ-ერთს აეცდი-
ნეს"; მ ო ჭ ო კარს თოლი ქიმეოგი ლო, აკიხთ ლო
ჭ ლ ა ნ თ ხ ე (ხუმ.44) „როცა კარს თოლი მოკანი (თოლი ეანე-

ლინე, წაიქცა ღ ლაცა"; მ უ ჯ ი ქიმინდ თენა ხენწვეფ-
ქენ, თქვა ხენწვეფ ღიფეთ ლი მა ლიმლუნრექიაეი?(ხუ.69)
„ ხ ი ც ა ეს ხელმწიფემ ნახა: თქვენ ხელმწიფე ყოფილ-
ხართ ღ მე ეი სიკვლილი მწყევიათ (= შეარცხვენილვართ)?" მ უ-
ჯ ი ი ქიმენთან მიიხმიქენ, მეიაშენ ე ძლაბი ლი
ლული ქიმეილენ თაქი (ხუ. 150) „ ხ ი ც ა გიიხმი მიკალა,
ეს გიგი ახსნა ღ აქ თაკი მიალი"; უნუ ე ძლაბის: მ უ-
ჯ ი ი ქუმუნს მეკრშაბიე..., ითენა ქეგმაშქეია ლესია(ხუ.150)
„უთხნა ამ გიგის: ხ ი ც ა მეკლეშაბი მოკა, ეს თაკნი
ჩამარტყიო"...

ამგვარად, ავხაზურ-ძველქართული მასალების შეჯერება ღ
ანალიზი ნათელყოფს, რომ:

ა) ავხაზური ღ ძველქართული წინადადებები, განსაკუთრებულ სხვა-
ობასთან ერთად, მთელი რიგ საყურადღებო სტრუქტურულ მსგავსებასა
ღ, არცთუ იშვიათად, იდენტურობასაც ამჟღავნებს, რაც, ცხადია, იბერი-
ულ-კავკასიური ენობრივი მექანიზმის ისტორიული განვითარე-
ბის სფეროთა ნიშან-თვისებებითაა შეპირობებული. ძველ ქარ-
თული ენის ძეგლები (Ř-ჯ საუკუნეები), რომლებიც ამ ნაშრომშია
გამოყენებული, ქართული ენის განვითარების გარკვეულ ისტორიულ
სეგმენტს ასახავს. ამიტომ მუნებრივია ამ მონაცემებს გაცილე-
ბით მეტი შემხვედრი წერტილები აღმოაჩნდეს თანამედროვე ავხა-
ზურის გრამატიკულ (სინტაქსურ)-წყობასთან, ვიდრე, ვთქვათ,
ახალ ქართულს იმავე ავხაზურის სათანადო მონაცემებთან; ეს
ავხაზურმა, რომელიც ცნობილია, ღრმად შეიგვინახა ისეთი,
ენობრივად ფაქტურად მნიშვნელოვანი, კატეგორიები (მაგ. ითად,

�амианта д ниетта ресс-ситуациеби, ергативный конструкциис морфологический (д ара синтаксический) формирование – ранняя форма пис-ресса ситуациеби – ергативная конструкция д ср.), которые как раз и могут быть использованы для определения последовательности развития ергативной конструкции;

в) их грамматический статус, которые как раз и могут быть использованы для определения последовательности развития ергативной конструкции (в качестве примера, абсолютив, эргатив в ранних стадиях развития, дательный падеж, д эргативная конструкция – более поздние стадии развития). эти языки имеют исторический грамматический анализ. д эргативная конструкция – более поздние стадии развития). эти языки имеют исторический грамматический анализ. Этот факт: в ранних стадиях развития эргативная конструкция может быть использована в качестве средства для определения последовательности развития ергативной конструкции (см. Шикобава, которые синтаксический статус ергативной конструкции в грузинских языках д эти языки имеют исторический грамматический анализ);

г) как уже говорилось д в грузинских синтаксических конструкциях, сказано, что в языке имеется определенная последовательность развития эргативной конструкции „встречаются контексты глубокого времени, контексты, которые могут быть использованы для определения последовательности развития“[12].

-12 Шикобава А.С. Морфологические встречи абхазского языка с картвельскими языками, стр. 165.

თავი მეექვსე

მარტივი წინადადების თავისებურებანი აფხაზურსა და ახალ ქართულში

ძველ ქართულში ატრიბუტული მსაზღვრელი, აფხაზურის მსგავსად, როგორც ვნახეთ, პოსტპოზიციურად მოსდევს საზღვრულს. ახალ ქართულში კი ეს ასე არაა. აქ, პროზაულ მეტყველებაში[1], მსაზღვრელი ჩვეულებრივ წინ უსწრებს საზღვრულს:

აფხაზ.	ძვ. ქართ.	შდრ. ახ. ქართ.
აჰ, ალზგაყი რჷცჰა ლშაითააზ აჩჷაბა ..(ლ.393), როცა ზაცრბა დაინახა, რომ მას საწყალი ბერიკაცი ჯცუმრა"	ჳ მოვიდეს იგინი ციხესა მას ყრუელისასა ..., რომელსა შინა იყვნეს აზნაურნი წარჩინებულნი (ქრესტ. 81)	აჭანყებით გატეხილი კახეთი ჯერაც ვერ წამომდგარიყო (ჭავჭ. 89)
აღუჟჷა აჟარმალჷა მაჷამარჷჟაზ, ჟაკ ყიჷშაჲ ლჷასხჷ ლჷშაციზ ლრჷქშმიჲაგ (ლ.391) „წისქვილ ქვეა ჭ ხალისა რომ დაიწლნენ, ეზალ მიმავალი ჭკვიანი კაცი შემოხვდათ"	ჳ აწ ვითარცა შვილსა საყუარელსა გასწავებ თქუენ (ქრესტ.84)	მუდამ გატაცებით უყვარდა ჭკვიანი ძაღლი, გაწვრთნილი მიმინო, ბედაური ცხენი ჭ რჩეული მოჭიდავე (ჭავჭ. 93)

---

1) პოეზიაში, აგრეთვე, სტილიზებულ პროზაულ მეტყველებაში მსაზღვრელის პოსტპოზიცია ახლაც ჩვეულებრივი მოვლენაა ახალ ქართულში.

ახალ ქართულში აღარ გვაქვს, აგრეთვე, აფხაზურ-ძველ-ქართული შესიტყვების თვალსაზრისით საყურადღებო ფაქტი, რი-მელსაც ზმნისა და მასდარის სინტაქსური ურთიერთობა იძლევა:

აფხაზ.	ძვ. ქართ.	შერ. ახ. ქართ.
აჶუიჳნ ილალ იმაჳ ლცუჱდ ბჳცაჭარა (ლ. 187) "ყმაწვილი თა-ვისი ბაყაყის ყილით წუწულის საჭრელად წა-ვიდა"	ქრისტე, ვიცი შენ ვინ ხარ, წმიდაჲ ეგე ღმრთისაჲ, სჳე-ლა ხოლო მოხუედ წარწყმე-დად (ქრესტ. 51)	სადამ-ქრიდ არავინ გაჰყავლათ იძულე-ბით (ჯავახ. 270)
ახიჳჭგჳჳ ლლჳჷ-ხუჱდ, ლანფჳსხუჱდ. მიარაცარა ლცონ (ლ. 95) "ბავშვიც გაიზარდა, გაჭაბუ-და, ნადირობად მი-დიოდა"	დ̃ თუ ვისწრაფო მოხილვებად. მისთჳსცა იტყჳს (ქრესტ. 56)	სამი წლის წინათ ზაალის ბრძანებით იძულებითი სა-ვალმასიდ მიარელ ბერს გა-ჰყვა (ჯავახ. 67)
საბაცოჱ უმბოჱ, ლჳჷრა სცოჱდ (ლ. 435) "ვერ ხედავ (შენ, მამავ.) სად მივდივარ, საქორწილოდ (ქორწი-ნად) მივდივარ"	დ̃ თჳით ნადი-რობად წარ-ვიდა (ქრესტ. 37)	ზოგი ხელს არ-თმევდა. სავო-ცნელად იწვევდა დ̃ ფულსა დ̃ სამკაულს სჩრი-და ხელში (ჯავახ. 276)
	უკუეთუ ვინმე არა იშჳს მეორედ, ვერ ჳელწიფების ხილვად სასუფეველი ღმრთი-საჲ (ქრესტ. 82)	

ზოგიერთ კუთხეთ, ახლა ქართველში ძველი ქართული ენის კითხვებში ბრუნვაში დასმულ მასალის ჩვეულებრივ მიმ-ლეობური ფორმები ცვლის ან ძალიან ძნიშვნელოვან შორეულ-ობა (მორფოლოგიური აღნაგობით ან სინტაქსური დანიშნულებით) ადგილობრივ ენის მასალაზე წარმოებულს: სანადირო წ ა ე ი ლ ა (შდრ. ძვ. ქართ. ნ ა ლ ი ბ ი ს ლ წარკვილა, ადგილ. მ ი ა ბ ა ვ ა ბ ა ლცეულ), წყლის მ ი ნ ა ბ ა ნ ად წაკილა (შდრ. ძვ. ქართ. წყლის მ ო ტ ა ნ ა ლ წანკილა, ადგილ. ძვ ა ა ვ ა ბ ა ლცეულ) ან მისთ.

სახელისაგან (rezp. სახელური ფორმებისა ან ელემენტებისაგან) ზმნის თანდათან განთავისუფლებას ქართველში სულ უფ-ლი ან უფრო მიუყვანთ ადგილობრივ-ქართველური მორფოლოგიურ-სინტაქსური პარალელებიან ხველი წინის შემცირებისაკენ. ან ეს ბუნებრივია, რადგან ადგილობრივ ან ქართველურ ენებში ეს პროცესი ქრონოლოგიურად ერთმანეთს არ ემთხვევა: ქართველში იგი ადრე ხანის წინათ დაწყებული ან დამთავრებულია, ადგილობრივ-ში ამჟამადაც გრძელდება.

ძველ ქართველში, ზოგიერთ აღინიშნა, ყურადღება მიიქცია ერთი სახის ა ღ წ ე რ ი თ მ ა (rezp. მიმღეობურმა) წარმო-ებებმა, რომელიც გარკვეული გაგებით სათანადო ადგილობრივ ინ-ფინიტურ ფორმებს შეესაბამებიან ან განსაზღვრავენ სუბიექტს, ობიექტს ან იმავე ობიექტს. ახალი ქართული, ძველისაგან განსხვა-ვებით, აქაც განზე დგას: სათანადო ადგილობრივ წარმოებებს ფა-ლაგებს არა ე.წ. აღწერითი ფორმები, არამედ მიმღეობებს ხოლოა სახით:

აფხაზ.	ძვ. ქართ.	ფლრ.ახ.ქართ.
ჰარა ჰაფხ'ა ანუჲ ქჲ ა ჵ აჭაა აქჲცფხცჰკაჭა იგცლან (გ.ıı, 297) „ჩვენზე ადრე მოსული ადამიანები ოსრულნენ რა, ილგნენ"	ყოველმან, რომელმან ქმნეს ცოდვაჲ, მონაჲ არს იგი ცოდვისაჲ (ახ. 217)	ყველა ცოდვის მქმნელი (ჩამდენი) ცოდვის მონაა (=ცოდვილია)
ამაანგ იყაჵ ახიცჭც ლცციეჲც (გ.ıı,48) „მემინეზულად მყოფმა ბაყაყმა (ბაყაყმა, რომელიც მემინეზული იყო) დაიძინა"	აჰა ესერა კაცთა მოაქუნდა ცხედრით კაცი, რომელი იყო განრღუეულ (ახ. 133)	აგერ, ვილაცებს საკაცით მოჰქონდათ გახრწნილი კაცი(=ნეშტი)
აზრა იცოჭ ააკაზაცია ჵეგ'ც კაჭცბიოჲც იმძაკიაოჭც წამკია აწაზცრგ კაჭკიარაჵც (გ.ıı, 143) „აქ მსხდომი ფერისკები, ყველანი, გარეთ (ეგ, მაშაკ.) დაფერავდ სიმართლე გეითხრა"	ჲ მერმე პოვა ასხითავმან მან ნავი ალექსანდრიისა, რომელი მივიდოდა იტალიად, ჲ შემსხნა ჩუენ მას შინა (ახ. 321)	მაწლ ასხითავმა იპოვა ალექსანდრიის ნავი, იტალიაში მიმავალი, ჲ ჩვენ შიგ ჩაგვსხა

18. გ.ციკოლია

საგულისხმოა, რომ ვეხაზური და ახალი ქართული ძალიან ახლოა ზვნისათვის წინადადებაში საზიარო აღვილსმოცემიციას (პოლიფუნქციურობას) – ორგანულ, ძველი ქართული კონტროლიციას:

ვეხაზ.	ახ. ქართ.	შრ. ძვ. ქართ.
ამბავი ახლშაჭესა ბრძნოუწყა სახა ამბავ სიკრშა ეგ (მ.II, 37) „ეს სიტი ნლის მანძილზე მე ეს შეკეფრი“.	ოთახიდან გარეთ ფეხარეთით გამოვედ, ეკარი ფრთხილად გამოიხედ. რეში მინის წინ ამოთხეული ეკარი სწორედ ამ დროს გაილიკ, ანდეკლარი დარაშელიძე უკვალოდ ბურტყეულით თავის მიხიდან გამოვიდ. მილანელი თხელი მისასხამი მხარზე დაუდეკრად გადაეკიდა, თავზე თეთრი ქალის ქანაში ეხურა (ეკეკ. 12)	ფ ო ჰ ვ ლ ი ლ ა ოეხი ყოველსა გალილეასა ბ ა ხ ნ ა. ვ ე ბ ლ ა შეხა ვ ხ ე ბ ლ ი ა შორის ამათ ბ ჭ ა ლ ა ვ ე ბ ლ ა სახარებასა ხასუ ფ ე ვ ვ ლ ი ს ა ს ა ბ ვ ა ჰ ვ ო ტ ნ ე ბ ლ ა ყოველსა სენსა ბ ყ ო ვ ლ ს ა ეძლებებასა ე ნ ს ა შორის (ახ. 11) შ ე ვ ვ ლ ხოენ ჭესა შენსა ბ ლ ა ჰ ვ ა შ ეკი შენი ბ ი ლ ი ო ც ე ამისა შენისა მიმანდ ფარ ლ ლ (ახ. 14)
ეს ბაძი ბ ა ! (მ.II, 32) ახეკ, შეაღლისას, ხეკი შეგრიეკ (შეეგრი ეკ ბ ა) ლ ა ვ ა ნ ა !	ბ ა ბ ა ლ ი ლ ა ვ ა ! (ეკეკ. 114)	

ამგვარად, ზმნის ადგილის მხრივ აფხაზური კ ახალი ქართული ენათა შესადარებლად, მათ მნიშვნელოვნად უპირისპირდება ძველი ქართული ენის მონაცემები. აფხაზური ენის წინადადებისათვის, რომელშიც ზეკუელებრივ ფიგურირებს რიგობრივ ფინიტური, ისე ინფინიტური ზმნები, საკმაოდ ბუნებრივია ძირითადი (ფინიტური) ზმნის მოლოდინობა[2], მაგრამ თითქოს გაუგებარია საპირისპირო ვითარება ძველ ქართულში. ხომ არ არის ზმნის ჰიპოზიცია ძველი ქართული ენის ორიგინალურ ძეგლებში სხვა ენათა მცენარეთა შედეგი, რაც თავის მხრივ მთარგმნელობით საქმიანობასთან უნდა იყოს დაკავშირებული.

x x x

ენათა სინტაქსურ ჰარმონიებს ემორჩილება მარტივი წინადადების გაკეთება ზოგი მთავარი კ შეორეხარისხოვანი წევრით (განსაზღვრებით, გარემოებებით, ე.წ. ამბრეტულად გამოხატული პირდაპირი დამატებით), აგრეთვე, დანართით, ჩართული სიტყვებითა კ გამოთქმებით აფხაზურსა კ ახალ ქართულში:

მაკრეფა განსაზღვრებით
(განკერძოებული, განუკერძოებელი)

აფხაზ.	ზმნ. ახ. ქართ.
ა ვ ნ ქ ა ი ი ბ ვ ლ ა ზ ... (ლ.ბ) ... (ბოლოში) ... (ბოლოში)	... ზ ო ბ ვ ე ქ ... ...

[2] ს ი ვ ო ლ ი ა ვ. სიტყვათა ბოლო აფხაზურ ენაში, გვ. 186-199.

აფხაზ.	შდრ. ახ. ქართ.
ნარ. ჯხოთჭ. ძიპიაზ ლაარა ირცოჳმჳლხეჟტ (ღ.40) „ძს, რაც ნარჯხოოუმ თქეა (ნარჯხიოუს ნათქვამი), მათ მეცად ეუხერხულათ"	გაოცებული ყურშა ერთხანს თვალს ადევნებს ღრინველს, მერე კი, შერცხვენილი და თავჩაღუნული, ისევ იმ მუხნარის ბურულში შედის, საიდანაც წელან გამოვარდა (ჯავახ. 171)
აე ანგორაჯმჳზ ინჳჭიღჳრბჳლტ ბჳზმია ხეჳჟ იჟჳთახჳჭჳჟ ზემ' რჳლა აეეაპია უზლაცია ჟით ზ ატელეფონ (ხ. 83) „ეანგორაში დალგეს სალაპარაკო (რითაც ილაპარაკებდი, მეგებდო გელაპარაკა (უენ, მამაკ.) ტელეფონი"	შორიახლოს ბერი მუხლეის — მეტად მაღალი, გამხდარი, ძველმაგარი და ოლნავ წელში მოხრილი (ჯავახ. 39)
აწია ლჳჭ, ამძჳნხა აგითა ილაგჳლაზ, აშწან ინაცოან ააიამარა, აშიაპიანა ჟალაბეჟტ (ბ. II, 108) „ლილი ვამლის ხის ქვეშ, შუა ეზოში რომ იდგა, დასხლნენ რაცეკვა, ხიმღერა დაიწყეს"	თავჩაღუნული, ბაღლივით აცირებული შინისკენ ტორტმანით გაემართა (შენგ. 343)
	ნეფარეზაში წახული გაფაცებული ლომილით უსმენდა (შენგ. 350)
	ორნივ — ბელნიერნი და თავლაქი წყებულნი — ტკბილად გაყურლნენ (შენგ. 356)

გავრცობა აბსტრაქტულად გამოხატული პირდაპირი დამატებით

აფხაზ.	შდრ. ძვ. ქართ.

რაფილა ლუცაჲც-ბცაჲქა აახ- ლასნუ ლძ ა ა ა ჭ ა ზ ანულბა... (გ. II, 215) „რაფილა აჩქარებით (რომ) მოდიოდა, რომ დაინახა (მან, დედამ.)"

რაფილა ლ უ ფ პ ა ლ და- წ ა ა გ ი ა შ ი ა ჭ ი უ ლ უ- მ ა ბ უ ლ ა ზ ანულბა..(გ. II, 157) „რაფილა თავის ვოვის ქვეშ მყოფი (ტვირთქვეშ მყოფი) რომ დაინახა (მან, დედამ.)"

ჟა ა ყ ა ხ რ ი ს თ ა დ ც ა შ ი ა ანულბა... (დ. 87) „ჟაკვია ხრისთა (რომ) წავიდა, რომ დაინახა (მან, მამამ.)"

ჭ ა თ პ ი ა ჲ ა რ ა იჭაყ ჭ ა ყ ა პ ა რ ა ნ ხ- ჩ ა ს ლ ძ ა ნ ყ ა ზ იბუჲც (გ. II, 312) „დაინახა, რომ ვინმე მისი ნათესავი ჭათი იქ მებორ- ნედ იყო"

ყველა ჰგრძნობდა, რომ ამ კრებულში აშკარად ვერ იტყო- და სათქმელს და ერთნაირი აზ- რის რომ ჰქონოდათ, ვერ გა- მოსთქვამდნენ (ჯავახ. 91)

ეს იმათ მოისმინეს, რომ მ ე ნ ი ზ ა ქ ა რ თ უ ლ ი უ ძ ვ ე ლ ე ს ი ტ ა ძ- რ ე ბ ი ს მ ს გ ა ვ ს ა დ ა ე გ ო თ, რ ე ფ ი ნ ა ნ- ს ი ს ა თ ვ ი ს კ ე დ ლ ე ბ- შ ი ღ რ მ ა ჩ ა დ ე- ბ ი ქ ვ ე ვ რ ე ბ ი დ ა ე- ტ ა ნ ე ბ ი ნ ა თ (მენგ. 184)

დათენამაც იცოდა, რომ ბ ა- ს ი ლ ა მ ა ი ო რ ი მ ა რ ბ- დ ა შ ი მ ი ს ვ ლ ი ს დ ღ ი- დ ა ნ ვ ე ფ ა ა ლ ი ს ი რ მ ო ა ხ ლ ე ს ა ე ლ ე ვ ა- ნ ა (ჭავჭ. 41)

გავრცობა დანართით
(განკერძოებულით, განუკერძოებლით)

აფხაზ.	შდრ. ახ. ქართ.
ლაღაა რხიაკა ამიგქიხან ზეგუ, თძუ ცუფხ აძა, ყაბჟე ირთარ აკიჟნ (გ. II, 305) „დალელემს ყვალას-ყიკულ იჭასს-აზ წელს თაკიანთი ხიჭასთაის თითი გურა ენდა მიეცა"	ზაალის მკერდი დაკითი, დრაგუნთა მენდისში ჩაჭედილი, ღრმად იყო დაჭრებული და სხეულსაც არწმუნებდა, რომ მწოლარე ზეზემდგომზე უფრო კარგად მღერისო"
ჭაყა იყაზ აჩფან კალყაცია პუჭა-თართლასთანძა ალმეკრნაპუ აანჟრწეკც აფილან კაზურგარაზუ (გ. II, 149) „იქ მყიფ მკეირცხლ ბიჭებს ოძს-თართლასთანსა და ილმასდააკალეს ხალხის მებრძოლება"	ლილი ბატონი მარტო დარჩენილიყო — უმწეო, უპატრონო, ყველასაგან მიტოვებული, დავიწყებული და დევნილი (ჭავჭ. 139)
აქეთან ირკალულზ აჭაა რხჭ პუჭა-ბისაათი ბაჭარათი-რზააამთუაც კაბაჭუჭ ლანი ლაბი (გ. II, 160) „სოფლის რჩეული კაცებიდან ორი-ბასიათი და პაჭართი-გამოეგზავნე კამჭიქის ლიდ-მამას"	სახელოვანი მზარეული სვესტი დაცაბიძე — მორავნელი გულხი, იმერეთის აჯანყების მონაწილე, წერეთლის ნაყმევი და მარაბდის მეფანუზელი — ირთქლება და ბოლში გახვეულ ტყრტყელს სარდალეთ დასლომია (ჭავჭ. 45)

გაკრცობა გარეშეებეთით
(განკერძოებულით, განუკერძოებლით)
ა) ადგილის გარეშეებეთით

ავხაზ.	შდრ. ახ.ქართ.
თ ი ბ ო ყ ა ნ ნ ა ა ჩ ჭ ა ზ ჭ ა ა ა (ბ.II, 12) „თ ი ბ ო ყ ა ნ თ ი ა ა ა ი ა (ბ.II, 6) ა ა (ბ.II, 41) „ს ა (ბ.II, 11) (ბ.II, 114) „	ოქ�სადლეგრძელის გიახლეებით სწორედ ... ... (ჯაკან.133) კვის ბილოში, ... (ჯაკან.45) შიხს, ... (ჯაკან.142)

ბ) დროის გარემოებით

აფხაზ.	შდრ. ახ. ქართ.
აჟოჷთი კამაცია ჰჷრ ჭლჷრჟაჭ ჟააჸ (გ. II, 8) „იძველად ჩვენი მამები საჯაროდ მეცოდნენი (მხნენები) იყვნენ“	როცა შეაჩერა ჭ მოიხედა, ამილახორი ბაღახში დაინახა (ვეფხ. 53)
აჩაჷნ გ'ჷ აშაოჟრა ცოგ'ან (გ. II, 62) „იმ დღესაც ძალ-ზე ცხელოდა“	როცა გასწორ-და, დათუენამ მაღალი ბერი დაინახა (ვეფხ. 66)
აბრი ახჷშაჷ ქი-სა რჷკნეწყასრა აბრი ხჷლშაჟაც (გ. II, 37) „ამ სამი წლის განმავლობაში მე ეს შევძე-ლი“	ახლა კი, შვიდი წლის შემდეგ, ორივენი მირის-პირ რომ შეხვდნენ ერთმანეთს, მაიორი გა-ოცებული შედგა (ვეფხ. 97)
აბრი აშთახ', ეჷთა ანააბეჷს, აჰისან ლეჟან აღჷრრა ირთეაც (გ. II, 86) „ამის შემდეგ. როცა ხანი რომ გავიდა, ბალამწერ ლევანს აცნობეს (=ცნობა მისცეს)“	ექლაც კი, თითქმის ათი წლის შემდეგ, ქვეყანა შენისძიებისა ჭ ენაზ-ლერთ ზიზლის ბერანში იყო გა-ხვეული (ვეფხ. 86)
	მიშვებული და-ბამი რომ იყრბნი, შერდელიეთ გაეკარდა (ვეფხ. 33)

ბ) ეპითეტების განვითარებაში

ავგ.	შდრ. ახ. ქართ.
სანგრე ცოგრა ძა სეცცაკეკრ, ანა შეანგრე ცოგრა-ძა შეეცცაკეკრ (ბ.II, 168) „მე ძალიან ეიჩქარე, შეგინდე თქვენც ძალიან ჩქარდით"	ის ეი თავის ოთახში ფიქრეგენ შეიერი, ალიონ ეგზეერი იჭრა (შენგ.396)
ა გოგრ ქა ჰა ინეანხ ანძეკრ ანუოწეა იტაკ (ბ.II,31) „სწრაფად წამიდგენ ისინი, ეინც შენით იჭრა"	ეო�e ბანაან სანრლ, ეიcne სენაიან ალეანს შეჰხანის, ჩოგინგ თეით შეეენიერ ენერ (შენგ.174)
ეართ ათაფალეია ჰა ბგზ-ჭალეუ, ეს, ხ ა ა ლ ა, ჭსენ ბენ-თიმ (ბ.II,50) „იმათ, თავლებში ბოთ ამშიმ (შენ, ალიან.), ჩვენს ცხენს ეგზე ალეიალ ან მიეცემ(=ან ალ-ეეთიმ)"	ზანი ეი ანეეს ბეეალა-ხან ეაპანალ, ხან შეშით, ზიგჭენ ბალეი-თრ ენშით ან ზიგჭენ ეი ეენ ალ ენენ (ჯალან. 112)
ჭანაგრ თენრ, ჭ ა ჯ ნ ან, ხარა ხენ ბზეშთაბლიზეა? (ბ.II, 66) „ანალაბაც მშეიდად, ალ-ბანეენალ ბიტიმ ან ნჯეგ-ჩენთან (შენ, ალიან.)"	ბანეენალ ბანიალ ეანალ-ალ ბანეეი ეენგ-ალ ბანეეი ეთ ანგ-ხაბეგლა (ჯალან.44)
	ბალი ნენალ ანე ენიანეალ ანიალიალ, ბიეთ ბენ-ბეეთალ ენალ ხეეი-ეთის ხალ (შენგ.193)

19. ბ.ციკოლია

დ) მიზეზის გარემოებით

აფხაზ.	ძლრ. ახ. ქართ.
აძჯას ახიცწჷ დ ჷ ჯ რ ა-ზ ჷ აჭარა იქარეეჯტ (გ. II, 35) „აძიასს ბაეშვის დაბადების გამოქარ-წილს გადავახსდევინებთ"	ძელა ხმაურით რომ ახ გა-მეღვიძებინა, ითახიდან გა-რეთ ფეხაკრეფით გამოვედ (შენგ 12)
აძჯას აჯზარაწაჷ დააჯნ, ახთარშაჷნ ჯეჯქიეჯტ: ა ქ ა ქ ი ყ ა მ ზ ა რ ა დ ა აძ-დ ა ბ ა შ ე ო ლ დთა-წ ა რ ა ა ა მ თ ა შაიც-ც ო ზ (გ. II, 64) „ადიახი ვრე-ბაზე მივიდა რა, მეთაურს უთხრა, რომ მდევრის არყოფნის გამო ქალი-შვილს სოფლაში შეყვანის (შესვლის) ვადა გაუდიოდა"	ლეთისავარმაც ამიტომ დ აიგვიანა, რომ ბ უ თ ასს მ ა რ თ ა ვ დ ა ჭ ე ჩ ო უ კ ა ნ ა ს კ ნ ე-ლ ა დ უ ნ დ ა მ ო-ე ს ვ ა (ჭავჭ. 79)
ე ჯ ქ ა ჵ ქ ც ი ჷ რ გ ა რ ყ ა დ ო ნ ა ყ ჷ ნ ტ ი ქრაჷ ქხჷ ჯაეიჷხშაანჷ ირაქთეჯტ (გ. II, 49) „იმის გამო, რომ შეიძლებოდა სვენთეის მეტი წაერთვათ, ცხენი თავზე შემოევეველეთ რა (= ცხენს შევკვეთ რა), მიეეცით"	უკვდას დიმილმა გაჰკრა, რ ა დ გ ა ნ ზ ა ა ლ მ ა ა კ ვ ი ა ტ ე ბ უ ლ ი „ჟ ა მ ა ზ ე მ ე ტ ი რ ა გ ი ნ დ ა" ი ს ე ვ უ ა დ ა-გ ო დ ი ხ მ ა რ ა (ჭავჭ. 50)
	რიტორს მაგდანა გაგიჟე-ბით უყვარდა, რ ა დ გ ა ნ ი ს დ ე დ ო ბ ა ს ა ც უ წ ე ე-დ ა მ ა ს, დ ო ბ ა ს ა ც, გ ა დ ი ო ბ ა ს ა ც (ჭავჭ. 38)

ე) მიზნის გარემოებით

აფხაზ.	შდრ. ახ. ქართ.
აკაზჷ ცქʼა სჷჭჷზ წაარაზჷ სხჷნპიჷაჩ (გ.II,78) „დაკბრენდი, რათა ერთ რამეზე კანგალ შეგეკითხო"	ამას იმისთვის გეუბნებით, მასამდლელებო, რომ უცხო ხალხი ვართ და მოთმინება არა გვყოფნის (ჭ აფხ.118)
აჟიდან ეაზჷრბეაჩ აჭყიანდარ ი ეჷდარაზჷ (გ.II,301) „ხალხი შეაგროვეს ჭყონდიდელთან შესახვედრად"	აყვავებული ბუღმაჯერლი რომ დაემალა, კიწრო ღელეს ჩაყვედა (შენგ. 338)
აყიანცვი. სააჩ შიჷზბარაცჷ (გ.II,142) „სოხუმიდან ჩამოვედი თქვენს სანახავად"	ახლა იმიტომ იდგა იმ აივანზე, რომ შალვას და მას ერთმანეთთან მცირე რამ საქმე ჰქონდათ (ჭ აფხ. 90)
დჷკნჷ დცეაჩ ჟახʼ ხი მარრა (გ.II,65) „სირბილით იქეთკენ წავიდა–სათამაშოდ"	ეს აქლემი „წყეულ ჯაჯვახიაში" მხოლოდ იმიტომ გადმოსულიყო, რომ აქ საერთოდ იქაურზე მეტ ჯამაგირს აძლევდნენ (ჭ აფხ. 90)

3) ჩართული სიტყვებითა და გამოთქმებით

აფხაზ.	შდრ. ახ. ქართ.
ღიჭე მცირწყვია თირყან, იშაიაქა ზდცრსჯა-და, ალძას დცენც, დჭააქიანც დცრბეძტ ქია ძაქაზააქ (გ.II, 47) „ძალიან ხანი არ გასულ-ყო, თირყანს, ერთ დღის, რო-გორც გაიგო, ალიასი დაუჭე-რიათ, მოწყილი გაუყრიათ რა, წაიყვანეთო, გაუგიხია"	ორასი წლის წინათ, — ასე ან-გარიშობს ჩვენი მღვდე-ლი, — აგერ, იმ მინდორებზე ჩვენი ბედი გადაწყდა (ჯავახ. 118)
შიარა ახა ზმოჭ ჭოჭ-ჯც შოოჭქ, იზდაზბო-ალი (გ.II, 39) „თქვენ მოც-ლილი ვილაცეები ხართ, რო-გორც ვხედავ"	იმიტომ აილო, ეგეო, — ჩაი-ლიმა ზაალმა, — ყვე-ლა ორბელიანი ტ ბარათაშვილი-თან ახლდა (ჯავახ. 49)
სა სგიანადა, აბას ეძლხაქ, აჭცს ეძლქაა-ტიჭცქ (საყ. 68) „ჩემი აზრით, ასე აჯობებს, საქმე გასარ-კვევია"	აკალ დამცადა ამ წუწკალმა, — გაიფიქრა, — დღეს ორივეს შევაწჩინე მუქარა (ჯავახ. 63)
	მართალია, ჩემი ყარაბაღი წამაგებინე, მაგრამ ვაჟკაცს ვაჟკაცური საჩუქარი ერ-გება (ჯავახ. 87)
	რა თქმა უნდა, თამადად ისევ ელიზბარი დად-გება (ჯავახ. 15)

x x x

აღინიშნა, რომ აფხაზური -(ა)შა საგარემოებითფუძიანი ზმნები და ძველი ქართულის კითარების გამომხატველი კ ი თ ა რ-ც ა (კ ი თ ა რ) და მეგრული მ უ ჭ ო (მ უ ჭ ო თ) კავშირები წინადადებაში ერთი დროის გარემოების გამოხატავენ და არა კითარებას. ამას კიდევ უფრო ნათელს ხდის ახალი ქართულის მონაცემები: აქ კითარების აღმნიშვნელი კავშირი ჩვეულებრივ შეცვლილია დროის გამომხატველი რ ო მ, რ ო-ც ა სიტყვებით:

აფხაზ.	ძვ. ქართ.	მეგრ.	თან. ახ. ქართ.
იშანეაჭჰ, თაკიაჟოჳკ... დჩჷ-ხჷ-სჟა დაარჲჳლჾ (ღ.38) „რომ (როცა) მიდიოდნენ, ღელაბერი, ცეხცეხით მომავალი შემოხვდათ"	და კითარცა შემწუხრდა, მოიკიდეს მოწაფე-ნი მისნი ჯუარად (ძჴ.208)	მ უ ჭ ო თენა ქ ო თ ქ უ დ ო, ჟიბხიდი ხიდ დი ქო-მონცქ ქემიოცეს ჭყა-შე (ხუბ.33) „ეს რომ (როცა) თქვა, ცილ-ქმარმა, ირიეკემ, მიაცოცა ჯამბაზი"	დედა ხმა-ურით რომ ას გამოდევ-ნებინა, თოხ-ხილან გარეთ უხ-ავეთ გამოვარდ (ეჯნგ. 18)
დჷშაცოჹ, ინაჭჷა-იშაჭჷა ხწოანჷ აცოალოარა დშააჭაჷჹ დნაადმჷლჾ (ღ.31) „რომ მიდიოდა, ერთ კაცს, ხელ-ფეხმოჭრილს რომ ხედავდა, მიადგა (იგი, მამაც)"	და კითარ-ცა აღმოუ-ვეს წყლით, ხოლო წმიდაჲ მოუკლა სა-ჭურისა მას ზღუა (ძჴ. 273)	მუჭო თექით-შიაკინწყუ დ ო, კარიში კოჩქ გა-ლთოუ ზღვაპნზანი (ხუბ.II) „ეს რომ (როცა) აწყვი, კარისკაცმა ზარბაზანი გაისროლა"	უთაკი ცხენი რომ დაინა-ხეს, უეხ-წუნდნენ (ფაკ. 269)

აღწერ.	ძვ. ქართ.	მეგრ.	უდრ. ან-ქართ.
უს ლ მ ა ვ ყ ა შ ა ე ი ვ მ ე ი ა, რა-ძი მ ა - შაწი აამ-ცია ლვამარევამ (ლ. 32) „ახე რიმ(რი-ცა) იყო (იგი. აღ.), ძმე-ბი ერთუბთს მეელოე-ნენ ერთალერთი ლის გამო"	ვ ე ი თ ა რ-ც ა მ ო ე ლ ო ა ლ ბ ი ლ ე-ბ ი ი გ ი ღ ნ უ ბ ე ჴ ი-ნ ა ს - ს ც ა მ ა თ ს ი ფ ყ ვ-თ ა მ რ ა ე ლ ი-თ ა, წარყილა ელა-ლ ა ლ (ან. 304)	უწჯ ე ძღაბის: მ უ ჭ ო თ ქე-მ უ რ ს გ ე ე რ-უ ა ვ ი ე..., აოენა ქეგმამქეია ლუხია (ყიფ. 150) ოუთხრა აძ გიგოს: რიცა გაეც-მავი მიეა, ეს თაემი ჩამარცყიო"	ყ მ ა მ წა-ს ა ს ე ლ ე-ლ ა ლ უ ე მ-შ ა ლ ე ბ ე-ლ ი ო ძ ე-ლ ა უ ე ი-ლ ი რ ო მ ლ ა ი ნ ა-ხ ა, ჯარა უთხრარა (ჟაჟან. 268)
ა ხ ჭ ა ა ი უ ა-ა ჟ ა შ, ნარჩხილე ჯარლა ნაცოელს ხუ-ჭალა ლნავითახვნ. ინაცოეეხგეე ხნაწიეგ-ახა ჯარგეე ირბჩეჯ (ლ. 55) „იხაბი ბიმ(რი-ცა) მოემარიობილა. ნარჩხიომ ნეეი გა-მიქერა რა, იხარმა ნეეი მ ო ა ძ რ ი. მაგრამ ისიც(იხა-რიც) აიცლინა"	ვ ე ი თ ა რ-ც ა ე ს მ ა ქ ე-რ ი ა თ ა მ ა თ, გარჩიხხნეხ ერიალ (ქრესტ. 51) ღ ეხე ჩ უ ე-ნ ე ბ ა ჯ ე ი-თ ა რ ც ა ი ს ი ლ ა, გ ა ნ ი ხ ა რ ა ლი-ლ ა ლ ე რ ი ა ლ (ქრესტ. 103)	მ უ ჭ ო. ქ ო-ძ ი რ ე თ ე ნ ა ხ ე ნ წ ე უ ე ქე: ოქეა ხენწეუე ჯო-უეთ ლო მა ლიბ-ლ უ რ ე ქ ი ა ე ო? (ხუმ. 69) „რიცა ეხ ხელმწი-ფემ ნახა: ოქეენ ხელმწიფე ყოფილ-ხარო ღ მე ეი ხი-ქელილი მწეეეიათ (= მეეეჩხეეერი-ეარო)?"	ყ ა ნ ი ს ბ ო ლ ო მ ი რ ო მ გა-ე ი ლ ა, ლი-ჭ ა ბ ნ ე ბ უ-ლ ებს მოუბ-რ უ ნ ლ ა (ჟაჟან. 267)

x x x

აფხაზურ-ქართველური სინტაქსური პარალელებს თვალ-საჩინოთ მეტად საყურადღებოა ე.წ. გარდაქცევითი ფორმების წარმოება აფხაზურსა და ქართულ-მეგრულში. აფხაზურში მათი მაწარმოებელია -ხა აფიქსი, ქართველურ ენებში კი (ძველსა და ახალ ქართულში, მეგრულში) - მიმღეობები გარდაქცევით ან სახელობით ბრუნვაში, რომელიც აგრეთვე გარდაქცევითის ბადალია სემანტიკურად.

აფხაზურ ფუძეებს დაერთვის -ხა აფიქსი: რაფილა ლჳჳნჳ-ყა ლცჷჳც დ ლ ა ხ ჭ ი ჳ ხ ხ ა (გ. II, 160) „რაფილა შინ წაკილა გაბრწყინებული (სახეგაბრწყინებული)"; აშიაფჳჭაფ ზეგ'ჳ ი შ ი თ ჳ კ ა კ ა ჭ ხ ა იგჳლოჸ3 (გ. II, 140) „ყველა მცენარე აყვავებულად იდგა"; აჩიჳ აბლაჭაჳ მ ა ნ ნ ე ჲ ლ ა ყ', ბ ჳ ჭ კ ი ჳ ნ ხ ა, ფსჳხიაკ ბჳმამკია ბყალოჲც (გ. II, 62) „ცხენის ზურგთან რომ მიხვალ (შენ, ლელაკ.), მიჭალ ჭკუელი (გაყმაწვილებული) ესაშველო ყინვა ოქნეში"; წჳფხ ჲახაჩჳნჳ იიზ... კამაჭჳჭ ჲახა ლჳკჸა აბძჳრხა ლჳჭიჳჸ3 დ ჳ შ ი თ კ ა კ ა ჭ ხ ა (გ. II, 40) „კ ა მ ა ჭ ი ჭ ი შ ა ნ შ ა ნ ლელის ლეხ რომ ლაიბადა - ლეხ გ ა ფ უ რ ჩ ქ ვ ნ ი ლ ი (გაფურჩქვნილად, აყვავებულად) დარჩის ეზოში"; აძლაგარა ლჳწაცოჸ3 ალჳმც დ ა გ ა ხ ა (გ. II, 121) „წისქვილში ზის (იგი, ალ.) ჭუჭყწალებულად (გაჭუჭყიანებულად)"; ჲარა თათლახთანგ'ჳ ლგჳზმალხა აბრა ლჳყოჸ3 (გ. II, 191) „თათლახთანიც, ეშმაკად ჭკუელი, აქ არის"; ანჳრა სშაჳყაზ ეჲფშა სჳჸ ა ჳ ხ ა საალც (ლ. 206) „როგორც ალრე ვიყავი, განვკაცდი (განკაცებულად ვარ)"; აჩჳ, უბზ ა რ ბ ზ ა ნ ხ ა ანჳჲპია, ი ბ ზ ა რ ბ ზ ა ნ ხ ა

ჯ ა ა ქ ი ც ვ ლ ე ჯ ტ (ლ. 215) „აჰა, შარბაზნად იქეცით რომ თქვა, შარბაზნად დადგა"; ბზია უბააჯდ,-იბიეჯდ აბიც ლ ხ ა ძ ი-ს ა დ ა ხ ვ გ ვ ლ ა შ (ლ. 237) „გაგიმართოსთ (ღუნ, მამაკ.), თქვა ვი-ლაცამ, სადა ქვად გადაქცეული (ქვად გადაქცეულად, გაქვავე-ბულად) იდგა"; შხა, აზნა, ჰნვ-ჭიაბა აჯვ ჯ ა ნ ნ ა შ ვ ვ ლ ა ძ ო ი ხ ა შ ც ბ ა ს ა იღიცქილეჯტ (ლ. 257) „მთაშ, ტყეშ, სახლ-კარ-შა-ვეჭაფთებშა- გააჩერა (ყურადღებშა დაადევნა) რა, ქორად ქცე-ული (ქორად ქცეულად) გაუშვართა"; აბლრააჰია ახაჰი ლჯჭ აშ-თიფაან, ჯააჯრყიგჭვნ იხიაშა-ხიაშა ი ფ ს ლ ვ მ ძ ხ ა ილვვეჯფსეჯტ (ლ. 411) „უცებ ლილი ქვა აიტაცა რა, ლაფშენა და ხხრიალ-ჩხრიალით ქვიშად გადაქცეული (ქვიშად გადაქცე-ულად, გაწვრილმწვრილად) დაბნია (დაყარა)"...

აფხაზური ი შ ი თ ყ ა ვ ა ჭ ს ა ხ ფარდი ფორმე-ბია ქართულში: ა ლ ე ლ ვ ე ბ უ ლ ი (ვეფხვ ალელ-ვებული მოვიდა), გ ა ხ ა რ ე ბ უ ლ ი (ვაჟ-ვი გ ა ხ ა რ ე ბ უ ლ ი დაბრუნდა), გ ა ფ ი თ რ ე-ბ უ ლ ი (გიორგი გ ა ფ ი თ რ ე ბ უ ლ ი) შემო-მეგება), რაც ნიშნავს: ა ლ ე ლ ვ ე ბ უ ლ ა დ მოვიდა; გ ა ხ ა რ ე ბ უ ლ ა დ დაბრუნდა; გ ა ფ ი თ რ ე-ბ უ ლ ა დ შემომეგება...

როგორც ი. იმნაიშვილი აღნიშნავს, ეს ფორმები ზმნას უშუა-ლოდ უკავშირდებიან, მიუგებენ კითხვაზე „როგორ?" და ვითარების გა-რემოების ფუნქციას ასრულებენ[3]. სახელობითისა და ვითარებითი

---

3 ი მ ნ ა ი შ ვ ი ლ ი ი. სახელთა ბრუნება და ბრუნვათა ფუნქციები ძველ ქართულში, თბილისი, 1957, გვ. 675–677.

ბრუნვებში დასმული სათანადო ფორმები, რომლებიც თავიანთი ფუნქციით სავსებით ფარავენ ერთმანეთს, ქართულ მხატვრულ ლიტერატურაში ერთმანეთის გვერდით გვხვდება:

სახელობითი ბრ.	ვითარ.(გარდაქცევითი) ბრ.
მღელვარება რომ დუფარა, შვილს წინ გაასწრო და თავქვევზე თ ა ვ ჩ ა ლ უ ნ უ ლ ი ლავშეა (შენგ. 304)	ორთავ მამა-შვილი ნ ა თ ე ლ მ ო ს ი ლ ა დ მიწანდნენ (შენგ. 248)
მთელი დღეები სახელოსნოში გ უ ლ ჩ ა თ ხ რ ო ბ ი ლ ი იჯდა (შენგ. 280)	ხმა უცებ ჩაუწყდა, უკან გ ა ც ბ უ ნ ე ბ უ ლ ა დ დაიწია (შენგ. 263)
დ ა ი ძ ა ხ ა პეტრემ მეზნებარულ და რძლისკენ გ ა ხ ა რ ე ბ უ ლ ი გაქანდა (შენგ. 268)	ახლა ის ჯმინავდა გ ა ნ მ ა რ ტ ო ე ბ უ ლ ა დ (შენგ. 255)
მარშალი ალექსანდრე გ ა შ ე შ ე ბ უ ლ ი იდგა (კავკას. 39)	ახლა ის არაჩვეულებრივად მშვიდი იყო. თავისებურად აწე- ვ ე ტ ი ლ ა დ არის მოჩვეული და აცბუნებული სანდასან [illegible] იქით ის [illegible] ლ ე ბ უ ლ ა დ იცქირებოდა, თითქოს კითხულობდა: ეს რა მოსდით? (შენგ. 251)
თავისთავად ამღერებულ ამხანაგს ს უ ლ გ ა ნ ა ბ უ ლ ი უსმენდა (შენგ. 325)	

საგულისხმოა, რომ სათანადო მასალები მეგ-
რულში, ისევე როგორც -ხა აფიქსით ნაწარმოები ფორ-
მები აფხაზურში, სწორედ გარდაქცევით (ვითარებით) ფორ-
მებს გვიჩვენებენ და ასრულებენ რა ვითარების გარემოების როლს,
მხოლოდ და მხოლოდ ზმნას უკავშირდებიან: ასე მაგ. გ ა ხ ა-
რ ე ბ უ ლ ი ქცმირთ (სამურზ.5) „ახლა მელელი გახარე-
ბული (=გახარებულად) მოვიდა"; ართი მარაში ეყული ქიმეთ,
ჟაშხა იჭმარეს დო ლ უ რ ე ლ ი ქოძირ მუში ჭორი (სა-
მურზ.5) „ერთი კვირის შემდეგ, კვირა დილით, მივიდა და მკვ-
დარი (=მკვდრად) დაინახა თავისი ჭირი"; თე ძღაბიქ მ ი ნ-
წყ ი ლ ი ქცლოხვად ბიმის (სამურზ.4) „ეს გოგო მ ი რ-
თ უ ლ ი (=მირთულად) დახვდა ბიჭს"; რენა დო ცხოვრენა
დიდიშე დიდი ც ქ ვ ა ფ ი ლ ი (ხუბ. 32) „არიან და
ცხოვრობენ დიდად შექებული (=შექებულად)"; ვილე გ ი შ ა რ-
ლ ე ა ფ ი ლ ო ულა დო მინილენა ძულეშა (ხუბ. 35) „ხელგა-
მოლებული (=ხელგამოლებულად) წავლენ და შევლენ სახლში"; მიო-
ჭინცნი, ქიძან ხიჭვეფი ეუხხვეფი ვ ვ ა თ ი ლ ი ლაპლ
ქიდცნოძცლეს (სამურზ.5) „რომ გახედა, დაინახა: ხარები
ფეხებმოჭრილი (ფ.ეხებმოჭრილად) ლელეში ეყარნენ"; ცირა დო
მუმა ქიმოწჭი ართი ოწჭუახც ვცლე მცვითლე ა ლ ი ბ ი გი-
ლეშეხცნი, ქცმაასხაშუ თულონი ქეჯანაში ხეწწცეფე ჩე ჩოჰ-
ქც დო ე ბიშის ცირა ეშე გეიოსქირუუ (ყიფშ.) „ერთ სა-
ღამოს ქალი და მისი ქმარი ზურგზე (ფეხ) ხელებდაწყობილი (=ხე-
ლებდაწყობილად) რომ სეირნობდნენ საიდანღაც ქვეყნელის ხელ-
მწიფე – თეთრი ლეკვი – გამოსძვრა და ამ ბიჭს გოგო მისტაცა"-

ი ზ ი თ ყ ა ყ ა ჭ ს ა (აყუაყუმური, აყუაყუმურად) აბსოლუტივის ფორმის წარმოება ხანს. ამაზე მიუთითებს ის გა-რემოება, რომ გარდაქცეულობის -ხა-ს გარეულ შემთხვევებ-ში შეიძლება შეენაცვლოს აბსოლუტივის ერთ-ერთი მაწარმო-ბელი -ნუ, რომლის ერთ-ერთ ფუნქციას აგრეთვე გარდაქცეულობა წარმოადგენს[14]: ასხადგუ დ ს ა ჰ ი ნ უ უჰრა, ყოვლისა აჭუ აარცი..., დგუდოჭუ ა დოესაც იქ. მლისარე ყუმარის გამოდა, დგას (იგი, ის) ქვედ გარდაქცეული (ქვედ გარდაქცეულად, გაქვავებულად)"; ასხა დ უ ჭ ა ჭ ა რ დ უ ჭ ნ უ დეადეჩ იგი (ის) დიდ ვაჭრად იქცა (შდრ. ადსჭა ჭაჭარ ჰია ადსნუ ჭაჲ და-ნუყამუზ აამთაზუ აბრი დ უ ჭ ა ჭ ა რ დ უ ჭ ს ა დუზდა-ყადაზეა? (გ.II, 150) „მაშინ, როცა ადხაზეთში ვაჭარი არაჲნ იყო, ეს (ის) დიდ ვაჭრად როგორღა იქცა?"); ასხა დ ა ა ფ ს ა-ნ უ დუყან „იგი (ის) დავლილი (დავლილად) იყო" (შდრ. ათამ-მადა იფა ჰაუზ ოეოაჩლა დ ა ა ფ ს ა ხ ა დუყან (გ.144) ომხედიეოაცის ეოფი ჰიზ იაფაჩლა დავლილი (დავლილად) იყო"); ააა ნ-ხეაჩ ოფაცია ა ჰ უ ც ქ ა ნ უ ადაჰსუენ მისი (ის) შვე-ლები ხაცილავად" (შდრ. ა აანხეაჩ ოფაცია ა ჰ უ ც ქ ა-ხ ა (გ.I,78); აბრი, გუდ, ძუზდან დუზხიჭ დჩუ დ უ ხი ში-ნ უ დუზდაყადაზეა? (გ.II, 29) „ეს, გიდი, ადით გათვალისწინებ-თვის (მოსამზადებლად) წამლად როგორ იქცა?" (შდრ. დ უ ხი უ-

---

[14] წ ი მ თ ა თ ი ძ ე ქ. ბეჯრის ვიცეულიანის საკითხისათვის აფხაზეთში, იკე, VIII, თბილისი, 1956, გვ. 205.

მ ი ს ა [illegible]); ც მ ლ ა გ ა ნ უ ლუყოფმ(ფა-
წამ.) [illegible] ჭუჭყწალებულად (ჭუჭყიანი, გაჭუჭყიანებული)
არის“ (შდრ. აბლოგისა ლუნაცვლით ალუმ ლ ა გ ა ს ა
(გ.II,141) „წისქვილში ზის (იგი, ის) ჭუჭყწალებულად“).

-ნა და -ხა აფიქსების ფუნქციონალურ იდენტურობას ადასტურებს, რომ ისინი სრულად ეკვივალენტურ ანარმოებენ რეზულტატივ გარდაქცეული ფორმას, მაგალითად: მ უ ძ ლ ა ბ ს ა ნ უ იქნ (ადუღ.) [illegible] გ ადაქცეული“: [illegible] მ უ ძ ლ ა ბ-ს ა ნ უ [illegible] (გ.II,62) იქნ (ადუღ.) [illegible] გადაქცეული (ქალიშვილად გადაქცეულად) [illegible] და [illegible], ლესხანო[5].

ამგვარად:

ა) აფხაზურისა და ახალი ქართულის ს ა თ ა ნ ა დ ო მონაცემების შეჯერებამ, აფხაზურ-ძველქართულისაგან განსხვავებით, წინა პლანზე წამოაყენა, როგორც ეს მოსალოდნელი იყო, სხვაობა და არა საერთო, ინოვაციური მოვლენები: ახალი ქართული, რომელიც მრავალსაუკუნოვანი სალიტერატურო ენის ფუნქციონირებითაა დაღდასმული, შესამჩნევად დაშორდა აფხაზურ ენაში შემონახულ ენობრივ პროცესებს. საგრძნობი [illegible] განმარტებაში ამ ენათა სხვადასხვა პერიოდებში (ერის ლიტერატურა უმაგრებდა ზურგს, მეორეს – არა) ყოფნამ, იქვე არ უნდა, გარკვეული როლი შეასრულა ამ ენათა გრა-

---

[5] ც ი ქ ო ლ ი ა მ. -ძა, -სა აფიქსებიანი ნაწარმოები ფორმები აფხაზურში. იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული, XI, თბილისი, 1984, გვ. 60.

მატიული სტრუქტურის ფორმირებაში.

ბ) ამის მიუხედავად აფხაზური და ახალი ქართული ენა შემთხვევებში მაინც აკავშირებენ საერთო კანონზომიერებებს (მაგალითად, ძირითადი ფუძის პოსტფიქსაცია (ბოლოკიდურობა) წინადადებაში, წინადადების კვრცობა-ერთიანი ბრიცოებების საფუძველზე-მეორეხარისხოვანი წევრებით. აგრეთვე, დანართით, ჩართული სიტყვებითა და გამოთქმებით, საერთო ნიშან-თვისებები კონდაქტიური ფორმების წარმოებაში და სხვ.), რაც, ცხადია, იბერიულ-კავკასიური ენობრივი მექანიზმის სამეცნიერო მუნაფიოთა შეპირისპირებული;

გ) აფხაზურ-ქართველურ უძველეს პერიოდში ჯერჯერობით ხელთა ერთობრივი მოვლენები, უარყოფა ეი-კანონიერი, რაც ნიშნავს: საერთო თავდაპირველია, პირველადია, სხვაობა ეი-შენაძენი, რასაც კარგად აკანონებენ აფხაზურ-ძველქართული მორფოლოგიურ-სინტაქსური პარალელები: აფხაზურსა და ძველ ქართულში თანხმობა მეტია, ვიდრე სხვაობა.

თავი მეშვიდე

მარტივი წინადადების თავისებურებანი აფხაზურსა და ქართული ენის დიალექტებში

ქართული ენის დიალექტებმა საინტერესო შემოგვინახეს მასდარის ძველქართულისებრი წარმოება. ასეთ შემთხვევებში ზმნისა და მასდარის სინტაქსური დამოკიდებულება იგივე თავისებურებით აღინიშნება, რაც აფხაზურ-ძველქართულისათვის მასდარების ინკორპორაციამ დაგვანახა: მასდარი შესიტყვებში ადგილის ან მიზნის გარემოებას გამოხატავს:

აფხაზ.	ძვ. ქართ.	შდრ. ქართ. ენის დიალექტები
აჭვიჴნ იდალ იმანკ დცუჳც ბჳცა ჭ ა რ ა (გ.187) „ყმაწვილი თავისი ბაყაყის ყოლით წყლის საჭრელად წავიდა"	და თუ ვისწრაფთ მის-ჴ ი ლ ე ბ ა დ, მის-თვისცა იცყვს (ქრესტ.56)	შენ მავალეთ ეხ-თიე, წყალჩი ჩამი-ვარდაე, დამეკარგე-თხარევ-ნ ა დ ი-რ ო ბ ა (დ) ვე-ყავივ (ჭიჭ.359)
	უკუეთუ ვინმე არა იშვეს მეორედ ვერ ვედ-წიფების ხ ი ლ ვ ა დ სასუფეველი ღმრთისაჲ (ქრესტ.82)	
ნას სარა აშრა ...ჳ საქიცოანჳ ჭ ი ჳ ნ-ჭ ა რ ა სცალონ (გ.79) „შემდეგ ამ ცხენზე ამხედრებული რა, დამ-მალ(თავაცის) მიელი-დი"	და მაშინ უბრძანა იე-სუ მოწაფეთა მათ წყა-ლი მ ო ლ ე ბ ა დ (ქრესტ.50)	ჩვენებ წავიდეს ბ უ რ თ ბ ა-დ ა ჭ მ ა რ ი-ლ ო ბ ა (დ) (ჭიჭ.399)

აფხაზ.	ძვ. ქართ.	თან. ქართ. ენის დიალექტები
ახიუქს დღეჭხეჯ. დარზუსხეჯ, შ. ა რ ა- ც ა რ ა დცის (გ. 95) იბაუშეიც გაიშარდა, გან- ჭაბეყდა, ნადირობად მიდიოდა (დადიოდა)	ღ თეთრ ნ ა დ ი- რ ო ბ ა დ წარვიდა (ქრონ. 37)	წავიდა ერთი მონადირე ნა- დ ი რ ო ბ ა დ
ყაჭურბეჲ აბნი აბ- ნა დაშაიდოს შ. ა რ ა- ც ა რ ა (გ. 183) „ყა- ერბეი აშ ცყემი მოდი- ოდა ნადირობად"	ვერცა ვეთილსა ქა- დაგებითა არწმუნა მამეღი რჩეული ვ ე- რ ო ბ ა დ (ქრონ. 53)	ღ მადგა ერთ ყუ- რის ეხმი (გ. 22) ნ ა დ ი რ ო ბ (=ნადირობად-მ.ც.) რო მიდის კაცი, ჩვეულება გაქვს აქე- თი: რო მაგრ- ხლება ირემი, ოე- ცდენით გზა ეწრა დაგიდოცას (გ. 49)
კაამეკადმაალ, სახუჲ ნ ჲ ყ ო ა რ ა სცილ (გ. 293) „ერთერთს შვეკმ- გშაერით, მეც მიგშაერო- ბად მოვდივარ"	ღ მოვიდა იგი ხ ი- ღ ვ ა დ სანაცრეულ- სა მემამსა მარცვ- ლისა (ქრონ. 42) ეწყოა, ხეცეს, მე ბრძოლად წარვედ კონთა ზედა (ქრონ. 38)	ორნი რო იყვნენ ნ ა დ ი რ ო ბ წასულნი, ერთი მასწავლებ, ცყავი იმისია, დანახჩენ კორცს ეი გაქვიოვეს მეაშე (გ. 49)
ადღრსაქუსა დღრკაყ რაცმიდ დცეჲ ააბ ი ხ- ჩ ა რ ა (გ. 251) „მე- სამე დამეს რაცმიდით ეკე წავიდა თავისი მამის მწყემსად"	გარნა ით მისა ვერ მემძლებელ ხარ ა დ- დ გ ი ნ ე ბ ა დ, ვერცა ჩემსა მემძლე- ბელ ხარ განვე- ნ ე ბ ა დ (ქრონ. 41)	ანხენია ქამმება ნ ა დ ი რ ო ვ ა ნ (=ნადირობად-მ.ც.) ყო- ფილ (დამბ. 254)

საგულისხმოა, რომ ქართული ენის ზოგ დიალექტში დასტურდება ძველი ქართულისებრი ე.წ. აღწერითი კონსტრუქცია, რომლის ერთ-ერთი კომპონენტი მიმღეობაა. ამ კონსტრუქციას აჭარულში მესხაკეკურები (სამანცხოვრებო) სიტყვები, რომლის ფინიტური ზმნის და ამხილეტორის სინტაქსური დამოკიდებულება ქმნის:

აჭარ.	ძვ. ქართ.	მერ. ქართ. ენის დიალექტებში
ამრაყა დ ჭაა ქიანვ დ ქამოჭვ (დ. 99) იქ მებირკიდად გაყაყს (იგი, აფ.) (მებირკიდ-გაყაყს)	და დაიძინა ნეტარმან ზერმან და ცხებულ ყყო მას ჰრქუა მისი (ქრესტ. 106)	ცისკრის რომლებიც მეხიზნელები ყვნესავ ყოფნის ძალიან (II მეცად) წყლის წყურვილმ მაწუხეკ (დ. 118)
აღვას დ ვეხამანვ დ ვრ ჭვძვრეჭან (მ.II,8) „აღიასი სირცხვილით ეხმენდა მათ (სირცხვილელ-ეხმენდა)"	და აწ ნელსა ურჩი ქმნებით, არამედ მორჩილ იქმენ ბრძანებასა ქრისტესსა (ქრესტ. 102)	ირანი ბალდანი მოილეს. თურმანე იყვნეს წასულები (დ. 135)
აძლამ იგივ იჯარხანვ ჭვციან (დ. 37) „იმ გი გულადმა იწვა (მეკდა ზეაწვეულ-იწვა)"	მენ მემძლებელ ხან დასწყველ მათ იწროებითა და მწუხარებითა და ნებსით სიგლახაკითა ეგლოსთჳს (ქრესტ. 85)	ქალამ იქმნეს ჭემ მონაცემ ყოფ მენზე (დ.მგ. 257)
	წარვიდა სახიდ თჳსა და სურვიელი ჴილვასა მისსა (ქრესტ. 89)	და ბუდ-ხაგსებით მეცნიერ იქმნეს (ქრესტ. 88)

აფხაზ.	ძვ.ქართ.	მეგრ.ჭანური დიალექტ.
აძლაზ დაშციაა-აშა-რახ შ ნ უ იმაჭუმეია ჟ ა ა რ გ ე ჟ ც (დ.97) „გოგოს ძმებმა ნა-დირი დახოცეს რა, საჭმა-ოდ მოიტანეს (დახოცილ-მოიტანეს)"	ხოლო მის მიერ მ ე-ყ ვ ა რ ე ბ უ ლ ი ყ-ე ნ ე ს (ქრესტ.87)	ეს მიხუთებულე-ბისგან გ ო ჭ ბ ა გ ო ნ ი-ლ ი (დ.48)
	მრავლისა წლისა შემდ-გომად ქველისა საქმისა ყოფად მ ო ს რ უ ლ ე ი ყ ა ვ ნათესავისა ჩემისა (აბ.316)	საარაყე ხჭონდ უთურგათ ჩვენდ ბ ა ე ე თ ე ბ უ ლ (ჭონჭ.)
ჟარა ღუზთაღურცოაშაზ ბ'უ აქუ ნუყარწან დ თ ა-წ ა ნ უ დ უ დ ბ ა ა რ უ შ-თ უ ჟ ც (დ.100) „მისი (აღ.) ჩ ა ს ა ჭ ლ ო მ ი რა-დაცა გააკეთეს, იგი(აღ.) ჩასვეს რა, დაბლა ჩამოუ-შვეს (შიგ ჩასმულ-ჩამო-უშვეს)"	ნუ დ ა დ გ რ ო-მ ი ლ ხ ა რ შენ სი-ყოცხლესა მაგას შინა (ქრესტ.77)	მოელოქ დიელო-შიაქ, ჩემ ძმა ეი მ ო მ კ ვ დ ა რ ყ ო ფ ი ლ ი ყ ო ვ (დ.119)
	ბნელსა მაგას გ ა ნ-მ ო რ ე ბ უ ლ ვ ა რ (ქრესტ.45)	მეარჩვე თოთ ედ-კაკ, ა მ ა ე ე ა რ-თ უ ლ ნ ი ე ჩოჯის ეკლთან ხ ჭ ო ნ-დ ე ს ა ვ (ჭონჭ.354)
ადაჭციაა რაჰიმა დმა-ციაზ ა ა ჟ მ ხ უ ხ-ნ უ აეიმაან ი ნ თ ა-ი რ შ ი ი ც (დ.101) „დე-ვებს დის ბეჭედი მოძ-რო რა(მან, მამაკ.), დოქში ჩააგდო (ბეჭედი მოძრობილ-ჩააგდო)"	დ ყოვლითურთ მ ო-ბ ა ძ ა ვ მისსა იქ-მ ნ ნ ე ს (ქრესტ.87)	
	მიბრძანე დ მოგზა-ნო სისხლი ჩემი კიდსა შენსა დ ნაცვალი, რომე-ლი თქვალთა შენთა მ თ ა ც უ ე . ე უ ლ ა რ ს (ქრესტ.38)	რად გ ა მ ი-ვ ა რ დ ნ ი ლ ი ჭ ნ ე ბ ი დ იჭითა, ებ ეი ან ვიცი (ჭონჭ.364)

21. მ.ციკოლია

სალიტერატურო ქართული ჩვეულებრივ ზმნურ წარმოებებს ორჩოობს:

ქართ. ენის დიალექტები	ძველ. სალიტერატურო ქართული
ბეკრები ყეანია დახოცილები ივასა (ლ.138)	ბეკრი დაუხოცია ივას
რად გამაკარნიერ იქნებილ იქითა, ეგ კი ან ვიცი (ჯინჯ.364)	რად გამოკარდ. ბილა იქელან, ეგ კი ან ვიცი
ეს მოხუცებულებისგან გიჭირია (ლ.48)	ეს მოხუცებულებისგან გაკილოწილთ
მკანზე თოფ ელეკ. ა მაკარი ოლნოკ ჩიკის კალთან ჩქინდეს (ჯინჭ.354)	მხარზე თოფი ელი, ჩიხის კალთა �თა
შენ მე კი ასეცა განაბენ ჩაკ ან ხარ (ლ.22.354)	მე ვიცი: შენ მარდად ვერ გაიჭცევი
საბელ ამ ჭი (ნ ლ) ენთ წაცანიდ' ანიკ საბლით ჯელებ მაუკარით (ჯინ6ჭ.400)	თოკი (დასაბმელი) წამოვილეთ, მით ხელები შეკუკარით
მართალ სამი ჯიკეი მოკალ ტ ის ბეჭი მე შენ ლ ა ლ ა ვ ა ლ ი (ლ.23)	მართალ სამი ჯიხეი მოკალ ტ ის ბეჭი მე ლა-ვალ
ჰალალ იქნეს ჩემ მინაცემ ენის შენზე (ლ.22.357)	ალალი იყოს შენზე ენაჩი, მე რომ მოგეცი

ეფხვიერ კაცში ხშირად ორი ინფინიტური ზმნა, ან-
და ინფინიტური და ფინიტური კონტექტურ (ალბ. ფილოსოფიურ)
სინტაქსურ კავშირში წარმოდგებიან და ქმნის სინტაგმან-
ფინიტური კონსტრუქციის ტიპს[1]: ორი ადამიანი ერთ-
ნ ა ი ვ ი ო ლ ი ა ხ ვ ი ზ ე (ტ.100) „ მიწა ან
ლეკს დაეგრეგლა (= მოეძრაგლა)? სრა ყოფ ვიდეს ფუა-
ლ! - ლეკი სამკალეკრა ა ი ა ვ ი ე ბ ე ჭ ო ა ლ ი ნ
ი ნ ა ი ვ ი ბ (ტ.168) „ ჩვენი წითელი ძალიანი იყვნ!-
თქვა რა (ვან. ტელეკ.), სამეკანიანი ეგონა რა, თავისი ძალი
მოვლა ბ ე ლ ა ვ ა ლ ი ; ... ი ბ ე ა ნ ლ ა ხ ვ ი ვ ა ლ ი ნ ე ნ -
ფ ა , ა ა ვ ნ ა ი ბ ო ნ ა ნ ; ლ ე ნ ბ ე ნ ; ა ბ ვ ნ ა ა ლ ო ა ნ ; (ტ.29) „ თქვ-
რა (ვან. ვაძეკ.), რომ გალახვა, მის (ვაძეკ.) ძალს უმიძეა (და) ო ხ-
მოში ჩაყარა; ალვა ა ხ ი ბ ე ვ ბ ლ ა ნ ნ ე ნ ,თა-
კოალეკ ალვაცარა ლეშეტეს იბეკ (ტ.29) „ რიცა ან ბიკალ
(ბეკ, ვაძეკ.), საცა ჯკალი ნარა, ლაინარა, რომ ლალაბეკი ბარ-
ტიდარტო იჭლა"; ძაკრაკეს ალეკ ლანნეკ, ალალეშან სასნეკეა
ლ ა ფ ა ბ ე ბ ა ჭ ა ლ ა ვ ა ვ ა ნ ა ,ალალ ათიფაან
ლასჭა, ლასჭა ინშვ ძე ალთალეკ (ტ.30) „ წყარისთან რომ ბი-
კალ (ბეკ, ალ.), გალეკშანი სასრიყეს შესაჭმელად რომ გამეკარ-
თა, თავისი ხმალი ალრი რა, ურტყა, ურტყა (და) ბიკალ რა, წყალ-
ში ჩაეძახა"; სარა ალთალეკ: სეფსე თანე სეფსალეკრა ა ალ
ნ ე ბ ბ ა (ტ.30) „ ბე ბინალ, სანან სალი ბიკალ,

---

[1] ეს უკანასკნელები ფინიტური ზმნა ფინიტურსაც
კონტექტურად.

ჩვენ საქმეებლიში წაკითხულ"; სარა ი ს ე ა ა ჭ ა ე ბ ე-
ყოფენ ჭია სეკაბეზტ (ლ. 32) „ან შეგონა ჩემი შიმშილი ეიბეკ
თუ იქნებიდა"; თავიანოვან ლ ე ბ ა ა ზ ი ბ ე ბ
ი ლ ა ი ნ ა ხ ა (ვან. ვაკაკ.), ნოვ ლელაბები ვანტოლმანტი იქლა".

ქართველისათვის უცხოა ორი ზმნის კონტაქტური კავშირი. შეგ-
ნან საგულისხმია ფაქტები, ნოშელებიც ინგილოურ კილოში დასტურ-
დება. სახელდობრ, აქ ორი პირიანი ზმნის კონტაქტურ-სინტაქსური
დამოკიდებულება წარსულის, კერძოდ, თურმეობითის, გაგებას იძლევა, მა-
გალითად: ეს ფაჩასთან სახლეკ ლ ე ბ ა ბ ე ბ ე ბ ე ბ ი ლ (ლაკ.
284); ე ყაფჩელ ეკ ყაკაზთან წასულაში ყაკაზს ეკელაკს ყოფილ;
იგნეკ ჭაბეკა ტ ი ნ ი ბ ი ლ ი, ჭეკ ან ტ ე ბ ა ლ ი ბ
ბ ი ლ (ლაკ. 288); ჭაჩალ ბილის ეანაკაზთან, ეგნეკ: ჩენ
ჭეჩიკ ცხაკ შენ გ ი ჭ ა ბ ი ბ ი ლ ი (ლაკ. 280); ბე-
ბეზ კისი ულ ჭ ე ნ ი ბ ი ლ, ჭაკაბ ცული ჭალეკ
(ლაკ. 282); ან ჩიკალაკსაკ ბეკენ ყაზილ-ბაზილ ანზეკენ, ფაჩალ
ჭაბეკა ან ი ბ ი ნ ა ბ ბ ი ლ (ლაკ. 284); ანბა
ბეზინეზ ჭალ ბიცეკაკ ან ბ ე ნ ლ ბ ი ლ, ბაჭალეკენ
ეგნეკან: ჭალ ან ბიბეტეკაკ (ლაკ. 279); თუთანაკ ფალი-
ნ ა ც ხ ი ნ ე ნ ლ ნ ე ნ ბ ი ლ (ლაკ. 280); ჩენ ლე-
ლან კალეკი ნაბეკენ ლეკაბ ყოფილ, ბეკეზ ბ ა ბ ი ბ ე ნ
ბ ი ლ: ფუნეკენი სხოკენ ა ს ე ს ხ ე ნ ს ბ ი ლ-
ბენს (ლაკ. 273); შენ სოფლის ენენ ლენაბ ხასიათი ან
ბ ა ბ ი ნ ი ბ ი ლ (ლაკ. 274); ენლეფა ენ ზალიკ
ჭალალ ი ბ ა ნ ე ნ ბ ი ლ..., ზალს ენ ნიზილ ა ლ ი
ლ ი ბ ნ ნ ა ნ ბ ი ლ. ბეზილ ნიზილასაკ ჭენ ენ-

ცხნის, ქემ ი.წნაეს ყოფილ..., ერ ღრიზე ერ ზაღსყ-უეან იბანეეის ყოფილ (ლამზ. 271); თურმე-ნი თავი მანამლომეე კაცს ელოლეე ყოფილ (ლამზ. 268); ეგას თურმენი ლუ̈ნუ̈აქო̈ ქეჩრაჯმიზგნი არ ემნიან ყოფილ (ლამზ. 255); ერთმერთიან ვო̈ჟათ წეეენ ყოფილ (ლამზ. 256)...

როგორც ვხედავთ, წარსული დროის (თურმეობითის) ფორმებს აქ ყველგან ყოფილ (=ყოფილა) ზმნა ქმნის. აღწერითი სინტაგმის პირველი კომპონენტი კი ჩვეულებრივ აწმყოს ფორ-მაა, იშვიათად — ნამყო უსრულისა ან თურმეობითი I-ისა: ა) აწმყო: ლგამენ ყოფილ; ფუელავს ყოფილ; ტირის ყოფილ; ივიწყევს ყოფილ; არუნლ ყოფილ; ამბოვენ ყოფილ; იწნავს ყოფილ; იბანევის ყოფილ; არემნიან ყოფილ; ბ) ნამყო უსრული: ცხოვროვლნენ ყოფილ; გ) თურმეობითი პირველი: ლოუწნავ ყოფილ; ლაუერავყ ყოფილ.

უნდა ვიფიქროთ, რომ ზმნის აწმყო ფორმების აქ უხვად გამოყენებამ თურმეობითის აღსანიშნავად გაქრობის გზაზე დაა-ყენა საკუთრივ თურმეობითის წარმოება ინგილოურში, მაგრამ სათანადო ძირული ნიუანსის გამოსახატავად ენამ მაინც მოი-შველია სტატიკური არის მეშველი ზმნის ფორმა ძირი-ეულთა იმავე ნაკვთიდან — ყოფილ (=ყოფილა): ლგამენ ყოფილ; ასესხევს ყოფილ; ტირის ყოფილ...

თუმცა ეთნიკური ნაგებობა ინგლისურში ფეოდალური ხასიათის მიკერესია, ჩ თუმცა ეთნი შეხვედით საერთო ადგილზე-ინგლისური მინაცვლებები მსგავს სინტაქსურ-სემანტიკურ ნიშან-თვისებებს ამჟღავნებენ, მათი განხილვა ეთნ ისტორიულ (ანალ. ქრონოლოგიურ) სიბრტყეზე. ცხადია, მაინც ძალზე გაჭიანურდება.

x x x

კომპონენტთა რიგი წინადადებაში, რომელიც „ტაქსონომიად" ამბობენ ტრადიციულად გამოხატული პირდაპირი დამატებით, სხვადასხვაგვარია ადგილისა ჩ ქართული ენის დიალექტებში (ანალ. საერთაშორისო ქართულში), რაც იმის შედეგია, რომ ადგილი წინადადების სტრუქტურას ქვის ორი სახეობის – ინფინიტური ჩ ფინიტური – ზმნა, ქართულში კი ზმნათა ამგვარი მიღება არა გვაქვს. ადგილზეობა ამსტრაქტულად გამოხატულ პირდამატებას, რიგითობა წესი, პრეკვიზიცია უჭირავს, ქართულ საერთაშორისო ენასა ჩ ქართული ენის დიალექტებში კი – პოსტპოზიცია:

ადგილ.	საერთ. ქართ.	ქართ. ენის დიალექტ.
ჯ ი ო ქ ი ა ნ ი	ძალიანაც, ს ა-	ფაიანი ტყეში
ჩ ე ბ ე ლ ი ფ ა ნ ა ლ ი	ნ ე მ ყ ო ვ ნ ე ლ ი	ჩ ლაინახა: ტ ყ ე
ტ ო ტ ი ს ფ ა ნ ა ლ ი	(ბ ე ლ ი ა ნ ი) (ბ ე ლ ი)	ტ ყ ე ში ნ ა-
(...) ...	(...)	(...)
...	...	(...)

აფხაზ.	შერ..	
	სალიტერატურო ქართული	ქართული ენის დიალექტები
რან ჩანაკყოღ- ბინა ახღქო აჭოღ დღქო ტოა ნღდშაღ- ძოძოთზ ნღრცო ახ-ნა იგღლაზ იბჟჯტ (ლ.23) „ერთ ლღეს მათი ლელა ყუბანის ნაპირას იდგა რა, პირს რომ იბანდა, (ეს) დაინა- ხა მწყემსმა, რომელიც გაღმა იდგა" ჯარა იპღ- ზა ენღფოკა ძ- ლაგარაიშა- ტოხღფ იქოღრ- ბღლანღორლა- ბო იბჟჯტ (ლ.85) „დაი- ნახა, რომ მის ამხა- ნაგ ლოვს წაისქილი თა- ვის ფეხის ფრჩხილზე ლაშეკენებია რა, ფქვით (ფქვავდა რა) მოდიოდა".	მხოლოდ აჭანყეებე- ლი მეეხლი ამელაენებდა, რომ ტახტზე მარ- მარილის ქან- დაკებაკი არ იყო, ანა- მელ ქალიაჭ- და ცოცხალი, მღერქავი დე- ვეუღო მეხით შერყეული (ვაჟა. 44) ეს იმათ მოისაზ- რეს, რომ შენი- მა ქართული ენაკალესოტა- რების მხზავ- სალაებით, რეზონანსის- თვის კელებში- წალიები ჩვევ- რებილაეტა- ნებინათ (შეხ. 184)	ზაისელა ჩ რას ხელამს: მთელი ჯარი ზაქმე- ულია დევი- საგან (ლ.301) მაყილა ჩ ნახა: დელაკაცს ქალზე ტინი- ზა მისცემია, საჩქემი იც- ქინება (ლ.327) ალმისაკლეთის ხემწიფემ შემომი- თვალა: აქ ზემ- მა ცხენმა დაიჭიხვი- ნა ჩ მან- შენმა ცხენმა ისამხე- ვა (ლ.300)

საყურადღებოა, რომ „ბოგორც" კაკუბინი, ავხაზეთ-ბულ ქართული სათანადო მინაცემების მსგავსად[1], ქართული ენის დიალექტებშიც ხშირად ძრიის გარეშეოვან გადმოცემს ე ანა ციათებას: ბ ო გ ო რ ც მ ი ჭ ვ ა ი ხ ი ლ ა თ ვ ა ლ ე ბ ი ე ი ა ლ ი ნ ი ე ბ ე ლ ი ა ვ ლ ე ბ ლ ნ ე ნ ი ქ, ლაკონა ხელი. წყალია ეს ბიჭი, მიყიდა სახში (ლ.449); ბ ო გ ო რ ც ა ხ ლ ი მ ი ყ ი ლ ა ი ს ყ ა ც ი, ამ ოხს კელინ ბაანგრი თოფი, მანცყიელნენ ზეთ(ლ.12); ბ ო გ ო რ ც მ ო თ ხ ა ბ ე ს ო ა ვ ა ლ ე ბ ი, ალაბ ლენრიბენ(ლ.449)...

აქვე ისიცაა ალსანიშნავი, რომ ავხაზეთია ე სალიტერატურო ქართული სათანადო ნაწილაკებს – სხვათა სიტყვის გამოსახატავად – იყენებს მხოლოდ ერთგვარ კონსტრუქციის დასაწყისში ხას; სხვათა სიტყვის ნაწილაკი თითქოს ნინალალების ლოგიკურ მიღებულია, მაგრამ, ბოლოსაც ქართული ენის დიალექტებში მისი ხმარების ამბავ შეუდარებელად გაფართოებულია: იშვიათი ანაა შემთხვევები, რომელ ამა თუ იმ შესიტყვების თითქოს ყოველი კომპონენტი სხვათა სიტყვის ნაწილაკითაა გამოხატული. ამის მიზეზი ზეპირი შეტყობინებისათვის დამახასიათებელი „შესვენებითობა"(ალტ. პაუზა) უნდა იყოს:

---

[1] ავხაზურ გარეშეოვან გადმოცემენ სათანადო ნაწილაკები ე ანა კაკუბინები.

ალბერ.	ძვ. ქართ.	ახ.საღვთ. ქართ.	ზეძ. ქართ.ენის დიალექტები
ხასხვეოა ალბერ ესენ-	ესენ ესენ	ესენ ესენ	ეს ესენ
ზა ამას ეკითხეოდნ: ხან	ეკითხეოდ: ხან	ეკითხეოდ: ხან	ეკითხეოდ: ხან
ხარ ა ბერძენ-	ბერძენ:	ბერძენ:	ბერძენ,

ა ეზეოდ ბერ- | ბერ ეზეოდ | ბერ ეზეოდ | ბერ ეზეოდ |
| ძენ ? (ლ. 31) „ხასხვეოა | ბერძენ ? | ბერძენ ? | ბერძენ ? |
| ალეთ ლელან ყო

ქარიული ენის დიალექტების ეთნოლინგვისტურ შესახებ
ეგზოტიკური შეხედულება. აქაც სხვათა სიტყვის აღმნიშვნელ (ოვ)
ნაწილის შეუზღუდავი გავრცელება აქვს. მაგალითად: მე და-
ვალებული გავდა ჩქარი ჯიშა, ჯიშის ი ი ღ ვ ი ლ ო ნ-
ქ ი ე, - გინიანია ჩქარი უნაში ლ ა ვ ა. ი ი ბ ა ა ზ ვ ნ-
ს ი ა ოქრის, ვარსხილის, ბუსხი ბ ა ლ ვ ნ ი ე, ვარა ჯვეში
ქესა ულუ მუსაქიშიშ ნაზითეობინ თიშ ეტი მუთოუნი ვა-
ნწულავა, - ლაგუნ თოქ (ხუბ. 49) „შენი ძა ვალი მაბრთვეს
ნვეს ძმა, ძმა ძიშ მიკალეთ, - შეგვეითხეთ ჩემი უფრისი და;
შეშიგთაეზეს ოქრის, ვერცხლის, რაოდენის ნალეთეც შეგიძლია, მაგ-
ძა მაბასენის ძველი ნაშზითეკი ქისა ძიშ აქვს, ილის გარლა
ანძალეი გამოაბრთეთ, - დასხნაკლა ამან"; სუფი თოთაში შარა ბი-
ლ ვ ნ ი ა, - უპასუხუ ანრნეიშ სქოაქ შენძელს, - ეფეგი ინაგეი
ქიშია, თიქ ქ ე ვ ა ვ ი ბ ზ ა ს ი ა: ბა ბ ვ ნ ს ი ა სუფი
ლ ა ლ ე ფ ი ა; სუშხილი ვ ა თ ხ ი ლ ი ნ ი ა. ათენენს
ულ ვ ნ ი ა ა ბ ძ ა ს ი ა თითი ჯვეში ქ ე ს ე ფ ი ა,
მუსქიშიშ ნ ა ზ ი თ ე ბ ი ა. მუეანს ხილიშა ქ ე ბ ვ ნ-
ქ ი ე, ეფეგი მართანი ქ ი ვ ა ბ ქ ე ი ა, ბუნლილ მუ-
ე ი ლ ვ ა ს ი ე, თითი ბალიშიქ ქ ი ლ ვ ა ს ი ა (ხუბ. 49)
ისანი თეის ვზა მარქესი, - ეანხა ვასბინძელს ანრნეის შეიღა, -
მე ბიშ ვაძიღეს, ისეთი ეზაგეი მიშოეე; სანი და მეკეს,
სანეეე ვათხეიღია; ანაა - ყეელს - თითი ქისა აქვს, ბანარ-
ეის ნაშზითეკი; ბიცა ანლის მიხეკი, ისე ბაგრალ ვალანანი
ვ ა ბ ა ს ი, - ბუნტეკი ვ ა ბ ლ ვ ი ლ ს - თ ი თ ი ბ ა ლ ი ნ ი ვ ა ბ ი-
ვ ი ლ ვ ნ ი.

ამგვარად ქართული ენის დიალექტების სათანადო შესაბამისი ანალიზი საშუალებას გვაძლევს – დავასკვნათ:

ა) ამგვარი ან ქართული ენის დიალექტები მიუხედავად წინადადების სტრუქტურაში გარკვეულ სხვაობასთან ენათა მთელ ჯგუფ საერთო ნიშან-თვისებებს ამჟღავნებენ. ამ მხრივ ქართული ენის ზემოთთი დიალექტი უფრო ძველ ქართულს ეკუთვნება, ვიდრე ახალ საერთაშორისო ქართულ ენას. ან ეს საკუთარი მუნებრივი ჩანს. ცნობილია, რომ ქართულმა ადრეულ-მან, განსაკუთრებით, საქართველოს მთამ, ლეგენდის შემოგვინახა არაერთი მნიშვნელოვანი ახალი ენობრივი ფენომენი არა-მხოლოდ ხანგრძლივ, მორფოლოგიასა ან ფონეტიკურ სისტემაში, არამედ თვით ბგერით შემადგენლობაშიც ეს (ეფექტიზმში, ეფექსირებულობაში): ძველი ქართულისათვის ნიშანდობლივი ჰ-ს, ჭ-სა ან ჯ-ს ხმოვნება ამჟღავნდა ხელშესახებია ქართული ენის ზემოთთ დიალექტში.

ბ) შემხვები (ინგლისური ან ფრანგული) წინადადებაში ამგვარად ან ქართული ენის დიალექტების წინადადებაში ან ისტორიულ სიბრტყეზე განიხილება (ზმნისა ან მსაზრის სინტაქსური უფლებობა ამგვარად ან ქართული ენის ყველაზე, გარკვეული სახის აღნიშვნით წარმოებები ძველ ქართულში, ე.ნ. მიმღეობური კონსტრუქციები ან სხვ., რომელთაც საათანადო შესაბამისობები ექნებათ ამგვარად), ანდა მერძანდელი ვითარების შედეგია (მაგალითად, ორი ზმნის კონტაქტური (ფრ. სინტაქსური) კავშირი ქართული ენის ინგლიზურ დიალექტში). ისტორიული ვითარებაც ან შე-

მინდელი ოქტეგმიც ამ ენათა გრამატიკული წყობის საერთო პრინციპებსა დ ერთიანი ენობრივი აზროვნების ფსიქოლოგიას უსაძენ ხაზს.

გ) ძირითადი ზმნის პოსტპოზიცია ავტაზეულსა დ ახალ სალიტერატურო ქართულში, ერთის მხრივ, დ პრეპოზიცია ძველ ქართულსა დ ქართული ენის დიალექტებში, მეორეს მხრივ, თავისი გადახვევებითურთ, ისევ ამ ენათა ისტორიული განვითარების შინაგანი კანონზომიერებიდან გამომდინარე რეალობაა.

თავი მეხუთე

ძირითადი წინადადების თავისებურებანი აფხაზურსა და ზანურში

ბევრიგან-ადგილობრივი ენათმეცნიერება ადრე ხანიდან დაინტერესდა აფხაზურ-ქართველური ენების ხასიათი პრესტიჟის დადგენილი გრამატიკის თითქმის ყველა უბანზე: მგენია სიტყვაში, ფონეტიკაში, მორფოლოგიაში, სინტაქსში. აფხაზურ-ქართველური ენების შესწავლას ამ სპეციალურ საკითხზე დიდი ანხ. ჩიქობავას ცნობილმა ნაშრომმა „Морфологические встречи абхазского языка с картвельскими языками", რომელიც 1948 წელს გამოქვეყნდა[1]. ავტორს საფუძლიანად აქვს გაანალიზებული ის მიზეზები, რომლებშიც შეინიშნება აფხაზური ალბანურ-ალარული ელემენტების გამოყენება ზანური (მეგრულ-ჭანური) ზმნის ფორმირებაში. აფხაზური ბგეკრძების გამოყენება ზანურში ფორმირების ელემენტების მნიშვნელობით, - ნათქვამია ნაშრომში, - გარეგანი იქნებოდა აუცილებელი წანამძღვარგრძელი ბგეოთოლის შინაარსზე მტკიცე კონტაქტის - ანუ კონტაქტისა, რომელსაც თითქმის ენათა შორეულ მეზობლობა. უამისოდ ძნელია წარმოიდგინოთ, რომ გამიმუშავდა ზანურ ლექსიკაში მიღებული, რომლებმაც ძირეული ზეგავლენა მოახდინეს შეფუ-

---

[1] Чикобава А.С. Морфологические встречи абхазского языка с картвельскими языками, 1948.

ლების წიგნაში: ზმნა ფართოდ იყენებს პრევერბებს, რაც ხელი შეუშალა თანდებულიანი ბრუნვების განვითარებას[2]. აფხაზური -ლა-, -თა-, -ია-, -წა-, -ნა- ან ხანგრძლივი ფუძის ეინტაქტის შელევად შეისისხლხორცა ზანურში: ა) ეგზ. თე ამრავლეთ ოქი მ ი თ ო ხ ე ნ ა, თე ტყეს (სამეგრ.2) „ეს ყაზალები ან ხეზეან (შიგნით), ტყეში"; ეთეტი, ძიგიბს, ქ ე მ ი ო ხ ო ლ ე ძრაბაში, ქიბალაში ლი ლეინაში (ხუმ.171) „ანდ. ბანდებში, ხაჭლა (შიგნით) გიგიიანად, ბუნიანად ან ლეინიანად"; ე ძრაბი თეი ქ ა ბ ი ტ ე ლი მიდაბრთ ბიშეიქ (ხუმ. 176) „ეს გიგი ან ლიტეა (ბალაცის ნინ) ან ბატი ნაკილა"; მეკანტ ხქანი შუბან ლეინი, თიბკალა ლიტ-ხინგ თანენტ: თქვენ ბაშეი ეკეთეტეთია, ათე ქვაბს ლ ი ლ ა ხ ე ნ ი თი ბალანაში ლაბალებაშეკა (ხუმ. 178) „ანაბეული ბიბ ეკლეშილა, ლაუბანა ანათ: თქვენ ბაშეი ბანაბე ან გაუშეკა, ილბე ეს ბაკეი ან ლაიბალება-ბეცალში ბიბ ზანი"; ბ) ჭან. ბაკი გალ ე ლ ა ხ ე ლ ი ლი ინკალია (ჭან. 121) „ანი გაბეი ლაჭქი (ბანაბე ბეკლილი ლაჭქი) ან ეყუნეთ"; ფიცარიოთ ლი ნჭათ იფეი ზოლან ლიბალილიბენ, ქ ე ლ ი ბ ლ ე ლ ი ბ ე ნ (ჭან. 181) „ფიცარი ან ხე ზეკის ანაბენეი ამოუყია, ნავიბზე ლაუყია"; ეკანა ეჭიფე, ოგზალე, ეკანა ნკალის ქ ე ნ ე ლ ბ ე (ჭან. 120) „ხუნა ანილ, ნაკილა, ხუნა ნკალს შეკლაბ";

---

[2] Чикобава А.С. Морфологические встречи абхазского языка с картвельскими языками, გვ.165.

შუქრიში მატარი ზიდს ნ ი ბ ე ლ ტ უ (ფან. 122). „შუქრის
ბიტარი ზიდეს მიჰქონდა“ (ფრ. ადგზ. ბაგიდმოსილა ანუ ბა-
ვა ბ ო ბ ე ლ ი ტ ა ნ ა ანუ ბუნელი (ბ.II, 86) „ან
სიბეგრის ეკვს ეკერესიში გეკაკუნეგ ხარის ტანსაცმელ“; ძერეკ-
ხარხარა ოკეან ამოდენა ბუნელეფა ანუნიკეფა ინთიაფი უბნი ეკ
ტაბეგ (ბ.II, 123) „მეწინეფეკი ეკეს ფქეკილ ანჯერეკეფა ბა,ფინ-
ბეფში ყბილა (ტ.ა) ბალეფაში ეკი განთული“; ეკეფმოფეფა
ეკან, ჯაბეფ ანაგეიერეფზ ანბაბა ეკიფა, ნ ნ ე ლ ა ფ ა ნ-
ლ ა ფ ა ეკანტეფ (ბ.II, 98) „ანბალეფ ზეკა ფეკეფეკა ეკი,
ანალეფიერეფეკ ბანბანეკეთ, ეკთი შიგ ბანბეკი ინტეკილ“; ანბა
ეკეკან ანეკა ტეკ ტ ა ნ ბ ი ტ ი ბ ე ეკანბეკა „ან ტალი
ეკეკის ხის ბეკ ბის ბანბეკა“; ანბეფზ ეკეკ ... ანეკანტალეფ
ი ნ ბ ა ნ ა ბ ი ბ ი ბ ი ბ ეკანბეკ ანეკეფეკ ინკანანან,
ანბეფზ ანბეკ ტეკ ბეკ ეკ ბ ი ბ ი ბ ეკ ბ ა ბ (ბ.II, 28)
„ანაკალეკი ანალეფეკეფის ანბეკალეფ მიიტანა (იგი. ბალეკ)ბა,
ბიკბიკის მიმიანბეკეკა (ტ ა) ანე ბიკ ბიკ ბანბეკეფ, ანალეფეკეფ ბალ-
ბიკეკ თეკალეფზ ბანალეფეფა ბა, ბეკალეკ ტანეკ(=ბანიტან-
ბა)“; ეფ ანეკეფეკ ანალ ეფბეკ ბანანბეკ, ანანანბანან ბ ნ ბ ა.
ბ ა ბ ი ბ ბ (ბ.II, 80) „ანე ბიკ ანბის, ეინბეკ ეკალ ბიკ
მიიეკანის, ეკალანეკ ეფბა ბანეკანის“.

ანბანეფ-ბანბეკალეფი ანიმბეკი ბანბალალეფის ბალეფანეფ ეკ-
ანანეფეფა ჭ.ლიმთამთამეფის ნაშრომი „ზანის ინფინიტეფი ბანბეკეფის
ეკალი ბალალ ბანბეფალეფში“[3]. ანბანეფ-ალალალეფი ანეფის ანბალალალ

[3] ლ ი მ თ ა მ თ ა ძ ე ბ. ბ. ზანის ინფინიტეფი ბან-

ძველ ქართულში ნინელებულია ზმნებში ჩაერთოს სხვადასხვა სიტყვა-ნაწილები, მაგალითად: და-ხე-სცხრა, მი-ვე-ლოს, გან-ულ-ოქცა, მი-ხილი-�-ეთეს, მი-ცა-ვიძულეს. ვე-ან-ხელოდ. ვე-ან-ეალეს[4] ე სხვ. (შრ. ადგ. ლ-ან-ცა ოდ(ან) ხალად ნაკალ, ლ-ან-ცა ოდ(ან) ხიცა ნაკალ, ლ-ე-ცა ოდ(ან) ხიგინც ნაკალ).

შენიშვნა კიდევ ერთი. ძველ ქართულში, ჩანს, ამ ასპექტში ლანგარი შეინიშნა ერთგვარი ნეიტრალიზაცია, ანუ ამ ხერხებში ერთ-ერთ ადგილზე ქართველური სალიტერატურო ნაშთ-თვისებები ხელშესახებია სინტაქსშიც[5]. ადგილი ენის ძირეული წინადადების სტრუქტურის შესწავლას ლიაქრონიულ ე სინქრონიულ ჭრილ-

---

[4] ლ ო მ თ ა თ ი ძ ე ქ. ზმნის ინფინიტური წარმოების კვალი ძველ ქართულში, გვ. 111-114.

[5] ს ი ვ ი ლ ი ა ვ. ადგილ-ქართველური სინტაქსური ელემენტები, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ლ.ბერეის სახელობის ადგილთა ენის, ლიტერატურისა ე ისტორიის ინსტიტუტის მოამბე, გვ. 94-95; ა ი ხ ი ვ ე: Абхазско-картвельские синтаксические параллели. Резюме докладов симпозиума „Вопросы истории и структуры картвельских языков", Тбилиси, 1987.-

ში, ძველი ქართული, ახალი საერთაშორისო ქართული, ქართული ენის დიალექტების, ზანური და სვანური ენების სათანადო შინაარსებთან შეპირისპირებით, ახალი საუნივერსიტეტო ფაქტები წარმოაჩინა. საყურადღებოა, რომ, რიგიც შესაძლებელი იყო, საერთო ნიშან-თვისებების შინაარსიანი ხედვა წინა ადგილზეა-ძველქართული და ადგილზეა-ზანური შესაბამის ხაზზე მიდის, შემდეგ — ქართული ენის დიალექტებისაკენ. რაც შეეხება ადგილზეობისა და ახალი ქართული საერთაშორისო ენის სათანადო შესაბამის შეჯერებას, იგი უფრო სხვაობას ეხება ხაზს, ვიდრე საერთო კომპონენტებს.

x x x

რიგიც სვეტიერულ ლიტერატურაშია ნაფიქრალი, ქართულ ენაში ატრიბუტულ მსაზღვრელს უფრო ბრკვალი ადგილი უჭირავს. ძველი ქართული ენისათვის დამახასიათებელი პოზიციაა, რიგიც აღინიშნა, შეიბრუნა, სხვა ენათა გავლენის შედეგი ჩანს. ამის ნათელ იერარქიას ზანურის (მეგრულ-ჭანურის) მასალებიც გვაძლევს. თუ შეხედულებაში არ მივიღებთ ტრადიციულად განმტკიცებულ შეთხზულებებს,[6] ზანური, განსაკუთრებით, შინა მეგრული დიალექტი, უცხოობს ატრიბუტული მსაზღვრელის ჰიპერბოზიციას: ა) მეგრ. ათაქი იხარებს ანთი ლ ა ბ ი ე ი.

[6] იხ. აქვე, ქვემოთ.

ჩი, ყურს უ ლ უ ლ ი კ ა მ ბ ე შ ი (ხუმ.48) „აქ ცხოვ-რობს ერთი ღარიბი კაცი, ჰყავს ულელი კამეჩი"; შარას ქაშე-ხვალდ ართ მ ა ლ წ ყ ა რ ქ (ხუმ.56) „გზაზე ერთი მე-ლინი(მიმდინარე) წყალი შეხვდა"; აქ რე ართი ა ხ ა ლ გ ა-ზ რ დ ა ბ ო შ ი, ვეზირიში სქუა (ხუმ.67) „არის აქ ერ-თი ახალგაზრდა ბიჭი, ვეზირის ვაჟიშვილი"; უკული ი რ ე თ ჩ ქ მოყრთით დო იბგარით (ხუმ.43) „მერმე მოვკლით ყოველი კაცი(=ყვე-ლანი), დ ყიჟარეთ"; ქვლოხვალ ართ ნ ა ჩ ი ნ ე ბ უ ე ო ჩ ქ დო ურჯ...(ხუმ.45) „დახვდა ერთი ნაცნობი კაცი დ უთხრა"... უ ჯ უ-ლ ა შ ი ს ქ უ ა ჰუნს თაქვნი, თუქ ჯ გ ი რ ი ს ა ქ-მ ე ბ ლ ო ლ გ (ხუმ.47) „უმცროსი შვილი რომ მყავს აქ, იმან კარგი საქმე მიყო"; თეში ყოჟშიბუქია თურქიში დ ი მ ლ ა რ ე ოს, ჩინოვნიკის, დო მურლუქ თის მუში ხარჯით (ხუმ.42) „ამგვარად კუშიეიეარ(=ხელში ჩავუგდიეარ) თურქ მლილარ კაცს, ჩინოვნიკს, დ ალეუზრდიეარ მას თავისი ხარჯით"; გიშართი ნ ი ჭ ი-ე რ ი ე ო ლ ქ (ხუმ.42) „გამოვკლი ნიჭიერი კაცი"; ქ ი ი-ჯ ი ლ ი რ უ ლ უ ყ ო ე ა ართი ჭყილა ცხენი, მოი-ჯუნაყუდეკო უ ს ქ ე ა მ უ რ ი ო ხ უ რ ი (ხუმ.41) „გვყიდათ ერთი მჭლე ცხენი, მოგვეყვანათ უდამაზო ქალი"; მაჟირა ლდას გინილგ თე ბოშიქ, ჯ გ ი რ ი ოხუ-რ ი დოგირგ (ხუმ.39) „მეორე დღეს წაიღდა ეს ბიჭი, მონახა კარგი ქალი"; მინაზბუ შიშე, წ მ ი ნ დ ა ო რ-ქ ო (ხუმ.35) „მიდის შარაგზა(=გაკვეთილია შარაგზა), ხუდთა ოქრო(ე.ი. ხუდთა, ბაქარლი ოქროსგანა)"; ჩქიში დიდი

ი ნ ტ ე რ ე ს ი ა შესრულებულია მაფუ სქანი შემწეობით, ჯიმა (ხოფ. 31) „შენი შემწეობით აღვისრულე, ძმაო, ჩემი დიდი ინტერესი"; ბ) ჭ ა ნ. მ ს ქ ვ ა ო ხ ო რ ი „ლამაზი სახლი", მ ც უ ლ ე ლ ა კ ო ჩ ი „მატყუარა კაცი", ჯ ა შ ი ო ხ ო-რ ი „ხის სახლი", დ ი დ ი ო ხ ო რ ი „დიდი სახლი", ა ღ-ნ ე ო ხ ო-რ ი „ახალი სახლი", ჩ ქ ი მ ი ქ ი თ ა-ბ ი „ჩემი წიგნი"...

მეგრულ-ჭანურში გვაქვს მსაზღვრელის კომპოზიცია გარკვეულ, ტრადიციით განმტკიცებულ, შემთხვევებში: ა) მეგრ. დ ი ა ჩ ქ ი მ ი „დედაჩემი", მ უ ა ჩ ქ ი მ ი „მამა-ჩემი", ჯ ი მ ა დ. უ რ ე ლ ი „ძმამკვდარი" (მიცვალებულის მნიშვნელობით), დ ი დ ა დ უ რ ე ლ ი „დედამკვდარი" (მიცვალებულის მნიშვნელობით), ჯ ო ღ ო რ გ ე შ ქ ვ ი-დ ე ლ ი „ძაღლს ზე დამკვდარი" (მიცვალებულის მნიშვნელობით), გ უ რ გ ო ხ ა რ ც ქ ი ლ ი „გულგა-ხეთქილი", შ უ რ ბ ა დ ო (←შურ უბადო) „შური-ანი", „შურნეული", თ უ ჭ ე ი ლ ი „გოჭშემწვარი", ქ ო თ ო მ ჭ ე ი ლ ი „ქათამშემწვარი", ხ ე კ უ ლ ა „ხელმ-ოკლე" (ხეიბრის მნიშვნელობით), ხ ე მ ო ნ ჯ ა „ხელმძიმე" (მძიმე, ავი ხელის მქონე კაცი), ხ ე ფ ა რ-თ ო „ხელფართო" (გულუხვის მნიშვნელობით), ხ ე მ ა ჭ-ყ ა ლ „ოსტატი" (ოქრომჭედელი); შ უ რ გ ა ნ ძ ე „სულგრძელი", შ უ რ ჰ ე უ ნ ტ ა „სულმოკლე", დ უ დ ჭ ყ ე-ლ ი „თავწაწყვეტილი" (= წყეული), დ ა ლ უ ჩ ა „დედეშავო"

(= შაკერელ, შაკნაკერა). ლ ო ბ ი ა „თავეტეხილი“ (ნუკელის ანიშვნელებით)... ბ) ქართ. ნ ა ნ ა ჩ ქ ი ვ ი „ღელეჩქვინ, ბაბა ჩქიმ „ბაბაჩქვინ, ჯ ო ვ ა ჩ ქ ი ვ ი „ძვა ჩქვინ, ი ხ ი ნ ი ლ ი ი „ხახლი ლილ“, ი ი ჩ ი ვ ა ლ ა ვ ი „ეიეი მაცეკვანინ“ (ალან.) ძვ. ქართ. ცხინვალელ ს ე ვ ე ნ ი ა, ხახნაული ლილი, ვ ა ნ ს ვ ე ლ ა ვ ი ვ ი ბ ი ნ ი ნ ა ნ ვ ი, ბ ე ვ ე ლ ნ ი ბ ი ნ ი ნ ი, ბ ე ლ ი ს ა ს ვ ე ლ ი ს ა, ბ ი ნ ი ნ ბ ე ლ ი, ბ ი ნ ი ნ ბ ე ლ ვ ი ვ ი ი ი, ა ბ ნ ა ვ ნ ნ ი ნ ბ ა ნ ბ ე ლ ნ ი, ბ ე ლ ი ს ა ბ ა ლ ი ს ა, ბ ე ბ ე ნ ი ბ ი ბ ი ნ ი; ბ) ქართული ენის ლიტერატურაში: ბ ე ბ ლ ი ენთია ლ ი ლ ი (ლ.43); ბ ა ლ ლ ხ ყ ვ ა ნ ბ ე ბ ნ ბ ნ ბ ა (ლ.111); ვ ნ ლ ი ბ ა ლ ი ლ ნ ი ნ ა ნ ბ ვ ნ ლ ი, ა ვ ლ ა ნ ი ბ ი ბ ი ნ ბ ნ ი, ბ ვ ნ ი ბ ი ნ ი ნ ბ ნ ი, ვ ი ნ ი ნ ბ ნ ი, ბ ვ ბ ვ ლ ბ ი ნ ლ ნ ბ ნ ი (ლ.283).

რაც შეეხება ავტორის ავტობიოგრაფიული მსაზღვრელის ჰიპოთეზიზაციას (ითვალისწინებული საცდელ-ად, აუცილებელია ეს ფაქტი ეროვნული ენა-ლიტერატურული ენის ურთიერთობის ჭრილში), მისი ფონეტიკურ-ფონოლოგიური სპეციფიკა ამ ენის გავლენიანობის შედეგად ნაგულისხმევ-და ეიტელეთი. იქნებ ისიც ყოფილიყო ეს-ის საფუძველი ქართველურ ენებსაც გავიგებთ, ოღონდ-ეფექტი ადრინდელ

ხანაში, ვიდრე ჩვენამდე მოღწეული ქართული ძველი ლიტერატურის ძეგლებია შექმნილი. წინაადგილებ შემთხვევაში ეს დამოწმებებულიყო, რომელიც ახლანდელი ხასიათისაა, გაუგებარი დარჩებოდა ადგილობრივ-ქართველური ენების ისტორიული განვითარების სიმრავლეზე.

x x x

ზმნისა ტ მასდარის სინტაქსური დამოკიდებულება ადგილობისა ტ ზ ანუ ნ-ში, ასევე როგორც ადგილობისა ტ ძველ ქართულში (ზოგჯერ-ქართული ენის ყოველთვის) გვაძლევს შესაძლებლობას, რომელიც ჩვენ ლიტერატურის ან ზმნის გამოყენების გადმოსცემს:

ადგილ.	ზმნ. ზანური
ახოჭკ ღოლეზეკტ, დახოვლხეკტ, შა ა ხ ა ც ა ხ ა ჯ ყ (ლ.95) „ბაკეშიც გაიბარა, გაბუტა, ბალეკა, ნალიბობად მიდიოდა (ლ.ალიოდა)";	ა) ვეკ. ხეშახალიკ ბინდი-ბეს ი გ ე ბ ა ვ ე შ ა ურა (ჯან.177) „ხანიეკ ბოდ-ლიშა ხნაკალიდ წასელ;ბ)ჯან. ნანაკაბაბა მიკინეტეკი, ი ჭ ა ბ ე ბ ი ბ-გებაკეტი, ი კ ი თ ხ ე ბ ი ბ-ბეგებაკეტი (ჯან.174) „ალა-ბაბა ხიშ ბეალიდა, ნეხანაკ ყანნალიდა, ყითხანაკ ყანნალიდ"
ჭკადეკალაზაკ, ხანგაკ ნგ-ყ ი ბ ა ხ ა ხეოკ (ლ.293) „ენა-ენის შეკეკმეკენით, ეკ ბიგბა-ბიბად მიკლიკენ"	

აფხაზ.	შდრ. ზანური
ჩნჷ ათაპპადა დცეაც მ ჭა ა ა გ ა რ ა ილაადა აჲფცანჷ „ერთხელ ბერიკაცი, თავისი სახლიდან წავ-გაიჭრეა რა. წავიდა შეშის მოჭრად"	ა) მეგრ. პაპაქ შქასერს ქიმერთჷ დიაკინიში იჯგიდ ე შ ა (ქან. 177) „მღვდელი შესალამეს მიეიდა დიაკვნის მოჟდად"; ბ) ქან. ხვადა მჭადიში ბ ე დ ვ ა დ ე ს მეკი დუდგა ეშენ (ქან. 175) „მარცხი მჭადის დაკვრის („დადებას") ნა მ-დ ე ნ ი რაშ ენდა"
აბლაამია აჲია დცეაც პაცრეთ თ ჷ ხ ნ ა (მ.ii.396) „ნწრაფილ სახემში წაველა (იგი, ალ.) ხერათის ბალახებად".	

აფხაზური ენის აბსოლუტივიან შესიტყვებას მეგრულში ერ-თი სახის „აღწერითი კონსტრუქცია" შეესაბამება:

აფხაზ.	შდრ. მეგრ.
ააჩა დჷზთადჷრცითაშაჩგჷ აჳ ნჷყარწან დ თ ა წ ა ნ ჷ დ ჷ დ-მ ა ა რ ჷ შ თ ჷ ა ც (დ.100) „მისი (ალ.) ხასაჯდიმი რადაცა გააკვეთეს ნა, დაბლა ხამოშვეს (შიგ ხაბმულ-ხამოშვეს)"	მეს აკვეთენც აჩწი ჸქიში ხინა, ჸქიმ რაში დ ი ნ ა ფ ი-დ ი მ ა ე ე ნ დი მუ ლუნხუნ კამიჸქუნ (ხუფ. 98) „ხა ფისი ჭყპ აწი ხემს ყოფნა: ხემი რაში დიჭკარა ე აჩკი კიცი, კაბ მეიჭკ"

აფხაზ.	ურბ. მეგრ.

აძლაბ დაშცია... აშიაჩაზ
შ ნ ვ იმაჭვმეია კ ა ა კ რ-
ბ ე კ ტ (დ. 97) „ვგიგის ძმებმა
ნალიოი დახოცეს რა, საკმაოდ
მ ო ი ც ა ნ ე ს (დახოცილ-მოიცა-
ნეს)"

ალაჭცია რაპიშა დშაცია
ა ა. კ შ ხ ვ ხ ნ ვ აკიშაან
ი ნ თ ა ი რ შ. ი ც (დ.101)
„დეკეპის დის ბეჭედი მოიძრი
რა (მან, მამაკ.), დიქში ჩააგდო
(მოიძრობიდ- ჩააგდო)"

კაჭვ სმედ იფა იფპივს დაშ-
ცია: კაპიშა დვძიც ბია ზე-
ბ'ვ ა შ ი ვ რ ვ შ ი წ ა ნ ვ
ი ც ი ა ნ (დ. 104) „კაჭი სჯ
იფას ცოდისდები ყვედანი: ჩვე-
ნი დაკ დაიდუპათ და,
შაკეპში ჩაცმულნი ისხ-
დნენ (ჩაცმულ-ისხ-
დნენ)

მ ა დ ა რ ი გ ე ბ უ ლ ი
ბ ა ფ უ ქ, სიმჭლით დე-
ჯვნი თე საქმე (ხუმ. 30) „მე უა-
კე, დამარიგე (დარიგებულ-ვარ
უჯნგნით), იმედი მქონდეს
ამ საქმის"

მიკაჭინუ დი ნდიში თიფიში
გ ო დ ა ფ ა ქ ი ძ უ
(ხუმ. 31) „გაიხედა და-დე-
კის თიფი გაკარდა (დეკის თი-
ფი გაკარდნილ-იქმნა)"

თე ცირაქ ხ ე ა შ ი დ ა-
ფ ი რ ქ ი ძ ჭ ეადიში მა-
მ ა დ ა ს (სამუ69.5)

თე ქეჩას ქიგშიხუნეს ჩქი
დი შუდგანერიდვნ ათე ცირაში დი-
და დი მუმა წკელა ი პ ი თ დი-
ხ უ ნ ა ფ ი დ ქ (ხუმ.43) „ამ ნაბად-
ზე დაგვსხეს ჩ რადაცნაირად ამ გო-
გოს დედ-მამასთან ადმოჩნდით (ადმ-
ჭდარ-ვიქმენით)"

აფხაზ.	ულრ. მეგრ.

აფხაზ ლ ჷ ე ს ა მ ა ნ ჷ
ლ ჷ რ ზ ჷ ძ ჷ რ ვ ჭ ა ნ
(მ.Ⅱ,8) „აფიასი სირცხვილით
ესმენდა მათ(სირცხვილეულ-
ესმენდა)

აძლამ ლბიჷ ივ ა რ ხ ა ნ ჷ
ლჷციან (ლ.97) „ბიბი ბელალმა
(მეკრლი ზე აკწია რა) იწვა
(მეკრლი ზეაწვულ-იწვა)"

ჭყი იშთაბჷლანჷ… აღბჷლ
ბგი, აშიაეჷჭიე ე ჯ ლ ა ძ ა-
ქ ა ყ ა ლ ი ჯ ც (ლ.113) „მას
მემლბიმალ მიწა იძენის, ცყე წი-
ქცევა(მიწა-ძნელ, ცყე-წაქცეულ
იქმნების)"

ქაჭჷ სმელ იეა ილაქია
თ ჷ ს ნ ჷ ანნა ლ ჷ ლ ა -
ხ ე ჯ ც (ლ.105) „ქაჯი სმელ
იეა თელამილ ებ ელ ა ლ
ც ე ე შ ი ჰ ა რ ჰ ა (იეალ-
ამილებელ-ჰარჰა)"

მემჩქუნდა გაკითეჭი ე
ლებია: ჭიმქ ნებცანქ მა-
ყე მ ე ჩ ა მ ი ლ ქ
(სამურზ.5) „მგინი, გაკითე-
ჭე ეს ლობიო: ნამეცანი მა-
რილი მიეკეცი"(მიცემულ-მექ-
მნა)

ანწი მეთენი ეპხეან
თეს: მემქემალირ ვიც
გლახაქ აყე რ ა გ ა ლ ე-
მ ე ლ ქ (სამურზ.3) „ანწი
ვენათერი ეშველის ამას:
მიგზავნილ ვაცს ცელი რამ(ცე-
ლი სიცოცხა) წამისცლა(ნათ-
ქვამ-ექმნა)"

ეშა ხე ა ე ე ნ ა მ ი-
ჭ ა ნ ი ლ ი (ხემ.133)
„აშას ხელი მიაწვეტეს(ხელმიწვე-
რილ-აქეთ)"

ეარისხვეულობა რენდა ლ ო ნ.
ჯ ი რ ე ლ ი ი ჯ ი ნ ა
(ხემ.33)„ით ეარისხვეულობაა, ეყვე იწვერის"

. ა ფ ხ ა ზ.	შდრ. ქეგრ.
ფეხსა ადგილზე ამოთხრა ზედა-ზედ ყოველ ადგილ ბეჭდა (ლ. 114) „ამინდი ადგილი მოხდა ადგილ ყველა გაფუჭდა ჩა,ძაბ დაანარცხა (მაფუჭეულ-დაანარცხა)"	ვეძლე, თუნა ი ნ ვ ლ ი ნ ე ბ ე ბ ა ფ (sic), ეანი თქვენი იყო სჯანი (ხუმ. 33) „ან წაიღე,-შენ ცხვენია (სირცხვილ-ჭირს, სირცხვილ-ბაქს), ანც ოქვენთვის იქნება ეს ლაპარაკი"
ძველ-ძველ ადამიანი, ეულა ღერძ შაშინ იყარნეგ (ლ. 123) ოთხიანად წამოიწყო ჩა, ლილი გილი-ნი ლანჩეს (ლანჩულ-ქვნეს)"	ჩქარი გულიჭეა ქულენანდა, მუჭი ანიგეული ლიბ-ტენი თ�ი ოი იგარლანი, ეანლი ფარისევლობა ბენდა. ლინ-ჯ ი ძ ე ლ ი ი ყ ი ნ ა (ხუმ. 33) „ჩემზე გული თუ შესტიკეთ, უნდა ტირილენ, ჩიმინც ლეკ-ტიკე. ანალა, თუ ეანიანეკლი-ბენ, ეკეკ ინკენთან (ნიალ-ილქენთან)"
ფეხი ადგა ჩემთა-ზე ლაცინ ა ვ ა ვ ე ბ ე (ლ. 130) „ილალაბერს ამ ლინის შეკრბა ა ლ ე ლ ი ა ლ ე ბ ი (მ ე კ ო ლ ბ ა ა ლ ე ლ ი ლ-ებინ)"	თი მიიბაბუკეთ...ჭეაშე ხათეხილი ს ჭ ი ლ ა ლ ი ნ ი ბ ი (ხუმ. 32) „....ტაიილანა-ბან სნრანელ მოკრბეში (ანი-ჩენილ-ვიქენეა)"

ვარაუდია, მსგავსი „აღწერილობა" ფორმულები, რომლებიც უცხო ან უნდა ყოფილიყო ქართველური ენების ისტორიული განვითარების გამოკვეთილი საფეხურისათვის (ეს ეს, რომლიც თავის აღგილს ენახეთ, საკვანძო გაკრცელება აქვთ ადრეულ ძველ ქართულში), სინტეზურად ასახულება ახალ ქართულშიც და მის ყოველდღიურ, მაგრამ ეს ვითარების დამახასიათებელი ანაა: თანამედროვე ქართულიც და მისი დიალექტებიც ავლენ აღგილს ზეყოველდღიურ ზმნურ ფორმებს შემანარჩუნებელ, რაც, უნდა ვიფიქროთ, ენობრივი ეკონომიის შედეგია.

x x x

წყვილია გამოყოფილ ფუძეებსა და ზანურში, ისევე როგორც ფუძეებსა და დანარჩენ ქართველურ ენებში, განსხვავებული ბრუნვებში ფუძედ. იმის მიუხედავად, რომ ქართველური ენებისათვის უცხოა ზმნის ინფინიტური კატეგორია, ზანურში, ისევე როგორც ძველ ქართულში, გვაქვს ე.წ. შიდეკლინური წარმოებები, რომლებიც საკითხავი ფუძეზე ინფინიტურ ფორმებს ესადაგებიან სემანტიკურად და განსაზღვრავენ წინადადების როშელსაც წყვილს. ხაზგასმულია ეინსტრუქცია, რომელშიც „რომელიც ეკუთვნის ფუძეთა ინფინიტივის და ამ ფუძეებიდან ზმნა (რაც, რომელიც, ეინც, სადაც) -ნი სუფიქსი გადმოცემულ, აგებულ. (1) ეგენი

---

[1] რ ი ფ ა თ ი ძ ე ქ. ზმნის ინფინიტური წარმოების ერთი ძველ ქართულში, გვ. 115.

(„მსგავსი"), თ ე მ ი ს ე თ მ ი ს ა თ ა მ ი („ისე", „ასე"), თ ი - ზ მ ა ს თ ი ს ხ ე („იმდენი", „მაგდენი") ზმნისართები მისა- წილდებენ:

ა ფ ხ ა ზ.	მღრ. მეგრ.
ნას უბრი ა ზ ო ჭ მ ა აგიურგჳუნ ზ უ რ ხ ა რ წ ი? (გ. ჭ, 79) „ამიცომ ალგამენ ბერი- ბენსი?"	ძღაბიში ლილალი მუმა ჭაის მუნდესხუნი თეში, მინოლ ზადა- მა (ხუბ. 115) „გიგოს ღელ-მამა ჭაის რომ სკამდა. (ის მამინ) მეკილა ზადაში"
აჰრი ანაჭალნიე ა ო ჭ მ ა აძეუბგია რუსთარმიუნ ი ს უ ზ! (გ. ჭ, 96) „ამ უერისმა გალაბა აძეიბეელების ბიქაული?"	ათე ქეყანაში სენწუფეს ყუნც ართი ცინახქუა, ცა ვაფუ (sic) ძ ი რ ა ფ ი ლ ი ლ ო ლ ი ს ა მ ა ე ი ლ უ- ლ ბ უ მ უ ე უ ჭ ს ი ნ ი ე ე ე- რ ი (ხუბ. 89) „ამ ქვეყნის სულ- მწიფეს ჰყავს ერთი გოგო, სიმკლ- საც ცა არ უნახავს, მიწაზე ფე- ხი არ დაუდგამს"
სარა სუფხასთა ს უ თ ძ ი ა ი ე ი უ მ არა ს ზ ა ა (გ. ჭ, 54) „იმიცომ კი არ მოესულიან, ჭე- მი ნაზარალევი მიმეცი-მეთქი"	ქილემი გიუღეს მ უ რ ი უ ლ ბ ლ ლ ვ ნ ი თ ე მ ი (ხამურზ. 8) „ქილემი ღ ი- ცხალი (ციცხლალ) გ ი უ მ- ეეს"
ეამაჭუჭ ამლა ლაუუმოჭ, ე ს მ ა ჭ ი ე ა ი ლ ზ უნლუჭუზ ეურ- ბრუ ახიუჭჭია ი რ ზ უ ლ მ ა ე ი ღ (გ. ჭ, 58) „ეამაჭიჭს მიმიელა ეი არა, ის, ნაც ენმამ ლაუღიეა, სა- მაილაც ბაემეებს გ ა უ ნ ა- წილა"	

აფხაზ.	მეგრ. ჭანურ.

ზნე ხიცლეაზეა... ათაჭალ ლეჭ სალეზეჟ, ჭაეი ააკეხეა ჭეხა ანეხოალა ჟაბრაგნე აბნაილალაზ..., დაა-ჩაგეი წეჟც ალჟას იკნე (გ.II,44) „ერთხელ, საღამოჟამს, თავადი სალიბეჟ, ამ ახლოხანებში ტყეში ყაჩაღად რომ წავიდა (ყაჩაღად ვინც წავიდა), ალიასის სახლში ცხენიდან ჩამოხდა"

აკნე იკნაზ რეხთერთაქია, რკახქია რყერ აარლა ი დოე-ლერცეჟტალკა იკნაჟრჩეზ (გ.II, 48) „იმათ, ვინც სახლში იყო, თავიანთი თავსაბურავები აათრიალეს რა, შიგ მოქუჩებული კვამლი გარეთ ძლივს გარეკეს"

სელმაგ'ე ებრი აკიენ ილთახეზ (გ.II, 16) „სელმასაც ეს უნდოდა"

წყარი გეშე თე ბიშიჯ დო მუში სახელი დო გვარი გეჭარუნი ეერი ბეჭელი ქელნაყოთ ოქრიში ჭირქას (ხუბ. 145) „ამ ბიჭმა წყალი დალია რა, ოქროს ჭიქაში ჩააგდო ბეჭედი, რომელზედაც თავისი სახელი და გვარი ეწერა"

თე ახალი ბერეხე მირთენი თეს ყუცქილაბჲ „ახალი კიდი რომ მიიღეს, ამას ყურში ჩასხა"

დიდა დო მუშა კაყუნცენი ეერიეოჩი, ნაბერშელა კამირენსია თესია (სამურზ. 4) „ბეში, დედ-მამა რომ არ ჰყავს, ვერ დაინახავსო ამას"

აფხაზ.	მლრ. მეგრ.

აღუნეჲ ალამაარა რაფხაძა ავულჰარახალა ი შ ბ ა შ კ ა- მ ა ჭ უ ჭ ხ ო უ ჭ უ აბრი აამ- თა ჯაჭაალა აბრი ეფეშა ახ- თუს ლზუყალეჲ. (გ.Ⅱ,35) „კამა- ჭიჭს, რომელმაც სინათლე ჭუჭ- რუტანიდან დაინახა, ამ მოკ- ლე დროში ასეთი ამბავი შეხვდა“

უბრი აამთაზუ ა ხ ო უ ჭ- მ უ ჭ ზ თ ი ჸ ა ზ თ უ რ- ქ ი ა კ აშძურხა დ ა ა ქ ილეჲ (გ.Ⅱ,21) „ამ დროს წვრილმანების გამყიდველი თურქი ეზოში შემო- ვიდა“.

ზ ხ ო უ წ ო უ ხ ე ი ა ზ აყაბ რაცოაკ აზუნწჷამ კიი ახოაჭა იგალომუზტ (გ.Ⅱ,305) „ხ ო ჯ ა ს არ მიჰქონდა ყურმოჭრილი გრო- ჩა — დიდხანს ვერ გაძლებსო“

ი შ ი ა ნ უ ი ყ ა ზ ა ხ ო უ- ჭ უ ლუძიეჲ (გ.Ⅱ,48) „ბავშვმა, რომე- ლიც შეშინებული იყო, დაიძინა“

უჯინუთ: დაბაშა ქოუკუმუ ართი კოც დო ქუშნორე მინ- დორს; დ ღ ა ს კ ო უ ძ ი- რ უ ნ ი თ ი ზ მ ა გუ- რ უ ნ ი ქასირენ დო ქოთხი- დასს თეს (სამურზ. 2) „ირომ გაიხედა (დაინახა): მინდორში ერთი კაცი დგას. იმდენი ჯირია, თავის დღეში რომ არ უნახავს: მწყსავს ამას“

ჭიჭე ხანიშკუდო (sic) ხო- ლო ქაუხუალ ძღაბიქ, ოხვა- ლით წ ყ ა ,რ ი მ ე უ- ლ უ ნ ი ფ ე რ ქ (სა- მურზ. 2) „ცოტა ხანი რომ გავიდა, კვლავ შეხვდა გო- გო, რომელსაც დოქით წყა- ლი მიჰქონდა“

ენა ქ'ანას კ ე ნ ტ უ რ ე- ნ ი უ ჯ რ ო კ ო ხ ი რ ე ნ დ ო... (სამურზ. 2) „ეს ისეთი კაცია, ქვეყანაზე რომ არ ეტევა“

ზემოთქმული სქემურად რომ გამოვსახოთ, ასეთ სუ-რათს მივიღებთ:

აფხაზ.	ა ბ ა ს გ ა კ	ზღაპ, კაჭიბს ინეჯაჭამ კამაჭზჭარზ	ხიზჭვა დააჩხეიც
ძვ.ქართ.	ზ ეშოყეთ	ნაკი, რომელი წიალეიდილა	ე ი ნ ი კ ე ლ
მეგრ.	მუნ სასკელი	მეჭირუნი ყური მ ე ჭ ე ლ ი	ქელნაკოთ ჭირქას

აფხაზ.	ს ა დ ზ ბ ე ა	ა ამრავალ-ნე აბნა ილალამ	დ ა ა ჩ ა ზ ე ი ნ ზ ა ც
ძვ.ქართ.	ხ ო ლ ო	ყოველი, რომელი თქუა ითანე	ჭემმარიც იეთ
მეგრ.	ლიოპა კო მუმა	ხაის მუნდესენი თემი	მინიდ ზალემა

აქ წარმოდგენილი შესიტყვებების ინტონაციური ბუნე-
ბა კიდევ უფრო მკაფიოდ ჩანს შემდეგ მაგალითებში: ამხე-
რი ლიხთვნი, თუ ფარას ი რ დ ჭ ა ნ ს ქელემი ე ლ ი ც ე ფ ს ვ-
ნი ქ ო ჩ ი ნ (სამურზ. 2) (შდრ. აფხაზ. ჭვა აჭვხა დანხვნ-
ჰიც, ქოლეშ აჭვლიცაქია რჭიც ა ფ ა რ ა შ ა კ ე ჟ ფ ხ ი
ი ბ ე ჟ ც) „ამ ლამეს, რომ დაბრუნდა, დაინახა: ქელემი
ქუჩემში ფულს აზნევს"; უჭინესცნი: ართი ბოში კოჩი ქ უ-
მ უ რ ს უ ნ ი ქ ო ჩ ი რ ე ს (სამურზ. 2) (შდრ. აფხაზ. ჟა-
ნცნაფშა, ჭ ე ი ც ნ ა ე დ შ ა ა ჟ ა ფ რ ბ ე ჟ ც)
„რომ გაიხედეს (დაინახეს): ერთი ბიჭი მოდიოდა"; ართი
დუდცბი ყვბურს ქაკირხენი ქ ო ჩ ი რ (სამურზ. 7) (შდრ. აფხაზ. თა-
კიაფიცე ახიცშათაარა დ შ ა ც ხ ა კ ი ა ც ი ა ფ ი ბ ე ჟ ც)
„დაინახა, რომ ვიღაც დედაბერი კერასთან ზის"; ცაროლს
ბეურდგინცნ დო აბარწას ქ ა წ ი რ ე ნ ი ქ ო ჩ ი რ
(სამურზ. 7) (შდრ. აფხაზ. ცარჟალ დგვლანც აბარწაჭიც დ ც შ ა-
ბ ც ლ ა ზ ი ბ ე ჟ ც). „მან დაინახა, რომ ცარიელი
ამლგარა ჭა, აიკანზე იდგა"; თე ძლაბიში გური ქუას მ ი-
თ ო ჩ ც ლ ც ნ ი ქ ო ჩ ი რ (კიფშ. 6) (შდრ. აფხაზ.
არი აძლაბ დბიც ახაპი ი შ ა წ ა ფ ც ზ ი ბ ე ჟ ც)
„დაინახა, რომ ამ გოგოს გული ქვის კვერ იყო"; მუკი-მუ-
კი ქ უ ბ უ ხ უ ნ უ ნ ა დ ა ჩ ხ ც რ ი შ ა ნ ი ქ ო-
ჩ ი რ თე ბოშიქ (კიფშ. 23) (შდრ. აფხაზ. ამცა ჟ ა კ ი ც რ-
შა, ა ნ ც ი შ ც ი ა ზ ი ბ ე ჟ ც არი აჭკიცნ) „დაინახა
ამ ბიჭმა; რომ ცეცხლს იწვებოდა შემოსხდომოდნენ"; თაქი

ბალანა ქიგერენი ქოძირ (საუბრ. 5) (შრ. აფხაზ. ენაში ასეთ ადგილებში ლ შ ი ბ ე ლ ა ზ ი ბ ე ლ ტ) „დაინახა, რომ აქ ბავშვი იდგა“.[8]

-ნი ავიქსის შინაარსიბას შეგრძნებში გადმოსცემს, აგრეთვე. -ფ სუფიქსი, რომელიც დაკბილის რიგითობა ზმნებს, ასევე სახელებსაც: განჯეს ეარი დი ბ ი ნ ი ბ ნ ო, „ბუშტიდი ბალანეფი ქიმელელაფეფა (ხუმ. 93) (შრ. აფხაზ. ენაში ალბანელ ადანეფნა...) „გაიცეს ეარი ტ რომ შეეიტნეს, დაინახეს, რომ საშიშ ბავშვი თამაშობს“; ეიფოფეარი ჯიმა ლეგს ო ჯ ი ნ ე ო, ანძი მინეფნაფილი რეფი ქიძირ (საუბრ. 4) „ითხოვეს ძმა-ლეს რომ შეხვედა, დაინახა, რომ ეფერა მონეფნილია“: ოჯინ ტ ა ბ ი ი ლ ქ ო, ტიიზი მინდიბლე „რომ გაიხედა ტაბიერმა, (ნინ) ტრიალი მინდიბია“; ქიეეფი ისეთ დი გამანანეფ შ ქ ა ბ ო ე ნ ი ო, შეეი ცალსქანალეეი ლეფილი ქიძირ (ხუმ. 78) „მიეფა ქალი ტ საბანი რომ გადახადა, დაინახა, რომ მისი ქალიშვილები მიეკვლებან“.

ეფიქრობთ, ზემოთქმული იმის კარგი ილუსტრაციაა, რომ შვბერის სინტაქსში „ზმნური ობიექტიანი“ შინაარსიანურად ჩამოსდგა ქართულისას, განსაკუთრებით, ახალი ქართულისას. ამაზე მეტყველებს თუნდაც ის ფაქტი, რომ შეგრძნების მეტყველების ეილიკაციებში, ისევე რიგითობა აფხაზურში, გვაქვს ეარი ბ ი ნ-

---

[8] ც ი ბ ი ლ ი ა ვ. აფხაზურ-ქართული სინტაქსური პარალელები, გვ. 85.

ტექსტი ერთეულები, რომელიც ენთადენთი ფორმიბლიკი გამოხატულება აღნერითია: შ ე ხ ი ნ ქ ვ ა ლ ო „მიშვიელ“, ლ ო ვ ე ნ ქ ვ ა ლ ო „მიმნეულდ“, ჩ ხ ო რ ქ ვ ა ლ ო „შეგეცოელ“, სიხარბეს ქვალ „ლაკვცხ“, ტ ო რ ქ ვ ა ლ ო „მითინდ“, შ ე ხ ი ნ ი ვ ა ფ ე „ეშიან“, ლ ო ვ ე ნ ი ვ ა ფ ე „შნეულნიან“, ჩ ხ ო რ ი ვ ა ფ ე „შცოელ“, სი ნ ა ხ ე ვ ა ფ ე „შცხელ ჭ სხვ.“[10] (შერ. ავხაზ. ა ვ ი ს ა ვ ე ფ ე „ეშიან“, ა ხ ო თ ა ს ა ვ ე ფ ე „შცოელ“, ა შ ი ფ ე რ ა ს ა ვ ე ფ ე „ლაკვცხ ჭ სხვ.).

ჭანურში შეგხვდება -ნ-ს ანიშნველობანი ზეფუძეებზე გადმოსცემს თურქულიდან ნასესხები -ქი (�л) ჭ ბერძნულიდან გადმოღებული ოდ. ჭანურის ეს წარმოებები, შეგხვდებიან გაანსხვავებით, ან ქვია „აღწერითობას“, ან შეიცავენ მიმღეობებს (ფორ. ინფინიტივ) გაკეთებს: ოხორჭა მეშიქ ქიმილის ენუ-ქი: ან ხოტეფ

---

[9] იშვიათად შეიძლება შეგვხვდეს ფ ე ქ ვ რ ე ნ ს „ეშიან“, ჰ ე ბ ე ნ ს (← ბერძენს ← ეკლესიის) „მნეულობა“. ეს ფორმა ეს სულ ახალი წარმოებაა.

[10] ძალი ბირდაბირი ანიშნველობებია, შესაბამისად: „შიმ-ბილ-მეჭქვნ“, „ნეულობილ-მეჭქვნ“, „ხოცილ-მეჭქვნ“, „ხოცხელ-მეჭქვნ“, „ბულ-მეჭქვნ“ (= ბოლ ი ნ ი), „შიმ-ბილ-ბეჭკ“ („შიმბილ-ბეჭონ“), „ნეულობილ-ბეჭკ“ („ნეულობილ-ბეჭონ“) ჭ ა.შ.

კოლოლგინი „მისმა ცოლმა ქმარს უთხრა, რომ „ერთი ხარები დააყენე"; თილჩითოქ · უწუ-ჩი: ჭიმ ყუას ქოგელეგიშონა თუ-ლე „მელიამაც უთხრა, რომ „იმ ჭამი ჩაგიყვან ძირს"; ლობე-რი ლილიმარ, იცი ეუჯი მი ამიცაჲ „ლიმეს შემოაკლებ, რომ ძმოხა არ შემოვიდეს"[11].

x x x

ინფინიტური იერი დაჰკრავთ, აგრეთვე, მეგრულ შესიტყვე-ბებს, რომლებშიც ვითარების გამომხატველი მ უ ჭ ი || მ უ ჭ ო თ („როგორც") და ადგილის აღმნიშვნელი ს ი დ ე || ს ი დ ე თ („სად"), ს ო დ ე („საით"), ს ო უ რ ე || ს ო უ რ ე შ ე („საიდან") ზმნისართები მონაწილეობენ. ისინი თითქოს ზუსტად შეესატყვისებიან, ერთის მხრივ, აფხაზურ -(ა)შა (დჷ-შა-გჷ-ლოჭ „როგორც დგას (იგი, აღ.)") და, მეორეს მხრივ, -აძ (დ-აძ-ცაჸ „სადაც წავიდა (იგი, აღ.)") საგარემოებოთაქსებიან წარმო-ებებს.

მეგრული მ უ ჭ ი || მ უ ჭ ო თ, ისევე როგორც აფხაზუ-რი -(ა)შა აფიქსი, ძველი ქართულის ვ ი თ ა რ || ვ ი თ ა რ-ც ა, უფრო დროის გარემოების გადმოცემას ემსახურება, ვიდრე ვითარებისას:

---

11. ჩ ი ქ ო ბ ა ვ ა ა რ ნ. ჭანურის გრამატიკული ანალიზი, თბილისი, 1936, გვ. 184.

ქიგო�დენ შანასდი შეჭი ქიშეენრსენ-
ნი. ეარსხი დიმზამიდი ქიძირ (ხჯ.209) „გზს ლაიდა ტ
ჩოშ(ჩოგირც)ბიდის, ლაინახა: ცეცხლი ანთია“ (შლრ. ა) ძკ.ქანთ.
ტ ეიოთარცა ესშა ესე ჰეჩრიათა შათ,
განჩიანსნეს ფრიად ტ ოქეენ (ქრესტ.51), ბ) ეფხაზ. ხეხ ი შე-
ხქოაზ ეაგეშ, ალაის ოკნე ალეარა ნეჩრეი ახჭანე
იგერენ (ბ.II,12) „ჩოგირც ზეთოთეც ეიქეი. ალიანის ხახლი ლე-
ლის გალეშა, ეთიანეზე იდგა“);

ქიძირ ალიშქენოეტ. შეჭი ხეალე შეშ
შალეზა ეაბალნი (ხჯ.184) „ალიშქარ-
ბა ლაინახა, ჩიშ შარტოიდენ თაეანი ბალი არ ეეოდა“ (შლრ.
ა) ძკ.ქანთ. ტ ეიოთარცა ლაარეენალი-
ცეა ალ ეეალრეენალ ტ.ხოეალ ეე-
ლილა შიშართ. ქრეეა ბსახეენთა. ბაა შარეზანი-
სათა (ქრესტ.54), ბ) ეფხაზ. აბრი ესშა ლ შეეგალეენ-
ლო ლენრენ, ჩალფილა ახალენ ლენენ ლასნე-ლასნ ანენა-
ზან ლაფხა ლტოალენ (ბ.II,15) „ილილა, ჩიშ ეს(ალ.)ესშას ბაა-
ხარენლა ჩა, ჩალფილას ბაენეი ხენში ეენილა ჩა(ბაენეის ხენ-
ში ენენით)ბალი-ბალ ალალლეოეთეს ნინ ენლებიდა“);

ოენა თაქი შეჭი ქიხენ ოეში ბაეია
ბაბალ ენშილთ (ხჯ.226) „ეს ალ ჩიშ(ჩოგირც)ზის, ბეიხე
ბენალლეიც ბიეიდა“ (შლრ. ა) ძკ.ქანთ. ტ ეიოთარცა
ბიი ნიანეს

გი ქეეეალალ ალ ეენალ ალეხა-
ზეიალა, ბთალეარბა ბის ეეეალანისაბალ ბეიანეანარბა

ნერსე ყოველით ერით მისითურთ (ქრესტ.61), ბ) აფხაზ. ი ნ ა გ ა ნ ე, ა თ ვ რ ქ ჿ ა ი შ, ლ ე ჲ პ ჿ ა ზ ე ჲ ფ შ ჿ, ამა-წურთა აჭიგ ინვშთალწეჲც (გ.II, 22) „მიიცანა რა, როგორც თურ-ქმა უთხრა (მას, ლელუ.), სამზარეულოში ლალო");

მ უ ჭ ო ლ რ ო ქ მ ი ე ო რ თ ვ ნ რ თ ე შ-ნ ე შ ე, ქომილი სქუალეფქ ქილებალ თეს ფირქ (სამურზ. 2) „ლორი ოომ გავილა, ორი კაქიშკილი შექძინა" (შლრ. ა) ძვ. ქართ. ჲ ე ს ე ჩ უ ე ნ ე ბ ა ჲ ე ო თ ა რ ც ა ი ხ ი ლ ა, განიხარა დიდად ფრიად (ქრესტ. 103), ბ) აფხაზ. ა რ ი შ, ა ა ლ ა პ ა ზ ე ჲ ფ შ, წ ი ყ ვ ა, პაჭყჳჲლა ლეიბგვლან ლგვნგყა ლჭიგნალხეჲც (გ.II, 23) „როგორც კი ეს გაი-გონა (მან, ლელუ.), ძალიან იდგა რა, სახლისკენ გაემართა");

ოქიმაყარეს, მ უ ჭ ო ი ქ ლ ე გ ი წ ო ნ რ თ ე-შ ი, თაქი თე ქმაყეფქ (სამურზ.5) „როგორც წელან გაითხა-რი, შეიერიბნენ იქ ეს ქმაყები" (შლრ. ა) ძვ. ქართ. ჲ ე ი-თ ა რ ც ა შ ე ე ი ლ ე ს ც ი ხ ე ლ. პოვეს სახ-ლავი ერთი ჩრდილოჲთ კერძო (ქრესტ.39), ბ) აფხაზ. ლაჟიც, ახა ჟ ო ჟ ჿ გ ჴ ვ ლ შ ჿ ვ ყ ო ჟ ჟ ჿ ბ ო ჲ ც (გ.II, 29) „ლაბერლა, მაგრამ ახლაც როგორაა (იგი, ის.), კი ხედავთ");

მილარო ძლაბიქ ლო, მ უ ჭ ო ნ ლ ი ქ უ წ უ ნ ი თ ე შ ი, ქიმილ ობეილით ნყაბი (სამურზ. 8) „წაიყვანა გოგო ძ, როგორც დედამ უთხრა, ლოქით წყალი მოიტანა", შლრ. ა) ძვ. ქართ. ჲ ე ო თ ა რ ც ა მ ი ე ი ლ ე ს მ კ ე-ლ ა რ ნ ი ი გ ი, პრქუეს ეესცათის ჲ ს ც ე ფ ა-

[illegible] (ქრონ.47), ბ) ადგილ. ამბავ ეგრე ეხეკრძალოთ ალალ
ადამიანებისაგან ეალალეთ: [illegible]
[illegible] (ეკ.II,68) „ქალის
გულის მოსანებულებლად ალალსა ამბის მოყოლა დაიწყო: ჩემ სიხარ-
ბე კაცი ქალაქია, ჩემ კაცი სახლები ეგის, ჩემ ეთლები ჭ ფიბ-
ნები ლალია, ჩემ გიდი-ბიჭები ბევრია, სალამალე (ჩემ) წიგნს
კითხულობენ, თავაშიბენ");

მეუბნა სიტყვა მეს თე კითხვენ თა-
ნი, გითანაცა თეს გიბრძანებელს(ხუმ.18). ისე, ჩიგიბრ სიტყვა
მისცა ამ კაცმა, გათენებამდე მანდ გაჩერდნენ"(ეკრ. ა)
ძე. ქართ. ენ კითა ბრცა ალალ ბეთ ალ-
ბეთ ალ ალ ბეთ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ
ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ ალ

[illegible]" (შდრ. ა) ძვ. ქართ. [illegible]
[illegible] (ხუ. 224), ბ) ადგილ.
ადრე ახალგაზრდა თათრებთან ადბილად [illegible]
[illegible] (გ. II, 253) „ბაკეული, რომელიც ცხენიდან, თათრ-
თანის ძაძეულთან წასიყვანეს");

[illegible] ქალაქი (ხეგ. 55)
„ბაკე�ეთი, რომელიც გინდათ" (შდრ. ა) ძვ. ქართ. [illegible]
[illegible] (ხუ. 170),
ბ) ადგილ. ა [illegible] ,
[illegible]
[illegible] (ლ. 70) „გეკერ ბრიკ (ბრიკა) თავი ახტიელება,
თუ შანაგზე ბაკა [illegible] (გამოტეხა) (გამოტეხილი გაწყვეტა) ნა, [illegible]
ძინებს; ნიმ გამოიელიძება, გული გაკბილეული ექნება");

ჭიკანაძეს ქიკეთაზე, [illegible] ქვეშ [illegible]. [illegible]
[illegible] (ხეგ. 147) „ჭიკ-
ანაძეთან ნიმ შიკილა, (ლაინსა), რომელიც ეს გიგინ ეთ-
ნა, [illegible] „ბაკეული წამოცვეული (ბალიაზე)" (შდრ. ა) ძვ.
ქართ. [illegible]
[illegible]
ლეკენებით [illegible] (ხ. 7), ბ) ადგილ. [illegible]
[illegible], [illegible] (ლ. 32) „ახე ნიმ (ნიკ) [illegible]
[illegible] (ხუ. ა.), [illegible] (ხუ. ა.) [illegible]
[illegible]");

[illegible] ...,

დება კოდედენ თი შიმაშა გინარით (ხევ. 176) „აქ რომ (როცა, როგორც) ახის, არაფრის ეძიდება, ისეთი გახდა" (შდრ. ა) ძვ. ქართ. ჭ ე ი თ ა რ ც ა მ ც ი რ ე დ დ ა რ ე ს ც ხ რ ა გ უ ლ ი ს- წ ყ რ ო მ ი ს ა გ ა ნ, მოვიდა სპასნი იგი ჭ მეფისადმი ევედრებოდა მას (ქრესტ. 37), ბ) ადვხაზ. უბრი აამოიწყ ადგას აძ- დაბ აკნეწ დანწადბა, დაბაცუე პია ოჭაააზხან..., გ ი წ დ ი ძუბ- კეზ დ ა რ ე ა. შ, ა ა ა ჟ ა ზ იბეაე (ბ. II, 101) „აშ დროს, ადიასმა გიგი შინ რომ კერ დაინახა, „სად წავიდა", გაუმართა რა, ნახა, ნომ ისა ჭ მეზობლის გიგი მიდიოდნენ";

ათე ცერსი დუაბიდი მ უ ჭ ო თ შ ე მ ა დ ე ბ ე- დ წ ნ ი (მახად. 113) „ნოგიოც შემეძლო დაეამიდოეე(და- კასრუდე) ებ ცეჭსი"; ე ი ჩ ი მ უ ჭ ო ქ ე მ უ რ ს უ ნ ი, დიძახას ოჯო კარს (ხევ. 35) „კაცი რომ მოვა, უნდა დაიძა- ხოს კართან" (შდრ. ა) ძვ. ქართ. ჭ ე ი თ ა რ ც ა გ ა ნ- თ ე ნ ა, ძყეეს კიეთმე მუბიათა შეთქმულებაჲ (აძ. 313); და ე ი თ ა რ ც ა მ ო ე დ ო ადგილები იგი ჭ ნუ- გ ე შ ი ნ ი ს-ს ც ა მ ა თ ს ი ტ ყ ვ თ ა მ რ ა ე- ფ ი თ ა, წარვიდა ველადად (აძ. 304); ჭ ე ი თ ა რ ც ა ადმოვ- დ ე ს წ ყ დ ი თ, სუდი წმიდაჲ მოვიდა საჭურისსა მას ზედა (აძ. 273), ბ) ადვხაზ. თირყან იბაძჩაჭიწ წწეს ა ნ დ ი წ ნ ა ა შ ი ა შ, ა პ ი თ ზ ე ჲ ე შ ა; ჲასხაგაწ ჲა- პიოჲე (ბ. II, 40) „ისე, როგორც შარშან თირყანის ბარში შაშვი მღეროდა, ახლაც მღე- რის".

ეკონომიკურ სტატისტიკურ ფასიანობაზე

თუ გახსოვდეთ მეგობარ მასალას ეთვალიერებოთ, შეგიშვნიათ, რომ შესიტყვებებში ერთმანეთისგან ერთმანეთი ელემენტი ფიგურირებს, რომელიც ამ ენაში ამ ენაში („ბიგი“, „ბიმ“, „ბიცა“) ზმნისართთან ან -ნი („ბიმ“, „ბიცა“) ადექვითაა გამოხატული: მაგალითად ქიმეკუშუ, ამ ენაში ოსეური ადგილი ახლავს (ამ ენაში მიცოქელები მოუგზავნა: ცოლი ეთხოვეთ). ოყოზეკში ეს „ითხოვებაშ“, თუ გამონაკლისებს არ მიეცემთ ძალიან ...[12], ხოლო ეს ასეა: -(ა)ზ, ადექი ზმნაში სიტყვით ხაკეთისა ეთიოპიელის არ ტრიალ ალსანიშნავად: ორეულად ადგა-

---

12 ხაგანთია იმ შემთხვევებზე, ოდეს ამ ხმის შესიტყვებში მონაწილეობს კ ა ტ ე („ბრეკი“). ა ე ი ე ბ ი ა („ეხის - ეხა“) ზმნისართებში: ითიოპელ ალბანურად ეწოდა ეხიოპია ამ ენაში ეკ ა ტ ე, ალბათ ამ ალბანურიდან, რომელიც შემდეგ ითიოპელთა ბაღში შევიდა მეტრიდა, ალბა მეტრიბ; ეს ტ ა ბ ე ბ ი ა ბ ი ა, რომელიც ზეპირ ალბანურ ტექსტში „ასე ბიმ (ასე ბიგ ა ტ ა) ოყო (ოგი, ალ.), ძველი შეიტანეს (ეს, ალ.) ეხოალეხთი ლინ გამ“.

აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ კ ა ტ ე, ალბანეთ ზმნისართების გამოყენება მიცემულ შემთხვევებში ფაქტია.

ჭიკ ლ ო ბ ე ს ,.ამბი სელა დაიკლბ-ძან, ღვნს ა ა-
ქიკლკბეგ (ანგუანი სიკვლიდის ჰინას იყი ნა, სელაკ
მიოსკრი ტ გადაანბინა).

საგულისხმოა, რომ ხვინაღულად თეთ მეგრულშიც ბაკ-
ფსიტყვებში -ენ-ს გარეშე, მაგალითად: ბალანაკ. ბ ო ჭ ი
გინიდა ქითი ჩანგარი ლი, ილი გარგენ მეოთენ ვანა(ხუმ.1)
(ფრ. ბალანაკ ბ ო ჭ ი ი გინიდა ქითი ჩ ა ნ გ ა რ ი ნ ა)
„ბერეში ითი წრისა ნიმ(ნიკეთს) გასდა, ბინი ბიმენეი ანა-
�e ალბინერა"; ეს ზაბარგანში მეკანარეკი ეთი გალითეს
ხათ, ბ ო ჭ ი ოქიანი ლიჭკანელი ანა-ანში გეთმილულს
ოენი(ხუმ.36)(ფრ. ... ბ ო ჭ ი ოქიანი ლიჭკანელი ანა-
ანში გეთმილულანგნ ოენი) „მეზარგაზენ ეიცი, ზეკით ნიმ
(ნიგინს) ლგან, სუნანელ ისკინს, თიიჭინ ანქეთ ბიიბეკენ ტ ბა-
ნაც ისკინინ"; ანე ჭიოენ ძრანინ: ჭერეკენ ბ ო ჭ ი ოე ძრანი
ჭეი(ხამუნგ.2)(ფრ. ... ჭერეკენ ბ ო ჭ ი ოე ძრანი ჭ ე-
ბ ი ნ ი) „ანრა ილინ გიგინ, ნიმ ენ გიგი ჭერეკენ ენ-
ლა(ეეკენ)"; ხიჯა ოეჭგენა ეგინი ხიანა ნიჭეკენა ბაკ,
ენჭ. ლი ითაჭი გეგბიცხან ოე ხიჩიეკ-ბ ო ჭ ი ბენ ბაკ-
ეეკი ოე ხაჭე(ხამუნგ.5)(ფრ. ... ბ ო ჭ ი ბენ ბ ა ა ეეკ
ოე ხ ა ჭ ბ ე ნ ი) „ეთხრა: „ოეკენ ასეთი ეინგი ხი-
ბენ ბეილინინ", ტ ან ანეკინა გასდა, ნიმ ან გლინაკენ ბაკ-
ეეთა(ჩაიდინა) ენ ხაჭე".

ენდა ეიფიჭინი, ნიმ ბესიტყვებში ხეთანი ხეკინე-
ბოენი ეითანენის „ინბანგი" ეიბინენტი განინაგა

თავდაპირველ მდგომარეობას არ ასახავს: იმთავითვე სრულიად საკმარისი უნდა ყოფილიყო ერთ-ერთი მათგანის (კერძოდ, -ნი აფიქსის) გამოყენება. მ უ ჭ ი || მ უ ჭ ი თ ზმნი-სართის ხმარება, რომელიც ამჟამად ასე ფეხმოკიდებულია მეგრულში, მეორეული მოვლენა ჩანს — ალბათ აფხაზურთან ხანგრძლივი კონტაქტის შედეგად დამკვიდრებული. მისთვის გარკვეულწილად ხელი უნდა შეეწყო თვით მეგრულშივე -ნი-ს ფუნქციის დაჩრდილვას (როგორც აღინიშნა, შესიტყვებაში იგი ზოგჯერ სულაც არ ჩანს), რომელიც, საფიქრებელია, ამ ელემენტის მეტისმეტად ხშირ გამოყენებას უნდა მოჰ-ყოლოდა.

ამ კონტექსტში გასათვალისწინებელია ერთი გარემოე-ბაც.

მეგრულ წინადადებაში, როგორც სხვაგანაც გვქონდა აღ-ნიშნული,[13] -ნი სუფიქსიანი ორი ზმნა არცთუ იშვიათად კონ-ტაქტურადაა წარმოდგენილი, რასაც (ორ ზმნას უკავშიროდ) ვერ ვგუობენ დანარჩენი ქართველური ენები, მაგრამ რაც ჩვეულებ-რივია აფხაზურისთვის, ოღონდ — ინფინიტურ კონსტრუქცია-ში: თენა თე საქმეს ა კ ე თ ე ნ დ ჷ ნ ი ბ ე ბ ჭ-ნ ი, ბოშის ძაამქ ახიოდ (სამურზ.4) „ბიჭმა რომ გაიგო: ეს კაცი ამ საქმეს (რომ) აკეთებდა, ძალიან გაუხარდა"

---

[13] ც ი კ ო ლ ი ა მ. აფხაზურ-ქართველური სინტაქსური პარალელები, გვ. 87-88.

(ალბ. ანბანზ. აჭყოლნ, ალბა ანი ანჭლ შ ე ს ე ნ ი ვ ა ნ ე ლ ნ ,
ალბა ლალბა ლმოლბლ(ოლ); ლეი შუჭი ეს
ხ ე ნ ი ქ ი ძ ი რ ე ნ ი , ნიცარეკეკიან შიშის
ლილუნ (სალეკზ.5) (ალბ. ანბანზ. ალიაჭლ ანრა ლ ე შ ი ტ ი ვ
ლ ა ნ ე ლ ბ ა ... „ხარ ლ ალინალა: ან ლეი ილლ,
ნიცარეკეკიან შიშისაკან ეინალან ხული განუტეკან.

ცხალია, ან წარმოლგენილი ეითარება ენთხელ ეილეკ
ულაკან ხაზს -ნ-ს ხინტაქსური ფუნქციის ნიეკლირებას.
რაზეც ეს-ეს ანის საუბარი გკქონდა. რაც შეეხება ქართული
ენის ინგილოურ ეილიში ლაღასტურებულ ფორმებს (ა ვ ბ ი ე ნ
ე ი ფ ი ; ა ხ ე ს ხ ე ნ ე ი ფ ი ; ი ბ ა ნ ა ვ
ე ი ფ ი), უნდა ეითქვითა, რომ გეიანლილი ეითარე-
ბის ანსახეკლია.

ახალი ფორმაციის მიკლენაა, აგრეთეკ, თბილისი კაკ-
შიის გამოიკენება ქართული ენის დიალექტებში: ჯენ ეზე
ან ანი ამისული, რ ო ა ც ა რ ო ხანი გუთან-
თან მოლით (ლ.333); ლეკთაგანმა ეთხრა თაკის ძალა ხე-
თაგან, რ ი ლ ე ს ა ც რ ი მოკილნენ სახლში
(ლ.340); რ ო ა ც ა რ ი თითანი აიკანა გეკი-
ოლან, ენთი ეფრანი შკილი იკ ჩანასხლა ჩენა ქალანა
(ლ.355); რ ი ა ც ა რ ი ცისკანი ამოკა, ჩკენ ბა-
ზან სალილეი ეკალითა, ხანი ისკენაკნ (ლ.333); ეზე რ ი
ა ც ა რ ი ჩკა, ეანთ ხან გამოეშკალთ (ლ.333) ტ ხ ნ ე.
ამხაზეკ ხაგანკეკიეში -ან- ამოკსიან წარმოეკენ

მეგრულში შეესაბამება ს ი ლ ე || ს ი ლ ე თ („სალ"), ს ი ლ ე || ს ი უ რ ე შ ე („სალიან"), ს ი უ რ ე („სალით") ზმნისართებიანი შესიტყვებები, რომელთა ინტენსიური ხასიათი თითქოს საეჭვო არაა. რწმენა შთაბეჭდილება, თითქოს მეგრულის ამ კონსტრუქციებს, აფხაზურის მსგავსად, ჰიპოტაქსური შინაარსი არ გააჩნიათ: ქვემოთ კიდე ს ი ლ ე ბ ლ ვ ნ ი თ ა ქ ი (სამურზ. 5) (შდრ. აფხაზ. აბრაჰ', დაჰ'ვყაზ, ლეპთაარტ) „ყელა მოვიდა აქ, საცა (აქამდე) იმყოფებოდა"; მუნჯის ს ი ლ ე ი ყ ო ლ ვ ნ ი თ ე ქ ი · ქ ვ ლ ი ლ ვ (ხუმ. 105) „დიკაბლა იქ, საცა მათ უნდოდათ" (შდრ. აფხაზ. ანვყიაჲ ა ნ ი ვ ჭ ა ბ ე ა ხ' ა პ ა ჭ ა ზ ახ' იხვ რხახვ ლდივქილეიტ (გ. 118) იმგზავრი იქით გაუმართა, საიდანაც ტირილის ხმა მოისმოდა"); დიროთ დო ქუმორთუ ს ი ლ ე დ ი ნ ი რ თ უ ნ ი თ ე ქ (ხუმ. 3) „დაბრუნდა და შეეიდა აქ, საცა (ჯილაცა) წავიდა" (შდრ. აფხაზ. ასაბი დააშთისვნ, ა ჩ ა რ ა ა ხ' ვ ყ ა ზ დიმანვ ლნეიტ (გ. 56) „ბავშვი აიყვანა რა (მან, მამამ.), საცა ქორწილი იყო, იქ მივიდა"); ათე ოთხი ლუდიმი ლემი ს ი ლ ე ჭ ე ი ლ ე ს ვ ნ ი თ ა ქ ი ქვემოთ (სამურზ. 5) „მივიდა აქ, საცა ოთხთავიანი ლეკი მოვლენ" (შდრ. აფხაზ. დარა დასვჭ რ ხ ვ ა'ხ' ვ ნ ა ხ ა ზ იცეიტ ნვყიარა (გ. 317) „ისინი სამოგზაუროდ გაემართნენ იქით, საითაც თავები მქონდათ მიმეერიდი(=საითაც იყურებოდნენ"); მუნჯეუში ირინჯი ს ი ლ ე რ ა-

ღვთისაგან (სავარგ.5)
„იქით გეკვეთებოდეს, სადაც ჯვარი ხარებულ(ფრ.ადგ.
ადგილზე ანგელოზი ეტყოდა ესეოდენ ესეოდენ
ჭ ა ვ ნ ა ზ ო ნ ა ზ ე (ლ.96). ამიტომ რაში გა-
მოიყენება ეს, წაიკითხეთ, სადაც სიბრძნეს ხედავდნ);ამა-
ნი ეკვესეულნ ლა ლარი-ლარი ინიშნებოდ ს ი ტ ე ა ბ ი-
ნ ი ა ლ ე ნ ბ ი (სავარგ.3) „ეკლ ოვე-
ცეს ქ ხანდახან ნახულიხ.ი ,სადაც ეს ბიჭს ბინა ეჭვ
ბ ი ნ ი ა ლ ე ნ ბ ი (სავარგ.3) „ეკლ ოვე-
ცეს ქ ხანდახან ნახულიხ.ი ,სადაც ეს ბიჭს ბინა ეჭვ
(ფრ.ადგ.ლარა, ეკვესეულნ ,ლ ა ხ ვ ა ზ ო ნ ა ზ ე
ნ ა ლ ე ნ ბ ი (ლ.ii,68) „ეკლ,სადაც ეკვესეული ბიბლი-
ა, ტანიელ"); ალექსანდრე ეფეო ბინაში ბინიერებს,სა-
ლ ე ბ ი ნ ა ლ ე ნ ბ ი ქ ი ლ ი ნ ჯ ი ნ ა ლ ე
(სავარგ.4) „ალექსანდრე ეფეო ბინაში შეკა,ლ ა ნ ა ლ ე ბ ი ,
სადაც (ალე) ინკა"(ფრ.ადგ.ყ ა ვ ა ლ ნ ა ლ ე ბ ი
ფეოდან ლაბანთა ეყოფილი ბზიანა ... ნ ა ლ ბ ი ა ლ ე ბ ი
ხ ი ა ლ ი ა ლ ნ ა ლ ბ ი ა ლ ნ ა ლ (ლ.ii,22) „ყ ა-
ზიბერი ოცლიდაკუეტილი ეკუნალეთ ოფეი გამიზარდა ეკვ-
ნალეთ,სადაც ისინი ოფეგაზარხული მიჭეკილ ოფეს);ქ ი-
ვანი ს ი ლ ე ბ ი ბ ე ბ ი ბ ე ბ ი ნ ა ლ ი ბ ე ბ ი ბ ე
ბ ი ნ ა ლ ი ბ ი (სავარგ.5) „ მიეცა ია,სა-
ცა ბანი სიმაღლე ოთხდა"(ფრ. ადგ. ბრენ ოფეა... ი ბ-
ბ ი ნ ა ლ ი ბ ი ბ ი ბ ,ალბანელ ავეკეკილ ალ-
ლი ინკალ ადგილ ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ
ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ
ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ ,ალ

პილი(პილპილის მუდი) გადიყვარა რა, კუდიმა დაიწყო");
ართ დაკეთი დო ალექსანდრეს მიდართუს ართ ჯგირი შა-
რჩქიშა, სიდე ჯგირი მ ი კ ო ჭ ა რ უ ნ ი თუ-
უ რ ე (ხუბ.145) „დღაშით ჭ ალექსანდრეს წაიღუნს ოქით(ამ
კარგი გზებით), საცა კარგი ამბავი სწერია"(შდრ. აფხაზ. ცამშ
ა დ ო მ თ ა ჭ ა ვ დ ა ს ა ა ა ზ, იკუზცია ასხრადე-
ნიკცია აკვ დადვრშავნ, აჭვსა ჭა დვნსკაც(გ.II, 32)
„ცამიშის დისცაში. საცა მიკიდა, ამხანაგებმა-შეკეტებმა-
დაათვრეს რა, იმ დამეს იქ დარჩა(იგი, ალ.)"); ბრელი მიდართუ
დო ქაუხეულ ართი ქოხის, ს ი დ ე თ ც ხ ო ვ რ ე ნ ს
ა რ თ ი მ ო ხ უ ც ე ბ უ ლ ი ო ხ უ რ ი(ხუბ.146)
კარგა მანძილი რომ გაიარა, შეხვდა ერთი ქოხი,სა-
ცა ერთი დედაბერი ცხოვრობს"(შდრ. აფხაზ. აკვ ახვრშჭა,
აკვ ახვყარწო ზუგვნჯარა დარა დვკჭი დნეძნვ დრვხიამ-
შაჭკეც (გ.II, 141) „იქ, საცა რაღაცას კლავენ, რაღაცას აკეთე-
ბენ, მიიპის რა(იგი, ალ.), უყურებს"); ართო მიდართუს, ს ო-
დ ე მ უ შ ი ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე რ ე ნ თ უ ქ
(ხუბ.304) „წაიღეს იქით, საცა მისი ალექსანდრე იმყო-
ფებოდა"(შდრ. აფხაზ. ა კ ნ ვ დ ა ს ა ა ა ზ იდ-
ქივს დნადაბეკეც: აძღაბ დბივ ყაზწამაა აკივშხარ კაზვე-
შაა აქიაკ დადვშქიარაზვ (გ.II, 64) „სახლში, საცა მოკლა(იგი, ალ.),
თავისი ცოლი დაარიგა: თუ არ გამამხნევებელი, გულს გა-
საჭეხი სიტყვა არ უთხრას"); ჩაში თექ ქვლიტუ დო მუქ
კმე გემაჩარხუ, ს ო დ ე ძ ღ ა ბ ი მ უ დ ა რ დ უ-

ნ ა ე თ ი   ა ღ ა ყ ა მ ა (ხუბ. 183) „ჩამო იქ დაცვია ჩ
თეიოონ იმ სახოულზე აბნაგუნდა, სადა გიგო იმყოფებო-
და“ (შდრ. აფხაზ. ა ხ მ ა უ ჩ ც ა ა დ′ ა ნ′ ს უ ც ვ ა ზ
აოუგქია ჩქიუ აჭუეძუჩძ ახ′უჩმჭა. ახუჩნიუ ახ′უჩმ ჭ ა
აარდავია სუგსუ ააჯქიდუჩხეჯტ (გ. II, 70) „იმ ადგილებზე, სა-
ცა ბზიემა მიებინა, მარილხნარი ჩ მაწინი წამისეეს რა, ძლეს
გადამარხინეს (სემი სული გადაარჩინეს)“); დ3ჭყ უდა დო ანწი
მ ე უ ჩ ს   თ ი   ბ ი მ ი   ს ი დ ე (sic) ჭ ა ნ უ ნ   თ ე ქ (ხუბ.
198) „გაემართა რა, ახლა მიდის (იქით), სადა ეს ბიჭი წევს“
(შდრ. აფხაზ. ა ბ რ ა ყ ა   ჯ ა ხ′ ა ა ჯ ზ   ადურრა
ლუჩთეჯც ეიჭეუ ბუჩთახუუმ ვია (გ. II, 73) „აქ, სადაც მიეიდ-
ნენ, აცნობეს (მას, დედას): ეიდაცეებს უნდისარო“); ქიქიმინეს
ჯრგელი თამი დო მიდართეს ს ი დ ე   ც ი რ ა   რ ე ნ
თ ა ქ (ხუბ. 185) „ყველაფერი ახე გააკეთეს ჩ მიეიდნენ
აქ, სადა ეს გიგო იმყოფება“ (შდრ. აფხაზ. სადუმან აეუჭ-
ეუჭვია დუვიბიან..., ა მ მ ა უ ნ   ა ბ ჟ უ   ა ხ′ ა ვ ა-
ჭ ა ზ   ა ხ′   დუკიც (გ. II, 118) „სადუმანმა იეიელა რა, ჟით
წაიდა, საიდანაც ზღვის ხმაური მოისმოდა“); გინილ ქედეჟ
დო ს ი დ ე   ვ ი რ ც მ ა ნ ი   მ ი დ უ ლ ე ს უ-
ნ ი   თი სახენცეიმა იეიდ (სამურზ. 2) „გაემართა ქედემი
ჩ მიეიდა იმ სახლემწიფიმი, სადა მას ვირცმანი წაართვეს“
(შდრ. აფხაზ. აციგ′აზუ, აბზიაზუ ს ა ხ′ უ ჭ თ ა ს უ ჭ   ა ზ უ
ს უ ს ი ი ჭ ვ (გ. II, 132) „ჭირსა ჩ ლხინში, სადა ეჭირე-
ბა, მზად ვარ“).

ქიქიმინეს ინდოელი თავში დო მიერთოს ცოცა რენ თან „ულელიანი ანე გა�-ოს ან მოიღონენ - გიგი ნიმ ანის.	ქიქიმინეს ინდოელი თავში დო მიერთოს ს ი ლ ე ცოცა რენ თან „ულელიანი ანე გაველ-ოს ან მოიღონენ აქ, ს

x x x

სამეცნიერო შეგრძნების კითხვით ფიქრებში ერთი
ყურადღება მიექცია სათანადო ადგილები შესიტყვებან კელეტი-
ვად, რაც ეიღეე უფრო ნათელ ხდის ღვაწლებს იმის შესახებ,
რომ ხანგრძლივი ენობრივი კონტაქტი თავის გამოხატულებას
პოულობს ორიენტაციას ლ მორფოლოგიაში, ასევე სინ-
ტაქსშიც. ამიტომ გასაგებია ფიგურირი ამ ენის
ძალის მოსაზრება, თითქოს ისტორიულ-შედარებითი მეთოდი ფუნ-

ეგზ.	ეკრ. სამეგრ. ენგრ.
სეფეზ ფიცეფეთეს: ანრი ბერ- ზეყენ ალეს ინეფ ი ბ ი ე ბ ქეა ს ვ ი ტ ბ (ბ.II, 202). სეფეზეს ალეგეკი წამიაწეი ნა (თქვა): ბერი, ბეგზეყენი ალიასზე ბნეყა- ლეფ ანრისი“	ინსთა თეს ი ა ი ბ ე ნ- ს ი ა ფი ნ ბ ე ბ ?“ ეფი- ნია, ნოდ ალეს ინსთა ან ინეფენს?“
სვეფეკვეზეგზ ტეკ ენეკ ს ი ი ა ნ ბ ე ბ ქეა ს ვ- ი ტ ბ (ბ.II, 326). „ეკიეტნიბ, ბენს ალი ბეაინიბეზე ნაკეს ენნეკეინ ბ ი ი ბ ენს (= ბენს ალეს ენნეკეინ ინეფენს)“	ი ა ფ ი ნ ბ ? (სიეფნ.)-ეფი- ნია, ნოდ ენ ანე ინეფენ?“ ინეფა ენინს ანნიან ბენ- ს ი ა ფ ი ნ ბ ? (სიეფნ.) „ეფიინია, ნოდ ანიფენა ენინს ყენენს ფიენენ?“
ტანალი სანა სნეკ ბენეა- ლ ა ნ ქეა. ბ ვ ი ი ტ ბ ი ? ტანალეკ თენნ, ტაკნან, სანა სეენ ბენეთანიფიბეზ? – ქეა ტანალ- ი ი ბ თანნეიეეა (ბ.II, 66). „ეთ ან ანიალ, ეეინია, ი ი ბ ენ ლ ა ნ ვ ე ბ ი ბ ენ ? ანიალ ბენეიენ, ალიანეენენ ბიფი ან ნ ვ ე ბ ი (ბენ, ენიალ.) ბ ენ ? – ანენ თანნეიეეენ“	ენინ ინ ენ ენ ენ ენ- ს ი ა ფ ი ნ ბ ? „ეფი- ნია, ნოდ ანიფ ენ- ან ინეფენ?“ ეფენ ინეფ ი ბ ი ნ ა ფ ი ნ ბ ? (სიეფნ.) „ეფი- ნია, ნოდ ენ ანე ინეფენ?“ ეენენ ბ ენ ენ ენ ენ- ს ი ა ფ ი ნ ბ ? (სიეფნ.) „ეფიინია, ნოდ ანიფ- ენ ბ ენ ენ ?“ ბ ენ ენ ენ ენ ენ ენ- ს ი ა ფ ი ნ ბ (სიეფნ.) „ეფიინია, ნოდ ენ ან ინეფენ?“

ა ფ ხ ა ზ.	მგრ. სამურზ. მეგრ.
(ა რ ი) ა ლ ჲ ა ს... ც ო გ' ა ო ბ ა ნ ჳ მ პ ო ა ხ ჳ ყ ო ჭ̂ პ (ბ. ii, 160) „ა მ ა ს, მ ჲ ი-ნ ი, ც ე ლ ა ლ (ც ე ლ ო ო ყა-ლ ი ო) ა რ მ ე ხ ე ლ ა ე ს ა ლ ი ა ს ი (= ა ლ ო ა ს ს ე ს მ ო ე წ ი ნ ე ბ ა"	ნიკო მარტალს გ ი ნ წ ა ნ-ს ი ა დ ო რ ე ქ ი? (სამურზ.) „მმოხია, ნიკო მარ-თალს გ ე ჩ ქ უ ა ნ ს?" ქო, სი მილოერქ, მარა პაჯლე ჯობა წყუმა მეოენი მ ა შ ი ნ ი ა დ ო რ ე-ქ ო? „კი, მენ წამხუალ(წა-ხულბარ), მაგრამ მმოხია, პაჯ-ლე ჯობაჯახთან რამჭ იმოკი?"

x x x

გარკვეულ ინტერესს აღძრავს ერთი სახის მეხო-ტყვება მეგრულსა და ჭანურში, რომელიც ილუსტრირია იმ ფუძი-ზური ინფინიტური კონსტრუქციისა, რომელშიც ა მ ო ა ხ („მემლებ"), ნ ა ხ უ ს („მემლებ") ჩანასართები და -ე თ ე ბ („მემლებ") აფიქსი მონაწილეობს. ესენიცა და მეგრ. ე ვ ე ლ ი ს ი ე ლ ი („მემლებ"), ჭან. -ე ვ ე ლ ე ს-ე ე ლ ე („მემლებ") კონტამინაციური დ ა ე რ თ ვ ი ს:

აფხაზურში — ინფინიტივს ზმნას, მეგრულში — -ნა სუფიქსის, ხოლო ჭანურში — -ში (ათინ., არქაბ.) ეკვივალენტის ზმნას[17]!

ა ფ ხ ა ზ უ რ ი

ა) ა შ თ ა ხ':

არცხ აგიჩ ჯ ა ნ ე ჯ ვ ნ ა შ ა ა ა შ თ ა ხ' ლარა ხაწამათიალა ლხააჯლაჰიანჩ, ლჩეიახახი უძია ზეგ' რჩლა ლხაალჩრხიან... (ძ. II, 259) „შუაღამის შემდეგ (ღა-მის [illegible] შუა გაიყო-შემდეგ) იგი (ლელუ.) მამაკაცის ტანსაც-მლით მოირთო და, თითონ ჩ ყველაფრით მოემზადა"...

რაზ რაზჯარ მათია ეჯქიჩჯრშიეჯწ, რას რმჩვნჩფა (sic) ლჩრხიეჯწ. ახ ჯ ა ნ ე ჯ ქ ი ლ ჩ რ შ ი ა ა შ თ ა ხ' ამშ-ცია შიარაცარა იცეჯწ (ლ. 135) „მამამ მათი იარალი მო-ამზადა, ლელამ — საგზალი. როცა მოამზადეს (ასე რომ მოამზა-დეს-შემდეგ), ძმები სანადიროდ წავიდნენ";

ა რ ჩ ფ ა ნ ჩ ა შ თ ა ხ' ზეგ'ჩ იშარჩქინა-გამ იშთეჯწეჯწ, ნახგ'ჩ ახაქია როჩგ იქიჩჯწეჯწ, ჯარა ლუა-რულჯა ლნალმჩლეჯწ აბაა გიაში (ლ. 244) „ჭამის შემდეგ (რომ ჭამეს-შემდეგ) ყველა, ვით შეეფერებოდა, დააწვინა, ცხენები დააბინავა, თვითონ დარაჯად დადგა ციხის ჭიშკარ-თან";

---

17 არც ძველი ქართულისათვის, არც ახალი ქართული ენისა და მისი დიალექტებისათვის მსგავსი მოვლენა ნიშან-დობლივი არაა.

ა ვ რ ა ნ უ რ ფ ა   ა შ თ ა ს' აპ ლუშთუჟ-
ნუჟტ ზუღ'ა იმამუზ აშთადართაფიუ (ც. 378) „ჭამის შემ-
დეგ (რომ ჭამეს-შემდეგ) ბაცინი სათუკეთეს სანიდში
დააწყინა";

ათესუჟ აბზუჟ ა ნ უ ჟ ლ ს უ რ გ ა   ა შ თ ა ს',
ზუფკიუს ლპიაცოუ ხაზწაზ ათესცია დანურხუსფხ'აძადა, ათეს-
ცია აძიუ იდა. ეჟკასხეჟტ (ც. 471) „მას შემდეგ, რაც მეკვლა-
რი ჩ ციცხალი გაეარჩიე (მეკვლარი ჩ ციცხალი გაეარჩიე-
შემდეგ), ცილის ნათქვამს ვინც დაუჯერა, ისიც მეკვლრებს მი-
ვათვალე რა, მეკვლრები ერთით მეტი ალმოჩნდა";

დ ა ნ თ ა რ ე   ა შ თ ა ს' აჟუს ანეჟლურეაჟაზ.
პაცუხი იფიუ იჟიშაპათხეჟტ ააარჟეჯა ასეერეცარ ეიაეია
ფსარდიგ'უ ჟარა ლშიუჟშუზ ადა (ხ'. 147) „დაპატიმრების
შემდეგ (რომ დაპატიმრეს-შემდეგ). მისი საქმე რომ გაარ-
ჩიეს, პაცეხი გამოცყდა, რომ უჯრედის მდივანი ეუაეუა ფსარ-
დიც მან მოკლა";

აბააკუი დ ა ნ თ უ წ   ა შ თ ა ს' იეაჟწა-
შააზ იხიუცუჟტ (ხ'. 147) „მას შემდეგ, რაც ძველი ციხიდან
გამოვიდა (ძველი ციხიდან გამოვიდა-შემდეგ), მომა-
ვალზე (მომავალში გასაკეთებელზე) ფიქრი დაიწყო";

დიჭუსუ რგიუ ჟააწაგაქჭიზ ეჟციუმძიეია ჟეჟბურპიეჟტ
ხ'მურ დ ა ნ უ შ თ ა დ ა   ა შ თ ა ს' (ხ'. 93) „მას
შემდეგ, რაც ხიმური დაწვა (ხიმური რომ დაწვა-შემდეგ),
ისაც გულში ელით, ყველაფერი ერთმანეთს უთხრეს დაუფარა-

ვარ";

იდუაწმე ქსძაყ აჯ შაითავაჭაზ ანწლა დალყვრნუ დან-
გსუ ა შ თ ა სწ შაუქისუვ აანჭანუ აცოურგშაძა აანწუსუნ,
იგაციი ვაჰაბაციი აჯუჯიბ'უ აბვაღ (სრ. 102) „მას შემდეგ,
რაც მისი უმცროსი ვაჟიშვილი ქსძაყი, ყურძენს კრეფდა რა,
ხილან ჩამოვარდა (და) მოკვდა (ხილან ჩამოვარდა რა, მოკვ-
და-შემდეგ). ერთი წელი რომ გავიდა, სოფლიდაც „ზატონებმა"
გამიძევა (და) მისი ორი უფროსი ვაჟიშვილიც თან წაიყვანა
(=მოკლა)";

აკონკურტ ითან შვბიჯა სამურო ჭაა ა ნ ე ზ ბ უ რ ძ ი ა
ა შ თ ა სწ მაკცინა დგიურდაანუ სამურ იდზაილთიზ აზა-
ლამ შიკიუ (სრ. 107) „კონკურსში იდო ას წერილი, რომელიც
გახარებულმა მაკცინამ სიმურს გამოუგზავნა მას შემდეგ, რაც
სიმურმა ჭ შიგუშ ერთმანეთს პირობა მისცეს (ერთმანეთს პირო-
ბა მისცეს-შემდეგ)";

დაბა ქუჩრა ზ ა ნ ც ა ლ ა კ' ა შ თ ა სწ (სრ. 117)
„მას შემდეგ, რაც ისინი სამუშაოდ წავლენ (ისინი სამუშაოდ
რომ წავლენ-შემდეგ)";

ჭურამოჭ აფხუ დ ა ნ რ უ ფა ა შ თ ა სწ ბ' ბ ვა-
მაჭუჭ ძუკინბაა რუჯნუ დუყან (გ.ჩ, 192) „ის კი არა და, მას
შემდეგ, რაც მოცეკვლებული დავრძალეს (რომ დავრძალეს-შემდეგ),
კამაჭიჭი ძიკურაანთსა იძყოფებოდა".

ბ) ნ ა ხ ვ ს :

დუიფშძა ამცი კაფშა დეჯიცბაღანუ დ ა ნ უ ყ ა ლ ა

ნახვა, ითავ

ან იზღვრებენ ძველი ლეგენდა შიდელ (ბ.II, 26) „ეს შემდეგ, რაც ცოცხლეთა განთავლა (განთავლა-შემდეგ), ნაძღვალად ეიცოდა, რომ ალია (ტყის მეფეს) სჭ�და (=ალაალიდებული იყო)";

ეს ფუძეთვალთალეთაცია ამბავ ჩამოვლენა ა ა ა ნ ა ფ ი ლ ი ა ნ ა ხ ვ ს ქალაქა ფაალალეს, რეფერენციალეა ეშ-ნა ალაჯენ (ბ.II, 187) „ეს შემდეგ, რაც მიიფარეთ ჩვენს ეფის მიალგნენ (მიალგნენ-შემდეგ), ჩვენს ძალიანს ბანი ან შეუნუ-ნებლათ ბა, ეკვლენენ";

ანალ: მშიერენ, ბეალიანენ ნეზღვრეფენ. ალ ხეკვეა ინ-ენენ ინფერენ ენა ა ა ნ ა ლ ი ბ ა ნ ა ხ ვ ს. ამაში ხიანენ-ხიანენ შიალ ალეანი ალეანენ: ნარეკ-ენენალ ენა (ლ.462) „ალეანა (ოქა): ჩვენი ამბანალეანა,-ან ეიცი, ლეთეა, ბეალია, ნალალ ლიანენ ნა. შენალეანი, ლანალეანი ნიან ლიანეა (ლანალეანი ნიან ლიანეა-შემდეგ), ლეთენა ნენ-ნენა ენანალალეა ინეა: ან ლანენენენ";

ნანი ხანენეა ალეა ალეანალეანენ ენანენენენ, ბენენ თა-ნ ა ა ნ ა ა ბ ა ნ ა ხ ვ ს ბ ' ნ ალეა ალეანენ ალეანენ ალეანენ ალ-ალეა, ალენ ალენენ ენ ალეანენ ბ (ბ.28) „ნანი ხანენეა თა-ენი ალეანენ ალეანენ ენ ალეანენ ალ, ეს შემდეგ, რაც ალეანენ ალეანენ (ალეანენ-შემდეგ), ეს (ნანი ხანენ-ენენ) ხ:ენენ (ბალის ალეანენ) ანენ ალენენ".

ბ) – ენ ი ა :

ხანენ ხანენენენ ენენ ენ ენ ენ ენ ენ-

მფაკია იყამაარენ (გ. II, 280) „მან შემდეგ, რაც ჩვენ წაიყლით (ჩვენ წაიყლით-შემდეგ), დედაჩემი და ბებიაჩემი უჭმელად ყოფილან";

კამაჭუჭბ'ვ ამრი გიოვკარას ი ლ ვ მ ე ძ უ თ ე ძ კრააწჭან, ანა ამარით ზებ'ვ ჩვანე დღიან (გ. II, 240) „მან შემდეგ, რაც კამაჭიჭს ეს სადარდელად ქვინდა (სადარდელად ქვინდა-შემდეგ), სავმაი დრი გამიხდა, მაგრამ ამათ ყვე-ლაფერს ითმენდა რა, იჭდა";

ამრი კამაჭუჭ დჩამგიურ აბფუძ დამიაქიაბფუძ ს მ ა-ქ ა ძ ე თ ე ძ კრააწჭან (გ. II, 135) „მას შემდეგ, ნაც კა-მაჭიჭის ჩინგურის ხმა დ ხიმდება არ გამეგონა (არ გამე-გონა-შემდეგ), კარგა ხანი იყო გასული";

ანარ შაცქისვე წჭეძღ ადძას ძაფირა, იჩუმაზარა, იმჩ-კიადარა, ძაბირა დ ა ზ ხ ი ვ ც ჭ ე ძ უ თ ე ძ (გ. II, 120) „ამბერ. წელიწადი გადის მას შემდეგ, რაც ადიანი თავის ხი-ბერს, აკადმყოფობას, უბღურებას, მარცხიობას უჩიკის (უჩი-კის-შემდეგ)";

ამრი კეფშა აშიაკ ს ე ძ ლ ა ძ ა ჭ ე ძ უ თ ე ძ კრაა-წჭეძღ, ანა საქიშიომეზღ (გ. II, 130) „კარგა ხანია მას შემდეგ, რაც ანეთი თითო მიმწონს (მიმწონს-შემდეგ), მაგრამ არ შე-ხვედრია";

უმრანცი იოვკკჭან უმრი კეფშა შახვრციად' დჩუჭ-ძძაჭიაკ, ხარა ხააგვლეძეთეძ უჩღ ირაკანიჭ კემ'ხვმ-მაცღ, აძი იძინგ'ვ ხმიმაცღ, ამრღვრ წვს ძაკანა-

ნგ ფანჯრიდან ოყან (ბ.II.70) „ეჭიდან ამოსვლიდა ისეთი ლამაზი
ბუზანკალი, ეს შეძლებ, რომ ეინებზე ლაპარაკობ (რომ ეინებზე ლაპა-
რაკობ-შეძლებ), ან ეინებზეს, ანუ გამოგიცია (ასეთი ბევრ) კინაღამ
ეთქვა; ოტყობა: ზელოვანს ილეზი ანისინ";

ამბავი ავტორ ქალაქი ერგოდ, მეშოსეფერამაზის მეშ-
ოანეზის ლაპარაკობენ (ბ.II.68) „ეს შეძლებ, რომ ქვეყანაზე კინ
(ქვეყანაზე ლაპარაკობ-შეძლებ), ფიქრობდა გარდა, კარგი ანდაზა
შეგვხვდებოდა(=) ერთი ანდაზა ლაპარაკობდა";

ფიქრა ამბავ ბეყან. ნ ი ნ ა ფ ი ა კინა ალაცა-
ხვიდ (ბ.86) „ამის ზანაა ან კიოყალი, ეს შეძლებ, რომ ნაკვე-
ლი (ნაკელი-შეძლებ), ეიდეკ ოყანი გაკეთებულია(=ეი, ბალიაც)"...

ე ნ ე ბ ი

ნ ა ნ ა ლ ი ა II ი ა ნ ა ლ ი:

ან ქ ი ე ნ ე ბ ი ს ა ნ ჭ ვ ნ ი ნ ა ნ ა ლ ი ეს ეკი ი-
ცხოვრებენ (ხალხმა.ბ) „ეს შეძლებ, რომ ამის ეიცოვ (ამის ეი ბ-
ცან-შეძლებ), ეკ ბიი (ბიეი) ეიცხოვრებენ";

ბუნების ეი ბ ა ნ ა ლ ი ნ ა ნ ა ლ ი, ეი
ეიოხვანენ ოყ�ლის, ილი ილი ეილეკ ნყარეკ (ხუმ.180) „ეს
შეძლებ, რომ ეარი ეიჭალა (ეარი ეიჭალა-შეძლებ), ოყინდზე
ლაკეთა, ქიდა, ნაალი ნყარეკ";

ნყინ ლილან, ხალილი ეი ლ ა ნ ნ ა ნ ა ლ ი კალეგოეგ-
ნია, ოყნ ძალიან (ხუმ.139) „ილალეზეი, ეს შეძლებ, რომ ხალი-
ლი ეიგიტანა(ხალილი ეიგიტანა-შეძლებ), ან ეისალეთ";

ა ნ ა ლ ი ა ნ ა ლ ი ნ ა ნ ა ლ ი ა.

ასე მიდგებოთ, ჯიმაღლეფია, თქვა თე ოგრავიჭ (სავეგრ.6) „ეს შეიდეგ, რაც ყველა შეიკრიბა (ყველა რომ შეიკრიბა-შეიდეგ), ოგრავიზა თქვა";

ჩე გაიდა გ ი ნ ი ლ ე ნ ი ო ვ ა ო ი. ქაშეხალეს ანთი დიდი ქალეთაჭ (სავეგრ.6) „ეს შეიდეგ, რაც თეთრი ეთა გადაიარეს (თეთრი ეთა რომ გადაიარეს-შეიდეგ), შეხალეთ ანთი ოგუსტეტი";

მიშიჭ ჩხეკეშე გიმიორძეკილი დ ი ო ო ვ ნ ი ოვერი ხენცეტჭ შეში სახენცეტში ოგრავაღა თეს ჭ ი ვ ე ნ (სავეგრ.5) „ეს შეიდეგ, რაც ბიჭი ოვიდან გავარჩევებული დაბრუნდა (ოვიდან გავარჩევებული რომ დაბრუნდა-შეიდეგ), ან ხელეწიფეგ თა�ი სახელეწიფოს ოფრისიბა ანეს ვინცა(=ხაბანა)";

დიარეჭ გ ე ბ ო ნ ი ო ვ ა ო ი ხარხიჭეთ გაიცე (სავეგრ.5) „ეს შეიდეგ, რაც ქიბრეული დავთაკრა (ქიბრეული რომ დავთაკრა-შეიდეგ), ხარხიც დაიშალ";

ბინეს იჭკეშეული იჭკეშეს დი ქ ვ ი ნ ჯ ი ბ ე ნ ი ო ვ ა ო ი, ოინეკი ვიქეკლეფეჭ კინე გაგვიბრჭინდ (სავეგრ.4) „ეს შეიდეგ, რაც სიჭეული ჭაეს ჭ დაბენენ (სიჭეული რომ ჭაეს ჭ დაბენენ-შეიდეგ), ანეკეკი ვიქეკლეფა ყველა გავიოვლეენდა";

თე ჭარჭ გინიდ დი ვ ი ლ ა ბ ი ო ვ ნ ი ო ვ ა ო, ბეჭეთი გინიდ დი ვიდაბთ ტეაეა (სავეგრ.6) „ეს შეიდეგ, რაც ჭარი ბეკიდა (ჭარი რომ ბეკიდა-შეიდეგ), ოკეთოსაც

გაკვირვებთ ჩ წაიკითხეთ ტყეში";

ლიტერატურ (sic) ოინკინაურ შეცდომა ყველაზე ადვილად ეკითხებიდენ ეს (ხელ. 174) „ეს შემდეგ. რომ ესენი დაიხოცნენ (ესენი რომ დაიხოცნენ-შემდეგ). იმი შინ ვერ გაბედავ";

ლაბორატორიული გამოკვლევა, შესაბამისად ქიმიურ ხელ (ხელ. 6) „ეს შემდეგ. რომ სასარგებლო აღმოჩნდა (სასარგებლო რომ აღმოჩნდა-შემდეგ). ხმა ბაჯაჯის მიმეორებდა ხელ";

ოინკინაურ ეკონომიკურ ქიმიურ ანალიზი ფორ-ლა. ინფორმაციის გადაგზავნაზე (ხელ. 6) „ეს შემდეგ. რომ ამაო ეკონომიკური მოთხოვნა (ამაო ეკონომიკური რომ მოთხოვნა-შემდეგ), ყოველივე გაცხადდა";

ინფორმაციის თუ ინფორმაციული ანალიზი ბალანსის დიფერენციალურ (ხელ. 6) „ეს შემდეგ. რომ ინფორმაციულ ეს ტეხილი ასწია (ტეხილი რომ ასწია-შემდეგ). ბაჯაჯი შეშინდა"...

ჯ ა ნ ე ბ ი

-ი ლ ი (ა ნ ა ნ ი ლ ი):

ფიზიკოსად მიჯაჭ ინფორმაციული, ოინკინაურ (ჯან. 128) „ეს შემდეგ. რომ ხელმეორეზე შეიცვა ფიური. მოსა (ფიური რომ მოსა-შემდეგ). ბული წაიკითხა";

გ ი ო ნ ა ნ ი ლ ი ქალი ალბერტ ლიენ (ჯან. 126) „ეს შემდეგ. რომ ხელი ბაფსა (ხელი რომ ბაფსა-შემდეგ). ბოდ იქნიდ იქცა";

გ ა მ ა ჩ ე ს შ ე უ დ ე დაწის დილო ყიბა აეუ (ჯან. 128) „მას შემდეგ, რაც გაყიდეს (რომ გაყი-დეს-შემდეგ), დაწს ბევრი ყული გამოუვიდა";

მამა ჩქიმი დ ო დ უ რ უ ჭ ე უ დ ე, მა დოუ-ხქიდი ეიწეს (ჯან. ციკლ. 23) „მას შემდეგ, რაც მამაჩემი მოკვდა (მამაჩემი რომ მოკვდა-შემდეგ), მე ეიწემი დაეხ-ჩი";

სოჭაქ ეეო ყარა გ ო წ უ დ უ შ ი ე უ დ ე საათი გოწუდუ..., გურუნითი გოწუდუ. ედო იგზადუ ისო (!) მუშიშა (ჯან. ციკლ. 8) „მას შემდეგ, რაც სოჭამ ყუ-დი გამოართვა (ყუდი გამოართვა-შემდეგ), საათიც გამოარ-თვა, ერიც გამოართვა, ქიდა, წაიდა თავის სახლში";

ეა ნ უ ს ი მ ი ნ ე ს ჯ ე უ დ ე სოჭაქ მუქ ქანიჯ-ეირუ (ჯან. 185) „მას შემდეგ, რაც არ მოუსმინეს (არ მო-უსმინეს-შემდეგ), სოჭამ თეიოინ დაედა";

ბადიქ ნ ი დ უ მ უ ნ უ შ ე უ დ ე მოეძ დუნაი ა-თუნ დიეუ (ჯან. 185) „მას შემდეგ, რაც მოისუცმა გაიფიქრა (მო-სუცმა გაიფიქრა-შემდეგ), მოედი ქეეყანა იქიოდ იქცა";

ქიმ დერემენჯითიქ ისოერი ეირსი ააყი ეაუძირამუნ, დ ი რ ი ნ უ შ უ ე უ დ ე არ სიშიდი ქარმაცე უძირა-მუნ (ჯან. 153) „იმ მეწისქვილესაც ასეთი ეანგი რამეები არ უნა-ხავს; მას შემდეგ, რაც დაიბადა (რომ დაიბადა-შემდეგ). ერთი წეირთანი წისქვილი უნახავს";

ა მსქეა ბოზოში რესმი ქიენ; უადიშაიმ ბაჯის ა ძ ი-

ჩ უ შ ე უ დ ე იაკინთელმა (ჟან. 123) „ერთი ლამაზი გოგოს სუ-
რათი არის; მას შემდეგ, რაც ხელმწიფის შვილმა თვალი მოჰკრა(თვა-
ლი რომ მოჰკრა - შემდეგ), გული წაუვიდა";

ისეთის ი წ ყ ე ლ ე შ ე უ დ ე ა ქნობი კიმოლაძეს
(ჟან. 124) „სახლში რომ ნახეს (სახლში ნახეს - შემდეგ), ერთი ბე-
ბერი მოგვწის";

ხოჯას, ვინაჩე გ ი შ ა ნ თ ხ უ შ ე უ დ ე. აშ-
ეურინუ (ჟან. 125) „მას შემდეგ, რაც მეველარი ჩამოვარდა
(მეველარი რომ ჩამოვარდა - შემდეგ), ხოჯას შეეშინდა";

ქ ი ნ ი ლ უ შ ე უ დ ე. ბურუნი ცუ (ჟან. 122)
„მას შემდეგ, რაც მიიცანა (რომ მიიცანა - შემდეგ), ეიჩი აღ-
მოჩნდა";

მაწი მარცი მ ო ს თ ა შ ე უ დ ე ინცულეუუშ
ქენარი... ქელანჭეარუმან (ჟან. 64) „მას შემდეგ, რაც
მარცი მოვა (მარცი რომ მოვა - შემდეგ), ბოსცნის ნამი-
რეშს მიწმენდენ";

ჩხიმიკ „უზეადდა" ლ უ წ უ ჟ ე უ დ ე. მუშო ქერცელაშენ
ფურ თანენიწეუ (ჟან. 64) „მას შემდეგ, რაც თევზმა მადლობა უთხ-
რა (თევზმა მადლობა რომ უთხრა - შემდეგ), თავის ქერცლიდან ერთი
ყალი აიძრო";

უარა ყ ე ჟ ი ყ უ შ ე უ დ ე. მიცოწერი-მიციწერი
ისოიშა იგზალუ (ჟან. 63) „მას შემდეგ, რაც უული აილო(უული
რომ აილო - შემდეგ), ხიცილ-ხიცილით წავიდა შინ";

ეეული რაეანის ათმაჯას მისა დუდგარე მოეი-

ც ა შ ე უ ლ ე ართმევას ვარძი ნუსიერსარე (ფას. 184) „შემ-
დეგ მთაში მიმინოს ბუდეს დაუდგამ; როცა გამოიჩეკს (რომ გა-
მოიჩეკს-შემდეგ), მიმინოს ჭიჭს მოუთამაშებ"...
ამბეხალ:

აფხ.
ა) ჯეჯბერხიეჯაფ ხაშურ დ ა ნ ღ შ თ ა ლ ა ა უ თ ა ხ
(ერთურთის უთხრეს სიმღერი რომ დაჰნა-შემდეგ)

ბ) აცქარაგიქაიცია ქაძძგრხა ა ა ნ ა ა ქ ი ბ ღ ლ ა ნ ა ხ ღ ს...
(მოციქულები სვანის ეზოს რომ მიადგნენ-შემდეგ)

გ) შიღქისღე ნჭეჯიფ ალჯას აჯგირა დ ა ჩ ხ ი ღ ც ჭ ე ი გ თ ე ა
(წელიწადი გავლის ალიაში თავის სიძეებს ეგზნის-შემდეგ)

მეგრ
ბიშიქ ხხუმუ გიმინძგვილი დ ი რ თ ღ ნ ი უ ე უ ლ ი ...
(ბიჭი იმიდან გამარჯვებული რომ დაბრუნდა-შემდეგ)

ჭან.
ეპოლიშაიშ ბიჭის ა ძ ი რ უ შ ე უ ლ ე...
(ხელმწიფის ვაჟმა ნახა რომ მოვიდა-შემდეგ...)

ადგილობრივი და ზანური ენების სათანადო მასალების შესწავლის შედეგად იბეჭდება:

ა) ადგილობრივი ძირითადი წიგნადების აგებულება ანიშნულია ან განხილულია ზანური ენის სათანადო კონსტრუქციებისაგან, ხაც პირველ ხიგში შეპირისპირებულია ზმნათა ორი სახეობის – ფინიტურისა და ინფინიტურის – ძველებრივ ადგილობრივში და მათი უკანლინებით ზანურში. ადგილობრივი ინფინიტური ზმნა, რომელიც წარმოადგენს წიგნადებას მეინატურაში, ადგილობრივი ენის სინტაქსის თავისებურებათა და სიძნელეთა უმთავრესი წყაროა;

ბ) ამის მიუხედავად, ეს თ ი ს მ ხ ი ვ. ადგილობრივსა და ზანურში აღინიშნება ერთი საერთო მორფოლოგიურ-სინტაქსური ნიშან-თვისებები, რომელიც ამ ენათა ხანგრძლივი ისტორიული კონტაქტის შედეგია. მაგალითად, რომლებიც ეცალით, ზანური ზმნის ფუძეებში უხვად გამოიყენება ადგილობრივად შეთვისებული ბრეკვერბები (ორნ. ჩიქობავა), ანსებითად ხაერთო ბრინციპებს ეყრდნობა ეითარების, დროისა და ადგილის გარემოებათა გამოხატვა ადგილობრივსა და მეგრულში, ამასთან, ზოგი სახის ზმნისართისა და ანაქსის გამოყენება ზმნის შემდეგ ადგილობრივსა და მეგრულ-ჭანურში; საყურადღებოა ზოგი ადგილობრივი შესიტყვების ეკვივალენტობა საერთოზაურულ მეგრულში ტსნ.;

მ ე ო რ ე ბ ხ ი ვ, ადგილობრივ-ჭანურ-ზანური ენების მორფოლოგიასა და სინტაქსში გამოიკვეთება გარკვეული ნიშნიანი ელემენტები, რომელებიც განხილული უნდა იქნეს

ამ ენათა ნათესაობის (და არა კონტაქტის) შესახებ (ვაჟა-ფშაველა, ზვნის ინფინიტივი ჩაბმულების ენაში ძველ ქართულში (ჯ. ლომსალაძე), ადგილობრივ ენის სათანადო ინფინიტივი კონსტრუქციების მსგავსი აღწერილობით და „შიდლეობენი" სიტუაციებში ძველ ქართულში, ქართული ენის დიალექტებსა და მგრელში). ამიტომ, ცხადია, რიცა სათანადო ადგილობრივ-ქართველურ მასალებს ეთანადებათ, ფაქტებისა და მოვლენებისადმი დიფერენციალური მიდგომა გვმართებს. ნათესაობრივი დამოკიდებულებისა და კონტაქტების შედეგად მიღებული ენობრივი ფენომენების ერთობლივ აღრეკა ისტორიულ-შედარებითი კვლევის ჰრინციპების შებღალვა იქნებოდა: ძ ი ნ ე ლ ი და კ ო ნ ტ ა ქ ტ უ ლ ი ცალ-ცალკე, სხვადასხვა სიბრტყეზე, უნდა იქნეს გასხვავული.

თ ა ვ ი მ ე ცხ რ ე

მარტივი წინადადების თავისებურებანი ადგილზმნა და სკანზმში

ამთავითვე უნდა აღინიშნოს, რომ სკანზმი ენა, ადგილზმნათა მორფოლოგიურ-სინტაქსური შეხედულების თვალსაზრისით, გაცილებით მკთალად გამოიყურება დანარჩენ ქართველურ ენებთან შედარებით: იქნებ ეს ამის შედეგი იყოს, რომ, როგორც ვიცით, წინადადებიერ სკანზმი კ ზანზმი ერთიანობად არ გამოყოფილა: გამორიცხული არაა, რომ, ეს შედეგი, რაც სკანზმი, როგორც დამოუკიდებელი ერთეული, განეთარების თვალსაზრ გზას დაადგა, ქართულ-ზანზმი ჯერ კიდევ განაგრძობდა ენობრივი ევოლუციის ერთიანობილი ეტაპებით სვლას. ეს ვითარება, რომელიც ჩვენით დაკვირვებით, თვალს ასახავს პოულობს ადგილზმნ - სკანზმი საათანადო ეონკრეტული ენობრივი ფენომენების (მორფოლოგიაში, სინტაქსში) შეპირისპირებითი (comp.ისტორიულ-შედარებითი, ტიპოლოგიური) შესწავლის შუქზე.

სკანზმი ქართველური ენებიდან, გარკვეული გაგებით, ყველაზე „ეონსერვატიული“ ენაა. ის ეტაპებში უცხოობს ინტერფიქსული მსაზღვრელის ფონეტიზაციას: აშენ მინდვრ-ძისგა მეხეშრეს ხეწარ, ხელეჯეს ხეყუდ სეფ ხ ო ჩ ა ფ ე ს ფ ლ ი ფ ო ჭ ი ნ ი (ეტიზ. 387) „ერთ მინდრ-

ში შეღობეს ხეღაეს, ჩოშეღსაც ჰყაეს(ჰყაეღა!) საეი კანეი
შესახეღაეი გოჭი"; ისეეა ღინას შეგნოეს შარჯეი შ ე შ-
ხ ე ნ ი შ ა ნ ხ ვ ე (ვრიზ.388) „შენს ქალიშვილს შარ-
ცხენა შეარზე შაეი ნიშანი აქვს"; ან ღეთ ხელწიფე ძალ
ქ ე ი ე ა ჩ ე ბ ი ნ (ვრიზ.388) „ან ღაძეს ხელშეწყეშ ღიდი ქეე-
ფი გაშალთა"; ა ჩ ე ბ ი ნ შ ა ა ნ ე ბ ე (ა ა ნ) (ვ რ ი ზ . 391) „წაეიღა ეფრეოსი ძმა ხანადინოდ"; ეჩქა ანე-
ქ ა ა ნ ე ბ ე (ა ა ნ) (ვ ر ي ز . 391) „ეაეეა ეფრეოსი ძმა ხანადინოდ"; ეჩქა ანე-
ქ ა ა ნ ე ბ ი (ა ა ნ) (ვ ر ي ز . 391) „ეაეეა ეფრეოსი ძმა ხანადინოდ"; ეჩქა ანე-
ქ ა ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ეაეეა ეფრეოსი ძმა ხანადინოდ"; ეჩქა ანე-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ეაეეა ეფრეოსი ძმა ხანადინოდ"; ეჩქა ანე-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ეაეეა ეფرეوسي ძმა ხانادينود"; ეچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ეاეეا ეفرეوسي ძما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ძما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ძما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي �ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-
ق ا ا ن ب ه (ا ن) (ر ي ز . 391) „ەاەەا ەفرەوسي ما خانادينود"; ەچقا انه-

ვ უ ხ ე ბ ე ნ ე ვ ძ ვ ქ (ანდ. 265) „ლიდა (=უყურებდა) ძალვ ეთხრა"; ყაბათეს... წ ე ბ ნ ი ლ ვ ე ჩა-ლიანვ (ანდ. 258) „ყაბათიანვ ნიალი ლეკი ლაჯანვ; ცხეკისგა ჩუ სგუნდა ხ ო შ ა ლ ვ ე (ანდ. 262) „ფეკეში იჭდა ლიდი ლეკი"; ანგეგნ ბეგეგ ი ხ ე ბ ე ლ ა ნ ი ბ ვ ე ლ ე ქ ნ ი ბალეთ ჩუქეანთე (ანდ. 262) „ალვ ბალეში ლ შეკიდა ლანიბი ბელექნს ლეჩეგნის ქეკეშ"; ანკალ თ ე ე ი ნ ე ლ ვ ე კ.ოეკი-ნა ნ ვ ე ბ ი ი ხასგეს (ანდ. 256) „მიკიდა თეანი ლე-ეი, თეთ ნაშეგ ზინ"; ალდანს, ლვკეჭნ, ხიხლან ე ვ ხ ე ლ ა ჩ ე ი ნ. ალს ხვეგნ ეოქეხე ლესლეშგ (ანდ. 256) „ანთ, ლეკენს, ქეალანთ ეთი ლ. ანს ალვს ოქნის ნაწნაკ"; სვლიბვ ლნოქა ეკლი ვ ე ვ ხ ე ლ ვ ე, ვ ე ვ-ხ ა ნ ვ ბ ი ი ხასგეს. ეჩა ალექი ლახსგეანლ ვ ი ჩ ა ნ ვ ბ ი ჩეკსხეგ ვ ე ვ ხ ა ლ ვ ეს (ანდ. 255) „ხალიანის ეანს ვიდის ბალი ლეკი, ბალ ნაშეგ ზის. ბანინ ალექი ბეჭლ თალის ნაშეგ ლ ბეხლა ბალ ლეკს"; ლახგეს-ბლ ვ ე ჩ ი ზ ე ნ ნ ვ ლ (ანდ. 255) „ლალიანანა-ეა ვიხეცვა ქალნ"; ზეანაბ ლეკ ხვეგნანეკ: ვიბ ესეკ ვ ე ჩ ი ვ ნ ე ვ ბ ლ ი ბ ვ ნ ე ბ ვ ბ ალ ხ ა ე ე (ანდ. 233) „ზეანაბი ან ეჭი-ლაეა: ბე ვიხეც ეაცთან ჭიდანიბა ან ვინდან"; ხ ო ბ ვ ბ ვ ჩ ე'ესთალიდ ნისტიბს სალეკეეი (ანდ. 234) „ლიდი ჭა-ლაალეს ნ'ისტიბს სალეკეგ"; ხისგლიბ ალ ხ ო ჩ ვ ბ ლ ე-ზ ი ბ-ლ ე თ ნ ა (ანდ. 52) „ეეეენანეკ ალ ეანგ სალ-

მელ-ხასმელს"; მელუქäნ... ხ ე ä ჲ მ ო გ ე ბ ა ს ანცი ლäლი (პროზ.52) „მელუქნე ლიც მოგებას ელის ლღეს"; ესლი' ესლი ი სგა ლახხეიდ წ ჷ რ ნ ი ლ ჴ ე (პროზ. 333) „მილის, მილის ჰ შემოსვლა წითელი დევი"; სი' ლჷმäრხი ლჷáმელ, ათრეჲäნ მ ე თ ხ ე ჲ ä რ ი ამლა მაჲყ სი მიჭäმელ (პროზ. 392) „შენ ყოფილხარ ძლიერი (სამეღო), მოსეხსემული მინა-ლირე ჰ ამიცოშ მინლიხარ ქმრად".

გაერთცელებული არაა წყობა: ბäჩ თეეთნე (ქვა თეთ-რი), გვზალ ეშხეი (შეილი ერთი), ბარგ ხეäჲ (ბარგი მეე-რი), ეäრგ ეზენ (აზნაური კარგი)... მაგრამ საყურადღებოა, რომ მსაზღვრელ-საზღვრულის ამგვარი, ინვერსიული, თანმიმდევ-რობა სვანურისათვის ბუნებრივია ცმესის შემთხვევაში, ოლონდ ცმესის მიზეზი მაინცდამაინც ზმნა უნდა იყოს. მხო-ლოდ ზმნის მიბილურ ბუნებას ძალუძს დაარღვიოს ტრადიციულად განმტკიცებული პრეპოზიციული წყობა ჰ მსაზღვრელს პოსტპო-ზიციისაკენ უბიძგოს, მაგალითად: (ხელწიფ) არäდ ლäშდრპელ-თე. მისა სგეებიñ ბ ä ჩ ხეიäხ თ ე ე თ ნ ე (პრო. 354) „ხელმწიფე წავიდა სათამაშოდ. მის წინ ქ ვ ა და-ვარდა თ ე თ რ ი ; ეჴ ლრäექä ალას გეზალ äხთენäნ ე შ ხ ე ი (პროზ.375) „ამ დროს ამას შ ე ი ლ ი შეეძი-ნა ე რ თ ი"; ამეჴ' äნეäლ ეშხუ ლეაჭäრ ი ბ ა რ გ ხულეჰნ ხ ე ä ჲ (პროზ.380) „აქ მოვიდა ერთი ვაჭარი ჰ ბ ა რ გ ი სქონდა ბ ე ვ რ ი"; ზაბულ ალილ-ბერი ე ä რ გ ლჷმზრ ე ზ ე რ (პროზ.385) „ზა-

ნულ ადილეგები თ ა ვ ა დ ი ყოფილა ე ა რ გ ი.

ასევე ჩვენ ელენეგრიელთა სალეგენდო მიმდევრობის პოსტპოზიცია ტექსტის შემთხვევაში: მელოქაბლ ე ა რ ს ი ლ ხაშგეინ ნ ა ხ ა რ ჯ ე (ანბან. 52). მელოქნენ ფ უ ლ ი მოსთხოვა ნ ა ხ ა რ ჯ ი (ლ ა ხ ა რ ჯ უ ლ ი).

ანის შემთხვევაში, როცა მიმდევრობა ფიქსირებულია ტექსტურად მთლიან სიტყვიერ, მაგრამ ასევე ლრმა ანი ორი ერთი ენერგიის (მიმდევრობა + მეშვიდე ზმნა) შემადგენელი ნაწილია ტ ა ნ ა სალეგენიე მიმდევრობა: ათხეკ ლ ი ხ ა ეშუ ვეის მ ა ჩ ა ნ ლ ე ბ ა ნ ე (ანბან. 2) „ახლად ანის ენთ ადმილის ქვები გაწითლებული (გაწითლებულად)".

x x x

ჭანურში მახლობი იწარმოება ე-თესლთითა ტ-ე მოლისართით: ო ჭ ა ნ უ „წყნ", ი ე ი ო ხ უ „ეითხე", ი ჭ ე ი ნ ე „ჭნე", ი ჭ ე ი ბ ე „ჭაბ" ტ ა სხვ.

მეგრულსაც შემოუნახავს ჭანურისეული ე-ს ადექსებით ნაწარმოები მახლობი, რომელსაც ერთვის გ ა ძ ი თ ქ ე ბ ი ხ ვ ა ნ ი ბ ს: ეთხეკრენ თეში ო ჭ ი ბ ი ნ უ ს „ეკლაბრეში (ეშვილი) ანის ეთეებაში", ი ე ბ ი ბ ი ბ ო ბ ე ო ბ ა ფ ე ბ ი ბ ა ვ ი ბ ი ბ „ეს ბ ი ბ ი ს ა ს ნ ა ვ ე ლ ე ბ ლ ე (ანა-

ლად) წაიკითხა (შრომ. ქართველიანის შეფასებული – ე სოფოქლით ნა-
წარმოებები ფორმები: ყ ო ლ ო ვ ა „ყველა", ჭ ა ნ ო ვ ა „წყნა",
ჭ ი ბ ო ნ ო ვ ა „ქვნა", თ ხ ო ნ ო ვ ა „თხნა", ჯ ე ნ ო ვ
ჯ ნ ა" ტ ა.შ.).

ქართველში ახლაც გვხვდება თანხმოვანმოფინალური ნა-
წარმოები მახლობი: ს-ვლ-ა, სი-ხარ-ულ-ი, სი-ნან-ულ-ი,
ს-ა-ხარ-ებ-ა, ს-ა-ლმ-ობ-ა[1].

სვანურში მახლობი ბგერეფექსული წარმოებისაა: ლ ი-
თრ „ცვა", ლ ი-ში „წყა", ლ ი-გენ „აშენება", „აგება", ლ ი-ქუთ
„ძახილ", ლ ი-ლრ „ბერება", ლ ი-ჭ ლ ე „ეითხა(შეეითხა) ტ
სხვ.[2]

სვანეთიანურად ადგილობრივი მახლობის (ა ც ა ხ ა „წასვ-
ლა", ა შ ა ხ ა ც ა ხ ა „ნადირობა", ა ვ ა ხ ა „წაღება", „მოტანა",
ა ხ ვ ლ ა ხ ა „აგება", „აშენება") ბაღალია სვანურში ზმნის ფუ-
ძისაგან ე-ა- ეფექსითა ტ -თ თანდებულით ნაწარმოები
ფორმები: ლ ე თ ხ ე ა ხ ო ე „ნადირობდ", ლ ა-
ვ ლ ხ ა ლ ო ე „ნათაბაშობ", ლ ა შ ლ ა ბ ო ე „ხა-
ბუშობ", ლ ა თ ხ ე ლ ო ე „ხაძებნად". ისინი, ზმნასთან კავ-
შირში, ადგილობრივი ტ ძველი ქართველის ნათესავი მინაცვალ-
ების ლაბად, გვაძლევენ შესაფერებებს, რომლებიც ჩვეულებრივ

---

[1] ჩ ი ქ ო ბ ა ვ ა „ძველ. ქართულის გრა-
მატიკა", ტ ბ ი ლ ი ს ი, გვ. 177.

[2] თ ო ფ ო ლ ი ა ვ ა. შრომები, I, თბილისი,
1967, გვ. 211.

ადგილისა ან მიზნის გარეშოებებს გადმოსცემენ:

ავტორ.	შდრ. ხელნ.
ახოვან ლაღენ, ანა ძმეთ-ხელან, შეა ერ ა ვ ა ძ ა ლაღონ (ლ.95) „ბაკეი გაიზარდა, გაანჭაბუკა, ნადიბობად მიდიოდა (ლადიოდა)	ათხ'ენ�დ მენ ძენ ერ ეშდალთეა ენის ზეკვალთან ვან ასად (ანრ.260) „ახლა შეთხელ წაეიდნენ საბუნაი ან ადგილზე ბარტი ზეკვალიანი ლაბნ"
ამლ'ალ'ბა ალა ლეკან ბალთ ა ე ბ ო თ (ლ.96) ისწრაფად სიხუეში წაეიდა ხუროთის გადალებად (გადასალებად)	ამზე ლალენ ეხლენ ეკენ ალ ა ბ ო თ (ანრ. 255) „ეთი ლენ მიდიოდა ოთიკე სანალიბოდ"
ჰალმკალ'ალ, სანგ'ე ნ ე კ ი ა ნ ა ხ ლ ი (ლ.293) „ეთოეთის შეკეშეზეთით, ეზე მიეზეთოდად მიეიეან"	ანენ ეკენ ალ ა ბ ო თ (ანრ. 257) „წაეიდა ოვის საძებნად"
ალ'ალ ლალენ, ალ ე ა ბ ა ლაღონ ალანენ-ალანენ „ეთი ბ ა ბ ა ლ ა, წალის მოტანად (მოსატანად) მიდიოდა ბალ-ბალე"	ენენ ეკენ ალ ა ბ ა ლ ა (ანრ. 251) „ბიჭი წაეიდა სანალიბოდ ან მოუტანა ბარკეული ბიჭი"
	(ხელნაწ) ანენ ალ ბ ა ლ ა (ანრ. 254) „ხელ ბ ა ბ ა ლ ა წ ა ე ი ლ ა ს ა ო ა ბ ა ბ ო ლ"

0.. ზ.ციკლია

ხეანეგნის სათანადო მაგალითებია. აგრეთვე: აჩვენ
ამ ა თ ხ ე ლ თ ე ჯერ მიჩა წყვნ-მეძძანეს ი
ხვა ლახვეშნ ლეკვ ქონს (ანიგ. 249) „წაიღნენ ამის
მოსაძებნად თეთონაც ლ მისი მწყვნ-მეძებრეთიც ლ მიდ-
გნენ ლეკის სახლს"; ეს ხოფლისგა ეშნ ფაშეშვ ანდა.ეის
წინწლენ ხონდა ი ჯა.ლან ა ნ თ ხ ე ა ა ნ თ ე
ლენდა წინწლენს ეკის ცეონა (ანიგ. 247) „ის ხოფლეში ენ-
თი ფანშეეანგი იყო. იმას ბანტეეში ჭეეელა ლ თეთონ ნიმ
სანადინოდ მიდიოდა, ბანტეეს შინ ტოეეშდა"; ან ლინაქ
ხელნიეს გეზან ლეხა ხონი ი ჩიეხგი სუხელნიეეხენ ამხე
ანლი მანე ა ა შ ი ი ი ე, ანა მიჩა ლინალეს
ხაჭეი (ანიგ. 248) „ან ეოეის ეანდა ხელშნიეეს შეილი
ანა ჭეეს ლ ყოეელი სახელშნიეოდან ამასთან მიდის ეადი
სათხეიელად (=ეოეის ახოეად); მაგნან თაეის ეოეის ანა-
ეის ანლეს"; ეაშლიშეილ შენნამლ ანეან ა ტ ენ ხ ე ა ნ-
თ ე (ანიგ. 243) „ეაშლიშეილი შეთხელიც ლანენეა სანადინოდ;
ამხე ანლან მანეხგნე შეხეს ი ყალანეენ ნ ე ჭ ე ა თ ე
ანჩენ (ანიგ. 245) „ეთ ლლეს შეეთანა ანა ლ ყალანეელი
სათიბან წაიღნენ"; ამხეეის თათენ ანეეელეთ შეენთ
ლაეეშნ ნ ა ტ ფ ე ნ ნ ა თ ე (ანიგ. 3) „ეთანეი თათე-
ში მისეალ. ხეანეთში ეეელეიეის. გასანანცეეად"; ანჩენ ,
ი ამნეშ-ა , ჭეეინტლ, მიჩა ლი ჩეაცეეთ ამხე ნეე მინლეე-
ნისგა ი ჯა ჭეჩენ ნ ა თ ხ ე ა ა ნ თ ე (ანიგ.
243) „წაიღნენ ლ ამანი, ბიჭანა, თაეეი.ლელა ეთ გაშლილ

მიწისზე დაეცოდა ც თვითონ სისხლიანი წაიღოდა"...

სვანურში გვაქვს, აგრეთვე, ერთი რიგის მასდარული წარმოებები, რომლებიც ძველი ქართულისას ესადაგებიან სინტაქსურადაც ც ხელმძღვანელობდაც: აშხე დადეგ ლ ი ჩ ā ჟ ვ ლ ლ დახ ā დ ხ (ვრონ. 377) „ეჩა დეს ციდის თხოვად დრო დაუდგავ (=ციდის თხოვა მოუხდათ)"; ხოჩქე მეშეიდდ, ერე... იმეჲ ესერ ოჩāჟვდ! იმეჴდე მეღვეშ ი ლომდლā უწდუნა ნანუდ ჰარი. ერი ლ ი ყ დ ā ნ ი დ მუ ხ ā რ (რეჩქე ჯაბუგდ) (ვრონ. 265) იმჯედედმა უთხრა (=ქეითხა): სად მიდიხარ ციდის თხოვად? (იქ), სადაც მზისა ც მთვარის უნახავი ნაწილი არის, იმის თხოვად (დანიშნად) გული მითქვამს, -თქვა ჯაბუემა"; აში-აშ ესერ, მიჩ ესერ გ უ ხ ā რ მეღვეშ ი ლომდლā უწდუნა ნანუდā. ლ ი ყ დ ā ნ ი დ (ვრონ. 265) „ასე ც ასე, მას გული უთქვამს (=უნდა) მზისა ც მთვარის უნახავი ნაწილის (ციდად) დანიშნად".

ახლა უნდა განვიხილოთ სვანურის ის მაგალითები, რომლებიც, მართალია, მყოფადის მიმღეობის და- ვრცელებული აწარმოებს, მაგრამ სინტაქსურად ისევ სახელობითი -დ აქვთ. ესენი, როგორც ჩანს, შედარებით ძველი ფორმაციებია, ვიდრე სვანურის -თე (-შია, -ვან) თანდებულიანი ფორმები: ლ ვ ჩ რ ა ა დ „გაჩერებად (გასაჩერებლად)". ლ ā ლ ზ ი გ ā ლ დ „დასხლებად (დასახსნელად)", ლ ა ჯ ე ნ ჰ რ დ „ჯიანურზე დაკვრად (დასაკვრელად)", ლ ა დ გ ā რ დ „მოკლად (მოსაკლავად)": ეჩეჩუ მეწვევი ვათხს ოხმაზრი მეგეხ

• ღელოფერს, ესანლი შეჰმა ეთხს ეჩეჩუ შეჰდას ოთმუზნი, შესმა ეთხს ჩიუ ე ბ ე ზ ე ჩ ე ბ ე ლ ღუხეთეჩე (ანმ. 377) „ოქ ბიჩეკელი ოასთ ღაელიცაე მეფეს ტ ღელოფერს, ინმ შედეგ მეორე თასით ოქ მეოფთ ღაელიცაე. მესაძე თასს ყველს საღლეგჩქელიდ (ღლეგჩქელიბაღ, ღალოცვაღ) ღაელეკთ"; ანუ ალექსი. ხგა ღახხეთ მეკ. მეფს ოეკ ესხელ ე ა ღ ე ბ ნ ღ (ანმ. 256) „ნეკეთა ალექსი. შეხეა მელეა. მელეახ თოფი ღაეშეზნა მოეკ-ღად (მოსაელეკად)"; ათხ ღიბნად ხეჭე ჭკოინტს: ეეშეიმხენუ(ეხეკ) ანეკ, ღაეკრეხენ, ე ა ტ ე ბ ე ბ ე „ანრა ტოგთ ეთ-ხა ბიჭს: ეკნიღან, ფანჭრიღან, მოეიღესი საღაპარეკიდ(=ეკ-ნიღან, ფანჭრიღან, მოღიი საღაპარეკიდ)"; ათხ ალეპენს ღინა ჩუ ხეკეხ ე ტ ჩ ა ე ა ღ (ანმ. 386) „ანრა ამაი ეი-ეი ჭეკეი ეანჩეტეშაღ(ეასანჩეტეშღიდ)"; ღახეშეს მეშეკეშ ეს-ხეღხ..., ხეკეეს, ეხე ანეხ იშეანთე ღეტზიეკეღ (ანმ. 391) „ამეეს ანიფეეი ღანჩაი ტ ნეიღნეს ეაღეეე ღასახეეშაღ(ღა-სასახეეშღიდ)"; ზანეე ალიღეეი ეეხეგ ღეშეხ ეზეტ. ოთეეშ-ეა თიფეხ, ეხე ხიხეეე მეხე ღეშეხ: ეჩხეე ესეტ ღეჩი ე ა ჭ ე ნ ეე ტ ღ, ე ი ხ ი ტ ე ღ (ანმ. 385) „ზანეე ალიღეეი ეეხეი ანზეეეხი ეოფიღა; ეაეეეა თიფეხ, ტოთ მხიანტეი ეაეი ეოფიღა: ოქოთ მიეღიეაბ ჭიანეეტზე ღაეეტაღ(ღასაეეტეღაღ), მხიანტეიმაღი(სამხიანტეეღი)";

-ღეეტ სიფეე ღახეეეა ე ა ქ ე ნ ი ტ ღ (ანმ. 385) „ამეეი ხ ი ფ ე ე ი ა ი ღ ე ა ხ ა ს ე ე-ნ ა ღ"...

x x x

სიტყვაში ფრიად გავცცელებულია ეთი ბიგის ე.წ. „აღწერითი წარმოებები", რომელშიც გარკვეულწილად შესაბამებიან ადხაზული ენის ანსიოლუტივისა და ფინიტუსი ფუნქციური ლექსიკონი ლექსიკონებულებას, აგრეთვე, ძველი ქართულისა და შეძრეულის სათანადო მონაცემებს. იქნება შთაბეჭდილება, რომ ამ განზომილებაში სიტყვები, ადხაზულ-შეკვეთილ-ძველქართულის შესაბამად, თითქოს გაუძღვის კონსტრუქციის „ზენაფრიმას", ანუ, უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, ცდილობს შეანელის (შეასუსტის) შესატყვისების ძრელიაფული (ზენაფრი, მიმიერული) ინტენსია: ალა სიმაქლ ალეკშგელ. მარე ლან ამიმეკულ ითრიდ სვეკედ, ქა ლა წ ე ნ ე ხ ა ლ მუ ლ ი ნ ა (ა ნ ო ზ. 387) ოს გოგონ ოკუალრისა, მაგრამ ეკრავეფრ ბრან ეკრ გახლა, ასჩეკნა (ასჩეკნელელ-ეკქნა) ყველაფერი წელს ქეკვით" (ანტ. ადხაზ. ანა ლეზთალეზლიაშ, ადგ ნეკაფეკ ლ თ ა ნ ე ლ ე ლ ე ბ ა ა ბ ე ბ (ლ. 100) „ მინი (ალ.) ბასჯლიმი ბალაცა გაეკეთეს ბა, ლაბლი ჩამოუშვეს (ალამიანი მიგ ბასმულ-ჩამოუშვეს)"; ი ბ ე შ ე ე ბ ა ბ ე ბ (ბ ა ს ე (ა ნ ო ზ. 426) „შეა შეკეთი ენლა ნასულ-ეთ (ნასასელელ-იეთ)" (ანტ. ადხაზ. ალალ ლ ეშეა...შეა-ბრან შ ნ ე ი ბ ა ბ (ლ. 97) „ეთ-ეთის ძველა ნალიანი ლახიცეს ბა, ხაკანისად მოიტანეს (ლახიცილ-მოიტანეს)"; ალთე ალ ჭეინ ლ ა ბ ა ბ ლ ი ნ

მ ე ვ ლ ე დ ი ზ, ჭöშ ჩ უ დ ჷ მ ყ ვ ი ნ დ ი (ვროზ. 384) „ახლა ეს ბიჭი თამაშობიდან მოვიდა (მოს-რულ-არს), ქმარი წევს (წოლილ-არს)" (შდრ. აფხაზ. ალაჯ́-ცია რ̣აჰიშა ლმაციაზ ა ა ი მ ს ჷ ს ნ ჷ აეიმაან ი ნ-თ ა ი რ შ ი ი ტ (დ. 101) „ლეკვების დ ი ს მეჭლი მოიძ-რო რა (მან, მამაკ.), ლიქში ჩააგდო (მოძრობილ-ჩააგდო)"); დ ჷ კ მ ე დ ე ს ვ რ ს დემესგ (ვნოზ. 386) „ცეცხლი უნთიათ (დანთებულ-აქეთ)" (შდრ. აფხაზ. მაჭჷ სმელ იფა იფ-ძიჷს ლაშციაː ძაძიშა დჷძიტ ძიი ზეგ'ჷ აშიჷ რჷში-წ ა ნ ჷ ი ც ი ა ნ (დ. 104) „მაჯი სმელ იფას ცოლის-ლემი, ყველანი: ჩვენი დაა დაიღუპათ და, შავებში ჩაცმულნი ისხდნენ (ჩაცმულ-ისხდნენ)"; ათხე ძულეაქა ს ā-რ ა ს დ ე ზ ი ხელწიფი დალშგüრთე (ვროზ. 383) „ახ-ლა ზღვაზე უნდა წავიდნენ (წასასვლელ-აქეთ) ხელმწიფის დასალაშქრავად" (შდრ. აფხაზ. ალჯას დჷფხაშანჷ დჷრზჷ-ძჷრკჷჯ̂ან (გ. ü, 8) „ალიასი სირცხვილით უსმენდა მათ (სირ-ცხვილეულ-უსმენდა)"); ათხე ალ ჭყინტ დ̄შლრ̄ლთექა შე-პ ლ ე ლ ი ზ (ვროზ. 384) „ახლა ეს ბიჭი სათამაშოდ უნდა წავიდეს (წასასვლელ-არს)" (შდრ. აფხაზ. აძღაბ ლ ბ ი ჷ ი ჯ ა რ ს ა ნ ჷ დ ჷ ც ი ა ნ (დ. 97) „გოგო ბულალმა (მკერდი ზე აეწია რა) იწვა (მკერდი ზეაწეულ-იწ-ვა)"; ლāნალ ალა ბუნ შლეშგლე, მარე ვეშგიმვილს იშგავენ მāმგვეშ ოთჩüლ სგვებლ ი ჩ უ ლ ე ც ე რ ე ს ā ლ (ვროზ. 389) „გოგომ ეს ძალზე იფქარობსა, მაგრამ ზ ოლის

მაინც წინაძღოლმლუგ ვერ წაიდა ჭ დაცვია (დასაცოვებელ-ვქმნა)" (უფრ. ადხამ. ჩუკა იმთავრულანვ... აღბ/ველ ბ გ ო, ამოადგ-ჯაგ ე ა ლ ა კ ა ჭ ა ყ ა ლ ი ა ც (ლ. 113) „იმის უგმ-დგიმალ მიწა იძვრის, ცყე წაიქცევა (მიწა-ძრულ, ცყე-წაქ-ცეულ იქმნებოს)"); ჩხარა ზავშრ ვეუბლ ლ ე ც ე ხ ხ ა რ (პრიზ. 378) „ცხრა მთას იქიდან (= ცხრა მთის იქიდან) უნდა დამ-რუნდეს (დასაბრუნებელ-აქვს)" (უფრ. ადხამ. ფუხ/ა ააააჭამ ამოა-რას ყო ა ყო ა ნ ვ ი კ ა ა ფ ც კვჭა (ლ. 114) „კარ-ვილად მისული ნადირი კიჭამ გაეფუა რა, ძირს დაანარცხა (გაფუფულ-დაანარცხა)"); ქ' ჭსერ მზე ხმქვეაა, ერე მიჩ ეხერ მამ ხაყენა ეჩხშე მეზ ა ლ (პრიზ. 270) „ავი. გითხარი. რომ მენ იქ ვერ წახვალ (წამსვლელ-არ ვარგიხარ)" (უფრ. ადხამ. კაჭვ სმელ იფა ილაქია თ ვ ხ ნ ვ აბნა ლ ვ ლ ა-ხ ე ა ც (ლ. 105) „კ აჭი სმელ იფა თვალამილებულად ცვე-მი ჩაჩჩა (თვალამილებულ-ჩაჩჩა)"); მიჩა ხეხე ი მიჩა მეხვბე უმხულ ურის ი უმხულ აყვნეს ხეხე-ჭამმი გვშრლ. ეჩანლთ ალა ლ ი ე უ ლ ი ს ი ჩ ო ლ ა გ უ ნ,ლშმ-ვერ ხულეშნდა (პრიზ. 378) „მისი ცოლი ჭ მისი ძმა ერ-თად არიან ჭ ერთად წვანან ცოლ-ქმრის დარად, ამიტომ ეს ძალზე ეკვირდა (ეკვირდ-იქმოდა), გონი ჰქონდა" (უფრ. ადხამ. რვპვჭაგ/ვ აალაგან, ეუცკა დვჭე უ.უ.ანვ იყარწეაც (ლ. 183) „ორეკემ წამოიწყო რა, დიდი გოდორი დაწნეს (დაწნულ-ქმნეს)"; ეო, ნადუე. ხურე ხაჩვეშრ მამგეენ, მარე მი კირობს ლჭმ ეეიმე ი ქ ა ლ ე კ ე ლ ი მ ჭ რ ა (პრიზ. 279)

ო, გიჭო, ლილი სასუქარი მომთხოვე. მაგრამ მე პირობას არ ვტეხ ჩ უნდა მოგცე (მისაცემ-მექმნების)" (შდრ. აფხაზ. აქ ას განძავა, აჩაცხრა დ ზ ე ნ ა პ ა ნ ზ დ ზ ჟ- შ ზ ჟ ტ (გ. 130) „რიცა ხელმწიფემ ეს გაიგონა, მეჯინიბე ჩამოიქვილა რა, მოვლა (ჩამოყილებულ-მოვლა)"); ეხე' ჯსენ ეჩას მისა ნაბაცე ქ ა ლ ე ზ გ ზ რ ე ხ ჯ რ ა (პაიშ.277) „იმ ღრიისთვის ჩემს დანაპირებს დაუამთავრებ (დამთავრე-ბულ-მექმნების)" (შდრ. აფხაზ. ათაჟიაფი ჩუზ აამთაზ დ ზ- ც ი ა ნ ლ მ ი ზ ფ პ ი ზ ხ ტ ნ ზ (გ. 130) „ლელაბჟხ ამ დრის მეერდგალელილად ეძინა (მეერდგალელილ-ეძი-ნა)")[3].

---

[3] სეპნულის აქ განხილულ წარმოებებს შეესაბამე-ბიან: ა) ძვ. ქართ. ჩ აწ ნულარა უ რ ჩ ი ქ მ ნ ე ბ ი, არა მელ მ ო რ ჩ ი ლ ი ქ მ ე ნ ბრძანებასა ქრისტესსა (ქრესტ.102); ხოლო წმიდაა ევსტათი ჩ სხუანი იგი მოყუასნი მისნი პ ყ რ ო ბ ი ლ ი ყ ვ ნ ე ს ვითარ ექუს თთუე ოდენ (ქრესტ.46); ბ) მეგრ. თი მიეობასხუაფათ გეთებუნ დო ჭუამე ხათეხოლო ს ქ ზ ლ ა დ ი რ ი ი პ ი ქ (ხუბ.38) „(ეს) იმ მიბრაგუნებით გათავლება ჩ ტეიელისგან სწრაფად მოერჩები (მორჩენილ-ვიქმნები)": მა ლ ა რ ი გ ე-ბ. უ ლ ი გ ა ფ უ ქ, საიმენლოთ დეეზნი თე საქ-მე (ხუბ.30) „მე უკვე დამარიგე შენ (დარიგებულ-ვარ შენ-გნით), იმედი გქონდეს ამ საქმისა".

ნიგნიც ეხლანდელ, ენობრივი ევოლუციის ამ სიმბ-
ოლოგზე სვანური ენობრივი ინფორმაციაში მხარს უჭერს ძველი ქართული-
ს ან მეგრულის სათანადო ეიოთარებას. განსხვავებით ახალი
ქართულისაგან, ნიშანიც ზეველებრივ ეთნოლინგვისტიკის მაქსი-
მალურ „ენციკლოპედიაში" („ზვნურობაში") ჩანს, სვანუ-
რი უხვად იყენებს ე.წ. ალეგორიათ (ალეგ. მიმეტიბისებრ) ფორ-
მებს, რაც, თქმა არ უნდა, ენის განვითარების უძველესი
საფეხურისათვის უნდა ითვალოს ნიშანდობლივი.

ზიგ სვანურ სინტაქსურ კონსტრუქციაში ზმნურობის
ჰიპოტენციალის სისტემაზე მიგანიშნებს ისიც, რომ, ავსაზეობის
და მეგრულის დარად, მათი ფორმობილი გამოხატავ, რომელიც
წესი, ა ლ ე ნ ი თ ი ა, მაგალითად: ესრ ლიყლ̄ნად
მ ე ხ ვ ნ (ანზ. 265)(ეფრ. მეგრ. ბ ი ე ლ ლ ა ნ ა ვ ა
მ ე ნ ი ა ფ ე ს)„მისი ლანიშნა უნდა"; ი ო ე ხ ვ ე
ალექსის ი ლ ი ნ ა ლ ლ ე (ანზ. 256)(ეფრ.
მეგრ. ს ი ნ ლ ხ ე ნ ჭ ა ლ ე ალექსის ლი ი ნ ა ლ ი
ლიში წყარი ქიგებუ)„ალექსის ან ლიქის წყალი
შეისხა"; ი ს ბ ლ ე ბ ი ი ნ ა ბ ა ბ ' ა ხ ვ ე ი ლ ა
ბ ა ლ ე (ანზ. 262) (ეფრ. მეგრ. ბ ა ბ ' ა ხ ვ ნ ჭ
ა ლ ე ლ ი ბ ა ლ ი ქიბუ)„ბაბალისს ბასცალა ა
ბ ა ლ ა ლ ი ბ ა ბ ' ა ხ ვ ნ (ანზ. 256) (ეფრ. მეგრ. ს ი ნ ლ ხ ე ნ ჭ
ა ლ ე ლ ა, წყარი ქიგებასია)„ოდ ალასცხეს,
წყალი შეისხასო"...

ახლავე ავხაზეთშიც: ეძღვა სიტყვიდან „ვშია“ („ვიშვიერ-ვიჭკნობ“), ახ-თა სიტყვიდან „ვცია“ („სიცოცხლე-ვიჭკნობ“), აშ-ოჭრა სიტყვიდან „ვცხელ“ („ხიცხე-ვიჭკნობ“), ანძგა სიტყვიდან „ვნკოტა“ („ვიშნკოტა“, „ნკოტილ-ვიჭკნობ“, „ნკოტილება ვიმეჭარა“) ე.ი.

× × ×

ავხაზურ თხრობით ენიადაგებში ფონეტიკური ფენა, რომელიც ეფუძნება, ჩვეულებრივ, ვოსტვიზაციაში დგას. სალიტერატურო ტექსტების გულდასმით შესწავლა კი ცხადყოფს, რომ ფენის ადგილი შესიტყვებში შედარებით მიბიერია – თვით სხვა ქართველური ენების სათანადო მოხაცეებთან მიმართებითაც: იგი თითქმის თავისუფლად ეგუება რომელიც პრეპოზიციას, ასევე პოსტპოზიციასაც:

ავხაზ.	შდრ. სვან.	
	პრეპოზიცია	პოსტპოზიცია
ებრი ახეშეჭეასა რეკნოტყა სარა ებრი ს ე ლ შეკეფ (ბ.ფ.ეთ) „ან ხვიი ნრის ვანძიდეზ მე ეს შეკეძელი“	ლეშეკ ლეგეგ ი ი ტუ-ბე ლეგებს (ეხიგ.267) „ლ ა ვ ი თ ი ც ე ცხ-ლ ი ი ნ ყ ა ვ ს ს ა ჭ-მ ე ლ ს“	ითხე ხელნოფ ქეჭხეიძნეზ ი ხ ვ ა ქ ე (ეხიგ.273) „ახლ ხ ე ლ შ ი ფ ე ბ ა ვ ბ ლ ბ ლ ფ ო თ ხ ნ“

აფხაზ.	მეგრ. ხვან.	
	პრეპოზიცია	პოსტპოზიცია
აპყრეაზ ჯანყზ ჯაგი იზლყრ- ჭამყზტ (გ.II,292) „ის, რაც ბრძანებაში ეწერა, ჯაგუმ არ იცოდა" ათაჭალცია... ეს ხაალა პჩაყ რყ- ხთომ (გ.II,50) „ათაჯალეძს ეგრე ალეი- ლიდ ჩეენს ცხენს არ მიეცემ" ალყქრხა, აჩრი აგ- ბიყზბა ლლაციაეიან, ფპიყსს: იეწყეა ლყა- გეჯტ (ლ.207) „ალექსი აქ გოგის მოელაპარაკა რა, მის ცილალ წაი- ეყანა:"	ალექსილ ჩევნ ლე ლვე, ჩეალ გარ ლაშნააშეშ. ათხე ჩეან- ევლ ქალ ვქ- თე ალექსი (პრომ.256) „ალექსიმ ძარს დასცა ლეყა, მიელა ლაშნით; აჩლა მიელია ქალაქში ალექსი" ჩეან ტვხ ალექ- სი ქალაქთე. ლ ვ ხ- ჭეელლა მეჩი ზეგვლს (პრომ.255) „ლაზრეხლა ალექსი ქალაქში, შეეეაითხა მისეც ქალს" აჩვლ აქალ ალექსი (პრომ. 256) „აელაე წა- ეილა ალექსი" ჩევლეაგ ხელწიფე ლონა „იმშობა- რა ხელმწიფის გოგომ"	ეწკახლი ლილიარჭლ მ. ნბინეხ (პრომ.377) „იმას შეშლეგ პერიბა (ბერის ქამა) ლია- წყეს" ლემესგ კი ლახეჭმ ი ჯალოჭეი ტყტ ოთ- მილ (პრომ.380) „ცეისლი შისცა რ ჯალ- თაში ნაცაბი ჩაეეახბ ლერქეჭლ ხგჭლ- ქევლე: მჭე მიჩა ტვნეი ნაი- ბჭრმჭლ ოხევლ (პრომ.385) „ტანხაცმე- ლი ჩაიცეა, ეეელა- ეეზი თაეის ტანზე მიზიმილხაეით (შიხ- ბეზელხაეით) მი- ჯეილა (მოეხ. ბი)"

კითხვითა ან ბრძანებით კონსტრუქციებში ეი აქაც, ისევე როგორც ადგილებში, ჩანს ოდენ ორი ვარიანტი: ა) კითხვითი ფორმები: მეხუთ ესენ ანგელოზ? (ბრძ. 263) „ხ

ელ მოვა ო	ი (=ხელ მოხელ)?" ადრი ესენ მან ჩვენ-მ ი ნ ე ს (ბრძ: 268) „ბრ, რა ქნას (= ბრ, რას ეფქ, ხან ეიზაე)?" ბ) ბრძანებითი ფორმები: ითხე ხელნიფ ყანნიტ-ნუნ ი ხუ ქე: შიშლე ესენ ანრ, ჯა ფელიგეზელ, ი შიშლე. ესენ ოხეიდ ლიც, ადი კინჩხს ესენ ფი ხ ო ე ე ნ ე (ბრძ. 273) „ახლა ხელენიფე გაბრაზდა ან ოთხრა: ხასნრათოდ წადი, შე ძალიშეილი, სნრათად მიმიტანე ნეკი, თორემ ეისენს გა-გაგლეშინენ" (მრძ. ავგან. ა) კითხვითი: შეთხა შიდა ფა-ვე ავეთაბე ეიზემლენრეფა ჯ ე შ ი ო ბ ა? (გ. II, 20) „ეკონიოთ, რომ თქვენს გარდა აქაელი ამაოენ იცის?" ადიგმა ანი ეაკრა ფაკვე ლ ა ბ ო ზ ა ვ ა ბ ა? (გ. II, 16) „გათალეა (თალი) ანე ეაკალენს ადამიანს?" ბარა ინანსეთი ბ ა-ბ ა ფ ი ფ? (გ. 271) „რასაც გეუბნები (შენ. ლალეკ.) გესმან?" ბაბა ინრანგ ლ ა ბ ა ფ ი ფ? (გ. II, 49) „ბაბა ბალე მოვა?" ბ) ბრძანებითი: ბ ა ბ ა ნ ე ბ ი ე ნ ე ნ ! (გ. II, 21) „ითხენ რა (შენ, ლალეკ.), ლიფაფინე (ლა) მოგეცი (ეი, რა-ლაც)!" ფანეზ, შენეინ, ეფეა ეაზენ ი ნ ე ბ ა ! (გ. II, 32) „ხალ, შეალლიხან, ხალხი შეგონეენ ბულად (შეაგონეენ ბა) ლ ა ბ ა ნ ა ნ ! " ანი ფ ა ეიფინეა ანაგეცია ბაზე ან-ლ ე ფ ი ბ ა ! (გ. II, 114) „ახლაენ ეს (ალ.) ხაგიენეთი ნაიყენეთ!"

სიტყვაში, რომელსაც ეხება გამოთქმული შრომა აქვს, ზმნის ფორმიანებული აღგილი არცაა მოსალოდნელი. რაც შეეხება იმას, რომ იგი აქ უფრო ელასტიურია, ეიერ.ეჯო. ახალ ქართულ სალიტერატურო ენაში, ცხადია, ეს იმითაა შეპირობებული, რომ სიტყვა ფლექსიურ ან აბლაუტ.გარეკვეული გაგებით, მაკონტროლებელ ფაქტორს მოკლებული ენაა.

x x x

სიტყვაში ძალზე გავრცელებულია ერთი რიგის სინტაქსური შესიტყვებები, რომელთაც ე ს ე რ ნაწილები ანარმოებს: ეს კონსტრუქცია ქართულის იმ შესიტყვებას მოგაგონებს, რომელშიც ზმნის აორისტის ფორმა, -ეს ნაწილიან სიტყვასთან კონტაქტში, ანმყო-მყოფადის კავშირებითთან გადმოცემს. თანაც ისაა საყურადღები, რომ სიტყვაში ე ს ე რ ნაწილი ცალის ანაოლებს ტრთის სემანტიკას, ანალოგიურ-ზმნის ჰიბრისასაც: შესაძე ჰიბის ფორმას ჰიბეული ან მეორე ჰიბის მნიშვნელობა ენიჭება: ალაბრ ხ ა ჭ ე ჭ ყიონს, ეგე ფოე ე ს ე ბ ე ბ ე ბ ე ნ ხელნიფს (ანრ. 263) „ამათ ეთხრეს მიჭს, რომ ჩაესიძის ხელმწიფეს (= ჩაესიძეო ხელმწიფეს)" (ფრ. ძ. ქართ. ტ ეკლეოეურებისა მის სახისა ქმნისა მისისა-ა მარადის გულ ეტყვნ ტ ეკლრეებინ ყოველთავე ლოცის ყოფად მისთვს, რ ა ა თ ა ვ ც ა ც ე ა ი ი ლმერთთან სახისა მისგან ეგუნეურებისა (ქრესტ. 35); ტ ა ვ ლ ი ტ ა ტ ა ტ:

ნუ ეკერ ხაყრ ნი, ჭაკ ეკერ
ანკარ ამხაკ, ხგაკ ეკერ ახჩ ქკშ.
ოკ ი ხცორ ეკერ კორეგ ჩრი, ეკ
ეკერ ჭაკ ოკორ (ანრგ. 262) „ლეკმა დაუ-
ძახა: ნუ ეშინია, აქეთ მოიღეს, გამოქაბულში შეშიეღეს
ჩ მაგიდაზე კოლოფი რომ დეს, ის მომცანის (= ნუ გეშინია,
აქეთ მოდი, გამოქაბულში შედი ჩ მაგიდაზე კოლოფი რომ ანის,
ის მომიტანე)“ (ფრ. ძ. ჭანგ. ეკეთეთ ხულოთ ცხო�d ან
ოკი, ი ი ხ ა ლ ი ა ც ა ხ ა ო თ ი ა ც ა ჩ შ ე ნ ა
(ჭილ.35); ალ ხიდეშეი ათეზნაეან ბოსტოეს: ჭ' ა ეკ ეკ
ლ ო ბ თ ჯ შ ე ხ ე ბ ლ ი ი ზ ე ბ ი ა ლ ა ბ ჯ ნ
ეკ ეკ ლ ჩ ე ბ ლ ხ ე ფ ლ ჩ (ანრგ. 232) „ეს ცუდად
ეინშეა ბოსტოეს: თეითონ ლეთის ძმაა ჩ ქალის ტანს ან.
ეეარეგა“ (= ... ლეთის ძმა ეარ ჩ ქალის ტანს ან ეეეარეგი)
(ფრ. ძ. ჭანგ. ხილი ცილეან ჯიჯეოს�d მ ი ა ბ ო ა
ლეთი ჭიქეთა ჩ ა ა ძ ა ლ ე ბ ლ ა მ ა ს, ბ ა ა ლ ი ი ა ა ბ ა
ი ბ ი ხ ი ლ ი შ ე ს ე ა (ჭილ.37); ბელეჭანლ ხჭქ: ჭ'
ე ხ ე ბ (ი ბ ე ი ბ) ი ბ ხ ჭ ნ ლ ა ბ ბ ლ ნ ,
ბ ი ბ ი ბ ლ ბ ხ ბ ბ ბ ბ ბ ,ლ ბ ი ბ ბ ბ
ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ
ბ ბ ბ (ანრგ. 263) „ბელეჭანლ ეიხრა: ის ფული სა-
�ან მისცეს, ალიბინაც ლახიბია, ლამი ობის (ბელეჭანის)
ლეჩეგანში ხაციალაკ ეკლი (= ბელეჭანლ ეიხრა: ეს
ძოგის მოცეს ფული, ალიბინაც ლახიბი ხარ, ლამი

საცოდავად ვგრძნობ ჩემს დაქანცულობას" (შდრ. ძვ. ქართ. ტ ან შეცბ-
თანა ბაც, რადგან განუკვლელ ბრძოლად მტერსა ეს ქრის-
ტეანეთსა ტ ქრისტეანთს დათხვეთა სისხლთა ჩემთა-
თა საცინელ ტ საიცხელ კეთ იგი, ყოველთა ქრისტეანე-
თა, რომელთ ქმნილ იგი, ი ო ა ნ ე ბ ა ში-
შითა სიკეთილისადთა გ ა ნ ვ ა ო ნ ა ვ ს ი-
ყვარულსა ეფლისა ჩემისა იესუ ქრისტეანსა (ქრონ.66); ბერ-
ძა ლაღელ ფ'ანგეგნ მელოქნე ი ბეგშეი ფ'ანგეგნ.ბეგშ
ხჭე მელოქენ: ხ ი ბ ა ვ ლ ო ქ ე ნ ნ ე ს ე ბ ი-
ლ ა ლ ო ბ ა ვ ი ბ ე ვ ? (ბრონ. 262) „მეორე ღღეს ადგა მე-
ლოქნე ტ ბაკშეიც ადგა. ბაკშეძა ეთხნა (=ჰკითხა) მელოქნეს:
ეარგ ლოქენ ბარეთ ან აშენენ (=... ეარგ ლოქენ ბარეთ ან
იშენენი)?" (შდრ. ძვ. ქართ. ტ ეკითხეა მეორედ და-ბე-
სცხრა გელის-ეკონომისაგან, მიეიდა სვანური ენა ტ შეუნარჩუნ-
ენელრეშილა ეს, რ ა ო ა ბ ა ს ა ყ ო ვ ე ლ ა ბ ა-
ბ ა ნ ვ ა ნ ე ტ ე ნ ე ნ ფ ვ ი ლ ა ბ ა შ ე ბ ა (ქრონ.37);
ბერძა ლაღელ ფ'ანგეგნ ბეგშე, ეხნ მელოქენთ, ლეაბეგშე-
ნე ეოლეგ ი ლენა ხოლენ, ხჭე მელოქენ: ბ ი ბ ა ლ ი-
ლ ე ნ ე ბ ვ ბ ა ვ ბ ა ლ ი ხ ე ბ, ხეკენ, ეარ ლეცოენ-
ვ ა ადგეიბან (ბრონ. 263) „მეორე ღღეს გაიღვიძა ბაკშეძა, წა-
ეიდა მელოქნესთან, მოისინჯა ეოლოფ ტ ან ქონდა; ეთხნა
მელოქნეს: ეანი სიცოცხლე ან აღარ ლიან, ენდა, ნიმ ნეკ-
ში გადახტეს (= ... ჩემი სიცოცხლე ან აღარა ლიან, მინდა ნეკ-
ში გადავხტე)".

x x x

ადგილია ჩ ხვანგერში ძირითადად ეფუძნება ფონეტიკურ ერთეულებს ეფუძნება ძირეული წინადადების კონსტრუქციათა შეერთებისთვისაც წყვილებით, აგრეთვე. დანართით ჩ სხვ.[4] ვამბობდით შედეგს განსაზღვრავდა, რომელიც ადგილზე ჩვენებზე ინფორმატორი წარმოებისაა ჩ სიზუსტეს მიმართ ხან პრეპოზიციაშია, ხანაც პოსტპოზიციაში. სასვენი განსაზღვრავს უფრო მიმდინარეობა ბუნებისაა, ანაც, თუ ტექსტის შემადგენელს არ მეორდება მხედველობაში, მისი აღმოცენა ფიქსირებულია: წინ უსწრებს სიზუსტეს: ა) ბ ა ვ ა ბ ა ნ ა ზ ე ს ე ბ ი ო: ალს ეჯერ მეფე ეხვეს, ეს ალ მინე სიფლი სარეფოე ეკლინ მეფეცა, ეიხალ ჩ ალეფი ხვეთქუნ (ანბ. 232) „ეს ისეთი

---

[4] Чикольна М.М. Распространение простого предложения в абхазском языке. Известия Абхазского института языка, литературы и истории им. Д.И. Гулиа Академии наук Грузинской ССР, ХI, Тбилиси, 1981, эз. 40 ჩ შემდგ.; Аристава Ш.К. Проблема простого предложения в абхазском языке, Тбилиси, 1982, эз. 171 ჩ შემდგ.

ბავშვი დადგა, რომ ვინც სოფლის წყაროზე მიდის, ყველას აიყვანს თავზე უმსხვრევს" (მეტ. ავხაზ. ა ჯ ნ ქ ი ა ი ბ ზ ლ ი ზ ჭავჭ ლეკნამცზე (ლ. 29) „სახლებში, რომლებიც იდგა (მდგომარე სახლებში), არავინ ცხოვრობდა"); ამნუმ ა ლ ა მ ა ზ ზექ ცეისლ ქ'ანყიდ ი როსტომი საქლუვენი ქ'ანუმეეროს-ტომი ხეხვლ (პროზ. 235) „ამან ამლენი შემა მარილაც იყიდა და როსტომის ცოლმა როსტომის საფლავზე დაანთო ცეცხლი" (მეტ. აკანტორაქბ'ვ ინვქილვრბვლტ ბვზმია ხეგჯ იჭვთახვჭჯ ზებ' რვ-და აკკაშია უ ზ ლ ა ც ი ა ქ ი ო ზ ა ტ ე ლ ე ფ ო ნ (ხ'. 83) „კანტორაში დადგეს სადაპარაკო (როგორც ილაპარაკებდი, შენ, მამუ) ტელეფონი"); ეჯა ქ'ანთხეხ ი ლახელმენეხ მ ე მ ს ა-ხ ე ი რ ლოჩნას ი ჩეულანეჭნ ეჯეი (პროზ. 255) „ის მოძებნეს და მოადლევეინეს მისამსახურე ბიჭის ... ისიც დაირ-ხულდა" (მეტ. ავხაზ. ათაჭალ ლეჭ. სალვბეჯ ჭაჟი აავშსჯამია ჭვხე აწვხიალა ჯ ა ბ რ ა ბ ნ ვ ა ბ ნ ა ჯ ა ლ ა-ლ ა ზ, ჯარა იკვზცია კვჯა იბრაგ'ცია იცნვ ლაარაგეიწვჯტ .ალჯას ივნვ (ბ. ii, 44) „ლილი თავადი სალიბეი, რომელიც ამას წინათ რალაც საქმის გამო ყარალალ ტყელ გაესახლა (ტყელ ყარალალ გასულა), ირი ყარალი ამხანაგი ახლდა რა, ალია-სის სახლთან ჩამოხდა"); მეჩი ზურაკლდ ხშქე, ერე ჰაჯერმე მ ე ზ ე ლ ა ლ მუნე ხური ხელწიგს (პროზ. 256) „მოხუცმა ქალ-ჰა ურხრა, რომ ჰავნში მოსიარულე კაცი ჰყავს ხელმწიფეს" (მეტ. აფხაზ. იფაწა, ა ჯ ქ ი ა ე ჯ ჰ ა ა შ ა ლ ა ზ ლ ა ზ, ჰ ახლა ნაპალა ირპიჭან (ბ. ii, 59) „თავის ულეაშს, რომელ-

საც შაუზე უფრო ჭაღარა ერია, მარჯვენა ხელით აგრეხ-და (იგი, მამაკ.)"; ბ) მარტივი წინადადების დეტერმინაცია უ ბ რ ა ლ ო დ ა მ ა ტ ე ბ ე ბ ი თ (სახელთა გარდაქცეულითი ფორმებით, ინსტრუმენტალისის ფ ო რ მ ე ბ ი თ (ადხაზებში), თანდებულიანი სახელებით): ეშხუ კალმას ყოქერეშ ლჷსყ ი ალა ლეაჟჳბს ოთვიდ ქვეჭწილთე ს ა ჩ ქ ე-ჷ რ დ (ბრიზ. 380) „ერთი კალმახი იქჭირხი იყო ჲ ეს საჩუქრად ეკარის მიუტანა ქორწილში" (შრო. აფხაზ. ოზამათ ჲავიან ფ ხ ა გ ვ ლ ა ჯ ვ ს იჴამაზ (გ.ⅲ, 151) „ოზამათი გვყავდა წინამძღოლად"); ფ'ანვგჷნ ად ბეფშე..., მ ი მ ი ლ დ ესხიპდა (ბრიზ. 383) „ადგა ეს ბავშვი, მამლად იქცა" (შრო. აფხაზ. კამაჭვჭ დარა ბვჭს აჭვ ვ ვ ზ ა ს ლვრთახვნ (გ.ⅲ, 166) „კამაჭიჭი მათ თავი-ანთ საქმეში ამხანაგად უნდოდათ"); ჭჷნყალ ალ ბეფშე, ეხფვთხნჷლჷნ ი ვოქერა მ ი მ ი ლ დ ესხიპდა, აჯალ ეხ-ფვთხნჷლჷნ, მ ჷ რ ა დ ესხიპდა (ბრიზ. 383) „მოვიდა ეს ბავშვი, შეიფრთხიალა ჲ იქმნა მამლად იქცა, კიდევ შეიფრთხიალა და, კაცად იქცა" (შრო. აფხაზ. აჲ აბრი დაადლამან ამამ-

თას მამხვრ ჩაჳვ იითეჲტ (გ.ⅲ, 289) „ბატონს ეს (ად.) მოეწო-ნა, მამხარს საჩუქრად ცხენი მისცა"); ბერჟჷ თ ე ტ ე-ნ ჷ რ ლ ესხიპი ი ეჩ ან ნჷსგაჭა ჩვჷჭვცე ი ჩოთლაგრი (ბრიზ. 376) „რვეინის სადგისებად გადაიქცევი ჲ მას შუაში გავქრი ჲ მოვკლავ" (შრო. აფხაზ. ფ ა ტ ი ვ ს ახაატვ ალვრგვლარ..., ლგიაარ ბია იშიეჲტ აფშიმაცია (გ.ⅲ, 290)

„საქმლად ცებილეული რომ მიეცახათ, გამრავლებათ, შეუმინდით მასპინძლებს"); მიჩა ღა̈რიბ ქარ ე ე თ ი ლ შ ე ბ ე ე შ ი ლი (კროზ. 381) „მისი ლანიბი სახლი ქონებით საესე"(შდრ. აფხაზ. უმრი აზგ/ვ (მვლ) მაკ იჭიეჩც ნ ა კ ვ ლ ა (გ.ტ̄, 30) „ამაზე გილიმ უარი თქვა ხელით(ე.ი. ხელით ანიშნა არაო"); ალა თეეთნა ეოჯისგა ეარაე ხოგ, ნ̈ათხეიარ-რე̄მი ჯ ი ჯ ე შ ჩე ლვბე ი ც უ უ ე შ ჩე ლე̄შგ (კროზ.-376) „ამას თეთრ ელლეზე ეარაეი უღგს, ნალირის ძელით ლგას დ̃ ცყაეით ლახურულია"(შდრ. აფხაზ. თი კი ა-ლ ა მ ა ც ა ტ ა ლალსვრგთიჯც, ხი ვ შ ი ლ ა ძია ჯაბაეკ ლსვრბაძიმ (გ.ტ̄, 18) „მ ა რ ც ო შელოცეით ეარჩენ(მას.ალ), წამლით ჯაფას არ ეანახეპ"); ამჩე ლეაერე ნარლე გარ ლი ი უი გაეშ ლი ნ̈ათხეიარე̄მი ლ ე ლ კ შ (კროზ. 379) „აქ მარცო ბიჭებს ნამყოფია(ნამყოფი ადგილია) დ̃ საესე ნალირის (ნანალირევი) ხორცით"(შდრ. აფხაზ. ფძივს მ ა თ ი ა ლ ა ლეალაკიანვ ლვქიგვლიან (გ.ტ̄, 140) „ქალის ცანსაცმლით გამოწყობილი ლალგა(იგი,ალ.)"; ლ ა̄ ნ ჯ̄ შ ლ ვებექე ახმჯ̄რენე მიჩა ლახეირს(კროზ. 380) გოგოსთეის ცანსაცმელი მოამზადებინა თავის ლას"(შდრ. აფხაზ. აჸაა ტ ა ა შ თ ტ ა ზ ვ კარა კაჯწახომ (გ.ტ̄, 168) „ხალხის გამოგზავნაში (გამოგზავნის საქმეში) ჩეენ არ ჩამოერჩეგიო"); ანეალ თეეთნე ლჯ̈ე მიჩა ლელ̈ჯც ზ უ რ კ ლ ო ე (კროზ. 376) „მოეილა თეთრი ლეეი თავის საეეარელ ქილთან" (შდრ. აფხაზ. ნახგ/ვ ევრ აეია უშძაქია აზრი ა ხი ვ-

„ალითის სახლის აივნიდან შეგიძლიან ჭალი სელეს ხელის
(9, II.g.) ეზოთა ერთ ლეკვ ლარა ჩვენა ლარა ალეფ ეზოდ
ჭალეფ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ
ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ ეზოდ

ქნევით რაღაცას ამბობდა"); დ) დ რ ო ი ს გ ა რ ე მ ო ე ბ ი თ: ნ ა ბ უ ზ ს ანუალ სამთიდ ლპთხეი-არხვენ (ქართ. 396) „საღამოს მოვიდა (დაბრუნდა) სამთიდი ნადირობიდან" (შრნ. აფხაზ. ა ჩ ა ჯ ნ გ ა ჯ ამოიჭრა ციგრან (გ. ჟ, 62) „იმ დღესაც ძალზე ცხელოდა"); ა შ ხ ე დ ა დ ა დ ანუად ქა სამთიდე დი დჯცე პიდთე-ქა (ქართ. 396) „ერთ დღეს სამთიდის ძელა დაბრუნდა მონადირისპირიდან" (შდრ. აფხაზ. აეიჯთი ძაბაციაა ეჯრ ზდჯრჯა ჭაან (გ. ჟ, 8) „ძველად ჩვენი მამები სამოდ მცირენი (ბრძენნი) იყვნენ"); ა ღ დ რ ო ე ფ ი მიჩა მე ანუად (ქართ. 375) იმ დროს მამამისი მოვიდა" (შდრ. აფხაზ. ა ბ რ ი ა შ თ ა ხ, ფ ზ თ ე ა ნ ა ა ბ ე ზ ს, აპისარ დ ე ჭ ან ალზრრა ირთეჩხ (გ. ჟ, 86) „ამის შემდეგ, ციცა ხანი რომ გავიდა, გადამწერ დევანს აცნობეს (ცნობა მისცეს)"); მ ჲ ს მ ა დ ე თ ფიდ ათბენე ყჲრედჲრ ხედწიფდ..., ჯაჲ სგაჩჲდ მერყვამოე. მეხენი-მეხეირნ სგჲნჩეჲ ყჲრჭედ ალბენეჲ ჯაჲ ჩეჲრი ი დინაჲ მჲდ ადყეინე ბ ჲ ზ ი (ქართ. 280) „მესამე დამეს დააყენა ყარაულები ხელმწიფემ..., თითონ შევიდა ეზოვში, ყოველ ეზოვში ყარაულები დააყენა ჲ თითონ ეი არის (ასე) ჲ ბოგოც არ დააწყინა იმ საღამოს" (შდრ. აფხაზ. ადზრ-ხ ა შ ი ზ ქ ი ს ა ნ, აჭ ე ი ზ ნ ც ი ა ა შ ი ე ო დ-ა ხ ჲ ა ნ დ ი ზ ქ ი ზ რ წ ო ზ ა ა მ თ ა ზ ჳ. სჳჲმანჳ დააჲცჳ აყია (გ. ჟ, 281) „მესამე წელს, იმ დროს, როცა ბავშვებს სოფლში აგზავნიან, სიხემში ჩამომიყვანა (მან, [illegible]

ეკე ი თ ა რ ე ბ ი ს გ ა რ ე მ ო ე ბ ი თ: ას ბეჟეშ ი შ ლ მახელეაგ ჰხდას (კრიმ. 375) „ეს ბაეშეი სწრაფად დაეაფეაცდა" (შდრ. აფხაზ. სარგ'ზ ც° გ' ა ძ ა ხზცცაეეზატ, აჴა შოარგ'ზ ც° გ' ა ძ ა შ°ზცცა- ეზატ (გ. ჟ̈, 168) „მე ძალიან ეიჩქარე, მაგრამ თქვენს ძა- ლიან არქარდით"); ალაარ ჩეარდახ უ შ ხ უ ლ, ლახუბა, ძღეღ ითხეიარდახ (კრიმ. 377) „ესენი იყვნენ ერთად, ძმები, ძალიან ნა- ლირობდნენ (=ბეერს ნადირობდნენ)" (შდრ. აფხაზ. აგიზრქ'ძია ინეა- ხაძგზლტ აენჟწეა იტიაშ (გ. ჟ̈, 31) „სწრაფად წამოდგნენ ისინი, ერთს შიგნით იჭდა"); ღეშ ჯეფშელე აჭალ სი, ჩუღ მექრჭეი ის- ბეა ლ ა ჯ მ ი ლ ა შ ჰ ლ (კრიმ. 379) „ეერ გაგიშეებ შენ, დამეეარგება შენი დასაეით" (შდრ. აფხაზ. აფზმშა, რშზ ა ა რ- ლ ა ძ ო ა აქია აახეჭეეატ (გ. ჟ̈, 103) „მეექსნე ღღჭ წეი- მამ ძლიეს გალაილო"); ლერქეჰლ სგჰლქეჰლე: მჰგ მიჩა ტჰნ- ჟი ნ ა ც ბ ჭ რ შ ჰ ლ ოხეალ (კრიმ. 385) „ტასხაც- მელი ჩაიცვა, ყველაფერი ტანზე მოშომილხაეით (მირგებულხაეით) მოალგა" (შდრ. აფხაზ. ურთ ათაჭალცია ბზშჭაზჭ, უს, ხ ა ა ლ ა ქჩაზ რზსთომ (გ. ჟ̈, 50) „იმათ, თავალებით რომ ამბობ (შენ, ღელო.), ჩვენს ცხენს ეგრე იოლად არ მიეცემ"); მიჩა ხეხე ი მიჩა მეხებე უ შ ხ უ ლ ჰრიხ ი უ შ ხ უ ლ ჰ̈ეერეხ ხეხე- ჭ̈შო გეარდ (კრიმ. 378) „მისი ცოლი ~ მისი ძმა ერთად არიან ~ ერთად წყანან ცოლ-ქმრის დარად" (შდრ. აფხაზ. ჭახა- გ'ზ, თ ზ ნ ჩ, ჭ ა ვ წ ა ს, სარა ნეზნზ ბზშშთამლი- შეა? (გ. ჟ̈, 66) „ამალამაც მშვიდად, ადამიანურად, რა-

ცოდ ან წყები (შნ. დუდაკ.)?"

საგულისხმოა, რომ სვანურში სპორადულად გვხვდება -ნ̣ ელემენტით ნაწარმოები სახელები, რომლებიც ვითარებას გამოხა-ტავენ. -ნ̣ დაერთვის ზმნისართებს, არსებით სახელებს: ხ ე ჲ ა-ნ „მრავლად", ხ ე ლ წ ი ფ-ნ „ხელმწიფურად", მ უ ხ ვ ჲ რ-ნ „ძმურად": აშხვინ ბეფშვ ხელწიფი ბაღთე აჩად. ეჩე ხ ე ჲ ა ნ ანცვარალე სანთლჲრ (პრიმ. 263) „ერთხელ ბავშვი ხელმწიფის ბაღში წავიდა. იქ მრავლად ანთო სანთლები"; ო, ჲ ა ლ ო, ნომმა̄ვ ესერ ხაყლჷნი, ხ ე ლ წ ი ფ ნ ხოჩა̄მლ ლ̈ჲა-მხეინნე ჯა (პრიმ. 282) „ო, აბა, ნუგრავრის გემინია, ხელმწი-ფურად კარგად შეინახავ (მოუვლის) მას (= ნუგრავრის გემინია, ხელმწიფურად შეგინახავთ)"; მესმა ლეთ ეჲდ ათგენე ყა̈ბელა̈რ ხელწიფლ..., ჯაჲ სგარა̈დ მერყვამთე. მ უ ხ ვ ნ ი - მ უ-ხ ვ ი რ ნ სგა̄ნჩუჲ ყა̈რჷლ ადგენეჲ ჯაჲ ჩვა̈რი ი-ლა̄ნაი მა̄დ ადყვინე ჩუ ბა̄ზი (პრიმ. 280) „მესამე დამეს დააყენა ყარაულები ხელმწიფემ, თვითონ შევიდა კოშ-კში, ყოველ კუთხეში (კუთხე-კუთხეს) ყარაულები დააყენა და თვითონ კი არის (ასე) ე გოგოც არ დააწვინა იმ საღამოს".

ბალსზემოურში აბსოლუტურად ერთ-ერთი მაწარმოებელია -ნ̣ სუფიქსი, რომლის ფუნქციას გარდაქცევითობა წარმოადგენს: ჲა-ხ-აგ̈ჷგ ლ ხ ა ჭ ი ნ ვ ებრა, ყოვნინა აძვ აარცი..., ლგვ-ლოჟვ „ლღესაც იქ, მდინარე ყუბანის გაღმა. ლგას (იგი, აღ.) ქვიდ გალაქცეული (ქვად გალაქცეულად)"; ჲაჲრა ლვჷ̂აჭარ ლვ ჟ̂ვნვ ლეალეჲშ „იგი (აღ.) დიდ კაჭრად გადაიქცა (დიდ კაჭრად

იქნა)"; ანგელოზნი ღმერთს „იმი(�ть) ლალლილი (ალალილად) იყო"; ანაბეჭდად იფარცა ი რ ც ჯ ა ნ ი „ალაბრნენ ზმისი (ალ.) შეიერები საცოდავად (გასაცოდავებულად)"; ამბრი, გვლ, ძეზელ ღეზხოუ ღზ ე ხ ი ო ნ ი ღეზრეყალზეგ? (გ.II,29) „ეს, გილი, ალით გათავ-ლელისთეის წაბერად რიგთრ იქცა?" ალეშტ ლ ა ბ ა ნ ი ღეყოუ (ჯანაშ.) „იმი(ალ.) გაჯუჯყიანებული (ჯუჯუნალებული ი, ჯუჯუნალებულად) ანრის".

რიგორც ეხლოვთ, ავხაზურსა ტ სვანურში -ნ-ს ერთი ტ იგივე ფუნქცია - გ ა ნ ტ ა ქ ც ე ი თ ი ბ ა - ეკისრება. განტაქ-ციები ფორმები კი შესიტყვებაში, რიგორც ერთეული, აქაც ტ იქაც ხშირად ერთანრების განრეშოების გამოხატავენ. -ნ ხვანურში ავხაზურიდან შეთვისებული ჩანს.

ვ) მ ი ზ ე ზ ი ს გ ა ნ ტ ა ქ ი ე ბ ი თ: დ ა-ვ ე ნ ტ ე ს ე ბ ი ს ხ ა ფ ს ე ნ ტ ა ლ ი ქ ა ლ ა ქ ს. ე ს ი ნ ა ა ა ვ ა ლ ვ ა ვ ნ ტ ა ფ ს ე ნ ტ ა ლ ი ბ ა ყ ა ხ ვ ე ნ ტ ს ა ლ ი ქ ა ლ ა ქ ს (ანრ. 255) „ლეკეე-ში ლეკეტრიანენი ამ ქალაქს. ამის შიშით ხელეწიფეს ყველა (ეკეი) მინისქვეშეთში ჩაეფარ" (შდრ. ავხაზ. ეკეაკ ჩ ი ი ე ნ ტ ა ვ ა ვ ა ნ ი ა ვ ა ვ ნ ტ ი ჭ ნ ე ჭ ნ ე ა ა ე ი ტ ნ ე ბ ი ნ ი ბ ა ნ ი ბ ი ნ ტ ი ბ ი (გ.II,49) „ამის გამო, რომ შეიძლებოდა ჩვენთვის შეტი წაგრთეა, ცხენი თავზე შემოეკლო ან (=ცხენს შეეკლოთ ძა), მიეცოთ"; ამნ ეთხვდ: ალ' ეს ენ შეენ ნაძლ მეტენ ლიზ ი ე ე ბ ლ ა ხ ვ ნ ი ი ლ ა ბ ვ ნ ტ ი ბ (ა ნ რ ი ზ . 52) „ენთმა თქვა: ეს ალბათ სა-ნეთში ნაბეკითია ტ ამიტომ გვცემენი ამდენ ბატიჭ" (შდრ. ავხაზ.

ადამს ახოეჭვ (ე ა ნ ა ზ ე) ეჩანა ითანეკოფ(ბ.ᲘᲐ,15)
„ადიასს ბაეშეთ დაბადების გამო ქორწილს გადაეხდეეინებთ“);
ზ) ᲛᲘᲖᲜᲘᲡ ᲒᲐᲜᲔᲛᲝᲔᲑᲘᲗ. აფხაზური
ენა, ისეთივე ცოცხალია, მიზნის განემოების გადმოცა-
ცემად მასალანია (-ზე თანდებულიანი, თანდებული) ᲛᲘᲖᲜᲘᲡ
ᲛᲘᲜᲘᲗᲘᲗᲘ ᲔᲚᲘᲡ ᲤᲝᲠᲛᲔᲑᲘ ᲐᲧᲠᲔᲑᲡ. მიზნის განემოებას სა-
ნაგრ შესიტყვებში ჩ�ეფიდის მიმეანიბის -ᲓᲘ
ადექსიანი ფორმა გადმოცემს; სანაგრი ეს მხრივ გან-
ეკრეულად ძველი ქართველის სათანადო ეითარებას ეხმიანე-
ბა: ლახვრეს მეშველ ეს-ᲬᲔᲚᲮ..., ხეეეს, ეს ეჩეს იშვანთ
ᲠᲘᲠᲖᲘᲒᲘᲠᲚᲘ (ᲕᲜᲘᲖ. 391) „ძველს ანიეეტი დან-
ჩათ ᲬᲐᲔᲘᲚᲜᲔᲑᲡ ᲪᲐᲠᲘᲔᲚ ᲓᲐᲡᲐᲮᲚᲔᲑᲐᲓ (= დასასახლებად, ნათა
დასახლარნენ)“(ᲕᲔᲠ. Ა) ᲫᲕ. ᲥᲐᲠᲗ. ᲬᲘᲜᲐᲗᲔᲡ ᲔᲘᲜᲔᲡ ᲐᲜᲐ ᲘᲨ-
ᲕᲔᲡ ᲨᲔᲝᲜᲘᲡ, ᲔᲡᲔ ᲔᲚᲘᲖᲐᲑᲔᲗᲘᲡ Ხ Ი Რ Ე Დ ᲡᲐᲮᲣᲚᲔᲑ-
ᲔᲚᲘ ᲓᲐᲛᲐᲛᲐᲡᲐᲮᲚᲔᲑᲘᲗ (ᲥᲠᲘᲡᲢ.82); Გ) ᲐᲤᲮᲐᲖ. ᲐᲚᲔᲥᲡᲐᲜᲓᲠᲘᲐ ᲡᲔᲠᲒᲔᲩᲘᲐ
ᲠᲐ ᲠᲐᲖᲔ ᲮᲜᲔᲑᲘᲗᲘᲐ (ᲒᲐᲛ.ᲘᲘ,78) „ᲓᲐᲔᲑᲠᲣᲜᲓᲘ, ᲠᲐᲗᲐ
ᲔᲗᲘ ᲠᲐᲛᲔᲚᲘ ᲔᲚᲘᲡᲐᲗᲕᲘᲡ (ᲨᲔᲠ.ᲛᲐᲠᲗᲕ.)“); ᲐᲠᲩᲘᲚ ᲐᲚᲔᲥ-
ᲡᲘ. ᲡᲒᲐ ᲓᲐᲮᲣᲚᲘᲡ ᲛᲐᲠ. ᲛᲐᲠᲗᲘᲡ ᲗᲘᲗᲘᲡ ᲔᲡᲔᲡ ᲐᲠ ᲓᲐᲒᲘᲠ
(ᲕᲜᲘᲖ.256) „ᲬᲐᲔᲚᲐ ᲐᲚᲔᲥᲡᲘ. ᲨᲔᲛᲘᲬᲧᲚᲐ ᲛᲔᲠᲘᲐ. ᲛᲔᲠᲘᲡᲗᲘᲗᲘᲡ
ᲣᲛᲘᲖᲜᲐ ᲛᲘᲔᲚᲐᲓ (= ᲛᲝᲡᲐᲚᲘᲐᲚᲐᲓ, ᲠᲐᲗᲐ ᲛᲘᲔᲚᲐᲡ)“(ᲕᲔᲠ. Ა) ᲫᲕ.
ᲥᲐᲠᲗ. ᲬᲘᲗᲘᲗ ᲠᲘᲠᲘᲒᲘᲡ ᲓᲐᲜᲐᲠᲩᲔᲣᲚᲘᲐ
(ᲥᲠᲘᲡᲢ.37); Გ) ᲐᲤᲮᲐᲖ. ᲐᲜᲓᲠᲘᲐᲡ ᲙᲐᲠᲒᲠᲔᲒᲘᲗᲘ ᲐᲠᲘᲡ
ᲠᲐᲠᲘᲖᲔ (ᲒᲐᲛ.ᲘᲘ,301) „ᲮᲐᲠᲘᲐ ᲨᲔᲛᲔᲠᲘᲝᲜᲘᲡ ᲛᲧᲝᲜᲓᲘᲡᲘᲡ
ᲗᲐᲜ ᲨᲔᲮᲐᲜᲔᲚᲘᲡᲐᲓ“; ᲐᲗᲘᲗ ᲓᲐᲜᲐᲠ ᲮᲔᲚᲚ ᲛᲧᲝᲜᲢᲘᲡ: ᲙᲔᲨᲒᲘᲗ-

ხა̈ნუ (ეხერ) ანყა̈ლ, დაკკერახა̈ნ, დ. ა გ ზ რ გ ა̈ ლ დ (კრიმ. 386) „ახლა გოგომ უთხრა ბიჭს: ჟენილან მილი, ფანჭრილან, დამარაკალ (=სადამარაკილ, რათა ილამარა-კოს" (შლრ. ა) ძკ. ქართ. ლ შეკრბიან ყრმანი ქრისტიანე-თანი ლ წარმართთანი მ ლ ე რ ა ლ (ქრესტ.72); ზ) აფხაზ. ლუზენზ ლცეჲტ ჟახ ხ ი მ ა რ რ ა (გ.Ⅱ,65) სიხმილით იქითკენ წავიდა სათამაშოდ"); ზანულ ჰილ-გერი ეა̈რგ ლზმა̈რ ეზერ. ითკეōკა თაფუს, ერე ხōრჟლ მა̄რე ლზმა̆რ: ეჩხაკ ეხერ ლზრი ლ ა ჭ ე ნ ჟ რ ლ. ლ ა̈ ხ ō რ უ ლ ლ (კრიმ. 385) „ზანულ ალილგერი კარგი აზნაური ყოფილა: აქით მიკლიკარ ჭიანურზე ლახა-კურელად, სამხიარულოდ" (შლრ. ა) ძკ. ქართ. ლ მამინ უბრ-ძანა იესუ მოწაფეთა მათ წყალი მ ი ლ ე ბ ა ლ (ქრესტ.50); ბ) აფხაზ. აკიანცი საატ შ ი ზ ზ ბ ა-რ ა ც ზ (გ.Ⅱ,142) „სიხუმილან ჩამიკელი თქვენს სანახავად (რათა გნახოთ)"); თ) ლ ა ნ ა რ თ ი თ: ეჩის თა̈ეირ მუ ხორლა. მ ე ჩ ი მ ā რ ე (კრიმ. 2) „მას ბრმა მამა ჰყავდა, მოხუცი კაცი" (შლრ. აფხაზ. ლალაა რხიაჯა აშიზქისან ზეგ'ზ. თ ძ ზ ც ზ ფ ხ' ა-ძ ა, ყაბზე-ყაბზე ირთარ აკიზნ (გ.Ⅲ,305) „ლალელებს ყველას, ყველა ოჯახს, იმ წელს თავიანთი ხოჯახთვის თითო გოგრა უნდა მიეცა"); ეჩკა გელეīხლ ხīქე მიჩა ხეხეს. მ ე-ჩ ი მ ā რ ē მ (კრიმ. 2) „მამინ გელეანმა (=გელოვან-მა) უთხრა თავის ცოლს, მოხუცმა კაცმა" (შლრ. აფხაზ. ჟ ა-

ყა იყაშ არღარ კადუ'აცია ვეჭა-თ ა თ ლ ა ს თ ა ნ ე ა
ა ლ მ ე ჲ — ჩნავე ჲანეჩწეჲთ აჟოლარ კეშეჩგარაშე
(ზ. II, 149) „იქ მეოე მეკიჩცხლ ბიჭებს-თათლასთას-
სა დ ალმას-ლ ა ა ვ ა ლ ე ს ხ ა ლ ხ ი ს მეგროეება"); მისს ესერ
სარქეüრს ხამელის ხეüჲს, ჩ ი ნ ს ი მ ე ნ დ ა ლ ს
ე ს ე რ (შრომ. 5) „ჩეენ ბეერ სარეჯანს მოგცემთ,
ჩინსა დ მელადს" (შლრ. აფხაზ. აქეთან ირეჲლ'ეშ აჭაა
რახ'ცი ვეჭა-ბასჲათი კაჭარათი-რშააჲშოეჲთ
კამაჭეჭ დანიდაბი (ზ. II, 168) „სოფლის რჩეული კაცები-
დან ორი-ბასიათი დ კაჭარათი-გამოეგზავნეს კა-
მაჭიჭის ლელემამას"); ალა ბაშლეეოჲე ხგჯხლე. მიჩა ქირნოე
ანეილ, ხ ე ხ ე თ ე ი მ უ ხ ე ბ ა თ ე (შრომ. 378)
ეს ყაბალახში ჩალთ, თავის სახლში მოიტანა, ცოლთან
დ ძმასთან" (შლრ. აფხაზ. კარა, უბრი ი ჯეშცია-
ბ' ე ლიარა ჯშარა უშააჭეჲთ (ზ. II, 45) „ჩეენც, მი-
სი (ალ.) ამხანაგებიც, ძალზე ლილ მადლობას გეუბნე-
ბით"); ეჯსüრს. გუნ ათსავერდეელა ი ქა ლახეჯმ ლისჯლ
ალ ლახებას, ც ხ ე ი თ ü გ ს ი ლ ა ე თ ü გ ს
(შრომ. 377) „ეეისანს ძალიან გაუკეირდა დ მისცა გო-
გოები ამ ძმებს, ცხეითაგს დ ლაეთაგს" (შლრ. აფხაზ. აჭეხა ცა-
ბჭაა-ა ლ ჲ ა ს, თ ი რ ყ ა ნ, მ ა ც უ მ ი ა-
ძღეოეს ჭალია ჭაე ლეჲშენარეშთეჲთ (ზ. II, 191) „იმ ლიძს
ლაგეებმა-ალიასმა, თირყანმა, მაცმა დ სხვებმა-ძიეურ
ჭალიას კაცი გაუგზავნეს"); ალა ხიხერüმ მუხებჯმ. ლ ü ე-

თ ä გ ნ დ, ყ·äნძურნე ი ასäდ მიჩა მუხუბემი ნäზეს (პრიზ. 376) „ეს უმცროსმა ძმამ, დაეთაგანმა, გაიგონა ჲ წა-ვიდა თავისი ძმის ნაკვალევზე" (შდრ. აფხაზ. აბრი აჭყს, ქ ა ძ ლ ა ბ ლ ხ ა წ ა ც ა რ ა, იზცყალო ჭყ-სცმ ქია: სცყოჭქ· (გ. II, 186) „ეს საქმე, ჩვენი ქალიშვილის გათხოვება, ვფიქრობ, შეუძლებელია").

ჩვენი ყურადღება მიიქცია სვანური დანართის ერთ-მა თავისებურებამ, რომელიც არცთუ ისე ნიშანდობლი-ვია დანარჩენი ქართველური ენებისა ჲ აფხაზური-სათვის. საქმე ისაა, რომ სვანურში დანართის ძალუძს მეტისმეტად დაშორდეს ასახსნელ კომპონენტს ჲ ამნაირად განცალკევებული მოგვევლინოს წინადადებაში. ამისდაკვა-ლად იქმნება შთაბეჭდილება, რომ სათანადო კონსტრუქციას უკვე დაესვა წერტილი ჲ საცაა ახალი უნდა დაიწყოს, მაგრამ ხშირად ეს ასე არ ხდება: შესიტყვება გრძელდება — დანარ-თის სახით! ასეთ შემთხვევებში ზმნის სემანტიკა (resp. ზმნის მობილობის დიამეტრი) საკმაოდ დიდ დისტანციას სწვდება: ეჩქა გვლეäნდ ხჷქე მიჩა ხეხეს, მ ე ჩ ი მ ä რ ჷ მ (პრიზ. 2) „მაშინ გელოვანმა უთხრა თავის ცოლს, მოხუცმა კაცმა"; ალäჸრ ჩვარლახ უშ-ხუდ, ლ ა ხ ე ბ ა (პრიზ. 377) „ესენი იყვნენ ერ-თად, ძმები"; ალ ლრäყვäნ-ä ჭყინტä ასäდ ალäჸრთე. ეჯაჲ ალ ხელწიფდცახäნ äრ'-ე, მ ი ჩ ა მ უ.ჯვი-ნ ე ლ ე ა ზ ი რ ხ ე ლ წ ი ფ ი შ (პრიზ. 283)

„ამ ტრის მაჭიც წყალია (=მეიღია) ამათთან. ისიც ამ ხელ-
შეწყობთან არის, მაშამისი, ხელშეწყობის ძველი ეგზარ".

ზემოთქმულიდან გამომდინარეობს:

ა) ადგილობრივ ტ სასანური მარტივი წინადადების სათანა-
დო მონაცემების შეჯერება, მათი ისტორიულ-შედარებითსა ტ
ტიპოლოგიურ ასპექტში განხილვა წარმოაჩენს ზოგ საგულისხმო
ფაქტს, რომელიც გარკვეული ლიბერალობა აქვთ ამ ენათა სინ-
ტაქსის დიაქრონიულად ტ სინქრონიულად შესასწავლად;

ბ) განსაკუთრებით საყურადღებო ფაქტები დასტურ-
დება სასანურის ენობრივი განვითარების იმ განზომილებებ-
ში, რომელიც, რიგითაც ადგილობრივ-ძველქართულ-ზანური სინ-
ტაქსის საკითხთა სათანადო შესწავლამ ცხადყო, უძველესკო-
ქებს განეკუთვნება. კერძოდ, აქ უნდა აღინიშნოს კონსტრუქციის
ზმნური ფენომენის ერთეული სისუსტე ანუ შენელებულობა (შდრ.
ზმნის თანდათანობითი განთავისუფლება ქართულში სახელური
ელემენტებისა ტ ნიშან-თვისებებისაგან). სასანურის ძველქარ-
თულისებრი აღწერითი (ე.წ. მიმღეობეული) ფორმების სიუხვე,
აგრეთვე, სასანური ენობრივი ფენომენის ცალკეულ უბნებში
დადასტურებული სხვა მოვლენები (თავისებურებანი სასანური
მასალის, მეოთხედის მიმღეობის გარკვეული სახეობების გამო-
ყენებაში ტ სხვ.) ამის უტყუარი საბუთია;

გ) ტ მაინც უნდა ითქვას, რომ ს ხ ვ ა ო ბ ა
ადგილობრივსა ტ სასანურს შორის მაინც მეტია, ვიდრე ს ა-
ე რ თ ო, მაგრამ გარკვეული შემეცნებითი მნიშვ-

ნელობა აქვს თეთრ-ან სხეულების წარმოჩენასაც ყველის პრი-
ცესში, რაც დღეისათვის საძიებელია ანგარიშით ისიც იმეორე-
ყველასიგან ერთი ოჯახის წევრთა უძველესი ნათესაობის
მეცნიერული დასაბუთების საქმეს ემსახურება: სხეულების ფიზი-
ზმირად ყოველ უფრო აშკარა ხდება ძირითადი პრობლემის
უჭველობა-ან ერთი ოდენელი ტ ამეამინელი გენეტი-
ეული დამოკიდებულება.

თავი მეათე

განკერძოების თავისებურებანი ადხაზურ-ქართველური ენების მართველ წინადადებაში

განკერძოება ჩვეულებრივ გულისხმობს ორ მიმართულებას: ა) განკერძოებულ მეორეხარისხოვან წევრებს და ბ) სიტყვებსა და შესიტყვებებს (გამოთქმებს), რომლებიც არ შეიძლება მიეჩნიოთ წინადადების წევრებად და ამდენად სინტაქსურად არ უკავშირდებიან წინადადების წევრებს, არ წარმოადგენენ შესიტყვების ორგანულ ნაწილს. მაგალითად, ჩართული სიტყვა (ფრ. შესიტყვება) ძველ ქართულში „არ შედის წინადადების შემადგენლობაში, არავ სინტაქსურად დაკავშირებული წინადადების წევრებთან და გამოიყოფა საგანგებო ინტონაციით".[1]

ამგვარად, განკერძოების ამ ორ სახეს შორის გასხვავება საკმაოდ ნათელია: პირველი გულისხმობს წინადადების წევრებს შორის სინტაქსურად (მორფოლოგიურ-სინტაქსური საშუალებებით) გამოხატულ კავშირს, მეორე კი — არა: ასეთი კავშირი მოხსნილია.

შედარებით რთული ენობრივი ფენომენია პირველი სა-

---

[1] ი ზ ი ტ ი ა ნ ი. ჩართული სიტყვა და წინადადება ძველ ქართულში, იკვ, XV, თბილისი, 1966, გვ. 178.

ხის განკერძოება, ოდენაც ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს შეთრეხანისხოვან წევრებთან, რომლებიც წინადადების ორგანულ, განუყოფელ ნაწილს შეადგენენ ან ამდენად ერთმანეთთან დაკავშირებული არიან სინტაქსურად. წინადადებაში შეიძლება განკერძოვდნენ განსაზღვრება ან გარემოებები (ადგილის, დროის, ვითარების).

ენობრივად ეფექტი მახტილი – შეორე ხმოვნის – განკერძოების ქვის ერთეთი, მიმართული, ჩართული სიტყვები ან შესიტყვებები, ჩასმული წინადადება, შორისდებული.

სპეციალურ ლიტერატურაში განკერძოების კვალიფიკაციისას აზრთა ერთიანობას არა აქვს ადგილი. ძირითადად გამოტანილია ორი სახის შეხედულება. პირველი საკრებულ. ცნობს დიფერენციალურ მიდგომასობიექტის შესწავლისას ან გამოიყენ: ა) განკერძოებულ შეთრეხანისხოვან წევრებს (განსაზღვრებას, გარემოებებს) და ბ) სიტყვებსა ან შესიტყვებებს, რომლებიც გრამატიკულად არ უკავშირდებიან ერთმანეთს, არც წინადადების რომელსაც შემადგენელ ნაწილს. ამ ბრინციპს მისდევენ ქართულ ენათმეცნიერო ლიტერატურაში მკვლევრები ა. შანიძე, გ. ახვლედიანი, ა. ეიზენია, ლ. ვაჭაძე, ა. ჭეიშვილი, ა. შახმატოვი ან სხვ.[2]

---

[2] შ ა ნ ი ძ ე ა. ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. II, სინტაქსი, თბილისი, 1961, გვ.72; ა ხ ვ-

ადილეგ ენაში ჩახოული სიტყვები ‌ᲐᲓ შ�sიტყვებიᲐ სინტაქსურად ან უკუშინაარეებად წინადადებას. ზეყოველნაირ შეტყობინებაში ისინი გამოიყენებიან პაუზით (ᲒᲐ ᲩᲝᲒᲐᲜᲐ, Გ. ᲙᲘᲠᲨᲘᲐᲜᲘ).

საკუთარი შენიშვნები ა.ᲕᲔᲨᲝᲕᲘᲡᲐ: სიტყვათა შემნაკეთებელი ნაწილი შეინარჩუნებენ წყნართა განკუთვნილების ძირითადი პირობაა; შეიძლება საკმაოდ მიიჩნევს ცალ-ცალკე შესწავლას, ერთის მხრივ, განკუთვნილებელ შეინარჩუნებენ წყნართა, და, სიტყვებისა ‌ᲐᲓ შesიტყვებისა, რომელიც ან ქმნიან ანც წინადადებებსაც

ᲚᲔᲓᲘᲜᲘ Გ. Ს. Учебник грамматики русского языка, Тбилиси, 1951, გვ. 341; ᲯᲝᲜᲘᲐᲜᲘ ᲐᲜ. ᲩᲐᲩᲐᲜᲣᲠᲘ სიტყვა ‌ᲐᲓ წინადადება ძველ ქართულში, გვ. 172; ᲓᲝᲚᲝᲕᲘ: მიმართვა ძველ ქართულში, წიგნი: „ქართული ენათა სტრუქტურის საკითხები", III, თბილისი, 1963, გვ. 20; ᲙᲣᲠᲫᲘᲐ Დ. ᲐᲜᲐᲒᲘᲠᲘᲡ ᲥᲐᲠᲗᲣᲚᲘ ᲔᲜᲘᲡ სინტაქსი, გვ. 267; ᲠᲔᲨᲘᲚᲝᲕᲡᲙᲘᲘ Ა. Მ. Русский синтаксис в научном освещении, Москва, 1920, გვ. 398; ᲨᲐᲮᲜᲐᲢᲝᲕᲘ Ა. Ა. Синтаксис русского языка, I, Ленинград, 1941, გვ. 265.

ვათს ნაწილებს, ე.ი. ან წარმოადგენენ წინადადების წევრებს, შეიძლებ მნიშ[3].

ზოგი სპეციალისტის, მაგალითად, ა. რუდნევის აზრით „თანამედროვე რუსული ენის სინტაქსი" ნიველირებულია განსაკუთრებული სხვადასხვა სახეობებში: შეიცავს ძირითადი წევრებიცა და ჩართული სიტყვებიც და შესიტყვებებიც ერთ სიბრტყეზე ლაგდება; ისინი მიჩნეულია წინადადების წევრებად. მკვლევარი, საშუალებრივად, ან მიჯნავს ერთმანეთისაგან სინტაქსისა და სტილისტიკის საკითხებს. ის, რასაც ზოლოდ სტილისტიკური (ისიც: ობიექტიური სტილისტიკის თვალსაზრისით!) ძნიშვნელობა შეიძლება ჰქონდეს, ბუნებრივისათვის სინტაქსურ ფენომენს წარმოადგენს.[4]

განსაკუთრებული შეიცავრაბისხოვანი წევრების (განსაზღვრება, გარემოებები), ჩართული სიტყვებისა და შესიტყვებების (დანართი, მიმართვა, შორისდებული, საკუთრივ ჩართული სიტყვები) ამოღება ან ცალის წინადადების ტიპს. ეს ნაოლად დასტურდება ქართული ენის მაგალითზე. ვიტყვით, გვაქვს წინადადებები: ა) განსაკუთრებული აღგილის გარემოება: შეხვანგბატონმა გაიცინეთ შეხედა სასაცილოდ ჩაცმულ ბიჭს

---

[3] Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении, Москва, 1956, эз.418.

[4] Руднев А. Г. Синтаксис современного русского языка, Москва, 1963, эз.204.

ჭ ძ ი ს ნ , ე ო ნ ე ლ ი , ნ ი ნ , ს ე ლ ე ლ ი ე ა ე ე , ა ნ -
ლ ა მ ი ს ბ ე ე ნ ლ ი თ ბ ლ ე ნ , ე ნ ე ე ნ ი ს ბ ე ი ნ ე ბ ა თ ა ლ ი ი ნ ს შ ტ ე -
ა ე ნ თ ა ე ე ნ ი ს ს ა ნ ა ვ ი ნ ბ ლ ბ ე , ე ი ნ ლ ე ნ ნ ი ნ ნ ს მ ი ე ბ ნ ე ნ ლ ი ა
(ბ ე ნ ბ . 243) , ბ ლ ნ . ბ ა ნ ე ე ნ ძ ი ე ბ ე ლ ი ა ლ ბ ი ლ ი ს ბ ა ნ ე ბ ი ე ბ ს ბ ა ნ ე -
ბ ე : ბ ე ნ ნ ა ნ - ბ ა ტ ი ნ ბ ბ , ბ ა ი ე ბ ე თ ბ ე ნ ე ა ნ ა ნ ა ე ი ლ ი ა ე ნ ნ ა -
ლ ე ბ ე ლ ა ა ს ჭ ძ ი ს ნ ნ ი ნ ე ნ ე ლ ი ლ ა ე ე , ა ნ ლ ა მ ი ს ბ ე ე ნ -
ლ ი თ ბ ლ ბ ნ ბ ე ნ ნ ი ს ბ ე ი ნ ე ბ ა თ ა ლ ი ი ნ ს შ ტ ე ა ე ნ თ ა ე ე -
ნ ი ს ს ა ნ ა ვ ი ნ ბ ლ ბ ე , ე ი ნ ლ ე ნ ნ ი ნ ნ ს მ ი ე ბ ნ ე ნ ლ ი ა ; ბ) ბ ა ნ ე ე ნ ძ ი -
ე ბ ე ლ ი ა ბ ა ნ ნ ა ბ ლ ბ ე ნ ბ ა : ბ ი ნ ი , ბ ი , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ი , ბ ლ ბ ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,
ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ , ბ ა ნ ,

ერთხელ-ჯერ გიორგი ათაბაგი
წელსა ძველ იქნებოდა-ერთ
მიზღელ ბოქს ოიერზელ ჯაცარა ბოქისათვის ქაშრის
ლილები ლაცუკუნა (ჯაკ. 344), შდრ. ერთხელ ერთ მი-
ზღელ ბოქს ოიერზელ ჯაცარა ბოქისათვის ქაშრის ლი-
ლები ლაცუკუნა...

რიგითაც ვხედავთ, განკერძოებული წყვრებისა
ან სიტყვებისა ან შესიტყვებების ამოლებით წინადადების
ფიში არსად არ იცვლება. არ იცვლება, ამრეთვე, სინტაქ-
სური დამოკიდებულების ხასიათი წყვრთა შორის. ეს სწო-
რედ ესაა ის სპეციფიკური ნიშან-თვისება – განკერძოებულ
რომ ულეს საფუძველად იმისდა მიუხედავად, უკავშირდე-
ბა თუ არა განკერძოებული ერთეული სინტაქსურ კონს-
ტრუქციის რომელსაშე წყვრს. ეგრეთვე ასევე ეძახ-
განკერძოებულ მეორეხარისხოვანი წყვრი ქვრის თუ სიტყვა-
ში ან შესიტყვებში, რომლებიც მეორეხარისხოვან წყვრებს
არ წარმოადგენენ.

ანალოგიურად, ქართველური, ალბანური, რუსული ენე-
ბის მსგავსად, გვაქვს განკერძოების ორი სახეობა: ა) გან-
კერძოებული მეორეხარისხოვანი წყვრები ან ბ) განკერძოე-
ბული სიტყვები ან შესიტყვებები, რომლებიც წინადადე-
ბის წყვრებს არ წარმოადგენენ. ზოგ ენაში (მაგალითად,
ქართველში, რუსულში) განკერძოებული მეორეხარისხოვანი
წყვრი უკავშირდება წინადადების დანარჩენ წყვრებს

სიტყვაზე – ძირითადი შეთანხმებით: ქართ. ბერძ-
ნ., შიხილან მიმაყარე. უცხად შეჩერდა ერთ ად შე-
ხვედრაზე, ფრ. ვ ა ზ ე ბ ი ს, შიხილან მიმა-
ყარ ა, შეშინდა; ბულ. Путник, идущий с далека,
вдруг остановился у одного большого дуба,
ср. Путника, идущего с далека, и радостно
встретил...

სხვა ეთიკურებია სახელთა ბგუნების კატეგორიის ერ-
თი ადგილი ენაში. ამიტომ განკერძოების ორი ჯგუფის გა-
მოყოფა ამ ენაში პირობითია. თუმცა ძირითა-შეთანხმება ადგ-
ილში არა გვაქვს, განკერძოებულ სიტყვათა ან შესიტყვება-
თა ორი ჯგუფის გამოყოფა მაინც გამართლებული ჩანს იმდე-
ნად, რამდენადაც ერთ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ვერბალის-
ტიკურ წყვილთა განმარტებასთან, მეორეში – ინ ერთეულების
განკერძოებასთან, რომელთაც ეს გრამატიკული პოტენცია
არა აქვთ. მართალია, ადგილში განკერძოებული სიტყვები
ზოგჯერ შეიძლება დაუკავშირდეს ნიადაგების სხვა წყვილს
(resp. ნაწილებს) შეთანხმების საშუალებით ელისა ან ბიტვა-
ში, მაგრამ ეს არ ქმნის იმის საკმარ პირობას, რომ ა-
უცილებლად დაკარგოს ამ ენობრივი მიერების ავტონომიურობა. საილუ-
სტრაციოდ შევლიდ მაგალითებიც ყმარა: ა) განკერძოებული
დანართი ეთანხმება ბიტვაში ნიადაგების წყვილს – ზმნას,
სახელს: ამრა ალერგ ახრეშეფა, ეზოსა, ახ ა ცა,
ალ ა ვ ა ფ ა, ალ ა ვ ა ფ ა, ალ ა ვ ა ფ ა, ალ ა ვ ა ფ ა (ბ.ბ.,161)

„ხანმოკლეს გამოსული ადამიანები, ქალები, კაცები, მეგობრები-
ნი, ყველანი გაგვაცინეს ადამიანურობისკენ“; ანა, ა ნ ნ ა-
ც ი ა, ა ნ ნ ა ც ი ა, ამბავი ბავშვობაზე ინახავთ ფიქრი-
ნაც ალბეს (ბ.ფ, 209) „ჩვენ, გულებს, ამოგვიგეს, ეს ცოდვად
მიგვიჩნეს ადამიანზე უძველესი დამოდენ“; ქალი ცვეტაძეა ფი-
ქრობს (ბ.ფ, 201) „ყველა სიფერი ათ-ათ კაცს, მეკობრეს
ნაიმალა...“ ... ბ ა ბ ა ნ ა ... ა ნ ნ ა ... ...
ადამიანებს, ია მიმცემენ“ ... ...
ერეკება ძალა ღვიძლან? (ბ.ფ, 143) „ამ ქალი მეზობლებიდან
ამან ალბერ ქალიან“ ხელა ... ...
ამბავზე ... ...
ეკენ ... (ბ.ფ, 33) „ხელიან მიხელი ...“ (ბიცა ხელ-
ძა ულა მიხელიყო) ... ...
ქ ხეკენ, ალიანის ხასლში იყენენ“; ... ...
... ...
ლიმანეთან ინგალენ (ბ.ფ, 31) „ბავშვს ... (ალ.) მი-
ახლოდა, ბიჭები, ალიმენიის ძმახელები, ხმაგინა ...
ენენ ... ... (ალ.)“; ... ...
ლი სიტყვა ნანალიების წყლის ეთანხმება ალანში: ...
ხია ... ... (ბ.ფ,
225) „ალმასხოთ, შეიძენა ...“ ... ...
წყალს“; ... ...
... ... (ბ.ფ, 164)
„შენ, ძიგინ ... ...

ეკითხეთ (ეკითხეთ ამბავი) მეფეთმა; ამიერ აეკიდეთ
ეკითხეთ ეფესელნი, ჭკვა ი ხ ვ ე ნ ...
ეს ვინ ეკითხა, ეფესელ-
ნი ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-
ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-ეფესელ-

ლ ე ხ ვ ნ ა ლ ა ვ ..., ოჩამჩენა დაინ ასლე-
ლო

გავრცელებულია არა ქართულისებრი ი მ დ ა შ ე ა ფ
ამგალღჳ ანუ იცონ (მ შ ი ე რ ი მგელი გარბოდა), არა-
მელ განუკრძოებული — ამგალღჳ. ი მ დ ა შ ჭ ა ფ,
ანუ იცონ (მგელი, რომელიც მშიერი იყო (მშიერი რომ
იყო), გარბოდა:

ანი, ა ძ ლ ა გ ა რ ა ფ შ ა ც ი ხ ე ფ
ი ქ ი უ რ გ უ ლ ა ნ უ ი ნ ე ყ ი ო ფ, ეს
იშიეჭტ (ლ. 85) „ამან, ვინც ფეხის თითის ფრჩხილზე წის-
ქვილის (= წისქვილის ქვის) დაყენებით ვიდოდა (ფეხის თი-
თის ფრჩხილზე წისქვილდაყენებულმა მგზავრმა), ასე თქვა";

ამყურება რუკისაქია, ათაცა ავუ დზურგიუფ,
ავუგიარაზუ ფსუხიაკ რუმაძამუზტ, ჭუჲ აყნუტი ათაცა
აწიუცა ზაწიუკ აზნა ავუ ილდურგიუზ ტამუჲტ კია ამა-
ლახაზგ‘უ რგიუ ჲაანამგაძეჲტ (გ. II, 317) „ამეიბეჲლ
ქალებს, კატარძალს ლეინო რომ დაალევინეს, ლეინის სმა-
ში ესამეელობა იყვნენ რა, არც ეფიქრიათ — კატარძალს
ერთი ჭიქა ლეინო რომ დაალევინეს, ის დაათრობსო";

აშთახ‘, აწია ლუჳ, ა მ ძ უ რ ხ ა ა გ ი თ ა
ი თ ა გ უ ლ ა ზ, აშწან ინატიან, აშიაკია-
რა, აკიაშაარა ჲალაგეჲტ (გ. II, 108) „შემლეგადი-
და კაშლის ხის ძირას — ეზის შუაგულში რომ იდგა — დას-
დნენ რა, სიმღერა ჳ ცეკვა დაიწყეს";

ამბრაყა იყან: რაფიდა, კ ა მ ა ჭ უ ჭ ა უ-
კ ა ს შ ა ა ლ ა დ ზ ა ა ძ ა ზ, ჭუჲ ლხა-

ნა მაც (გ.II,67) „აქ იყვნენ: რაფილა, ვინც კაშა-
ჭიქს ძუძუ აწოვა, (აგრეთვე) მისი ქმარი მაცი";

რკვლა ხიჩქოა, გ ი ყ რ ა ზ ლ ე ბ ა,
ლალეზრა ეა იეიაბოეს (გ.I, 297) „ძათი ბაკა-
ნა თეალები, ტანჯვაგამოელილი, ცრემლითაა განბანილი";

ამბაკა, აწლა ქახ-ექიტოეს აწაკა, ეკვე რკვლა,
გ ი ყ რ ა ლ ა ქ ი ზ ი ა ზ, ლაწკტოეს
(ლ.105) „აქ, ს

ალბერტისენ, ოხამზიხეფი ტყეაძრალეა სანაა-
ენის, ამოიფენენქა ზეძრ, ე ს ა. ტ ყ ე ა ძ ს ა ლ -
ყ ა ი ტ ი ზ, იხენქინენ ოხამზენრეა იტოხენ იზმეტ
(ბ. II, 286) „ეეთრე ღრეს, ოხამზიხეფან ტყეაძრალენში ხან
მოლიოლი, ყალეა მცენარე. ნინათ ტყეაძრალისენ ხან მი-
ენანრეფილა (ტყეაძრალისენ მიმეაკალი). ენახე: ეამიბრენე -
ბელა ხა, ოხამზიხენში მიდიოდა"...

ამ განსაზღვრებებმა სათანადო კონტექსტებში შეძ-
ლება მიიღონ განუკერძოებელი სახე, თუმცა ამგვარი სახე-
ობები არცთუ ისე გავრცელებულია ადგილობრივ: ათაცა აკლ ღვნ-
ფიენ ანკენენეა ბენენანენა ანკენენენ ფსენეა ბენანანენ
(შდრ. ანკენენეა ბენენანენა, ათაცა აკლ ღვნ ფიენ, ანკენენა-
ენ ფსენეა ბენანანენ). ეანტარბელისათვის ლეონის ლაბლეკენე-
ბელი ქალები ლეონის სანაში უსაშველოთ იყენენ; ანენა ეანა
ანალა ზენ ინეენა ანენლა ნანალა ინენენენ (შდრ. ინეენა,
ანენა ეანა ა ნ ა ლ ა ზ ე ნ, ანენლა ნანალა
ინენენენ „ანენ ენეენ ენანანეგანენენენ ენენანენ ანენენენა
ხენინ ინენენა (იგი, ანანა.)".

ქართველური ენებიდან ადგილობრივ განუკერძოებელ განსაზღვრებებთან ყველაზე მეტ სიახლოვეს მეგრული სათანადო მონაცემები ავლენენენ. მეგრული ქვემოიყენანი მაგალითები ადგილობრივ ენის ინფინიტივ ნენენენენ მიგვანიშნებენ. „ინფინიტივის" ქვნის განუკერძოებელ სინტაქსურ ეტაპეზე მინაჩნია ზვნაში ნენენენენი -ენ (-ინ, -ინ)

ელემენტი დ᾽ ამავე ფშავთან უშუალოდ (რესპ. კონტაქტური)
დაკავშირებული ფ ე რ (ი) („ისეთი", „მწვანის") ფერ-
სართავი სახელი:

მარას თოლელალალირი ირემი ქოძირე, თ ო-
ლ ი ვ ო უ ლ უ ღ უ ნ ი ფ ე რ ი (ხუმ.
242) (შდრ. აფხაზ. ჲარა ამჯან იბჟღ აშაპვსთა, მ ლ ა-
ა ვ ზ . მ ა მ ვ ზ) „ვზაზე თვალამოღებული (თვალ-
ამოთხრილი) ირემი ნახა (თვალი რომ არ ქონდა ისეთი)";

თი კამბეში ბეჭოფე, მ ე ფ უ რ ი ნ უ ნ დ ვ ნ
ფ ე რ, იბრიქ (ხუმ. 261) (შდრ. აფხაზ. ...იშთვჲხვჲღ უბ-
რი კვამბამ, ი უ ვ რ ჟ ა ზ) „იმრიმ აიყკანა (ახ-
წია) ებ კამეჩი, მიფრენალი (რომ მიფრინავდა ისეთი)";

ართი კოჩი, ც ა ლ ი კ უ ჩ ხ ი ვ ა უ ლ უ ნ
ფ ე რ ი, თაქი ქიბერე (ხუმ. 270) (შდრ. აფხაზ.
აძიე, ზ უ ა ვ ვკ ზ მ ა მ, აბრა დძვლოჟვ)
ერთი კაცი (ცალფეხა კაცი) აქ დგას");

გამისაცთელი საგანეფი გაგმანწყუ ოთხი, ხუთი
მხვალომხვანერი, ძალი, ჭკუა ლო მეხვამილაფა ი ს ა-
ჭ ი რ უ ნ ი ვ ფ ე რ ე ფ ი (ხუმ. 35) (შდრ.
აფხაზ. ...ახშავვვჲ აშჩი ზთახვჷ) „მოამზადა გა-
მისაცდელი საგნები – ოთხი, ხუთი – სხვადასხვანაირი, ძა-
ლი, ღონე, ჭკუა დ᾽ მიხვედრილობა რომ სჭირდება (რომ
სჭირდება ისეთი)";

ექ ლოჸეილე ხოჯი ლო ქოც ვაცი თ ი რიგი,

ა თ ა ში, ოში მ ა ნ ა თ ი შ ა ლ ი ძ ე-
ღ ე ჭ კ ე შ ი ყ უ რ ს ი თ ე ნ უ კ-
რ ი (ხუბ.79) (შდრ. აფხაზ. არი აცი შნე იქიე ჲ-
წეჲც უშრი ეჲფშა აპაცე, შიმ ა ა თ ე ყ ა
ჲ ა ფ ს ა ზ ა ქ ი ე ც ი კ უ რ ს ა ლ ა)
„ამან დაკლა ხარი და პატივი სცა ისეთი, ისე, ასი მა-
ნეთი რომ ეღირებოდა ძველი ფულით";

მაჟრა ყურე გითილენი თი ცუნელსენი, ზღვა ქო-
ძირე, ქ ა რ კ ა ს ა მ ი შ ა დ გ ე ნ ი ფ ე-
რ ი (ხუბ. 208) (შდრ. აფხაზ. აქაფე დანთეწ, იზეჲც ამ-
შიენ, ა ხ ა ნ ზ თ ა ბ ე დ ა ზ) „იმ გვირაბი-
დან მეორე მხარეს რომ გამოვიდა, დაინახა ზღვა-შიგ
სასახლე რომ იდგა (შიგ სასახლე რომ იდგა ისეთი)";

ღარიბი კოჩი რე თენა, მუთუნი ვაბადუნი ფერი
(ხუბ.79) (შდრ. აფხაზ. ღარიეჭპ არი აჭაკე, ა კ ე
ზ მ ა მ) „ღარიბია ეს კაცი, არაფერი რომ არ აბა-
დია (არაფერი რომ არ აბადია ისეთი)";

ათე ქეყანაში ხენწიფეს ყუნს ართი ცირასქუა,
ც ა კ ა ფ ე ძ ი რ ა ფ ი ლ დ ი ლ ო ხ ა-
შ ა კ ა დ უ ღ ბ ე მ ე კ უ ჩ ხ ი ნ კ ფ ე-
რ ი (ხუბ.89) (შდრ. აფხაზ. არი აციელაქაციი ამლნ-
თქარ დიმიჭპ ფქიჭაკ, ა ფ ი პ ა ნ ზ ე მ ბ ა-
ც ე ზ ა დ ბ ე დ ზ შ ა პ ე ე ქიემ-
კ ე ს ე ც ე ზ) „ამ ქვეყნის ხელმწიფეს ჰყავს

ენთი ქალიშვილი — ცა რომ არ უნახავს და მიწაზე ფუ-
ხი რომ არ დაუდგამს (ცა რომ არ უნახავს და მი-
წაზე ფეხი რომ არ დაუდგამს ისეთი)";

ქიმიოდიალექტურ ანთი გვალას, ეშე ო ი ლ ი ენ-
ჭ უ ნ ი . ფ ე ხ ს (ხუმ. 110) (შდრ. ადგილ. დნადგილ
შხაკვ, ი ლ ა ფ შ ა ზ ნ ვ ე ბ ი ო ს ი ჰ ა-
ბ ა ე ბ ს) „მიადგა ენთ მთას, თავიუნკლენელსაკენ
თავი რომ ვერ წვდება ისეთს)".[6]

მსგავსი ეფითეტები არ შეიმჩნევა ძველ და ახალ საღმერ-
თო ენასა და ქართულ დიალექტებში:

ა) ძ. ქართ.

და ესენი სიტყვა ჭეშმარიტ არს, მ ი წ ე ე ნ ე ლ ი
ჩვენდა (ესრულ. 339);

ეს ვაშა იყო ეიანე ბენი ხანძთს მარტიდეოფი,ეა

---

[6] ცხადია, მეგრულში გვაქვს პარალელურად ჩვეულებ-
რივი, ქართულისებრი, განყენებულიანი განსაზღვრებებიც,
მაგალითად: ენა ღიფე ბეინან ენთ-ხ ე ო ი ა ვ ვ ი
ე ი ჩ ი ვ ე ა ჭ ი ფ ა ლ ი (ხუმ. 122) „ეს
ბეინის ენთ ყოფილა,ხეთი-ექვსი ეაცან ასაწვეი(ხეთი-ექვსი
ეაცი რომ ასწვლია)"; გიმჭინი ეიმი-ანში ლი ანთი ანდგილს
ანეი ქინე ეკოებული, მ ე ე ი - მ ე ე ი ლ ა ნ ჭ ე ე ი ში
ბ ი ხ ვ ი ლ ი (ხუმ.42) „ბიმიეიხელე იქით-ექეთ ლა,ენთ
ალაგან ანეია გაეკოებული,ანეშეი ეოვიტებია ლანგული".

ცი მარადი და წმიდა (ქართ. ძრბ. 221);

ჭ) მათ ეძებთა მფლობელი იყო ანაი ქეყანათა ღმრთისმსახული ხელმწიფეჲ დიდი მაგნატეანი-ანიტ ეუფრავალტი, ეთიერ მიერ წმუნეჲ (ქართ. ძრბ. 229);

ჩ) ეკალად მოიხვნა ხეანი ეიდიბანნი, უშეკრად შეჭნილნი, ეიხოთა შეგოზილნი (ქართ. ძრბ. 61);

წანიყანეთ ეგე ჩ უჩეკნეთ მოელენი იგი მოეკანი მესნი, თეთოსა ხელ დაჭრილნი (ქართ. ძრბ. 165);

ოხილეთ ცანი განხუეული ჩ ანგელოზნი ღმრთიანნი, ელვანი ელნი და გარეშემო ეკერნი ძესა ზედა ეაცოსა (ს.ბ. 197);

ბ) ან. ქართ.

იმეფაცნუეული წამოეიდა ეიმოთ ქალაქიდან, გაწბილებულ-გამწარებული, შეუერავ ცხეოვილი (მარკ. 257);

თინათინისთეის ეი მზითეეს ამზადებდნენ ხაეეიესი, ცოცა, გარნა რჩეულნ,ხეირად მეეერ და ალალი ოელი (მარკ. 257);

გაჰხედა ქალმა გზას მარჯენივ ჩ ეკლიანი ოი იგი,

�i, binaman mo cqeri, dzq-
rad xa qari (barn. 215);

wyaxo quqa mqinda, ganerebi-
ni (barn. 221);

min omcqemsi gamimqnomda gaukvqvqvqi rameshda-
da, gaxda qvqq dzqvqi bzhda, rongemixeri, qme-
qema, xaxonwarnqvqomi (barn. 199);

rqemi gemma qi cxovrebisa xazmcqdoa, xa mqvqi
adamianqz momxazqur-gamomqh-
ri, xarxis dad qmrazecxo-
minxomis rzamixzqur-razmqa-
rimbebqri (barn. 159);

momcqondra, rom nixsi iqo ob, arqis xes a-
qiom rarad axqri, maxis kacra-
qiom gadavqrhqnili, qiqqiqom
xvqcaqi, gaxda mixebr gqur-
cqi (barn. 98).

xandaxan gaqqs q.w. xazqeqatqri gaxsazqrebda, ro-
melsc mazel winadadebas wamzmadebs: omqs iexhda
iqo shilod amay xvqmis wan, cqes rom gam-
mixcqenomnqs da qqazq gaanzax-
cqemom gadgarqi qqnqs rav-
qiqrqebqri (barn. 96); aqrq, cqs kqma-
razq mqqnili gamqkqidqe rhqbqli..., xolo rqenqmans

აქეთ მთლად გამოცალკევებულ-გამიჯნაპირებული ერთი ლერი ლელი, ომლად რომ სდგას ცოლსწორს გამოცილებული (ვარნ.98).

ქართული ენის დიალექტებისათვის უცხო მრავლიატური განსაზღვრება ნიშანდობლივი, ოღონდ ესეც იშვიათად გვხვდება: იმ ალვი ძირში წყარო გამოდის, მეტი.ც. არ იქნება (ღ.324).

უცნაურად არ უნდა გვეჩვენოს ის ფაქტი, რომ დიალექტურ მასალებში, ძალზე ჭირს განკერძოებული განსაზღვრების დაძებნა. ამის მიზეზი უნდა ვეძიოთ თავისებურებებში ცოცხალი ხალხური მეტყველებისა, რომელიც ჩვეულებრივ სხარტი და ლაკონიურია და გაურბის რთულ პერიოდებს, ჩვენს შემთხვევაში — შესიტყვების გართულებას განკერძოებული სინტაქსური ერთეულებით. საგულისხმო ფაქტია, რომ ქართველური ენებისათვის იმთავითვე დამახასიათებელი არ უნდა ყოფილიყო განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება — ის პირველწყარო, რისგანაც განკერძოებას ვღებულობთ. განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება უჩვეულოა ჭანურისთვისაც „რომელიც" სიტყვით დაკავშირებული დამოკიდებული წინადადება ქართულშიაც წიგნური წარმოშობისაა და ხალხურ მეტყველებას არ ახასიათებს"[7].

---

[7] ჩიქობავა არნ. ჭანურის გრამატიკული ანალიზი, გვ. 184.

გარკვეული აფხაზურ-მეგრული სინტაქსური შეფარ-დებითობა გვაქვს ადგილის გარემოების განკერძოებაში. როგორც ცნობილია, აფხაზურში განკერძოებული ად-გილის გარემოების რიგს ხშირად ინფინიტური კონს-ტრუქცია ასრულებს, რომელსაც მეგრულში სათანადო (ინ-ფინიტისებრი) შესიტყვებები ეძებნება:

ა) აფხაზ.

არაყა, დ ა ხ' ა შ ც ჳ ლ ა მ ჳ ზ ა დ-გ' ჳ ლ ა ჭ' ა ჳ..., ელეან ძაახარ'აზ ძაკიჳჩშიალჳ-ყაძამჳზტ (გ.II, 265) „აქ, მიუჩვეველ ადგილას, ელყანი რაც მეინახავს, ის არ იყო";

ასტრაფანიკ ამჯან, ტ ა მ შ ა ფ ო შ თ ა ჭ' ა ჳ. დ ა ხ' ა ა ძ ზ, იკჳზცია ასტრაფანიკციი აკჳ და-ლჳრშჳნ, აჩჳხა ჩ' ლჳნხეძტ (გ.II, 32) „ბოქაული გზა-ზე, ტამიშის ფოსტაში სადაც მოვიდა, ამხანაგებმა დაათ-ვრეს რა, იმ ღამეს იქ დარჩა";

აბრაყა, ა წ ლ ა კ ა ხ' ჳ ქ' ტ' ო ჩ ა წ ა ყ ა, ჩ'აკჳ რჳცქაკ, აგიაყრა ძაქ'-მიაზ ლაწატიოჩკ (ლ.105) „აქ, ამ ხის ქვეშ, რომელ-ზეც ვსხედვართ, ერთი საწყალი კაცი ზის, ვისაც უბედუ-რება შეემთხვა";

მჳსა... ამჳჳციგ'ა იხან, აკჳჩკჳჩკია ჭ'აჳძოჳძტ აშხაყა, ძ ა კ ი შ ა ლ კ ი ა ნ ჳ ლ ზ ჳ ზ-ტ ი ა ზ ხ ი ა ე ი ა რ უ ჳ ს . ძ ა ხ' (ლ.43)

„მისას მჭექარე ხმა ჰქონდა, მთელს შეჰქონდა-ხეობეებ-
თისისაკენ, ვისაც მისი და დანიშნული ჰყავდა";

ამრაყა, ქ ა ა ჯ გ ი ა რ ა ა ბ ნ ა ც ი გ' ა
ი ყ ო ჟ ა ყ ნ ე, შამხთაკ ელოჟმ (ლ. 103) „აქ, ჩვენს
მახლობელ დაბურულ ტყეში ერთი ირემი ცხოვრობს";

ეჯრ ანაამეჯს, ხარანტი ყამჩუშთეგბეჯს დაჰაჟტ,
თ ა თ ლ ა ს თ ა ნ ლ ე შ ლ' ა შ, ა შ ა მ-
ჯ ა ხ' ტ ი (მ. ii, 259) „ცოტა ხანი რომ გავიდ ა,
შორიდან მათრახის ხმა შემოესმა (მას, დედაკ.), იმ გზი-
დან, საიდანაც თათლასთანი უნდა მოსულიყო".

ბ) შდრ. მეგრ:

რაში თექი ქვლიტუ დო მუქ ეშე გეშაჩარხუ,
ს ო დ ე ძ ღ ა ბ ი მ უ ლ ა რ დ უ ნ ი ე თ ი ა ტ ა-
ფ ა შ ა (ხუმ. 183) (ავხაზ. არაშ უბრა აანგენგ.
იხათა ხგხ' დგხინეჯტ, ა ძ დ ა ბ დ ა ხ' გ ჯ ნ ა ფ
ა ე ტ ა ფა ა ხ') „რაში იქ დატოვა და თვითონ ზევით
აჩლახუნდა, იმ სართულზე; სადაც გოგო ცხოვრობდა (სახლ-
ში შიგ იყო)";

გოუჩქუ დო ქვდოლ თექ, სოდე თ ი რ ა შ ი
ჯ ა ნ უ დ უ ნ ი (ხუმ. 30) (ავხაზ. აშაგრჭია დაატ
უბრახ', ა რ ი ა რ ა შ ა ხ' ა ა ნ ი ფ გ ზე
„ისწრაფილ მივიდა (მივარდა) იქ, სადაც ეს რაში იწვა";

ინოლიხოლუ თე ბოშიქ ჭკუუ დო ხენწყეფეშ ყუდშა
ჭიმეჩოთე, სოდე თ ჩ ე შ ე შ ა კ კ ე თ ე ბ უ-

ჟ ი ნ ი (ხუბ.282) (აფხაზ. ალბა დთალანც, ლნეჯტ არი აჭ-
ყიჳნ აბიჳნთქარ იჳნჳ, ა შ ა ფ ა ა ხ' ჳ ყ ა წ ი ჭ
ა ხ') „ჩაჯდა ეს ბიჭი გემში და მივიდა ხელმწიფისსა-
ხლში, საცა სუფრა გაკეთებული";

ეჭ გინილეს დო ქჳმირთეს ბაჩა დიცუნ თექ. ს ვ-
დ ე თ უ ჩ ა რ ა შ ი ჭ ო ფ უ ნ თ ე ქ ი
(ხუბ.197) (აფხაზ. აშკა ჲანცდანც ჲ ა ა ჲ ტ ბ ა ჩ ა
დახ'ნცჲეცჳ ათცფ ახ', ა რ ა შ ე ჲ ქ ი ა წ ი ა
ჲ ა ხ' ი კ ც ჳ) „იქედან გამოვიდნენ და მივიდ-
ნენ იმ ადგილას, საცა ბაჩა დატოვა, იქ. სადაც შავი
რაში დაიჭირა";

ქუმურთეს თი სახენწჳფოშა, სიდეთ (sic) თე კოჩი
ნ ო ც ხ ო ვ რ ე ბ უ ე დ უ ნ (ხუბ. 83) (აფხაზ. ინეჲტ
უბრი აცინცდახ', ა ბ რ ი ა ჭ ა კ ც დ ა ხ' ც ნ-
ხ ო ჳ) „მივიდნენ იმ სახელმწიფოში, საცა ეს კაცი
ცხოვრობდა";

ქიმერთუ თი ქალაქიშა, ს ი დ ე თ ი ს უ-
რ ი დ ი ც უ ნ (ხუბ.45) (აფხაზ. დნეჲტ უბრი
აქალაქ' ახ', ი ფ ბ ი ც ს დ ა ხ' ნ ც ჲ ფ ცჳ)
„მივიდა იმ ქალაქში, საცა თავისი ცოლი დატო-
ვა";

ბრელი იბდი დო გიშებდი უბირული ადგილიშა,
კ ო ს ი ვ ა ხ ო რ ა ნ დ ც ნ ი ე ფ ე რ
ა დ გ ი ლ ი შ ა (ხუბ. 44) (აფხაზ. აკცრ სნც-

ყიახვანც სნანაყვეჯდ ადგვურ. ყვანდამ ახვ, ჯ ა ვ უ დ ა ხ ვ ნ უ მ ხ ო შ ა დ გ ვ უ რ) „ბეკვხი კიარე და გამოკვლეი ულაბურ ადგილახ, ისეთ ადგილახ, ხაცა კაცის ჭაჭანება არ იყო";

ალექსანდრეკ მიდართუ თე ჯგირი შარეფიშა, ს ო-დ ე ჯ გ ი რ ი მ ი ქ ო ჭ ა რ უ ნ თ ე-უ რ ე (ხუბ. 145) (აფხაზ. ალექსანდრე დ ც ე ი ტ ამყა ბზიაქოა დურნუდანუ ა ბ ზ ი ა პ ი ა ახვა-ნ უ ჭ ა დ ა) „ალექსანდრე წავიდა კარგი გზე-ბით, იქით, სადაც კარგი (კარგი რამ) აწერია".

ცხადია, მეგრულში, ისევე როგორც აფხაზურში, საკმაო-დაა ქართულისებრი განვითარებული ადგილის გარემოებებიც, რომლებიც გამოხატულია არსებითი სახელით, ზმნისართით და მეტყველების სხვა ნაწილებით: თის ყუნს ჯოგი ირი შინაური პირუტყვიშე უზა ზღვაშე ბჟა იოლუშე, ძ გ ა ბ ე რ ე-გ ი მ ი ნ დ ო რ ს (ხუბ. 29) „იმას ჰყავს ჯოგი ყვე-ლა სახის შინაური პირუტყვისაგან შავი ზღვის აღმოსავლეთ მხარეს, ზღვის ნაპირას, მინდორში"; სინჯაქ დო მოჭყუდუქ გაცარეს ბუო დღა თაქ, თ ე ბ ი ნ ა ს (ხუბ. 51) „სინჯემ და კაცარძაღმა აქ რვა დღე დაჰყვეს (გაატარეს), ამ ბინაში"; თე ძღაბიქ დიქაქალუ დო პახეჯაფია დო თექ ქი-ბედუ, თ ე რ ი შ ი ნ ა შ კ რ ა ო ც ი ს (ხუბ. 200) „დატრიალდა ეს გოგო და —„სხვემ"— მანდ ჩავარდა, მიგ-რეინის საწოლში" (შდრ. აფხაზ. არაყა, ს ა კ ვ ა ნ აქუ-

თან, ხოლო ფეთ იყოჯ აჩაკრაქია ყ ა რ ა ძ ო მ (ხაყ.52)
„აქ, სოფელ სავენში, ხუთასფეხთიანი მოსავალი არ მო-
ვა“; ამრა, ა ფ ს ნ გ მ ი გ ; ჭ ა რ ა ა პ ო ე ც ლ ლ ჭ
ეხრძ რპიოთზც (მ.I,77) „აქ, აფხაზეთშიც, შენს ლოლ პი-
ეცურ სახელს ამბობენ“; იცი, იცი, იშანეკეჭაზ აკუმეია ჯა-
რი, ბ ა პ ჩ ა ე ა ქ ი ე, აკნე ლეჭძძაე ყიამ-
ძა ილაგელანე რბეძც (ლ.160) „რომ მიდიოდა, სალღუ.
ბალში, დაინახეს, რომ დიდი სახლი იდგა“; ჭეზხიაფშაიშც
აბნა, ა გ ი თ ა ნ ე. ჭაეიე იშამხნეშაგელაჭა
(გ.I,25) „შეხედე, აგერ, შუაში, როგორ იჩოქებს (იგი, აღ.)“.

შესიტყვებაში ხშირად განკერძოებულია რამდენიმე ადგილის გარემოება, რაც ქმნის სართულებრივ იერარქიას: მომდევნო გარემოება წინამავალს განმარტავს, აზუსტებს ან აკონკრეტებს რაიმე ნიშნის მიხედვით, ანიჭებს მთელ სინტაქსურ ერთეულს (შესიტყვებას) თავისებურ სტილისტურ შეფერილობას: მე ლო მეში ეირი ჯიმა გემნიდონეს ამო, ჯ უ ლ ე მ ა, დ ი ნ ა ხ ა ლ ე (ხუბ.40) „ისა მისი ორი ძმა შემოიყვანეს აქ, სახლში, შინ“; ეჩა ნეი ცხოვრენს უჩა ზღვას, ბ ქ ა ლ ა ლ გ მ ე, ძ გ ა ს, ხმე- ლ ე თ ი ს (ხუბ.29) „მათი ლეკი ცხოვრობს შავ ზღვაზე, ლასაველეთით, ნაპირზე, ხმელეთზე“; ონანგერი ლელმა წიმე- ძუნ დი ლეხსია თექია, ჯ ა ჭ ე ლ მ ა, მ ი ნ- დ ო რ ს ი ა (ხუბ.251) „ენაგირი თავთან ელეკში სძინავს მანდ, ხეთან, მინდორში“...

ძველი დ̃ ახალი სალიტერატურო ქართულის დ̃ ქარ-თული ენის დიალექტების სათანადო მონაცემები რაიმე სახის განსაკუთრებულ თავისებურებებს არ გვიჩვენებს:

ა) ძვ. ქართ.

დ̃ ესრეთ მოიღეს ხანძთად, მ ო ნ ა ს ტ რ ა დ თ ე ი ს ა (ქართ. პროზ. 239);

დ̃ წიაღმოელეს რაჲ მდინარე იგი, მოიღეს დასავა-ლით მისსა..., ა დ გ ი ლ თ ა ყ ო ვ ლ ა დ ტ ე ვ-თ ა დ ა უ ვ ა ლ თ ა კ ა ც თ ა მ ი ე რ (ქართ. პროზ. 333);

მაშინ სინდთა მეფემან ველსა მას ზედა, კ ა რ თ ა ქ ა ლ ა ქ ი ს ა თ ა, რამე თხარა მოხრებლი (ქართ. პროზ. 569);

დ̃ ვითარცა განთენდა, იპოვნეს ნეშითა ღმრთისათა თავსა ზედა კლდისასა, ა დ გ ი ლ ს ა მ ა ს, რ ო მ ე ლ-ს ა ჰ რ ქ ე ი ა ნ წ ყ ა ლ წ ი თ ე ლ (ქართ. პროზ. 181);

დ̃ მოვიდა ვახტანგ დ̃. დაუფლა მცხეთას, ს ა კ ა-თ ა ლ ი კ ო ს ო ს ა ე კ ლ ე ს ი ა ს ა შ ი ნ ა ს ვ ე ტ ს ა თ ა ნ ა (ქართ. პროზ. 582).

ძველ ქართულში განუყრძოებულ კომპონენტში ხში-რად გამოიყენება ს ა დ ა || ს ა დ ა - ი გ ი || ს ა დ ა ც(ა) სიტყვები, რომლებიც თავისი მნიშვნელობით იდენტური

აფხიზური სავარჯიშოები -(ა)ჴ/ ნაწილაკისა (და-
ჴ/ააძე „საცა მოვიდა – იგი, ად.)": უკუეთუ ღირს მყო
მე სიკვდილსა სახელისა შენისათჳს ქრისტეანებითა..., ხოლ-
ცთა ჩემთაჲ ბრძანე აქავე მოქცევაჲ დ̂ დამარხვაჲ მცხე-
თას, ს ა დ ა ც ა ნ ა თ ე ლ მ ი ღ ე ბ ი-
ე ს (ქართ. პროზ. 33); დ̂ კუალად უბრძანა მეფემან
აღშენებად სხუაჲ ტაძარი შორის სამთავროსა მას, ს ა-
დ ა - ი გ ი მ დ გ ო მ ა რ ე ი ყ ო ხ ე
ი გ ი კ უ ი პ ა რ ო ზ ი ს უ რ ნ ე ლ ი
(ქართ. პროზ. 203); დ̂ კაცმან მან ნათლითა შემოსილ-
მან აღჰმართა ძელი იგი აღმართებით ადგილსა მას, ს ა-
დ ა - ი გ ი პ ი რ ვ ე ლ მ დ გ ო მ ა რ ე
ი ყ ო (ქართ. პროზ. 206); ჯუარის სახე იგი დადგან წი-
აღ აბრაგესა თავსა მას მთისასა, ს ა დ ა - ი გ ი წ მ ი-
დ ა მ ა ნ ნ ი ნ ო ჲ წ ყ ა რ ო ჲ ა ღ მ ო ა ც ე-
ნ ა (ქართ. პროზ. 209); კუალად ბრძანა მეფემან, ერთი ეკ-
ლესიაჲ აღაშენონ ერუშეთს, ს ა დ ა - ი გ ი ა რ ს
ფ ი ც ა რ ი ფ ე რ ხ თ ა უ ფ ლ ი ს ა ჲ
(ქართ. პროზ. 210); დ̂ მოვიდეს თავსა მას ზედა წყაროჲ-
სასა, ს ა დ ა - ი გ ი ნ ა თ ე ლ - ე ღ ო წ მ ი-
დ ა თ ა მ ა თ ყ რ მ ა თ ა (ქართ. პროზ. 185);
ვიდრე იქმნა ხილულად ადგილსა მას, ს ა დ ა - ი გ ი ა რ ს
კ უ ა რ თ ი უ ფ ლ ი ს ა ი ე ს უ ჲ ს ი
(ქართ. პროზ. 190):

ბ) ახ. ქართ.

ეიშეი თუშთა ცოცხმრეა ადგილი. ლ ე ლ ი თ ა ე ბ ი (ბაბნ. 277);

ოქროხელოანი ლაჯანი ალაზნის გასაღება ლაბინელა, ქ ი ზ ი ნ ი ს ბ ი ლ ი ს (ბაბნ. 282);

ხალეთელებიც იქნებიდა, ნიმ ან ეზაბეზ-ზან ლენიაზე, ცხ ი ნ ვ ა ლ ი ს გ ა ნ ე ბ ე ბ ი ო ე ნ ე ბ ი, ნიმეტესაც ქვნიერებან....ანა ჭინიდა ალეთი ეზ-ხაბაბი ალგილი (ბაბნ. 86);

ბეგის ეანაეი ცოცა განზე ალგა, ბ ა ლ ი ბ ი ზ ე, ზ ე ლ ბ ნ ი ს ბ ა ნ ა ლ (ბაბნ.220).

ბ) ჭანეთელი ენის ლაბალეტები:

ბალეთა ან ქალთან, ხ ა ლ ა ც ა ჭ ი ნ ლ ა-ყ ე ხ ა ლ ბ ე ნ ი (ლ. 535);

ბეჩბე წეეთა, ხ ა ც ხ ა ი ჭალ ალე-ლ ე ბ ი ლ ა, ალანეი (ლ. 428);

ალინე ნი ბალეზეანეენ, ხ ა ბ ე ბ ნ ე ლ ი ბ ი, ზეენენეც ბალაბეტნაა ბ ლ ალეენეთ ჩხეტი ალაბეტიზ (ლ. 465);

წეალნენ ბინ, ხ ი ე ლ ა ბ ნ ი ხ ა ხ-ი ბ ი (ლ. 223);

ბ ბ ბალეენენ ხიბეტნ ალ, ა ნ ბ ა ხ, ხეინაა(ლ.41);

387. ბ.ციკლია

იქ, ვ ე ა რ ჩ ი, ეგთად შეხვდიან ამაი (ლ. 12);

იქა, ი ბ ე ბ ა ზ ე ლ ა, ეოფილ-ა მცხოვრებნი ესენი, ვაფრთხილ მეკვრის ცხენ-ძრახისა (ლ. 140);.

წეკრზეთ სად ეკლზე ეიდე შიძს, ტ ყ ი ს ვ ი რ ა ვ ლ ი..., ჩაშეეყეან (ლ. 19).

ანხაზულ-ქართველური სინტაქსური შეხვედრების თავისებურია სიყოველდღეობა სუფთა, ნიშელსაც ეთანხმების გარეშეების განეკრძოება ქვნის მეგრულში. აქაც, ისევე რიგორც განსაზღვრებისა ტ ადგილის გარეშეების განეკრძოებისას, ხშირად საქმე გვაქვს ინგინიტივებთან წარმოებებთან, რასაც -ნ („ნთ", „ნთ") ხოვიქსიანი ზმნა ქვნის ვ ო ჭ ი ო („ნთ-ბოთ") კავშირთან ერთად:

მაგია ღერს გაეკეთეს სადილი ხილი, ვ ო ჭ ი ო ნ-ვ ა ხ ე ნ ი (ხუბ. 192) (შდრ. ანხაზ. ალბერტ ალბერტ ეთა ყარწეულ შეხეხა, ე ლ ხ ე ვ ა ფ შ) მეორე ღერსაც ისევ გაეკეთეს სადილი, რიგორც წინათ";

ეს ქიშეთოუნ, ინოფერი თეში ქოქიშინ, ვ ო ჭ ი ც ი რ ა ჭ ლ ა ვ ე რ ო ნ (ხუბ. 50) (შდრ. ანხაზ. ანი ლანნეა, ზეგრ ეზეს ყალეულ, ა ძ ლ ა ვ ი შ, ი. ლ ე ბ რ ნ ა ზ) „ეს ბიან მიეფა, ყოველი ეს ისე გაეკეთა, რიგორც მიგიან ასწავლა";

[illegible] შეცვალეთ, [illegible]
[illegible] (ხუმ. 190) (შრომ. ადგილ. [illegible]
[illegible] „წამოიღეთ ხელი [illegible]
[illegible]";

[illegible] (ხუმ. 150) (შრომ. ადგილ. [illegible]
[illegible] „[illegible]
[illegible]";

[illegible] (ხუმ. 102) (შრომ. ადგილ. [illegible]
[illegible] „[illegible]
[illegible]";

[illegible] (ხუმ. 33) (შრომ. ადგილ. [illegible]
[illegible] „[illegible]
[illegible]";

[illegible]

ბ უ ნ ა (ხუბ. 33) (შდრ. აფხაზ. ლალურძულა ინიკ-ქეჯტ — ჯ ა რ ა ი ლ ა შ, ხ ა რ თ ა მ ა ლ ა) „ცრუმლით (ცრემლის ღვარღვარით) ტ ი რ ი ა ნ, რომ უმისოდ არ ვარგან (=უმისოდ ვერ გაძლებენ, ვერ იცხოვრებენ)";.

ათე ძლანით ვერიგვს, მ უ ჭ ო ი რ ი გ ე ბ-ლ ე ს თ ი ნ ე უ ი ს თ ე შ ი (ხუბ. 265) (შდრ. აფხაზ. ეჯქიშააპათხეჯტ აბახალა, ლ ა რ ა ი შ ა ვ რ თ ა ხ ვ ზ (ი შ ა ე ჯ ქ ი ვ შ ა ა-ქ ა თ ხ ა ზ) ე ჯ ფ შ ა) „ასე მორიგდნენ (შე-თანხმდნენ), როგორც (ადრევე) შეთანხმებული იყვნენ";

მ უ ჭ ო ძ ლ ა ბ ი ნ ი თ ე შ ი, სტოლარქ ხოლო ონგარალო გორთე (ხუბ. 189) (შდრ. აფხაზ. ა ძ-დ ა ბ ლ ე ჯ ფ შ ა, აჭასთაგ'ვ უს ლყალეჯტ) „როგორც გოგო, ხუროც დასატირებული გახდა";

ა თ ე ნ ა ... მ უ ჭ ო გ ი წ ი ს ი ე-თეში ქოთქეია (შდრ. აფხაზ. ა რ ი ი შ ა ჭ ა რ ქ ი ა ზ ეჯფშა უბას იპიალა!) „ეს, როგორც გითხრეს, ებ-რევე თქეით!"

ქართულსა (ძველ ქართულში, ახალ ქართულში) და მის დიალექტებში წარმოდგენილი ვითარება საკმაოდ განსხვავე-ბულია ზემოაღწერილისაგან: აქ არსად ჩანს ინფინიტივისებ-რი წარმოების კვალი:

ა) ძვ. ქართ.

უსოფლოთ კეთილ მოსაზრებათა ჰნებავს ადგილი ამ ადგენდად მოსასტყბო, ხ

ი მათ ანა ინებეს, რაჲთა იყვნეს ყო�იოთ მხეცებრივ. უ წ ო ბ ა ვ ლ ა ბ ი ბ (ქართ. ბრძ.333);

ეითარცა მიჰყვეთ ხე იგი ყოვანრაზი, ვა-მოსცა სულნელებაჲ მიუთხრობელი, ჲ შეჰვადეს სულად, ე ი თ ა რ ც ა ბ რ ძ ა ნ ე ბ ე ლ ი ყ ო ფ ა ს ა შ ი ე ნ რ (ქართ. ბრძ.205);

ჲ ესრეთ ცხოველი ადამიანთა ადმოიყუანეთ და ეგესეულსა შინა მარბაბრიოსასა გიორგის თანა ვა-შენებელისა დაჰყრძალეთ ჯეშვარიტად. ეითარცა შეინე მაშენებელი ჲ შეშაბოლელი ეკლესიათაჲ (ქართ. ბრძ.506);

ბ ერ ხ. ქ ა ნ თ.

გუნიელს ის აწყენდა, ნიმ ჭალი ესიაბოლიდ შეე-გება ან სასიაბოლი ანბავს, თ ი თ ქ ვ ი ს ე ა ნ ი თ (ბ ა ნ ნ. 220);

ნა იყო სიკოთო ან სიცოცხლით სიკეს ჲ ტუ-ფად აკვანებულ ქალისა ჲ ის ნაბანეს ლეკვის შინის, ბარდა ეკლეტი ტანისა, ეს ნაბად ნიმ ინხეკა ნეტი, ნი-ბ ო ბ ა ლ ე ბ ნ ა ბ ი ნ ე ბ ე (ბ ა ნ ნ. 163);

მეულის ბოლის ფიქი ადგეს მოსდიოდა ქასაკი ბოსელ ჯაბეს, ბაკან ბნიდ. ბაკანი, ე ე ნ ი ნ ე ბ ი ს ბ ი ნ ბ ე ლ ი ი თ. ეს სუნელი ბერე ბაკელიდა ჲ ქენიდა ეკეკ-

ჯოდ, როგორც რამ ღრუბელი თეთ-რი ლაჟვარდ ცაზე (ბარნ. 106);

გულუბრყვილოდ წარმოთქმული ან უცაბედად წა-მოროშილი სიტყვაც განზრახ ნათქვამი ეგონა, მო-აზრებით (ბარნ. 117);

მხედარიც მარჯვედ იჯდა ზედ, წელში გა-სწორებული, ყელმოღერებული (ბარნ. 141)[8].

---

[8] ზოგი სპეციალისტი ამგვარ წარმოებებს, ინდოევროპულ ენათა სათანადო მონაცემების კვალდაკვალ, პრედიკატულ (უემას-მენდურ) განსაზღვრებებად მიიჩნევს (კ ვ ა ჭ ა ძ ე ლ. თანამედრო-ვე ქართული ენის სინტაქსი. გვ. 188 და შემდ.), მაგრამ ეს სწორი არაა. ისინი უშუალოდ უკავშირდებიან ზმნას, მიუგებენ კი-თხვაზე „როგორ" და ვითარების გარემოების ფუნქციას ასრულებენ. ამაზევე მიგვანიშნებს თუნდაც ამ წინადადების ძირითად ნაწილში წარმოდგენი-ლი ზედსართავი სახელი მ ა რ ჯ ვ ე დ, რომელიც იგივეს აგრეთვე კითხვას „როგორ" — იჯდა მარჯვედ, წელში გასწორებული, ყელმოღერებუ-ლი (ამის შესახებ იხ.: ი მ ნ ა ი შ ვ ი ლ ი ი. სახელთა ბრუ-ნება და ბრუნვათა ფუნქციები ძველ ქართულში, გვ. 675-677; ც ი-კ ო ლ ი ა მ. -და, -ხა აფიქსებით ნაწარმოები ფორ-მები აფხაზურში. იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეუ-ლი, XI, გვ. 60 და შემდ.).

გ) ქართული ენის დიალექტები:

კერე ხარ ეხლ, როგორც ხელმწიფისა, ითხოვც წყლს (ღ. 12);

საფეჰავი, როგორც მენალი (sic), ისე ლებავლა (ღ. 40).

ინგილოიცისებრია მეგრულში განვრძოებულ დროის გარემოებაც, რომელიც მიიღება -ნი (,,რომ", ,,როცა") აფიქსიანი ზმნისა და საგარემოებო მეეანს (,,როცა"), თიწევმა // თიწეალა (,,მამინ"), თელრის (,,ამ დრის"), თილრის (,,იმ დრის") სიტყვათა საერთო ძალისხმევით: სირჩინეემ დრს, მეეამც ლელახვ დოლერას ქიმიორვრთვნი, ქიმგჭანე მეში გიჩხილო სქუალეფი (ხუბ. 177) ,,მოხუცებულობისას, როცა დააკადლა და სიკვდილის პირად მიდგა, მოიხმო თავისი ორივე შვილი" (შდრ. აფხაზ. აშთახრ, არი რმალ რვმწოთ ჯანალაგა, სარა სეოვშაკოაკოა ბზიახა საყალამ, სგანვ აჭალაქ აჭაჷ სთიი! (ღ. 181) ,,შემდეგ, ამათმა ქირებმა კლება რომ დაიწყო, (თქვა): თუთრ ძროხაც ვიქცევი, წამიყვანე (და) ქალაქში გამყიდეო"); დასერი ბიმიქ კაკრაზ ჩაიმი შემაში დრის, ძლაბიში დიდა დომემა ჩაის მენდეხვნი თ.ეში, მინძლვ ზალამა (ხუბ. 215) ,,ბიჭი სწორედ ჩაის სმის დროს, გოგოს ლელ-მამა ჩაის რომ სვამდა ისე, შეკიდა ზალაში" (შდრ.

აფხაზ. ალურჯარანუ აანაამაა, ა ჟ რ ა ნ ლ რ ფ ა
ა მ თ ა ხ', აჭყოლნციოა აჟოაკაკლკბ'ლ ჟაცრლხობოა
ანჯარგლდან: ეჭყოლნ არა დრლდოგლდოჭ3, დლჭლზრლდჯაარ,
ჭარა დლჭცოჟ3 (ღ. 179) „მეორე დღეს, რომ გათენდა, ხო-
ცა წაი ხემსეს, თორმეტივე ბიჭი გაამწკრივა რა (მან, მამაკ.),
ეთხრა: შენი ბიჭი ამათში ერკეთა (აქ დგას), თუ იც-
ნობ, შენი იყოსო"; მა მ ე ჟ ა ნ ს გ ი წ ე-
ე ნ ი, რ აში თიმწყლმა დამაბარი (ხუბ. 160) „როცა
ბეტყეი, რაში მამინ ჩამაბარე" (შდრ. აფხაზ. აბრაყა
სზლხციაჟით აჭლს ყალეჟტ აჟოლტი ზნლ, ახ ლ დ ა ე შაცა
ზლჭლს რბოზ აჟოდარ რლბლზშია ანლრზლმდლრჭაზ, აჭლრლს
ბლზშია ცქრა ზდლრჭაზ ათარჯმანციოა ანმაჭლზ აამ-
თაზლ (გ.ჸ, 398) „ეს ხაქმე, ბაზეც აქ ედავარაეობ, ერ-
თხელ. ძველ დროში, მოხდა, მაშინ, როცა ზედამხედ-
ველებმა (ხაქმეს რომ განიხილავდნენ) ხალხი
ვნა არ იცოდნენ, რესელი ენის ყარგად მცოდნე
თარჯიმნებიც ცოტა იყო"); მ ე ჟ ა ნ ს ი რ-
ე ე ლ ქ ქ ლ დ ი ს ი რ გ ლ ნ ი, თი-
მწყლმა ქინი ქლმერთემლ მემა ყვარიას თე
ქ ე ჸ ა ნ ა შ ა (ხუბ. 88) „როცა ყოველეყე დახვავდა, მა-
შინ ყველა მიხედა ამ ქვეყანაში მამადი ყვავი" (შდრ.
აფხაზ. ალურჯარანუ, თ ხ ა მ ხ ლ რ ა ნ ტ ი ი
ტ ე ი ა რ ჩ ა დ ყ ა ს ა ნ ა ა ჭ ი ზ,
აშიაჟლჯაჟქია ზეგ'ლ, ეახა ტყიარჩადყა იცოზ, იხლნ-

ქინგ ოსაშჩრაყა იცთხ ოზეაგ (ბ.II,286) „შეთრე ღოს, ოსაშჩიბიდან ტყეაბრეში ბოშ შოდიოდი, დაეინახე: ყეელა შეკნახე, ალრე ტყეაბრეში ბოშ შიდიოდა, ძიბ-ხუნეგეელა ბა, ოსაშჩიბეში მიისწრაფოდა").

შეგბეელი -ნ-ს ფუნქციას ქანურში -ში ნაწილი გამოხატავს. სათანადო წინადადებათა სტრუქტურა ქანურში თითქოს შეგბეულებრია, იდენტ იმ განსხვავებით, ბოშ -ნ- შეგბეულში გარკვეულწილად ფუნქციურები ბუნებისაა: გვხვდება ტბოის, ალგილს, ეთანების გარეშეებებით განეკუთვნებულ შეკიცეებებში. ქანურში ეი -შ-ს ხმარების არე შეზღუდულია — იდენ ტბოის გარეშეებს გადმოსცემს: ა ბ ხ ი ნ ჯ ი შ ე ნ შ ი ე ი ტ ე - შ ი, ტიბეს თეთაში. ანდე ქოძიბუ -ენი ხიდს ბიცა(ბოშ) გადადიოდა, ტბაში შოკაბის ანაბეეი (ანდი) ნახა"; ე ი ი ც ხ ე შ ი, ითხინეკლოეიცინეკლოეკი ლიბა ენ „ბიცა (ბოშ) დათეა, ითხშიცდაცხრაშეტი ლიბაა"; ხ ე ბ ი ნ ა ბ ი ბ ტ ი - შ ი, ბაბ-თი დიშიდუბ „ხაბი ნიბა ბოშ (ბიცა) ეიყეეი, ბაბაც შიშეეკ".[9]

ეფხეზეგბა ტ შეგბეულში, ალბეთეე, ქანიურში (ძეელ ქანიურში, ახალ ქანიურში, ქანიური ენის დიალექტებში) საკმაოდ გავრცელებულია განეკუთვნების ის ხასიათიც, ბი-

---

[9] ზ ი ქ ი ბ ა ძ ე ა ანრ. ქანების გრამატიკული ანალიზი, გვ. 185.

ვ ა შ ი ო ე ნ ო ბ ი , ყ ვ ა ვ ი ს , ხ ე შ ე ნ ი ს ყ ო ს (ბ ჯ ე ნ)
ა ბ ი ლ ი ს , ვ ი ს შ ე ნ ლ ე ვ , რ ა ც ყ ო ვ ე ლ ს გ ა ბ ო ე ბ ე ბ ი ლ ი ბ ა , ბ ო ე ლ ი ა ხ ე -
ლ ი ო ა ე ლ ი ს შ ე ი ლ ს ;

ბ) ძ ვ. ქ ა რ თ.

შ ე ნ ლ ი ბ ი ლ ი ა ნ ი ს ა , ვ ე ე ბ ე ბ ს , ნ ე ლ ს , ნ ე ლ ს ,
შ ე ა ს ა ვ ლ ე ბ ს ა ს ე ლ ი ს ხ ვ ა ლ ე ე ბ ნ ი ლ ი ა ს ა ხ ვ ლ ი . ბ ი ს ი ბ ი ბ ა ნ -
ლ ე ბ ს (ქ ა რ თ . ბ ნ ბ ბ . 530);

ლ ა ნ ი ს ა შ ე ნ ლ ი ბ ი ლ ი , ვ ა ნ ი ა ნ ი ნ ა ნ ი ბ
ბ ე ე ი ს ა ა , ლ ი ლ ი ლ ნ ა ნ ნ ი ა ვ ე ლ ი ბ ვ ნ ა ვ ი ი ნ ბ ი ნ ი -
ნ ა ბ ე ნ ი ნ ა ნ ი ბ ბ ე ე ი ს ა (ქ ა რ თ . ბ ნ ბ ბ . 417);

ს ხ ვ ი ი ა ნ ი ბ ე ე ბ ლ ე ბ ბ ი ა ბ ვ ნ ი ნ ბ ლ ი ს ა ბ ა ბ ა ს ბ ე ვ ნ ს ა
ე ნ ი ა ლ ბ ს , ნ ა ბ ბ ი ე ს ა ბ ი ა ლ ბ ვ ი ა ბ ე ლ ბ ვ ლ ბ ს ა ა - ი ნ ბ ბ -
ბ ა ი ს ა , ი ი ნ ბ ბ ა ბ ა ი ს ა ლ ა ბ ა ნ ნ ს ა -
ბ ბ ბ ს ა - ს ვ ნ ა ბ ს ა ა ბ ი ს ს ა ბ ბ ნ ი ს ა ლ ა ს ლ ბ ვ ს ა ბ ბ ნ ი ბ ლ ბ
ი ნ ბ ა ნ ი ს ა ბ ი ნ ი ბ ბ ლ ი ლ ი ა ლ ბ ს ს ბ ბ ბ ლ ი ა ს ა (ქ ა რ თ . ბ ნ ბ ბ . 400);

ლ) ა ნ . ქ ა რ თ .

ბ ა ბ ი ნ , ი ბ ბ ა ბ ბ ვ ა ბ ბ ბ ბ ლ ი ლ ბ ბ ბ ი ს
ლ ნ ი ს , ბ ს ლ ა ს ბ ბ ბ ა ბ ბ ბ ბ ბ ლ ი ბ ბ ნ ნ ი ი ბ ა ნ ბ ბ ა ბ (ბ ა ნ ნ .
ბ ბ) ;

ბ ბ ბ ი ბ ს ბ ა ბ ი ნ ბ ბ ბ ი ი ბ ბ ბ ბ ბ ბ , ბ ბ ბ ბ -
ლ ი ს ბ ა ბ ი ბ ბ ბ ი ს ა ნ ა ბ ბ (ბ ა ნ ნ . ბ ბ) ;

ბ) ბ ა ნ ბ ა ლ ი ბ ნ ნ ლ ა ა ლ ბ ბ ბ ბ ი :

ბ ბ ნ ნ , ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ , ბ ი ნ ბ ბ ბ -
ბ ი ბ ბ ბ , ბ ბ ბ ბ ბ (ლ . ბ) ;

ამ დროს ამ ჟამამ, ტ ი რ ი ლ ი ს დ რ ო ს, ერთ ძალიან მაღლად გაიხახან-გაიცინ (ლ.21);

როცა ის ცხორში დადიოდა, წ ო ლ ი ს დ რ ო ს, საღამოთი იქნებოდა თუ დილითა, ბიჭებს დაუძახებდა და ყველას ოჯახში, ვისაც საქონელი ნაკლებად ჰყავდა, რძეს მიატანინებდა (ლ.48).

განგრძობილი დროის გარემოება, ისევე როგორც განუგრძობელი, აფხაზურსა და ძველ ქართულში ხშირად გადმოცემულია ენობრივი საშუალებებით, რომლებიც ჩვეულებრივ ვითარების გარემოების გამოხატვას ემსახურებიან. გსენია: —(ა)ე, საგარემოებო აფიქსი აფხაზურში, ვითარ‖ვითარცა კავშირი ძველ ქართულში:

ა) აფხაზ.

ჩნჷ, ა ჳ ი ს ა ა ყ ი ა ბ ჟ ქ ი ა ჳ ი თ ე ს მ ა ი ე, დ ჷ დ ტ ი ა ლ ა ზ, რხჷ ააჲდჷრჷჷლან ახიჷთხიჷთრა ჲ ა ლ ა გ ე ჲ ტ (გ.ü, 14) „ერთხელ ქალები ამბებს ჰყვებოდნენ რა, ესმას გვერდით რომ (როგორც) უსხდნენ, თავები ერთურთს მიადეს (და) ჩურჩული დაიწყეს“.

ბ) შდრ. ძვ. ქართ.

მაშინ, ვ ი თ ა რ ც ა გ ა ნ ს რ უ ლ დ ა მ ე ნ ე ბ ა ჲ ვ ე ლ ე ს ი ს ა თ ა ჲ დ ა ა ნ დ ა ბ ა ი ს ო ნ ა ყ ლ უ ლ ე ვ ა ნ ე ბ ა ჲ..., წარავლინნა მოციქულნი საბერძნეთს მეფისა მიმართ და ითხე-

ნა სჯულისდებულნი (ქართ. ბრიტ. 207);

ეგ ეითარცა ეროცეთ შეხ ეგ ესხეერით, მაშინ მი-
ბეენ ლიდებულენენ უფალენ ლაალეინნა ნინაშე ხეენსა ძე-
ნი თეისნი ბრძანებით (ქართ. ბრიტ. 247);

მაშინ, ეითარცა გეერიხვა ეეიე
ეგ ეცანუ ეეერი საშეერეინ-
ქეერაეი ნიხვანნ..., ბრეენა მეღრ-
თი დაესაბამიდა ეგ ძეა მისი იესუ ქრისტეა ეგ სეერი ნეშიდან
მისი (ქართ. ბრიტ. 42)[10].

ძეერი ქართეერის ტექსტებისაეეს უცხო არაა ე.წ. სარ-
თეერებრივი განეეძიებეერი ტრაის გარეშეებები: გარდა-
ცეაერებიდან მისით დაიწეყა ცხორებაა ესე მისი შემდ-
გომად ათეეცდაათისა წლისა, ტ ესაგ ვითეარ
გარდასეერთა წელთა ეჭეს ათას ხუ-
თას ორეეცდაშეა ოთხეეტესა
წელსა, ეეარეს ალეგს ვატრიაქო-
�ა ეგ ათონიესა, მცხეთას ეკა-
ლეეზოშეა შეიქეერესა, ქართეერ-

---

[10] ავტორი მეგალითებს ძირეულ ეშეალითად ქართეერ
ენის ტაალექტებეშეც შეეხეერეთ: ბეერეს ლეესა,
ეგ ეთ ძეეეე შაშაგინ ლ ალეი-
ეარენი ეეხეეთაალა ეგ ბეერთ ალრეეძეე ნაეეერი
გოგალთასა (ტ. 37).

ოაზელა მოაკრძალა აშინ ეკრძალა-
ლ ტისახა, ძისა ალარ ნაკლე ქარაველ-
ია მეგობარსა, ეგზარმა ზედა მეფი-
ესა გიორგისსა, ძისა ეისტანიმე-
ტისახა, ეარსოვთა ეარსოთა ოძახა
სუმბატისსა, ძისა ალარ ნარსე მე-
ტისახა, მეგობრიმბასა ალარ ნარსეს-
სა, ძისა ბაგრატ მეგობრისისა, ერეხ-
ოეობასა სუმბატისსა, ძისა ლეონ მაგ-
ლისახა (ქართ. ეკლეს. 323).

x x x

ჩართული სიტყვები ან შესიტყვებები (დასარ-
თი, ხელთარსი ჩართული სიტყვები ან შესიტყვებები, ჩარ-
თული წინადადება, მიმართვა), რომლებიც წინადადების
წევრებს არ წარმოადგენენ, ქმნიან განკერძოების თავისებურ
სახეობას.

განკერძოებული ა ნ ა რ თ ი ს კვალიფი-
კაცია რაიმე სახის განსაკუთრებულ თავისებურებებს არ წარ-
მოადგენს ავტორმა-ქართველოლოგი ენების შესადარებელ ძახალებ-
ში :

ავტორ.

აქვთან ერეკლეს აქეს ძალიან ვეჯა, ბანაა-

თი ქ ა ჯ ა რ ა თ ი, რწაააჲმთუჲც კამაჭუჭ დანი-დაბი (გ.ii,168) „სოფლის ორი საუკუნესო კაცი, ბა-სიათი და ქაჯარათი, გამოუგზავნეს კამაჭიჭის დედ-მამას";

ეხ'ა უზრა იუჲზცოა, თ ა ჭ ა დ უ ჲ ა ა მ უ ხ-თ ე ჲ, დახ'რუდაგუდაზ აჟიანჲ იჰიონჲ ისაჰაჲც (გ.ii,208) ოდლეს მანდ თავის ამხანაგებს, თავადებსა და აზნაურებს, მორის ჩამდგარა რა (იგი, აღ.), რომ უუბნებოდა, გაკიგო-ნე";

ქარა, ა ქ ა ქ ც ი ა , ქნაჰუ ჲანუჭ აჭუს აქასაბადა ზაკიან ხმარიჭქ ქია ამიყიუ სუზუჭიიმ აგიურგ'უნ ეხამკია (გ.ii,84) „ჩეენდამი, მდკდლე-ბისადმი, რწმუნებული საქმის სადუძკელზე კკაბდაუწერკლ (უგკირგკინო) კაცს ვერ მიგცემ დაბადების მოწმობას";

ნას აბრი ქთაცა რაფიდა, მაც იეჰიუს, აწიცა ამთაქხუნ, ზკგ'უ დაქნუქიეჲც (გ.ii,208) „შემდეგ ჭიჭა ძეიდეთ (და) ჩვენი ქაცარძალი რაფიდა, მაცის ცოლი, ვკკლამ დაკლოცეთ"

ჭუჲ აკნუ დისაზააჲგიასა, ადღუჰია არეარცია, ა ჩ უ-მ ა ზ ა კ ბ ა ც ი ა, კდიუდიბაჰიან იწკჲეუდც(გ.ii, 31) „ჩაკეამს სახლს მიეახლოვდა (იგი, აღ.), ბიჭები, ავად-მყოფის მნახველები, ხმაურით წამოდგნენ რა, შეხვდნენ (მას, მამას.)";

სანდუჭ, ს ა ბ ჲ ა ნ, არი ანგიადთა, იზდაცია-

ქიოშ ანკადულესაა, ჸუჯ შვნძა არგამა აწიოჯარა დადა-
ბეჟღ (ბ.iii, 275) „დიდედაჩემმა, მამაჩემის დედამ, ეს რომ
მენიშნა, რომ ბაიგი, რაზე დამარაჯობდნენ, მან სულ ამ-
ჯარად ცირილი დაიწყო"".

" ხანდახან დანართი გათიშულია ძირეულ-
მე სიტყვით ან სიტყვებით (ზმნით, ზმნისართით, არსები-
თი სახელით, მთელი შესიტყვებით): ამრი ნაგძარა დოჭურ,
ქაჯუ იიმბაც, იმაძაც აჯუ დუდწურ ყადაშ - დ უ ფშა-
რ ე ჯ დ ს ა ხ ე ჯ დ უ დ ა ხ ჭ ი უ ხ რ ე ჯ რ ა ბ ა-
ს ა ბ ა დ ა (ა.iii, 43) „ეს თუ გაიზარდა, იქნებ თვა-
ლით უნახავი, გაუგონარი ქინძე დადგეს (გამოვიდეს)-მე-
სახელობით, თვალტანადობით.

ამგვარი სახის გაწყვეტილება იმეორ-
თია აფხაზურში, რაც, ვფიქრობთ, უშუალო კავშირ-
ში უნდა იყოს სიტყვათა რიგის შედარებით მყარ
ხასიათთან, რაც ნიშანდობლივია ამ ენისათვის: სა-
თანადო ელემენტების გ ა წ ყ ვ ე ტ ა (დ ა-
შ ო რ ი შ ო რ ე ბ ა) აფხაზურ წინადა-
დებაში, როგორც ცნობილია, მათი სინტაქ-
სური ფ უ ნ ქ ც ი ი ს ს ა ზ ი ა ნ ო დ
მ ო ქ მ ე დ ე ბ ს, ი წ ვ ე ვ ს სინტაქ-
სური მ ო დ ე ლ ი ს რღვე-
ვას.

შდრ.:

ა) მეგრ.

ჭკვალი სი ქოკოთხი... თქვენ ჭკალში ჭი-
მაზ, ა ლ ე ს, მეთოთხი მეში მეშაში ნიდს ჭკეშკასთ
დო ეანიე (ხუმ. 163) „მეხე ბკოთხე: თქვენს ეშცხოს ძმს,
ალეს, ბაბის ნიდს მისცეთ თუ ანა-თქ";

ანთიქ მიღანთ მაწონე (ა ბ ე ბ ი მ ა-
ლ ა ლ ა ძ ნ) დო ქკმინთე თე ფანაშა (ხუმ.73)„ეხ-
თი ნამოიდა მაცხე (ამბის მომტანი) ბ მოიდა ან ეალ-
თან";

ქიმეთე ციხაქ დო ამსეხი ათე ეალეში ნი-
ხოლე მეიოლინ ანთი ჯა, მ ე ე ნ ლ ი ე ბ შ ე ბ ი
დო. მ ე ე ნ ლ ი ხ ხ ე ლ ი (ხუმ. 60) „მეიი-
ლა ეს. ბოთ ბ ამალან ან ხახლის ნინ ალმოაცენა
ენთი ხე, ნახეენალ ეაშლი ბ ნახეენალ მსხალ";

ათე მოხუცენელიშაში ლინოს ჭკლაბალენეა ანთი ბა-
ლანა, ბ ო შ ი (ხუმ.52) „ან მოხუცენელიბის ლინოს ლაბ-
ბალენბითა ენთი ბაეშეი, ბიჭ";

მეჭაბბის ჭკმეჯლინ მეში ხენნიგეში ციხასქოაქ.ბეა-
ში ე ძ ი ნ ა ფ ე ქ , ბანათი ლი თხე ... (ხუმ.31)
ანელეშიგის ქალიშეიმა, ბეოთენახეეა, მეჭაბბის ეამოეგეეა
ნა ბანათი ბ სთხოეა"...

ისეთსქეა ნე მეალი მაეია ჭალაჭეშ თე ჭალაჭა-
შა, ი ა ე ა ნ ი შ ხ ჭ ა (ხუმ. 199) „ნაამოხ-

39. 8.ციკოლია

ლია ქალიშვილი სხვა ქალაქიდან ამ ქალაქში, მთაულის ქალიშვილი";

თუ მოშის მეხვალე თაქი აღალუაფაქ, თუ ნაღ ი ლ ე ნ ი ბ ი შ ი ს (ხუმ. 199) „ამ მიჭს მოუხდა აქ გამოელა, ამ ნაყიდ მიჭს".

შეგნულისთვის უცხო არაა მაელი ნინადადების განკერძოებაც: დახუნი დიდი ლოხიერნე ნაში, ნ ი შ ე ხ ე ნ თ ი ნ ა (ხუმ.51) „დასტურ ძალზე ლოხიერია ნაში, ზელ ლეკი ნიმ ზის"; მოიჯინეხი, შუდანეხი ქიძინეხ, ე ო ჩ ი ს ბ ე ნ ი ფ ე ნ ი (ხუმ.181) „ნოთ გაიხელა, ნალაცა დაინახა, ეაცს ნოთ ბგაეს ისეთი";

ბ) ძე. ქანთ.

ტ ქ ა ბ უ ი ი ფ ი, მ ო ძ ლ ე ა ნ ი ჩ ე ვ ე ნ ი, ძალიან წინააღმდეგობა მათ (ქანთ. ანოზ. 343);

ამისა შემდეგომად დაიდგინა მოსაცელელ მისა ბაღლ ეინმე ხუცესი, ეაც ი წ ა მ ე ბ ე ლ ი ყ ო ე ლ ი ს ა მ ი ე ნ. ე ნ ი ს ა (ქანთ. ანოზ. 367);

ტ ძმანი მისნი ყ ო ე ე ლ ნ ი ე ე ო ი ლ ნ ი – ა ლ ა ნ ე ნ ნ ე ნ ს ე ე ხ ე ე ბ ი ლ ა ბ ე ე ა ნ ა ბ ე ბ ნ ე ნ ი – ბბეეალეს ბეს ძმანა ბიანნიდ ეეანნეს სალმნოთოანა ძმობისა სიყვანლეთა (ქანთ.ანოზ.250);

ბაშინ სჯულის მეცნიერთა მათ გამოიანნიეს ელიზ

ფლელი, ესე ბრძენი და მეცნიერი (ქართ. ბრონ. 203);

ჰ იყო ასული მისი, და ჰ ერიოზი. ქალწული ჰ შვილი ღმრთისმშობელთა (ქართ. ბრონ. 203);

რამეთუ გაქენდა შენცა ერთი შენ თანა ბუნებიერთაგანი, ნაშობი ქრისტეანეთა (ქართ. ბრონ. 144);

რამეთუ არა ხოლო თუ ბერძენთა სარწმუნოებაჰ ესე ღმრთისა მიერი მოიბოეს, არამედ ჩვენცა, შორიერთა ამათ შეერთა, ეითარცა წამებს უფალი (ქართ. ბრონ. 125);

ხოლო შეხვენითა ბრძოლთა ესეთაჰთა საკუთრებისა შეეგლო მან ნერსე, ერთობითი ქეყანისა ამის ქართლისაჰ (ქართ. ბრონ. 125);

აჰა ესენა, შეისენენ აბენეს შეფენან, შამამანი ჩვენ შამან, ეითარცა ერთმან მღვდელთაგანმან (ქართ. ბრონ. 111);

ხოლო მან თქვა გულსა თვისსა: „რაჰმეა ამს მწუხარებაჰ გულისა მისისაჰ, ნუუკვე განაყენა ვინმე ძე ჩემი სჯულისაგან ჩემისა ჰ იგი ერმის ზანდანს, ვზარდულსა ძესა ჩემსა ნაზ?! (ქართ. ბრონ. 87);

ხოლო სახელოვანი, ნათესავნი და თესავნი, მოსტირიდეს უკანა (ქართ. ბრონ. 32);

მსგავსად მისვე სახისა აზნაურნი დიდ-დიდნი ჭ ზუპურნი დედანი, ა ზ ნ ა უ რ ნ ი დ ა უ ა ზ-ნ ო ნ ი ს ო ფ ლ ი ს ა ქ ა რ თ ლ ი ს ა-ნ ი, მოვიდეს (ქართ. პროზ. 24).

ე.წ. სართულებრივი დანართის მაგალითია ძველ ქარ-თულში: მე, ბ ა ს ი ლ ი, ძ მ ი ს წ უ ლ ი წ მ ი დ ი-ს ა ს ე რ ა პ ი ო ნ ი ს ი, უ ნ ა რ ჩ ე ვ ე ს ი ყ ო ვ ე ლ თ ა მ ო წ ე ს ე თ ა ჲ, შემდგომად ჟამ-თა მიცვალებისა მისისათა მოვიწიე ზედა წმიდასა სა-მარხვოსა მისსა (ქართ. პროზ. 367).

გვხვდება „გათიშული" დანართიც: ეგრეთვე ჩვენ შე-გვამთხვიო, მ ე დ ა მ ო ყ ვ ა ს თ ა ჩ ე მ თ ა (ქართ. პროზ. 83); შემდგომად წმიდისა მის ნათლის-ღებისა უდაბნოდ განსრულმან მზაკვარსა მას განმ-ცდელსა სძლო, ე შ მ ა კ ს ა, ლოცვითა მით ჭ მარ-ხვითა წმიდითა ორმეოც დღე (ქართ. პროზ. 129).

ხანდახან განკერძოებული დანართი კავშირიანია, ოლონდ მაკავშირებელი სიტყვა ფორმალურ ხასიათს ატა-რებს; მას არა აქვს სინტაქსური ფუნქცია: წიგნი თქვენი, რომელ არს კურანი, არა სარწმუნოდ გიპყრიეს თქვენ (ქართ. პროზ. 174); უკეთუ ეშმაკმან, რ ო მ ე ლ ი მტე-რი არს მ შ ვ ი დ ო ბ ი ს ა ჲ, გან-ვინმე-არის-ხოს ძმისა მიმართ თჳსისა (ეფრემ. 114).

გ) ახ. ქართ.

იმერეთის შეგვ ბაგრატს, ჩ ე ნ ძ ვ ა ხ ე ფ ა ნ ს, უნებლობა ისეთი ბრძანება, რომელიც შეეხება ჩვენ შეკობან გურიელსაც (ბარნ. 240);

ლიტველი ხელმწიფე ეახლთანა ლეონ მიეიძულნია ამ წერილს, ნ ი შ ა ნ ს ს ი ყ ვ ა ძ ე ლ ი ს ა ს (ბარნ. 222);

ლ ა ქ ქ ი ბ ა ვ ე ბ ი ს ბ ა ბ რ ძ ა ნ ე ბ ე ლ ს შესძინა ლიტვნიშვნელოვანი მხარეები – ა ჯ ა რ ა ლ ა ჯ ი ნ ე თ ი (ბარნ. 202);

გურელიელ თავადიშვილი იყო ნიშრეულ, ბ ა ტ ი ნ ვ ა ვ ი ა ს შ ი ნ ა ყ ვ ა (ბარნ. 201);

ახალგაზრ ჰქონდა სამზრუნველი – ა ხ ც ბ ი ნ ა, ა ხ ც ს ა ზ ვ ლ ი, ა ხ ც ჩ ა ც ვ ა – ლ ა ხ ე ბ ი ვ ა (ბარნ. 101);

ფალავანდარი მან უნებლიად თავისი გული ეილაც სხვა ადგილ, ვ ი ლ ა ლ ე ბ ი ნ ე ა ფ ე ბ ა ს (ბარნ. 128);

ეს უნდა... ეიხილან ეკვეზიანი, ჩოგორ ლანა-ვარდობენ სიცოცხლის ყველიერეან ნალეტში სხვენი, ვ ა ვ ჩ ე ნ ი ხ ა ყ ვ ა ბ ე ლ ი შ ვ ი ლ ე ბ ი (ბარნ. 81).

აქაც მეაქვს „ეთიოპელ“ ლანახული: სხვისი სოფელი თუ სიტყვა ამისთანა შემთხვევაში არ გამიდგება, იუნდ ლ ე ლ ი ს ნ ა თ ქ ვ ა ვ ი (ბარნ. 132); ეფიოპელ, საშინელ. ხალქს შესდგომია ბატონი, ჩ ა ს ა-

უიქრებელს (ბარნ. 204); აღარავის რჩევას არა სმენს საჭიროდ, თვით მეუღლის რჩევასაც კი (ბარნ. 218); მის სახეზე არავითარი მკაფიო და განსაზღვრული გრძნობა არ აღიბეჭდა, არც სიხარული, არც სიმძიმილი (ბარნ. 222); იგი წიგნი უკანასკნელი მოძრაობაღა იყო ქალის გრძნობისა ნიშრევანობამდი მიმართული, უკანასკნელი გამუქება ჩა საქრობად მიწურულ გრძნობათა ნაპერწყლისა (ბარნ. 223); მგზავრობა განუწყვეტელ ზეიმად გარდაიქმნა, სადღესასწაულო მხელელობად საარაკოდ (ბარნ. 251); მაინც ფერიათაგან აჩემებული ადგილი იყო ეს ველი, ტყის ქალთა საკანე რჩეული (ბარნ. 265); აღდგომის მეორე დღე იყო, ცხრაკარის ეკლესიის დღეობა (ბარნ. 358).

დ) ქართული ენის დიალექტები:

მე, ხუნდიანს, გუნებაში მეცინება (დ. 425);

ძმები დაბერებულები იყვნენ და ამას, სულ უფროსს, ჭაღარა არა ქონდა (დ. 304);

კაკალს თუ გატეხთ, შიგ არის გული, კაკლი გული (დ. 404);

ეს ყველაფერი ნიშნავს რო თეთრეული — წველა-ნუ გამოგელევათო (დ. 390);

ეს საღამოვე, მძორების საჭმელი, თუ გაწითლდა, აუში ძაღლები და ჩემენ გამოუშვიო (დ. 286);

წყალი ისიც (ლ ე ვ ი ს ა ხ ა ნ ი). ნახადი-
ნით (ლ. 203);

შენ შეყარა ბილიკი, უ ნ ც ნ ო ს ი (ლ. 301);

ქინკლად ავეზე, ზ ო ვ ი ზ ე, დამიწყნა ჩხი-
ნითა (ლ. 160);

წყლის პირისკენ ყოფილა ყალი მაჰმათი, ვ ი ჩ-
ხ ი ზ ი ს ხ ე ნ ნ ი ფ ე (ლ. 157);

ძალი-ზ ა ფ ხ ო ლ ი ს ბ ე ნ ე ი-ვშა-
ლია (ლ. 188);

ნიცა გაიაოვეს ინათა-ძ ი ი ო ლ ე ბ ბ ა-
ყალიენები გაიესს ჩუენებული ჯიუანითა (ლ. 49);

ჩვენ, ლ ა ნ ა ჩ ე ნ ი ე ა ც ე ბ ი, ქუდმაღლი-
ლები სელ სიფლოთ ალაზე ბოელი-ბოელითლით (ლ. 37);

ჭენ ული-ქ ე ნ ი ს ა ნ ტ ყ. ლ ე ბ ი-ბოელ-
ზალითეე წინდაწინა ბ დაეიწყოთ ბეა (ლ. 28);

ბაბჩალი ბბთ თათარაშეილი-წ ი ქ ა ს ი ლ ა ბ ბ ქ ლ-
ლ ე ნ ნ ა ხ-ლ ა ე ნ ნ ა ე ბ ი ა ბ ბ ა ე ლ ე ბ ი ს ა ლ (ლ. 15);

ამ ქალის შეილ ქისტი, ჯ ა ლ ა ბ ა ე ნ ნ ბ ი ხ-
ნ ე ლ ე ა ზ ე ა ი ც, ხყოლოე თან (ლ. 15).

ალსანიშნავია, რომ ქართული ენის ეიოებში ძალზე ბაენ�lა-
ლებული გათიშული ლანარის ხმარება. მენაბნილია, რომ ქართუ-
ლი ენის გრამატიკული წყობა (ანალიზი განეოთარებული ბ ნ ენ-
ის ეატეგორია) ყველა სახის ცვლილ ძალეს გასაქანს, მით ეე-
ნო, ნიცა საქმე გეაქეს ზეპირ მეტყველებასთან. ეი. გასაგე-

ბი ეიზეზების გამო (ინტონაციის ფაქტორის მოქმედება, ფსტ-ეიმეების გამოყენება ტ სხვ.) ზეპირ მეტყველებაში ენიშნელოვნად შესუსტებულია სიტყვათა ტ სინტაქსურ ენაფილთა ფაკი ჩვეულ ადგილის აუცილებლობა წინადადებაში: ითქვა, ეს ტ ა ლ ი ს ე ლ ი ს შ ვ ი ლ ვ ა, ხო კარგად (ტ. 36); ანკილეს ბეკარი ხარბაგი, ბაც სად ტრეს მოუნდებოდა, ვ ო ნ ტ ი ტ ა ვ ი ნ ტ ბ. (ტ. 73); სახელიან ეაც გაზარდა, ტ ე ვ ა ი (ტ. 128); ფშაველებ ბრ ჩოკებს იცვენ, ვ ა ტ ი ს ჩ ო კ ე ბ ს ა, ეს ჩოკებს ეკერავდი მენა (ტ. 135); ჭ ე ლ ე ბ ი ც ბ რ ო ტ ლ ე ბ ი ტ ნ ე ბ, ქ ა ტ ე ბ ი ც ა ტ ნ ე ბ, ვ ა ფ ე ბ ი ც ა ტ ნ ე (ტ. 168); ქალსხეა ეუკარდა, ვ ო ნ ტ ა ნ ი (ტ. 139); ეიტე ნ ა ა ს ხ ა ცხეანი ეს ბიჭმა, ნ ა ფ ე ი ტ ე ბ ფ ა (ტ. 285); ფეხე ტალ ეს ეიტეკ, ბ ნ ფ ა ვ ა ი (ტ. 286); ახლა ფეიბ ბიჭი ფეკიდა, ფ ე ა ო ა ნ ა ი (ტ. 301); ეს ვაცი ტალ ფენა ბაბეთ, ს ი ტ ა ვ ა ნ ი (ტ. 307); ეზიზე ტიტ ხე ჭინტენ, ნ ა ძ ვ ი (ტ. 408); ჭიდა, ეიმან ფიეიდა, ტ ი ვ ა ა, ეს ადეზე ტ ეიმ ეიტანიტ ფ ვ ი ხ ვ ი ეს ვაც ტ ა ნ ნ ბ (ტ. 409); ფაფეკიტენ ბ ა ფ ნ ტ ი ტ ე ბ ი ეს ჭალის, ფ ე ფ ე ტ ა ტ ა ა (ტ. 432); ეს ბიჭებმა ოქვეს, ა ფ ვ ი ნ ტ ა ა ძ ვ ა ა (ტ. 449)...

ფ ი ფ ა ნ ო ვ ა სამსაფეკ ჰიზეცაში-თეეში, ფეკეში, ბოლეში — ბეხვლენა ნიგეინც ადგილებში, ასევე ქანიაკლენ ენებში, ქანიაკი ენის დიალექტებში:

ეფხვ.:

ქ ი ა ბ ე ლ ხ ი , ანთ. აჭისაქა ჭანა ჭოჭ-
მა ალაბზერაბე? (ბ.II, 23) „ქეაბერეს, შენ დაშალე ეს ქალები?"
აა, ა ნ ო ე ს, ჭაფხრა იმთოჭ ამკალეჭ (ბ.I, 124) „აკენ,
ყაანწალი, ნინ გიდეკენ დიდი გზა"; ჭანა, ბ ა ბ ა ბ, ფიანდიბეგ-
მაა ბეკაა სენტა ასდეჭ შაჭაბ ზაა ამთინ, ჭანა უბნი
ეაგმაქა ზეჭეზემდენჭაზეკ? (ბ.II, 307) „შენ, ჩვენი, მენელი, ფვინ-
ლრიფშელების მენელი წინასწარ ნიმ ამბიბდა, წელ დიდი თოკი
იქნებაო, შენ ასთები ნად ან იცი?" ძეკ ფშაანბ ალა,ბ ე ბ!
(ხ.11) „წყალი მიძებნე ნა, მოიტანე, მეგ!"

შდნ.:

ა) მეკნ.

ულელი ხი ქიმეიოთი: ჯ ი ბ ა ლ ე ფ ი, ოქკენ ულე-
ლაში ჯიმას, ალეს, მუთუნი მუში მუმაში წილ ქ ე ბ ე ბ ა ნ თ ლ ი
ეანიე (ხუბ.163) „მენბე შემეიოთე (შეეეიოთ), ძმებო, ოქკენს
უმცანის ძმას, ალეს, მაბამისის წილიდან მისცეთ ნაბეს თუ ანაო?"

ბ) ძ. ქანთ.

ან მოელითი, ქ ნ ი ს ტ ე ს მ ი ნ ბ ბ ე ნ ე ნ ი,
ბ ე ლ ე ს ა ს ბ ა ე ლ ი ბ ლ ე თ ხსენებასა ალრისა ამინ წმიდისა მოწ-
მისასა (ქანთ. 3ნოგ.142);

გ) ან. ქანთ.

ისინი ზეკაცნი ანიან, ჩენთ მ ე ბ ე ნ ი ე ნ ი ქ ნ ი ს ტ ი-
ა ნ ი, მცირენი ინჩეულთაკენნი (ბანნ.159); ე ქ ი ბ ა ბ ი,
ასნრეკ წენი ბ შეთალ ბაგ ქალ ყენი! (ბანნ. 229);

დ) ქართული ენის დიალექტები:

მოდულო, ეს რა ამბავი იქნაო, თეჯზე გაცოცხ-ლდა, გამექცაო (დ.95); თქვენ დალექით, დევებო, თითო კარ-კამეჩი დამელაპა"; ამა, ეწონა ამ ეშმაკის კვე-სა, შვილო, ბევრ ცოდვა-ბრალი ბრუნავდის (დ.132).

ქართულ სიტყვებს, შესიტყვებებსა და გამოთქმებს, ცხა-დია, მეტი გავრცელება აქვს სალიტერატურო ენაში, ვიდრე დია-ლექტებში. ეს იმითაა გამოწვეული, რომ ლიტერატურის (მხატვ-რული, პუბლიცისტური, სამეცნიერო) წინაშე მუდამ დგას გარკვე-ული ამოცანა — გადმოსცეს აზროვნების რთული ნიუანსები, უზ-რუნველყოს ის ცვლილებები, რომლებიც აისახება ენაში აზროვ-ნების განვითარების კვალდაკვალ:

აფხაზ.

სარა იზლაზბო ალა, პარგ'ე პაცცაკერიჭპ აკიეშზარ, აჭაცია. რეჟპა ალაცია პარპირა პაყოჭპ (გ.II,162) აროგიოც ვხედავ, ჩვენც უნდა ვიჩქაროთ, თორემ მტრებს უფ-რო შევიძენთ, ვიდრე მოყვრებს"; უბრი აამთაზე ახ'თა ჟაკ-ნე ასტრაჟაქია რეჭა აძიე ამცა იჩაპიაგელაზ, ჭე უარ-ბ'ე ლეჭლერჭეჟტა, ენუქ' პია აგილაა.. (გ.II,95) „ამ დროს შეციენული გუშაგებიდან ერთ-ერთმა, ცეცხლთან რომ იდგა, მას შენც (მამაკ.) იცნობ, ენუქ გოლამ-ბარა კამბაშხ'ჩას ბაპთახეჭმა, ბან უსმა დბეკიეხ-შააა ჟტ (გ.II,56) „შენ (დედაკ.) კამეჩის მწყემსად გვინ-

დიხან, ლელაშვილი ესმა შემოგვლოს?"

შდრ.:

ა) ბეგნ.

უკეცი, მ ე გ ა ე ა გ ძ ე ლ ი ე ბ ე მ ა, გიორგიმ ლაღვიერგ ოე ეიფან-ლეში (ხუმ.148) „შეძლეგ, ამლენი რაღა გაეაგრძელი, გიორგიმ მოელი ეს ეიფან-ლეეი"; იმ-ბოლიაქ (ი მ ბ ო ლ ი ა ჯ ი ხ ი ო ე ბ ი ს) ბრეკლი ენლეურგ ოე ციცას (ხუმ.54) „ომმიღია (ომმიღია ჰქეია ამ მიჯს) ძალეგ ლაეშლეურა ამ გოგონ"; ანთიანს ქეშეხეანეგ-ბეენან, ნლის, მ ე ნ ა ლ ი ი ე ი, წ ა ღ ი ნ ე ნ ა, ლ ი ღ ვ ი ლ ე ნ ა (ხუმ.30) „ეანთანეთს ნიმ მიეშვილებიან, ნაღა ოქმა ენლა, ლეეს გაეფეჭებენ, მოლიაენ";

მ) ძე. ქანთ.

ლ შემლეთმად მცინგლისა მოეიღეს ეაცნი ესე, ე ი თ ა ნ ც ა ე ს ე ჰ ხ ვ ლ ა ე თ, ლ ძლით იწეეს სიტეეიდ(ქანთ. ანთმ.); ხილი ეითანცა ინიდა გიორგი მინწმეენებან, ი ე თ ნ ა ლ ა მ ლ ე ე ა ნ ნ ა ლ ი ნ თ ა, ეანეეიანლა ფრიად (ანთმ.334); ჰეანიათა მათ, ე ი თ ა ნ ც ა ნ ა ნ ა ნ ა ნ ა ნ ე ტ ყ ე ე ლ ნ ი ი ვ ი ე თ ხ ნ ი ბ ლ ე ხ, ეანეთცა მოიწია მათ ზედა: ნოშერნიმე მახეიდოთა, ნოშერნიმე სიყმიდოთა, ნოშერნიმე სიეედიდოთა მისწეელს ლ ეანიდინეს ლ სხეანი ტყეეიბითა ეანიბნინეს (ქანთ.ანთმ.42);

მ) ახ. ქანთ.

ს ნ ა ნ ს, წრეეელი ან ყოფილა მისი სოეეანელი(ბანმ.220);

შეიძლება სიღარიბეც კი მხვდეს წილად, — განაგრძო ქალმა ფიქრი, — რა შეძლების პატრონია ნომრევან! (ბარნ. 209); ტიმოთეს ეხლა, როგორც უკვე შესამჩნევ პირს, ხშირად მიმართავენ ხოლმე საძნელო საქმეებში (ბარნ. 449); ოჯახის საქმეებში ცოლ-ქმარი, ეგონებ, ერთმანეთის კითხულ-ნი უნდა იყვნენ (ბარნ. 918);

დ) ქართული ენის დიალექტები:

მართალია, ძნიან არა ციოდა, მაგრამ ლამითეინ გეინდოდა (ლ.213); მაქით, ახლა მაგ ფხარეზენ თქვენც კი დიინახავდით, რამდენი ხევში დ ყვალიი თხმელე არის (ლ.479); წაეიდეთ, გენაცვალოჯ მამა, დაბალ ბუჩქ-ჭაგებში სადმე კიპოენი ბულეჯ დ ოქილამ ამოგილებ კვერცხებსო (ლ.182).

ჩასმული წინადადება განსაზღვრობის მაქსიმუმს ქმნის: იგი არ უკავშირდება გრამატიკულად (არც შინაარსობრივ) არცერთ სინტაქსურ კომპონენტს; ამა თუ იმ კონტექსტში აღიქმება ახალ, მოულოდნელ ცნობად, რაიმეზე მინიშნებად, რაიმეს დადასტურებად ან უარყოფად. ამ მხრივ აფხაზურსა და ქართველურ ენებში ერთნაირი ვითარებაა:

აფხაზ.

ალჯან შეცხიძა აგიაყრა ლანაღაგა — სჳფსაანძა, სჳფსჳ შ. თოჭ სჳფპა დსშიჳრბა პია — დრჳპიეჯტ (გ. II, 239) „ალიასს ძალიან რომ გაუჭირ-

და-სიკვდილამდე, სანამ სული მიდგას, ჩემი ქალიშვილი მა-ჩვენეთ-სთხოვა მათ"; კამაჭეჭ ლაგოი-იჭახა სანუმაა, მეგუმთან მნეჯნე სთაალიი ინუშრაკი. ჰია ილჰიაშ-ანულგიალამია, ქანა ლცანუ ჯეჯლულევარ აკიუნ ალჯანრაა რჭიუ: კამაჭეჭ ჯაჰა ლაათ-ლმაათ? (გ.II, 215) „კამაჭიჭის სიცყუა-ხამალამ თუ კერ მოკვდი, ლილით მიდი რა (მეწ. ლელაკ.), ჩემს ოჯახს აცნიბეთ რომ უთხრა-ეს რომ გაახსენდა (მას, ლელაკ.), ჯერ უნდა გავრკვეი ალიასაანთსა: კამაჭიჭი ლოეს მოვა (მოვიდო-და) თუ არა"; ალჯას არახი მშია იშანუჭმ ჰია იგიულაცია მეი-წამუცჭაშ (აბარ ჯარა ლთარკუჯგთეჯ მაუქისუკ წძომ) ირახი აამაჭხეჯც (გ.II, 51) „ალიასს მეერი საქინელი პყაესო-მეშომ-ლებს რომ შერლათ (ჯერ ერთი წელიწადიც არ გასულა, ბაც ოგი დაიჭირეს), მისმა საქონელმა იყლო (ეღება დაიწყო)";

შდრ.:

ა) მეგრ.

მუშენ თი ახალგაზრდაში ლილაქ-მ უ ლ გ ა მ ა ლ ო-ლ ე ნ ი მ ა მ ა ლ ი ლ ა ს ი ა-ბირგელი ქულუმქუ (ხუბ. 219) „გამოიდა ამ ახალგაზრდის ლელა-რაც მომიკა, მე მომიკიდესო-დაიჩოქა"; ხენწუფეს მუხოლ გურქ-მ უ ჭ ო, ჩ ქ ი მ ი უ ჯ გ უ მ ი ს ს ი მ ის უწინქ მ უ თ უ ნ ს ი ა-ლო გალახაფუ მალანა (ხუბ. 53) „ხელმწიფეს გულ მოუვიდა-როგორ, ჩემზე უკეთესს ვის რას ეტყვიო-ჩ აცემინა მალლი"; ფარამ მეჩამამ ლრის-ხ ე ნ წ უ ფ ე ქ ეკმიაჯერ უხვაცალო. ლ ა ხ უ ა მ ა-უშიჯუ კარიში კათას;

მიდევნით ახე ხილი და დიცვილით თუ უჭერი ბიშია(ხეშ.54) -ოეულის მიცემის დროს — ხელმწიფემ სხვასაცით ცემა არ აქმა-რა — უბრძანა კარისკაცებს: ახლა წაიყვანეთ და ეს ურწმუნო ბიჭი მოკალითო";

ბ) ძვ. ქართ.

ილესცა კვლესას შეკიდოდიან, — პირველად მამაჲ ეთეიმე და მერმე ძმანი ყოველნი — კიდრე მეხლთა ზედა არა მიდრკიან და თავანი სციან წმიდასა ღმრთისმშობელსა, რომელ არს ბჭეთა ზედა, არა შევიდიან (პრიზ. 398); შემდგომად თორნიკის მიცვალებისა განიზრახა ნეტარმან მამამან ჩუენმან იოვანე, რაჲთა ადიდოს ძე თჳისი და რავლენნიმე მოწაფენი და ილარიონის სვანიად (რამეთუ პირველითგანვე უძღოდა შედლიანობაჲ და შუითი, გარნა თავს ედვა მუნ ყამამდე ითრნიკის აღზნებისა თჳისსა და რაჲთა შეიძინის სული მისი), რამეთუ ახმიოდა, ვითარმედ ქართველნი არამცირედნი ნათესავნი და ერნი შეკიდრ არიან მუნ (ქართ. პრიზ. 384); და ვითარ ესმა მარზაპნისა სიტყუაჲ იგი — რომელმან ადიარის, იგი კაცხოვნო, და რომელმან არა ადიარის მამული რჩული, საპყრობილესა შინა მოავლინო — მან იმსა ყმაჲე შეეხლა ფერსა ბაჰლიადისსა და ჰასაგუმწასხოსსა (ქართ. პრიზ. 30);

გ) ახ. ქართ.

ეიქტინია! ეიქტინია!— ჰ თეიოინაც ან იცი-
და, რიგინ მიხდა,— ლიანდაგს ნელი ნაბიჯით გაჰყვა(შესბ.
196);

ლ) ქართული ენის დიალექტები:

ენთი მიგვეი მისცა ნი-ა, ან ეი ნდაუ-
ჩი ან ეგია ხეიერი ძალიი-ლა
გადაანწილა ისევ ოვენ (ლ.42); ან გაეკლიალეულ ნიადაგ ნი
ოვენ ლაუსხლეტებილეს, მიალგა წალლითა ჰ ეინალანთა ოვენ
ლაიჭრნა-ნ ი გ ი ნ თ ე მ ი ხ ლ ე ტ ე ბ ი თ ი-
ქალაბანი ეი ანიგენა ჰ ხანჭნით ლაეფა (ლ.143); ხანან-
ლი ჯიკვანგენს შალკანლებოდ (ოოგინ წ ე ე ნ ი ნ ი-
ბ ი ნ ი ა ყ ე, ჩ ა ხ ვ ა ნ ი ყ ე ა ლ ა ყ ი ნ ე-
ლ ი ?). ეს ოიგი ან ალეულ გალაბრუნებული ეკლეიით (ლ.19)...

რაც შეეხება ს ე ა ნ ე ნ ს, აქ გასეკრძალ-
ბის ყველა ნგოლში ოლდინალეული — თანალრიული ქართული-
სეზნი — ეიოთრეგაა: ეზის თეიან ვე ხ ი ნ ლ ა, ვ ე ზ ი
ვ ა ნ ე (ანიგ. 2) „ოვან ბრეა ვაეა ბყალა, ვინეეი ეალ ი-
ვ ე ლ ე ქ ა ნ ლ ბ ჭ ე, ე ნ ე ლ ა ნ ნ ს ე ლ ი, ს ა ბ ნ ა, თ ე ი ნ
ენ ნ ნ ვ ა ვ ლ ე ე ბ ნ ნ (ანიგ.262) „ ვ ე ლ ე ქ ნ ე ვ ე ი თ ხ ნ ა,
ნ ი ვ ლ ა ნ ი ა ნ ი ნ, ხ ა ბ ნ ა ლ ი, ფ ე ლ ი ა ნ ა ა ქ ნ ნ (ლ ე ქ ნ ნ ნ) ა ნ ა ვ ე-
ნ ე ბ ლ ი (= ლ ა ნ ი ბ ი ე ა ნ, ხ ა ბ ნ ა ლ ი, ლ ე ქ ნ ნ ნ ა ნ ა ვ ნ ე ბ ლ ი ფ ე ლ ი ა ნ ა
ვ ა ქ ნ ნ) (ბ ა ნ ე ე ნ ნ ბ ე ბ ლ ი ბ ა ნ ნ ა ვ ნ ლ ე ნ ბ ა);
ა ვ ე ნ ბ ე ნ-ა, ბ ე ლ ე ნ ნ ბ ი ნ, ლ ბ ე ბ ნ ნ ნ ბ ბ ა-
ლ ი ნ ე ბ ნ ბ ბ ნ ბ ბ ბ, ე ნ ნ ლ ი ნ ბ ბ ბ ლ ი (ანიგ.249)

„აქ, ზეციერ პირას, ლეკვებს ისეთი სახელი უდგათ, ყურება ძალ-
ლია" (გ ა ნ ე კ რ ძ ო ე ბ უ ლ ი ე ლ გ ი ლ ი
გ ა რ ე შ ო ე ბ ა); ჩი ლ ე თ ახლოვებდა ეგითე,
ბ ე ლ ე ბ ლ ი ჩ ი ლ ე თ (ეარგ. 375) „ყოველდან
მოჰქონდა სახლში, ყოველ ღამე" (გ ა ნ ე კ რ ძ ო ე -
ბ უ ლ ი ლ ო ი ს გ ა რ ე შ ო ე ბ ა); ალ ა ბ ე -
ო ბ ე ნ, გულმოცინარი, ჭაბუკურად ანა ალ
(ეარგ. 375) „ეს, ლეთაგნი, ეკერთშისანია: გაიგონა ჩ მიხვდ;
ალ ა ბ ა, ო ს ტ ო ბ ს, ცინარე ხოხარ ი ქანტეს ძუ-
ლეახვნა (ეარგ. 235) „ანან, ბოსტონში ცუნარა ოცის ჩ
დაბრუნდა ზეციდან"; ჩეთეკენ ალერქვდა. ბ ი ნ ა ო ბ ე -
ბ ე ლ ი (ეარგ. 379) „ლაიმარა ოთრეე, ბოგოცა ჩ ლე-
�ეს"; ეჩქა ანეკ ანეკ მეალეკა ლ ბ ნ ა ი ალ ბ ო-
ჩ ა ლ ი ნ ა, ლ ე ბ ო ' ალ ე ბ ნ (ეარგ. 380) „მაშინ
აქ მოიდა ლეკისებრი ბოგი ჩ ეს, კარგი ბოგი, წყალ-
ში გადაეგდო" (გ ა ნ ე კ რ ძ ო ე ბ უ ლ ი ლ ა ნ ა ნ-
თ ი).

სანეგრში, ისევე რიგორც ქართული ენის დიალექ-
ტებში, გავრცელებულია ე.წ. გ ა თ ი შ უ ლ ი გ ა ნ ე კ ე ბ ი ე ბ ე ლ ი
გ ა ნ ე ბ ი ე ბ ე ბ ი, ჩანთული სიტყვები ჩ შესიტყვებები: ალ
ბ ა შ ლ ე ბ ო ე ს ბ ე ბ ლ ე ბ, მიჩა ქორთ ანკილ, ხ ე ხ ე ბ ი
ბ ე ბ ხ ე ბ ა ბ ი ე (ეარგ. 378) „ეს ყაბალიანში ჩალ ი,
ოაკის სახლში მიიტანა, ცოლთან ჩ ძმასთან"; ეჩქა რაკეს
ბ ე ბ ი ე ა ნ ლ ი, ბ ე ბ ბ ე ლ (ეარგ. 378) „მაშინ რეკეაზი

სახლში მიდის, უკან" (გ ა თ ი შ უ ლ ი ა დ გ ი ლ ი ს
გ ა რ ჩ ე მ ო ე ბ ა); ეჩქა გულეჭნდ ხუჭკე მიჩა ხეხეს.
მ ე ჩ ი მ ჲ რ ჴ მ (აჩიგ. 2) „მამინ გულიეან-
მა უთხრა თავის ცოლს, მიხუცმა კაცმა"; ადჯარ ჩეარდახ
უშხუდ, დ ა ხ ე ბ ა, ძღუდ ითხეიარდახ (აჩიგ. 377)
„ესხენი იყვნენ ერთად, ძმები, ბევრს ნადირობდნენ"; ად
ლრჵეჟჲნ-ა ჭეინცგ აჩჲდ ადჯაჩთე. ეჯაა ად ხედწუ-
ცახჲნ აჩ'-ე, მ ი ჩ ა მ უ, ჭეინეე ეჲზირ ხედ-
წიუიმ (აჩიგ. 283) „ამ ღრის ბიჭიც მოვიდა იმათთან. ისიც
ხელმწიფესთან არის, მამამისი, ხელმწიფის ძველი ვეზირი;
აშხე დადედ ანეიდ მირ ძუღვად, ე შ ხ უ მ ჳ ე ჲ ჩ ა
მ ე ე დ ჵ ნ ჳ ი ჲ დ (აჩიგ. 249) „ერთ დღეს რაღაც
მოიტანა ზღვამ, ერთი რამ ეჩთადა მოდიოდიე" (გ ა-
თ ი შ უ ლ ი დ ა ნ ა რ თ ი).

აფხაზურ-ქართველური ენების სათანადო მასალების შედარებითი შესწავლის შედეგად ირკვევა, რომ:

1. აფხაზურში, ისევე როგორც მთელ რიგ სხვა ენებში, გამოიყოფა განკერძოების ორი ჯგუფი: ა) წინადადების განკერძოებული მეორეხარისხოვანი წევრები (განსაზღვრება, გარემოებები) და ბ) ის სიტყვები თუ შესიტყვებები, რომლებიც წინადადების წევრებს არ წარმოადგენენ (ჩართული თუ ჩამული სიტყვები თუ შესიტყვებები, დანართი, მიმართვა, შორისდებული);

2. განკერძოება აფხაზურში, სხვათა უმრავლესობის

---
41. ტ. ციკოლია

ბრიბებში, ხასიათდება გარკვეული თავისებურებებით. თუკ, მაგალითად, ქართველურ ენებში, რუსულში განვრძობადი მეტრხანისხოვანი წყვრები დანარჩენ წყვრებს უკავშირდებიან მარცვალ-შეთანხმებით, ეს ფაქტი ოფხაზურში მოხსნილია: ოფხაზური განვრძობადი სიტყვები (მათ შორის, ჩართული სიტყვებიც) შეიძლება დაუკავშირდნენ წინადადების წევრებს მხოლოდ შეთანხმებით კერძოს ან ბიცხეში, მაგრამ ეს არ ქმნის საკმარი პირობას იმისათვის, რომ მოვახდინოთ მათი კვალიფიკაცია ამ ნიშნის მიხედვით. ამიტომ ორი ჯგუფის გამოყოფა ოფხაზურში ბრინაცაში აცარებს არა ფონეტიკურ (ფონ. გრამატიკულ), არამედ მხოლოდ სემანტიკურ ხასიათს: პირველი ჯგუფი უპირისპირდება მეორეს, ე.ი. იმ ენიბრივ ერთეულებს, რომლებიც მეორეხარისხოვან წევრებს არ წარმოადგენენ;

3. განვრძობა ენათა ისტორიული განვითარების პრიორიტეტია. რაც უფრო ეთანრდება ენა თუ ის საერთერაგული ენა, მით უფრო მდიდრდება ან მრავალფეროვანი ხდება მისი გამოსახველობითი საშუალებანი ან ამისდაკვალად მდიდრდება ან მრავალფეროვნდება განვრძობადი სიტყვათა, შესიტყვებათა ან გამოთქმათა კატეგორიები, უფრო ან უფრო განიერცობა მათი ხმარების არეალი. ენაა ალბათ მიზეზი იმისა, რომ, მაგალითად, ძველ ქართულში, აგრეთვე, ქართული ენის დიალექტებში განვრძობის ხუთლი წინა გაცილებით ნაკლებია ახალ საერთერაგულ ქართულთან შედარებით: ადამიანის აზროვნების განვითარება ანალიტიკური ბუნებისაა ან ეს ენიბრივ ფენომენზეც აღი-

ბეჭდება ანუ, სხვანაირად რომ ვთქვათ, განკუთვნილების ახალის (

განსაკუთრებით საყურადღებო ჩანს განკერძოებული განსაზღვრების, აღგილის, დროისა და ვითარების გარემოებების ისტორიულ-შედარებითი შესწავლა დიალექტიკურსა და სინქრონიულ განზომილებებში;

6. ავხაზური და ქართველური ენების განკითარება მარკოვილ ეტაპებზე სხვადასხვანაირად წარიმართა: უძველესი დამწერლობის შქონე ქართულ ენას განკითარების თანადროულ საფეხურზე, ავხაზურთან შედარებით, მეტი შესაძლებლობები აღმოაჩნდა — უზრუნველყო წინადადების სტილისტიკურ-ემოციური შეფერილობა, რაც, სხვათა შორის, განკერძოებულ სიტყვათა, შესიტყვებათა და გამოთქმათა უხვად გამოყენებაშიც გამოიხატა. განკერძოების ხველი წინით ანც ავხაზური ჩამორჩება ძველ ქართულ საღიტერატურო ენას, ოღონდ აქ იგი სხვა გზითაა (ეკრძილ, ამ ენის გრამატიკული წყობის თავისებურებებია) შეპირობებული, ქართულში კი საღიტერატურო ენის ხანგრძლივი ისტორიული განკითარების მოთხოვნებით.

თ ა ვ ი მ ე თ ე რ თ მ ე ტ ე

სტილისტიკის საკითხები ავხაზური და ქართველური ენების მარტივი წინადადების თავისებურებათა ჭრილში

სტილისტიკა ენის ექსპრესიულ შესაძლებლობებს სწავლობს. ქართულს, ავხაზურთან შედარებით, გაცილებით შეტი შინაგანი პოტენციალი აქვს ექსპრესიულობაში ექსპრესიის მისაღებად, რასაც საგულვერდ ამ ენის ისტორიული განვითარების თავისებურებანი ულეკს.[1]

მაგრამ რიცა „შინაგან შესაძლებლობებზე" ლაპარაკობთ, ცხადია, მხედველობაშია სტილისტიკა ენათმეცნიერული გაგებით. რაც შეეხება პოეტიკურ სტილისტიკას, იგი ავხაზურშიც, ისევე რიგორც ქართულში, რაიმე სახის მეცნ „შეზღუდვებს" არ ეთანხმება. ავხაზური თავის „ლინგვისტიკურ ლანაკლისს" მხოლოდ ნაწარმოებებში ანაზღაურებს პოეტიკის ანსენალში არსებული საშუალებების მიმართვებით. სწორედ ამიტომაა ასე ნიშანდობლივი ხატოვანება ავხაზური ხალხური შემოქმედებისათვის (მაგალითად, ნართების ეპოსისათვის). „ენათა შედარება მათი შეფასების (ე.ი. უკეთეს-უარესის-მ.ც.)

---

[1] ც ი ლ ი ა მ. სიტყვათა რიგი ავხაზურ ენაში, გვ.248-250.

თვალსაზრისით ხშირად ეთიოცენტრიზმის უნებურ ფიქრად წარმოიდგენს ან იმი ჩვენებრივ აძსოლუტურად უნაყოფოა. საკუთარი ბუნებრივია, რომ ადრიის ჩიტერიმ ენა შეუფუ-ნებელი იყოს ილიმიენტ თაბაშთა... ალბათ, მაგრამ უნდა ითქვას, რომ ამ მიზნის მისაღწევად საჭიროა თვით შექმ-ნილის ტრიის ინდივიდური ენაც უფრო ხელსაყრელი აღმოჩნდეს.[2] მაგრამ თვით რიმელიმ ენის შიგნითაც განსაკუთრებული ნიშნებია ენიჭება სტილისტიკურ საშუალებათა ზომი-ერად გამოყენებას. ყოველგვარი გადახვევა სტილისტიკური მინიშნებიდან ამბის (ხოთქვის) ნორმად გამოხატვის უნდა ვესაუბრებოდეს ან გამოიცხადოს ბუნდოვანებას ან ღვრეტნი-ლობას. „Когда я пишу „человек сел на траву", — წერ-და ა.ბ. ნუთეა, — это понятно потому, что ясно и не задерживает внимания. Наоборот, неудобопонятно и тяжеловато для мозгов, если я пишу: „высокий, уз-когрудый, среднего роста человек с рыжей бородой сел на зеленую, уже измятую пешеходами траву, сел бесшумно, робко и пугливо оглядываясь". Это не сразу укладывается в мозгу, а беллетристика должна уклади-

---

[2] Гиссон Г. Введение в дескриптивную лингвистику. Москва, 1959, зз. 184.

вается сразу, в секунду[3].

სიტყვა ადამიანთა გონებისეული უნიფიკაციის ერთადერთი საშუალებაა, — ამბობდა ლ. ტოლსტოი, — და ამიტომ იმისათვის, რათა ეს უნიფიკაცია შესაძლებელი გახდეს, სიტყვები ისე უნდა გამოიყენონ, რომ ყოველი მათგანი სათანადოდ ჩ ზუსტად აღიქვათ[4].

რა ყოთარებაა ეინსტეტულად სტილისტიკური მინიშნებისა ჩ ამ მინიშნებიდან გარკვეული გადახვევის თვალსაზრისით ავხაზუნსა ჩ ქართველურ ენებში, რას გვაძლევს სათანადო მახასიათებლის შეჭერება — შედარებითი შესწავლა?

სტილისტიკური თავისებურებანი ამა თუ იმ ენაში უშუალო კავშირშია ენრმუტაციის მიკერძოებთან ინტონაციურ ხიტყვებსა ჩ წინადადებაში. ხალი თვით ენრმუტაციის (ეს ხელს წინას) სათანადო შემთხვევებში შეპირობებულ განმტკიცული ნაოების თავისებურებანი (ავიქნობა-უავიქნობა), ლიგიეური მახვილი (წარის ჩ ზვინ შეცვალებაში) ჩ ინტონაცია (ზვინ შეცვალებაში.

x x x

სტილისტიკური მინიშნების თვალსაზრისით

---

[3] Русские писатели о языке, Ленинград, 1953, გვ. 293.

[4] იქვე, გვ. 286.

სხვადასხვა სიბრტყეზე ლაგდება აფხაზურისა და ქართველური ენების ატრიბუტული სინტაგმა. საზღვრულ-მსაზღვრელის სტაბილური რიგი აფხაზურში შეპირობებულია სახელთა უბრუნველობით, ხოლო ქართველური ენების მსაზღვრელ-საზღვრულის ლაბილური ხასიათი უზრუნველყოფილია კარგად განვითარებული ბრუნვის კატეგორიის პირობებში.

აფხაზურში ქართველური ენებისაგან, განსაკუთრებით, ქართულისაგან, განსხვავებით, ვერ ხერხდება ატრიბუტული სინტაგმის რომელიმე წევრის ადგილის ცვლა სტილისტიკური მიზნით, ხოლო ე.წ. ტმესის შემთხვევები, რომლებიც ექსპრესიის გაძლიერებასთანაა დაკავშირებული (ქართ. მწვანეს ე წ ე ღ ე ბ ა ფოთლებს... რუს. Ночное настало спокойствие) მისთვის სრულიად უცხოა:

აფხაზ. (საზღვრულ-მსაზღვრელი): ა ჟ ი ა ბ ე ჭ ი ღ ც ე მიასპიოხტ შიღსზღძღრკჯაზარ (ხ.25) „თუ მომისმენთ, ახალ ამბავს გეტყვით" (შდრ. ძვ. ქართ.: ა) საზღვრულ-მსაზღვრელი: და მოვიდეს იგინი ციხესა მას ყუელისასა..., რომელსა შინა იყვნეს ა ზ ნ ა უ რ ნ ი წ ა რ ჩ ი ნ ე ბ უ ლ ნ ი (ქრონ.81), ბ) მსაზღვრელ-საზღვრული: ადიდეს ქუეყანით პა-ტ ი თ ს ა ნ ი იგი ძ ე ა მ ი (მარტ. 217); ახ. ქართ. ა) მსაზღვრელ-საზღვრული: დ ი დ რ ო ნ ი თ ვ ა ლ ე ბ ი ალერსით უკამკამებდა (ჭავჭ.30), ბ) საზღვრულ-მსაზღვრელი: აგრეთვე განაქარვებს ღმერთი ერთ ს ა ტ ყ ვ ე ს ც რ უ ს ეშმაკეულის

მაჭვალისა, გაძლევენ სიქმეთა მისთა ჭიჭიოეულთა (ვაგნ. 126);

ოფხაზ. (საზეკრულ-მსაზეკელი): ამ ქ ლ ი ა იგილ თეშრეანა აკანეთ ინაკეშრეშინ ლეცეან (ლ.369) „ეგლანაკ სიძეს მეკრდეალეილად თაკი ლოგინში ბაკლი ინა, ეძინა“, შდრ. ძკ. ქართ.: ა) საზეკრულ-მსაზეკელი: ანა ინიალის მან ცხ ი ნ ე ბ ა ლ ა ე ე ნ ი ა (ქრესტ. 82), ბ) მსაზეკელ-საზეკრული: ნეფსიო ოკსი ი ი ექმა იგი ბ ი ნ ი ტ ე ბ ა ე (ვანტ. 217); ან. ქართ.: ა) მსაზეკელ-საზეკრული: მაკლანან კანეთ გაიხელა ლ ეზის გალალმა სწრაფად მიმაკალი ბ ა ლ ი ქ ა ლ ი ლაინახა, ბ) საზეკრულ-მსაზეკელი: მაბეკ-მა ძალან ეკან მიასწრა ამოტს განსაცლელში, მაგრამ ლეკ-ი ეანალა მას ლ სასწაულებრივი გამანჭეკა მიანიჭა მ ტ ე ნ ზ ე ბ ა ლ ა ლ ე ბ ე ლ ზ ე (ვანტ. 131);

ოფხაზ. (საზეკრულ-მსაზეკელი): ა ჭ ე ი ბ ნ ნ ბ ე ი ა ე ა ძალან ლან ლიფშაანნ... (ლ. 399) „ეგზაეკნა ბიჭმა გიფის მაგა მიძეანა ნა“... შდრ. ძკ. ქართ.: ა) საზეკრულ-მსაზეკელი: ეიიანცა ბ ე ე ბ ნ ი ბ ი ტ ნ ი განძეკნეულნი, შეეკიანეს ალრეულად ლ ეკთი-ეკთა ეს ნ ნ ა ბ ლ ეს (ქრესტ. 83), ბ) მსაზეკელ-საზეკრული: ეიანიალთ-ნ ბ ი ა ბ ქ ა ლ ნ ე ლ ი (ვანტ. 211); ან. ქართ.: ა) მსაზეკელ-საზეკრული: ბ ი ლ ე ნ ბ ე ლ ი ბ ე ლ ა ე ე ბ ი ეაკს მხრეებზე ლიელი-

ზა. მ ღ ე ლ ვ ა რ ე მ კ ე რ დ ი აფორიაქებულ გულზე მიეკრო, თვითონაც აფორიაქდა, დ ა ნ ი ს ლ უ-ლ ი თ ვ ა ლ ე ბ ი დახუჭა დ᾽ გატერინდა (ჯავახ. 43), ბ) საზღვრულ-მსაზღვრელი: ასტყდა კრულია-ტირილი ქალ-თა დ᾽ ბავშვთა, გ ო ლ ე ბ ა ს ა ზ ა რ ე ლ ი უმ-წეოქმნილ ხალხისა (ბარნ. 132);

აფხაზ. (საზღვრულ-მსაზღვრელი): ილჳჭჳა იჭარპა ლჳა მაჲამარეჭაზ ჭ ა პ ყ ა ჳ მ ა ე ლჳაანჳ ლჳმაცაზ დრჳქიმიეაჩ (ღ. 391) „ნისქვილის ქვა დ᾽ ხალიზა რომ ლავლობ-დნენ, გზად მიმავალი ჭკვიანი კაცი შემოხვდათ", შდრ. ძვ. ქართ.: ა) საზღვრულ-მსაზღვრელი: ხოლო რომელი მოვის ს ი-ტ ყ უ ა ჲ კ ე თ ი ლ ი, შეიწყნარის (ქრსტ. 100), ბ) მსაზღვრულ-საზღვრული: ნ ე ტ ა რ ი მ ა მ ა ჲ ჩუენი მოვიდა ხანძთად (მარტ. 217); ახ. ქართ.: ა) საზ-ღვრულ-მსაზღვრელი: არ გაგვეწირავს ღ მ ე რ თ ი კ ე-თ ი ლ ი დ᾽ მის შეწყევნით მეფე აშოტი (ბარნ. 132), ბ) მსაზღვრულ-საზღვრული: ბედნიერი ბაყაყიეთ გ ა ბ ლ ე ნ-ძ ი ლ ი ზ ა ა ლ ი არსენას ალაიც კი ამხნევდა (ჯავახ. 27);

აფხაზ. (საზღვრულ-მსაზღვრელი): აბარა ბოჭკ იზახ-ძჳჭ ჭასა ხოჳშო ტ ი ჳ ჳ ა - ჯ ა შ ა, ჭასა ხოჳშო ტ ი ჳ ჳ ა - ხ ი ა ხ ი ა (ღ. 367) „ამათ ჰქონდა ხუთასი ცხვარი სწორრქიანი, ხუთასიც რქამოღრეცილი", შდრ. ძვ. ქართ.: ა) საზღვრულ-მსაზღვრელი: ჴ აწ ვითარცა შ ვ ი ლ ს ა ს ი-

ყ უ ა რ ე ლ ს ა გასწავებ შენ (ვრეწ. 84), ბ) მსაზღვრელ-საზღვრული: ვ ი თ ა რ იგი ამას ეცყოდა, ფესცის დ ი დ ი თ ა ხ მ ი თ ა თ ქ უ ა (ას. 381); ას. ქარი: ა) მსაზღვრელ-საზღვრული: ქნეინები ფ უ ფ უ ნ ა თ ე ა დ ე ბ ი თ ულიმოლნენ იძულამეოლს (ჯაეას. 87), ბ) საზღვრულ-მსაზღვრელი: ნათელმა გამოუმეჭა ყოვლად ბრწყინვალემ: ქმი-ნა, დაძჰრა წ უ თ მ ა უ ბ ე ლ ი მ (ბარნ. 134).

რაც შეეხება აცრიბუცული მსაზღვრელის პრეპო-ზიციის ცალკეულ შემთხვევებს აღნიშნულში, იგი თავისთავად საყურადღებო ფაქტია, მაგრამ სპორადული ხასიათისაა და რაიმე სახის სტილისტიკურ ფუნქციას არ ასრულებს: აჭუ-ხა ჭხაბეონ (sic) დასხამიც ყ ა ფ შ მ ა თ ი ა დ ა დუჲლამიანც, ხაცზე დაქიციანც, ასც ეჲომა დეიდაჭი დააჭან (ღ. 251) „შუალამით სხვა ეილაცა, მისლი წითე-ლი ცანსაცმლით, წაბლი ცხენზე იჯდა რა, ცყეიასაეით ცრი-ალ-ცრიალით მიდიოდა"; აჭხა ჭხაბეონ (sic) ამიც ე ჲ ქი ა-წ ი ა მ ა თ ი ა დ ა დუჲლამიოჭმ, ჩაეჲქიაე დაქი-ციოჭმ, დეიცლააჭი ასც ეჲომა დშააჭიზ იბეჲც (ღ. 250) „შუა-ლამით ეილაცა, შავ ცანსაცმელში გამოწყობილი, თეთრ ცაიჭ-ზე ზის რა, დაინახა: ცყეიასაეით მიდიოდა"; ნიცმიბ შაეია-ეია მ ა თ ი ა დ ა იჩიეჲლამიანც, ისაცხია დაქი-ციანც ასფაციი ამაციაზც'ც იგეჲც (ღ. 252): ნაცმიბმა, თეთ-რი ცანსაცმელი ეცვა რა, თეთრ ცხენზე იჯდა ნა, მეხამე ბეჭელიც გაიცაცა"; ე ი ც შ ა ა ფ ი ა დ ა, მახმია

კრალა ჭავ ჭადიაქაც ჟაშა დაატყობდ (რუსთ. 36). დუი-
ლი სიტყვით, მოეყრებით შენს ნებაზე უფრო ადვილად ატა-
რებ კაცს (შენს სიტყვასთან ადვილად მოიყვან)"; შაჟაც, ამგ-
ვარა შ ი ნ - მ ა თ ი ა ლ ა დეჟლაპიანც ჭახ-ტი დაა-
თუწყეჟდ (რუსთ. 38) „გაიფრდა. ქალიშვილი გამოდის (რადაცი-
დან) შიგ ტანსაცმელში გამოწყობილი".

ბ მ ა ი ნ ც აფხაზურ ენას, როცა ექსპრესიის გა-
მოხატვა აუცილებელია, აქვს საშუალება — მ თ ლ ი ა ნ ა დ
ა ც რ ი ზ უ ც უ ლ სიტყვებს გაუხვევს ხაზი, მთელს სიტყვა-
მაზე გააჯრცელოს ლოგიკური მახვილის უფლება ე. ი. მის-
ნით პრეპოზიციაში გამოიხნიოს იგი; ოლონდ ეს უკვე
ს ტ ი ლ ი ს ტ ი კ უ რ ი მ ი ნ ი მ უ-
მ ი დ ა ნ გ ა რ ე ვ ე უ ლ ი გ ა დ ა-
ხ ვ ე ვ ა ა : ა ჭ ა კ ც ბ ზ ი ა დაააჟდ
ხასხა ათაჭაღ ნაპაჩბეჟ იყნც „ვაცი კეთილი მოვიდა
სტუმრად თავად ნაპარბეისთან" (შდრ. ათაჭად ნაპარბეჟ
იყნც აჭავც ბზია ხასხა დააჟდ „თავად ნაპარბეისთან ვა-
ცი კეთილი სტუმრად მოვიდა"); ა რ ე ც ს ე ჟ ლ ყ ა
ჭა ავთანდილ არაბცია რცნ ზეგ ხცს დრცმან (რუსთ. 9) „ჭა-
ბუკი მკვირცხლი ავთანდილი არაბთა ლაშქარს მეთაურად ჰყავ-
და" (შდრ. არაბცია რცრ ზეგ არეცს ეჟლყა ავთანდილ
ხცს დრცმან); ა ვ თ ა ნ დ ი ლ ლ ე ვ ეია დნეჟჭეჟდ
ჭცჟ დცყამამ დცეხაშაჭა (რუსთ. 22) „ავთანდილ-ძლიერი
ცქვიტად მიდის, არცრისი რცხვენია (შდრ. ეია დნეჟ-

ულად ეკთანდილ ლეკ, ულ ლეკაძან ლეგნაშეა „ცქ�d
ცად მიდის ეკთანდილ-ძლიერი, ანცრანი ბცხეკნიან).

X - X X

ეანრთალია, სახელთა უბრუნველობა გაძ�d
ლად ბოჭავს ენაზეგნში ცალკეული ენობრივი ფენომენე
ბის გამოყენებას ექსპრესიის მაქსიმუმის მიხაღებად შე
სიტყვებში, მაგრამ ხანაგეთლად ენის ადეკვატურობა
შენება, ნიშელიც ზმნურ ფორმებში ერთიანობა ეკრ
ლება. ამის საშუალებას იძლევა, ნიმ ეიდაბრალით სათა
ნადო ენობრივ ერთეულთა სტილისტიკურ (ენათმეცნიერულ,
ბოეტიკურ) ფუნქციებზე ამსილეტური, ბელეტური (ინპირა
ანი გარდაუვალი, ინპირაციანი გარდამავალი, საპირაციანი გარ
დამავალი) ზმნების შემცველ კონსტრუქციებში.

ამსილეტური ზმნის შემცველ კონსტრუქცია, თავისი
სიმარტივის გამო (ზმნაში ოდენ სუბიექტური პირ-ეკრის ნი
შანია წარმოდგენილი) თავისუფალია „გარეშე" ენობრი
ლისაგან ? ამიტომ ეკეთები ძალი ბაკინოებისაგან შე
ლარეთით ალეკილად იცვლიან ადგილს. შესიტყვების ბრეპზი
ციაში ერთპირიანი ზმნების ჭარბად გამოყენება სტილი
ტიკური მიზნით ხეთილად ამ ფაქტორითაა შეპირობებული:

ლ ა შ ი ა ნ ჯარგვ უძრი ამოეკა ანა
ქოთ რეკიშ ხოკ ლეშ ანეკაჯაშა აამთა (ნინ. 33)

„ისიც (ად.) ეძებდა ისეთ დროს (ბიბლიტ). ნიცა შესა-
ლებლობა ეჭვებოდა ჩაკლიანა დიდი სასახელო საქმე, ნი-
თიერ ამ ბიბლიაში იყო აღწერილი";

ანტიკ ლ ა ხ ა ტ ა ნ . ნიკოლაი (ბაკ.48)
„ნიკო მაგიდას უჯდა";

ლ ი ბ რ ე ლ ტ ანძელნოქარ (ლ.337) „ეკი-
ხარა ხელმწიფეს";

ლ ე ბ ი ლ ტ ყარაბაღ (ბრ.318) „წამიღია ყა-
ნაბაღი";

ი ლ ი ლ ქ ი ლ ე ტ ახალქალაქ (ლ.159) „ნაიღლეს
ბაკშეებმ";

ი ნ ე ლ ა ვ ნ ე ტ ანძექია (ბ.210) „ეიგია
(ეგიპტეანეთში) ხმები";

ი ნ ნ ი ნ ნ ბუკლიშია (ლ.250) „ცხოვრობდნენ
ხანი ძალნი";

ი ყ ა ლ ე ტ ახალდაბა (ბრ.228) „ლაღვა ხა-
ლამი ეამ";

ი ბ ე ლ ა ნ ჭაყა, ჭკა ანაძრაჭალ, ავნ ლეტ-
ქია (ბესი.204) „იქ, იმ ბალში ლიდი სახლები იდგ";

ი ლ ი ა ხ ე ტ სეფრაქია, ამ ბოტ (ბესი.
95) „თეალებში სინათლე ჩამიდგა, ლინე მიმეცა";

ე ბ ე ტ ეგრა ანაბ ზეგრ (ბესი.10) „შეგ-
ნიელა შენ ყველა ანაბი";

ლ ნ ე ბ ა ა ბ ბ ა ჭ ა ნ ავიეტ ლბოლცა შეი-

ხედ (ვ.ჟ, 63) „მიმიდიოდა ფიქრში გარდაცვალ ძეზე;

ქ ნ ი ფ ი ლ ი ვ ი ნ ა ც ვ ლ ი ფ ი ლ ი ზ ე ზ ვ ნ ა ...
ფ ა ლ ი (ბ ა ლ ა ... 4) „ლაპარაკობდა ან ფარიდან-
ოების ცრემლშეერეულიო";

ი ნ ა ფ ე ლ ი ფ ი ლ ი ... ი ნ ა ფ ე ლ ი ფ ი ლ ი ...
შ ა ა ... (ვ.ჟ, 43) „ადამიანი ირმიში, ჩახვა ღრუბ ...
ბ ი ...";

ი შ ი ო (...) ... (ვ.ჟ, 30) „ოუ ...
ქ ვ ე ყ ა ნ ა ჩ ე ნ ი !"

ნ ე ბ ე ბ ი ფ ა ნ ა ... (...) „ ... (...) ...
ბ ი ...";

ი ყ ა ზ ა ... (...) ...
ა ... (...) ...

ბ ა ... (...) ...
ა ... (...) ...

ი ... (...) ...
ა ... (...) ...

ი ... (...) ...
ა ... (...) ...

[illegible]

[illegible] (ანდ. 97) „ადგილზეთში გაზრდილი დანაყი ჯვარ-
დაში ცხოვრობდა. გულითა ჰ შუბლით (= ძალგულოვნებით)
ძალზე ძლიერი იყო; ხასიათითა ჰ ნაშუილი მთლად შეშეული
იყო; ხმა ანჭვად ჭყიტდა-ეაცს ანშინებდა; მისი ხელობა შეუ-
ხიბა (მიეზიარებინა) იყო, პირიქით ჰ პირაქეთ (= პირიქითა
ჰ პირაქეთა ეაეკანიაში-ვ.ც.) ელიდ".

საოთხალი პარალელებიც (ანსოლუტური ზმნები პრე-
ვერბიაციაში) ძალზე ან ჯიბს ქართველურ ენებშიც. აქაც ლი-
ტერატურული მახეალის წინ გადმოწევა სტილისტიკის მიზანს ეშ-
სახურება. ამ მიზეზ გასაოთხებლად გამოიყენება ძველქარ-
თული ჰ ახალი ქართული ენის ლიტერატურები:

ა) ძვ. ქართ.

ჰ შეკერნენ ენაკანი ყრილი ქრისტეანეთანი ჰ წარ-
ვართანი მელად (ქრონ.72);

ეს ეკერეწ ოქმი ხილად სახოვანელი
ღმერთისა (ქრონ.82);

ჰ მიეცა ადგი ხილად სანავტრელისა შეშა-
ნი მარცელისა (ქრონ.42);

ჰ მიეიდ ოდენ ენ მაძანი ჰ ლეანი ად-
ნათქუენთა შეწირვად (ქრონ.40);

წ ა რ ყ ვ ი ლ ა სახილ თვის ღ სურჩეილ იყო ხილვასა მათსა (ქრესტ. 89);

მეყელნ მ ი მ ო ლ ა ს ლ ე ვ ნ ი ს ლ ა მ ე ო ზ კ ყ ო ფ ნ მათ ყოვლეთა (ქრესტ. 39);

ღ ლ ა ი ძ ი ს ა ნეცარმა ბერმა ღ ცემულ ე ყ ო მას ჴრელი მისი (ქრესტ. 106);

ნუ ლ ა ლ გ რ ო მ ი ლ ხ ა რ შენ სიმდიცხლეს მაგას მინა (ქრესტ. 77);

ღ მ ო კ ე ლ ი ლ ა იყო ყოვლისა გალილეასა ღ ას-წავებლა შესაკრებელთა შორის მათთა ღ ქადაგებლა სახა-რებასა სასუფეველისასა ღ განკურნებლა ყოვლისა სენსა და ყოვლისა უძლურებასა ერსა შორის (ახ. 11);

ღ გ ა ნ ვ ლ ა ქამბავი მისი ყოვლისა მას ქუეყა-ნასა (ახ. 22);

ღ გ ა რ ლ ა მ ო ვ ლ ა წყიმაჲ, მ ო ვ ი-ლ ე ს მდინარენი, ქ რ ო ლ ე ს ქარნი, ღ ე კ ვ ე თ-ნ ე ს სახლსა მას ღ არა დაეცა, რამეთუ დაფუძნებულ იყო კლდესა ზედა (ახ. 18);

ღ წ ა რ მ ო ე ი ლ ა მისა ღ იხილნა სხუანი ორ-ნი ძმანი (ახ. 10);

გ ა ნ ი ლ ე ო ძ ა ითხვე ძილსა შისგან (ახ. 6)...

მ) ქართული ენის დიალექტები:

ჩ ა ი ხ ე ლ ა ღ რას ხელამს: მოვლი ჯანი ჩაჭმეუ-ლია ლევისაგან (ლ. 301);

მ ი ე ი დ ა ძ ნ ა ხ ა: ღულაკაცს ქარბაცინიბა მოხ-ცემია, სარკეში იცქირება (დ. 327);

გ ა ი ა რ ა ამ ცხოვრებამ კარგა მანძილზე, გამ-რაზდა ცეცხლი, მიწყვა ცხორიო, მაჭკუნა ყ იცე მამინა თი-ლი, ზის ყ დ ა პ მ ლ ე რ ს ციალა ჩონგურსა (დ. 64);

მ თ ა რ ბ ი ს ეს ძმა ყ მ თ ა ს ლ ე ე ს ეს ქალი (დ. 287)...

აფხაზურ ენაში რელაციური (ორპირიანი, სამპირიანი) ზმნების შემცველ კონსტრუქციაში კომპონენტთა სტილისტი-კური შეფერილობის მისაღებად თვალსაჩინო როლს ასრულებენ, აბსოლუტურზმნიანი შესიტყვების საპირისპიროდ, პირ-კლასის აფიქსები. რელაციურ ზმნებში წარმოდგენილ აფიქსებს შორის მკაცრად განაწილებული ფუნქციები რომ არა, აფხაზური ენის უბრუნველ სახელებს (და თვით რელაციურ ზმნებს), ცხა-დია, არ ექნებოდათ ის მობილობა (შდრ. პერმუტაციული ვა-ლენცია), რითაც ისინი ხასიათდებიან სათანადო შემთხვევებში. ასეა ეს ადიღეურ ენაშიც. „Личными показателями полиперсонального глагола в адыгских языках, — აღნიშნავს ზ. კერაშევა, — открываются свободные синтаксические позиции, занимаемые обязательными, с точки зрения глагола-предиката, членами предложения: субъектом, объек-

тами и др."[5]

რელატიური (ორპირიანი, სამპირიანი) ზმნების შემცველ კონსტრუქციაშიც, ისევე როგორც აბსოლუტურზმნიან შესიტყვებაში, ექსპრესიის ჩვეულებრივ ლოგიკურმახვილიანი ზმნის პრეპოზიცია უზრუნველყოფს:

ა) ორპირიანი გარდამავალი ზმნა დგას რეალური სუბიექტის ან ირიბი ობიექტის წინ: აალღრყ'ანღ აჟთა თაპხხეჟტ ენღე' (სატ. 112) „უცებ სიტყვის თქმა მოუნდა ენიეს"; იჭღპიამ აეიაქია გიღვალა იშაღჭპიამ ს ა პ ა ჭ ე ჟ ტ სარგ'ღ (სრ. 67) „მეც მესმის, რომ ეს სიტყვები სულით დ გულით წარმოთქვი (შენ, მამაჲ.)"; ს ა ქ ი შ, ა პ ა თ ღ ჭ პ ბღერიცია (ნინ. 99) „ვეთანხმები (შენ, დედაჲ.) ქრისტიანს"; აშჲან დ ღ რ ყ ღ ლ ე ჟ ტ ყიყიაჲ (აბყ. 31) „გზად შემოხვდათ კიბე ყიყია"; ი პ ა მ ო ჭ პ პარა ეჟცღრლღრჭა აშხა (გ. IV, 23) „გვაქვს ჩვენ ცნობილი (სახელგანთქმული) მთა"; ი ს თ ა ხ ღ ჭ პ შია შიზღ ანწიაძა (გ. IV, 29) „თქვენთვის კარგი მინდა"; საჭა ი ს ც ი ღ ძ ი ტ აგიღრლ'აჲა (რუსთ. 31) „მე დამეკარგა სისხლი"; ჭა დ ა ა ს ყ ღ ლ ე ჟ ტ

---

5 Керашева З.И. Односоставные и двусоставные предложения с финитными глаголами в адыгейском языке. Ежегодник иберийско-кавказского языкознания, X, Тбилиси, 1983, გვ. 185.

ჭკჲ აფხილზა (რუსთ.67) „მას შეემთხვა ქალიშვილი იგი";
ს ა რ ა ი ს ა ჰ ა ჲ ტ ამაშჷნაქეა ხუბჟჷ (მ.ჟ.48)
„მე გავიგონე მანქანების ხმა";

ბ) ორპირიანი გარდამავალი ზმნა გადმოს-მულია (კონტაქტურად ან დისტანციურად) პირდაპირი ობიექტის წინ: აჲზარა ჭაჲ... კანდიდატს დ რ უ დ უ რ ჰ უ დ ტ ც ა ც ი (ხრ.378) „ჭერეზაზე კანდიდატად მიიღეს ცაცე"; ადიქრან ჲადუანწადოჭ აქარბუმ აჭაჲ... ადამურ ი დ უ ჲ) უ დ ო ნ ისასცია (საყ.107) „დუქანს მიშენებულ ფარდულში ადამური თავის სტუმრებს ელოდა"; ომაშია ი ბ ე ჲ ტ ჭკჲ აშოფერ იყაზმაქია (ხრ.8) „ეუცნაურა (მას, მამაკ.) იმ შოფრის ხასიათი"; ხა ს ა რ მ ი უ ბ დ ჷ ე ჲ ტ უბრი აშიყიუ (რუსთ.71) „მე გამახარა იმ წიგნმა"; ი ს ზ ე ჲ დ უ მ ე ა ა ჲ ტ არი ზაკიუციუზ (რუსთ.80) „ვერ გავარჩიე რა იყო ეს"; ი ვ ა ძ ბ უ ჲ ტ ვაფვა ხაწა დჲავთარც (რუსთ.91) „გადავწყვიტეთ ჩვენი ქალიშვილი გაგვეთხოვებინა"; ე ჲ თ ა რ უ შ თ უ ს ტ დახჲა ჯოჭეუს (რუსთ.92) „ვეღარ გაგზავნეს სხვანი"; დ უ რ ბ ე ჲ ტ არზუმდურჭაზაბეუხე, დწიუჭა დუმაციაზ აძხუქი აყნუ (რუსთ.16) „ნახეს უცხო მოყმე ვინმე, ჯდა მტირალი წყლისა პირსა"; ი შ თ ი ტ ადილიაქია ჰია ჲაჲხრა იბუდაზ ჭიაკაკუკ აჭაა (რუსთ.17) „გაგზავნა თორმეტი მამაცი, მის (მამაკ.) წინაშე მდგომარე"; ჲ ე ჲ მ უ რ წ ი ჭ ე ჲ ტ ჭკჲ დხაზუნა (რუსთ.11)

ადაანიავა (ვან, ვაჟაკ.) ქისი (ლელიკ.) ხაჭურჭელ; ი ს ა ვ
ანგრა ინგალაძეთ ბზიანურსაფლ (ხუსი.6) „ეიფყეი ან ხიკუ-
ხეელის ეზენაკენ აბმაკენ; ი ზ ე ლ ფ ეპასყან ხარა ეკლოაკ
(ბ.IV,45) „ეხანე ვაშინ ნაშრომი (ხაწარმოები) ეხოი";
ი რ ე ი ბ ე ლ ფ აკვ ეზრი აბეკა (ბ.IV,29) „სკალ-
ენ(=ხეალენენ) ლეინოს ან ლიმენ; ი ზ ლ ბ ბ ე ლ ფ ბ-
ბანასკენ ინკან ინშეკეფა (ბ.IV,22) „ეიეი, ჩკენი ბელი
ეფრი ეკეკლენა"; ბარა ი ბ ბ ბ ო ლ ფ ბ ბრეკ ლენ
ცბრეცბრბა (ბ.IV,23) „ხელეკ (ვან, ვაჟაკ.) ბოცინეკენ კენენ";
ბ ა ბ ო ლ ფ ბარა ეზრაკა აკენბარა (ბ.IV,11) „ბეკეა-
ეარი ნინ ლაულენლან"...

ბ) ეითარენა არც ნაშვიარიანი ზვნის შეშეკენ ეინ-
ტრუქციაში იცენება: ზვნა ჩკეკენენეკ სუბიექტ-ობიექტენ
ნინ გალმიოწკენ: ი ს ე ლ ნ ე ლ ფ ... ა ა ლ ბ ბ ინკანბ
ანია ხაანია (ხუსი.3) „ლაკაკენ ლაკენენა ბარაკ(ლელიკ.)ფა-
ლი სიფყენენ"; ანბი ბ ა ხ ბ ო ლ ფ ბარა, ანბენანარ,
ანბენანარცია ზენ ინბენანარ (ხუსი.20) „ანარ ბენენენი
ბენ, ხელბნიფეი, ხელბნიფეია ბარის ხელბნიფეი"; ეს ი ბ ე ლ ფ ბ
ახიენი ზანარა (ხუსი.27) „ანე ბარცა (ვან, ლელიკ.) ბბენეკენ ი
ნაბალი"; ბაყა ი ლ ე ლ ნ ბ ე ლ ბ ანბაყ ინენაკენ(ხუსი.
30) „ანენა (ვან, ვაჟაკ.) ნიენი, ნიბენიკ ლაფია (ვან, ვაჟაკ.)";
ეს ლ ა ლ ბ ბ ლ ფ ანბენენ; ინენენაკ ანია ეს ლაანანა ბენ
ლ ახიანბენ (ხუსი.43) „ანე ეინანა (ვან, ვაჟაკ.) ქალა: ხიფყეი,
ბენ ნიბ ინენ, ბალენ ბარბენანა"...

მხგავსად სუბიექტ ეხლოვანი ქართველურ ენებშიც. აქაც ჩანს, თუ ლიტერატურული მახვილი მახვილ მიდის, პირველ ინფინიტივ (პირველ ინფინიტივ, ბოლოინფინიტივ) მიუხედავად შესიტყვების თავში მოექცევა:

ა) ძვ. ქართ.

ჩ ა ბ ა ნ ე ს ნ ა ვ ა ნ ა ბ ო ა ქ უ ნ ლ ა ცხელითა ვაცი, ხოშელი იყო განმრეული (ად. 133); ჩ ო ნ ბ ო ე ა ასისთავებან მან ნაკი აღექსანდრიისა, ხოშელი მიეღილა იცარიად, ჩ შემსხნა ზუენ მან შინა (ად. 321); ჩ ე ბ ო ე ე ი ნაკი, ხოშელი ნოელ-ილილა ფინიკელ (ად. 307); ბ ო ბ ვ ც ე ე ე ნ ჩ ნუ ბ ი ი ვ ს ე ნ ე ბ მელმრთბათა ჩემთა (ქრონ. 42); ლ ა უ ც ე ე ე შესაწირავი იგი ფი-ნაბულ საეკლესიოსა მან (ად. 12); ბ ნ ქ უ ა მან წიალაბან შუშანიკ: ა ნ ქ უ მან ულმთოსა ეითარ-ბელ „შენ მიბეკალ" (ქრონ. 41); ჩ უ ი ხ ნ ე ნ ნეტარ-სა შუშანიკს, ეითარბელ: „შეერნი იგი შენნი მიაქცინა მი-ბოძანა (ქრონ. 40); ჩ ე ა ნ ქ უ, ეითარბელ: „ხაი ბინეს?"

ბ) ად. ქართ.

ბ ნ ძ ნ ი ბ ე ნ მიზანტიერი ნა ძეობასა ვითიკის ჩემი სამეფო (ბარნ. 157); ბ ე ი ხ ნ ნ ა ამბა-ვა ეანერი, გალანცა შინაყმან ჩ ლილინით გა-ე ბ ა ნ ი ა გალიაეანა�ნალელიფლი (ბარნ. 170);

გაუკვირდა გიზრისს მისულის კარნიერება (ბარნ. 170); გ ა დ ა ა კ ლ ო ამოღმა გინებით თვალი შემლეზ ძრითაც თავის ცხოვრებისა (ბარნ. 171); დ ა ქ ე უ-რ ე ბ ლ ნ ე ნ მეულენი მიმაკალთ (ბარნ. 186); გ ა ა ხ ს ე ნ დ ა ქალს შელოცვის სიტყვები (ბარნ. 187); ე წ ე ი ა მეფე პაატას, კერაკ იხი-ლა შექიას ალტაცებული თვალები, სასოებით მისდა მიპ-ყრობილნი (ბარნ. 214); ძ ლ ა უ წ ე ს ე ბ ლ ა შე-ცოდეს აწაერთ მეტანიას, მრავალ ლოცვის წართქმას (ბარნ. 284)...

ბ) ქართული ენის დიალექტებში:

მ ი უ ც ა ვ ოცდაათ თუმანი კეკესურისა-და ჲ გ ა უ გ ზ ა ვ ნ ა ვ ქისტებისად ჲ დაუ-ბარებავ: სამოც თუმანშიითა ოცდაათ თუმანი ოქე-ნათ, ქისტებით, ოცდაათ თუმანი ჩემ კაი ბოჯომასათ (დ. 139); დ ა ი ჭ ი რ ეს კემა ამ გაბურმ, წ ა-მ ა ი ყ ვ ა ნ შინ, დ ა ს ჭ რ უჩჩხილები ხელ-ზე ჲ ჩ ა ყ ა რ ხმლის ქარქაშჩი (დ. 21); იქ იდუას მ ე ე ტ ა ნ შუშა, დ ა ე ნ თ ცეცხლ, დ ა ე-ხ ე ი ვ კარგად ნატყვიურისად, წ ა ე ყ ა რ ადუ-ას თავის ტანზეით ტყავი, ჩოქა, ყველა გოგოიისად ლიქხურ (დ. 19); წ ა ი ყ ვ ა ნ ა კმ ცეტმა ცხენი ლოლ კელზე, თავად კი ლაჭდა ჲ უკრავს ჩონგურსა (დ. 64); დ ა ი ჭ ი-რ ა მაგ პირობით ეს კაცი..., გ ა ხ ს ნ ა ოქრის

ულოი ბ ა ბ ი ლ ი ს

ნაწილაკი ზმნას უბიძგებს – ტაეპის სუბიექტის ან ობიექ-ტის წინ, შედეგი კი სტილისტიკის სფეროს განეკუთვნე-ბა: თუმცა აქ ისიც უნდა ითქვას, რომ -ც/ც თავისთა-ვად ლოგიკური წარმოშობისაა და ამიტომ ეფექტიანო-ბებს როგორც სტილისტიკური ფენომენი: ეს კ ა ც ყ ა-წ ე ლ ტ ა ვ ა რ ა (სტ.78) „კიდეც ბ ა ა კ ე თ ა (მან, ვაჟკ.) ასე"; იმავე ხანამ კაეშა ა ა ბ ' ც ყ ა ლ ე ა ტ აფხ-ქია (სტ.147) „საქმეებიც ისე წარიმართა, როგორც იქნეს (=როგორც მოელოდნენ)"; ა ა ბ ' ქ ი ნ ა გ ა წ ი ყ ' ო ტ ისნც შ ა თ ო ჭ ლ ე ი ც ზ ა რ (სტ.289) „კიდეც შეჭმევრის (მას, მხ.ვ.) ცოცხლად დამარხვა".

პერმუტაციის რაგვარობას შესიტყვებაში ხანდახან შეაპირობებს მაინცნესიტყვებული -წიყ/ა ნაწილაკიც, რომე-ლიც აგრეთვე, ლოგიკა-ეფექტიანობის წილიდან მიდის: ა ა ა რ ც ც წ ი ყ ' ა ნ ც ბარა მქიამეხა სჯიც სცრმაამათჭეაც (ნინ.5) „მ ელახლილად ბ ე მ ო წ მ ე ბ ი (მან, ილელა.)".

სტილისტიკური დანიშნულებით შეიძლება გადაიქცეს ჟარგონულ ცალკეული სიტყვები, ან აქტიური სინტაგ-მა, არამედ სიტყვათა ჯგუფიც – განსაკუთრებული შესი-ტყვებები, მაგალითად: ს ა რ ა ი ზ ლ ა ზ ბ ო ა ლ ა, არი, ალაას, ირლანც პეპუთრა აკიძამ (გ.II, 167) „როგორც კნელავ, ეხ, ალიახი, მალე არ გამგვიშვებს"; არი, ალაას, ს ა რ ა ი ზ ლ ა ზ ბ ო

ა ლ ა, იჩქასნი ძზუშთუა დაეიძამ „ეს, ილიასი, როგორც ესელაე, მალე არ გაეიმშვებს")[6].

ადრეც აღნიშნულა, რომ ძირითადი პრედიკატული ცენტრი (resp. დინამიკური ძალა) შესიტყვებაში არც-თუ იშვიათად თავსდება დამხმარე პრედიკატული ცენტრის (resp. ინდინამიკური ძალის) წინ. თქმა არ უნდა, ამ შემთხვევაშიც მოქმედებს სტილისტიკური ფაქტორი. კერძოდ, ძირითადი პრედიკატული ცენტრი თითქოს წინასწარ ამზადებს ყურადღებას კონსტრუქციის პოსტპოზიციაში გამოსათქმელ აზრზე, მაგალითად: უბრა აჭუპ ძ ა ხ უ ჴ ე - თ უ ფ უ ჴ (ნინ. 121) „მანდაა შენი (მამაკ.) ადგილი"; იყალალონ ზნუ-ზუნდა ს ი მ ო ნ ა ი ხ თ უ ს ქ ი ა - ხ ა ზ ი გ ი ა ლ ა შ ი ო დ ა ნ ე ქ მ ჭ ხ ა რ ე ლ ო ზ (ნინ. 123) „ბრძანდება, რომ სიმონას თავის თავგადასავალზე ფიქრები შეიპყრობდა ხოლმე"; იჭუზლურჭამ აჭუპ დ ა რ ი ე ო ლ ძ ა უ ზ ე - უ შ ა რ ო ჭ (ნინ. 129) „არ გეკითხება (შენ, მამაკ.) როგორია დარიკოს გული"; ანცია იბოძტ ი ზ ა ე ა - ზ ა ა ლ ა ე ა ე ს ხ ა რ ა ნ უ ს შ ა უ - ე ა მ (ნინ. 133) „ღმერთი ხედავს. არაფერში დამნაშავე არა ვარ"; სიმონა აძბექტ ი ჩ ა რ ი მ თ ა-

---

[6] ც ი ქ ო ლ ი ა მ. სიტყვათა რიგი აფხაზურ ენაში, გვ. 260.

ა ი ბ ე (ნინ. 133) „ხალხისა გადარჩენისა, ან და-
ნგმელნ შთ"; იგივეობრივად ა ვ ი ნ შ ე ნ ე ვ
(ნინ. 46) „ეიცი, რომ ნგმა ანა გაქვს (შეს. ლეონ.);
ზეძალ ობრივად ა ხ ა ნ ა ნ ა ვ ე ჯ ე ვ
ვ ა ხ ა ჯ ა ა ვ ე ხ ა ა შ ა ა ა ე ვ
(ლ.77) „ეიცან, რომ ეშინოდის ჩემნი შა-
ხოე ა ა ვ ნ ი ხ ა ა ი ყ ო"; ახალ ალეგ ობ ა ჯ ე ნ
შ ა ვ ა ა ლ ა ვ ; ლ ვ ე ნ ქ ი შ ა ა ვ ვ ე ბ ძ ვ
ა ხ ა ა ვ ნ ნ ტ ი ა ნ ნ ნ ა ა (ნინ.77)
„ხასაკანალიდან ალეგ (ანა. ბაბილ) – ოაკიდან ძალიანდ
ეეეიდეგენი – ხალვე ბოლოდან ეიხდა, ხაც შეეთხეა".

x x x

ენსპრესიის შესახებ ჩვენ ენებზე ბევრი
ი შეფეეილება მეძლეს. ეს ბიჭელენ ბიეტიეენი
ენტეთიბიენი – შეტი, ხიტი, ხითა, ალიტეხაცა და,
ხეენიდ. ტბიბეული ამბიენება.

ენსპრესიის გაეთხეტეთ ძიბიადი ხაშეალე-
ბა – ეეეი შეთხეეეში – ფეის ენ ენეთეეა, ხაც ხეი-
ხად ალეეენ (ობეეთბიანი, ხაშეიბიანი ენიტეენი ფეენეთ შეშ-
ეეენ შეხეტეეეენში) ხეეიენტ-ობიენტეენ ხიბეეტეენი
ხაგთ ლებრეეენ;

ხეეიენტ – ობიენტ (ობიენტენი).

ა) თხრობითი კავშირიანი ზმნისთან:

ს ე ნ ტ ე ნ ც ი ა ს ა ბ ო ლ ო ო ბ ა
ხარ (ბესო. 85) „თავი დაეუფლენ (ეკითხეთ) მე შიან;

ბ) ბრძანებითი კავშირიანი ზმნისთან:

ი ს ე ზ ე ნ ი ა ძმა ოყანა ქალაქა
(ბ.ბ., 274) „ამელი კაჭირეკება ბალიტანე";

გ) სავალებლობითი (კავშირიანი) ზმნისთან:

ი ხ ე ლ ო ა ა ა ნ ტ ნ ა ხ ა ჩკა ა ვნ ა ვ -
ფოკა (ბესო. 235) „ამიტომ (ვინ, ვანაკ.) მე ეს ოთან".

ლიტერატურული მახეალის შესაბამად (სტილისტიკური ფუნქციები) ფონეტიკური ზმნის წინ წარმოდგენის შემთხვევაში ერთ-ერთი ადგილის – კონსტრუქციის ამსოლუტურ კონსტიტუციაში – ერთეულად მასალაში, ტრადიციულია ტ ეთა-ნრების გარეშეოებები; ინსტრუმენტალისა – და ადგილობრივ ნა-წარმოებში ფორმები, რომელნიც ეთანრებას გამოხატავენ:

ა) მასალური ამსოლუტურ კონსტიტუციაში:

ეგზისეულ ამინეთის იზეკრეტ ხარა: იზეკსიციან ი ხ-
ნ ა ა ა ბ ნ ხ ა ძ ა (ლიგ. 10) „ოთან მიეხელი შაშინ:
ეინ გადმოსაბერდა საკუთრებელ"; ზინა ლასტი ანა ჭ ე -
ხ რ ა ... (ფ. 75) „ბოცა ზინა ჩალ ერეულ (ხაკრეულ)
მიდითა"...

ბ) ტრანს გარეშეოება ამსოლუტურ კონსტიტუციაში.

ადგილობლიო ანალოგია შეიმთავრებლ ამიკენ, აფრა-
ულ ანალიზებ ნეკოლეფილი ჭ ი ფ ე (ბ.ბ. 33) „ნარნოლის

ადამიანთან ნუგეშის მიხედვით, ახლა კარგ სიტყვებ მიმყვანი
ახლა";

ამავეს ყაფეში ალაფლეკნენ (ვ.I.33)
„შეგიბრალებელი ნოთალ გამოძრწყინდა დიალექტიკან";

უნარი იმ, ეს ზეკნენ ძალ ეთ ეალიანეტ სიგ
ნ ა ფ ი (ვ.I.35) „ავიზ ნეტა ძალეს ფაკუნარ.-
ყოფილობ ახლა";

ბანა ბლეკცია ეს ბალიშეა ბერან ეაშალ
უ ნ ა (ვ.I.74) „ბეკი ეკიანი შეიმნე-
�ის სახელი ანასლრის ფიეანგეს";

ბ) ადგილის გამოყენება ამბილოტურ ბოსტანიზაციაში:

ზეკ ისთანეტ სშეანაცანეს. ანანი სნაალ ხაალ
ა ნ ა (ბუსი 112) „ეკონიელ შიშეხუნეა ნალიანი-
ნა, ამ ცხენით შიეკეი ან";

ანალიან ეა ზეკ ეაგეტ-ეა ბეშალეზ ავალან-
ნ ა (ბუსი. 124) „შიეკი ანალი შეკნიეა, ხალეს ხა-
ოალალი ან ბანონლი ბინ";

ხანა იმგალალ-ეაგ იეანანეაბეს ბალეტ ინალ-
ალ ეალეკეშეა (ბუსი. 141) „ეალეკეალ. ბალ-
ტინის ნალეკალი ბინეკი ბალეკეა ეალ";

ტ) ეკანალეკის გამოყენება ამბილოტურ ბოსტანიზაციაში:

ტ ა ბ ა (ბ.IV.63) „ბალალიალ ბალეტ ალეკ ბალეკ ბალეკ";

„ეხლოვე, ძიძამ სწრაფად მოშუშდა ჭრილობა“;

უძრო იერუსალიმს აღაშენებ ზედ ანდაზეთ უდ-
ა ზ ე ნ ძ ა (ბუნ. 112) „მისგან (ღმერთ.) გამოხატული
ხალხთა შინ ყველაფერს ძალზე ახათებდა“;

ხა სეიბანიანეს ავად ხარბიანია, ესთა ჭეშ-
გადაყარან ა ი ბ ა ქ ა ნ (ბ.ნ. 115) „ცუდ ლარის მეა-
სწრეფიანან, ან ძალზე გაგვტანეს ჩვენ“;

ეპისტოლეფტალიანი -ია ავიქნით ნიჭარმეანი
ფიანები, ზიმლეანიც ეთანარეანი გამოხატეენ:

შეჭეანი ლეკან ნ ა ხ ვ ე ბ ლ ი ა (ბ.ნ. 66)
„ოყო (ილი. ად.) ერთი წელი ბელხიერად“;

იცან თენგ სეშეანა ე ი ნ თ ა ვ ვ ი ა
(ბ.ნ. 225) „ეშეალად ლიოლენ ლეკი ჩვენი ერთეულის მაყო-
ლებით“;

ალეკრეეტ ჭკი ლეშეკრეშეაზ ე ი ბ ა ვ ი ა
(ლიმ. 5) - ეიცი. ლიცხლად ერთ ან გაეშეენ (ილი. ად.)“;

ავალიდ ჭკი ათეა ავალეეტ ფი ა ბ ა ვ ი ა.
ფი ა ვ ი ბ ზ ვ ლ ი ა (ბუნ. 48) „ავალიდლეა ალეთ
ბახუნი ეიხნა ტეანი სიტეეთ“;

ხაჩა სეიეკეან ა ი ბ ე ნ ფ ი ა ვ ი ა (ბუნ. 56)
-ენეანი ეე ალეგანეანი (ბეეანეანი)“.

ეინსტიტუტიის ანალიტიკურ ბიბლიოთეკაში არსებ-
ული ილეთიან გეხეკეეა ანალიტიკური ანალიტიკა (ანალ. ლეკ-
ნილ ჭკი ავალის ეეცხეკ ლ ი ა ბ ი (ილეთ. 157)

„ზარაში შეკიდა კაზინი იგი ძაღლს შეშინებულ“).
ზვნის პირობითი ფორმა(ეს ახალი ლმაყოლეს ხა-
ნოვნელ ავიცრკვაზე ეძნი დშეიზან (ტეტი. 166)„ის ნა
კაცია, ეიხაც ნეხილია ეშინაუ“), მიზან-პირობითი ფორ-
მა(ლაბაგდ'ოზ დასნა ხიეშეტეოეს) ოხოა ი ე ბ ნ-
ნ ა ზ ე, ლ ი ხ ე ბ ი შ ტ ნ ნ ა ზ ე (ტეტი. 118)
„მოუხდომს სხვა ოქმს თაეანი ტეიეიოის გამოხაცნი-
ბად, გინეკრკვად“) ტ'ეხ.

ოფლაზეგ-ქართველური ენების პოეტურ შეტყვ-
ლებაში(ოფეიათად პრიზაულშიც) ეკლესიის მაქსიმეშის
მიხედვით ძაღლ ეკუსეკლებელია ორი ან მეტი ზმნა ერ-
თეფლურად ან შეინიოლები ლიტერალიით ეკმიეკენების შემ-
თხვევებში:

ოფლაზ. ლ ა ვ ნ ი ტ. ლ ე ძ ი ტ. ლ ნ ე-
ნაბა ლეეზ ოხეზნაეა ნოე ლნაინეზეზნაბ (ტეტი 222)
„ხახლეს ეკლეკეა ნა, ეკეინლა. ეაქნა. ნეეიდ“, შდრ.
ქართ. ეე ნიეკლიდა მოეკლილ. ეეს ნიეცხლ ეკმი-
ნაბე, ეითა ეითა, ნაეზსახეკნად ეანალეეეა ნ ა ვ ე ნ.
ნ ა –, ეე! (ეკეგ. 30);

ოფლაზ. ი ჯ ა ნ ე ნ ი, ი ძ ე ნ ე ჯ ა ნ,
ოზოეეაბე ეა ეზაბაზეზ ეაეა ალეზეაბ (ტეტი 17); „ეკეინ-
ლაბ. ეეხეკლლეს. ოეეკ ეინაბეკლეკლეს (ეანაბი). ეიხაც ეანა (ალ)
ტიეიოის ხვა ეეკლალ“. შდრ. ქართ. ეეს ეანლეა ეიკი-
ნეკლ. ეკეცა ეინა ეიაკეკეკ. ნეიკლ ოანეკ ეაეი-

ვარდეთ, ნაძოძეები, ნაძეი ცანე (ვეფხ. 34);

ანგარ. ხეოლბეა სარეკელ. ხერეულ ძეშ. ოაცი, ეს აამაძად წეხოაეწოარა(რუსი. 58. „ეს ხეშა ლარდა ლამაქნი. ეცრეშლიან(ცრეშლა ეროენი). ამან ლახარეული არ ეწარეს, შერ. ქარი. რა ამიშორ-ლის, ეეს ამეკრეტელმან ეარი შეეშეის ეეს-ხეელელად; ნა-ხი ს, ცეცხლი ძ ე ე ა ხ ე ლ ი ს, ნელელი ბ ა ხ-ლ ი ს ეგრი ნელელად (ვეფხ. 11);

ანგარ. ან ა ნ ე ლ ბ ი ა, ან ა ნ ე ლ ძ ბ ა, აამეხეაშეა, ქოეა ხლიტელ (რუსი. 98) „ხოგალ ან ოქეა, ან ქალაწეიტა (ბან. ლელ.). ქარა შეეალეელბლი? ოქეა ბეეკეი“, შერ. ქარი. ამა ბამბა ხნაელარა ქალ ბრეხად ბოიხბინეგლა, ეეარა ეკეარეა, ეიხეგლა, ნეარაარა ან ბეი ნეინეგლა (ვეფ. 13);

ანგარ. ი ა ფ ე ლ ი. ი ა ფ ლ ი ი ტ ზეეა ჩაეხეგ ეგრა (რუსი. 169) „ქაბეკ, ხეეკ ჩაბლეგნიც ეგლი-ლარ“, შერ. ქარი. ეარიბანეარა თე: „ეს ბეეიბი“, ხიტ-ლია ეეგბეგბლილეს, ა ბ ა ხ ა ნ ა ბ ი ბ ე ლ ხ. ლ ი-ლ ი ბ ლ ე ლ ხ, ოქეი ტ ოქეი ლბეგბლ ეგ (ვეფ. 19);

ანგარ. ეგბარ ლ ნ ე ბ ი ა ნ, ი ბ ა ე ლ ლ ე ნ-ნ ა ე ბ ლ ი ლ ი ა ნ, ოეეაში ლაეკნიტ ბეეცხეე ლბოეკეეა (რუსი. 145) „ლიაიტეა, ამბეკლბა, ქიბეკრიდან ეეიდა (ოდ. ილ.) ეეკეგბეგლი“, შერ. ქარი. ბეგნეე ნეიმ ნეიმა ბრეიბა,

ქვია გიშრისა ღარი სად, ახლოს მ ი კ ი ლ ა, მოს-
ც ი ლ დ ა ხიცეკეისა ოქმად ალაჩისად (კეკნ. 21);

აფხაზ. კურძა უ გ ი ა ყ უ ა ტ, ა მ ც ა ჭ ა ლ-
ხ უ ა ტ, აბრი კაფშა ამბაცტ აფხაზარა (რუსთ. 49)
ადაღზე შეწუხლი, ცეცხლი მიგკეიდა (შენ, მამაკ.), მუნუმას
არ უხილავს ამის მსგავსი რამ", შდრ. ქართ. თ ვ ა ლ ნ ი
მზეებრ ვამირჯცლეს. გული მეტად შემაძრწუნდა,
კერ ვასმინე სამბარი, მით ლ ა - კ ყ ო კ ნ ე ხა-
ნი მუნ, ლ ა - (კეკნ. 22);

აფხაზ. აძოხუ ხ ც ი დ ო ა ტ. ხ გ ი უ რ ლ ო ა ტ,
ხ უ ჩ ჩ ო ა ტ. ხუზბლჭაზ ამცა ნაყ იხხუყიყიჭკეატ
(რუსთ. 66) „კკალ ხოლმე სამთავროს, მიხარის, კიცინი,
კიქმეკ რა ცეცხლს. რომელიც მწვავეს", შდრ. ქართ. თი-
ნათინ ა ლ გ ა, მ ი კ ი ლ ა, მ ი ქ ყ კ ა
შამისა ნებასა, უგავს ვირისა ხინათლე მთვარისა
მთვანებასა (კეკნ. 35);

აფხაზ. ხ ლ ი უ ქ ი ლ კ ა ტ ხარა, აშკა
ხ უ ქ ი ლ კ ა ტ აგურთ არ ზკგ ჭა აიანუკ-
ნუ (რუსთ. 75) „მთელი ლაშქარი მანლ. ლაკცოკკ რა, გა-
კუმართე, გზას გაკულექი", შდრ. ქართ. ლხინმან ბნელი
ვ ასმინათლა, ამიდოლხკა ჯაჭკთა მანა, წ ა კ კ.
ვ.ონა წ ა კ ი ც ა ნ კ, რამცა კუთხარ აჩისთა-
ნა (კეკნ. 79);

აფხაზ. ხააძგია შ ი უ ყ ა ზ, შ ი უ ხ ი ა ზ

[illegible] (ნუხ.75) „ჩემს
ხელი იყოფოთ, ძმად იყოფოთ, ნიან დამჭიდროთ – [illegible]
[illegible]“, შდრ. ქართ. [illegible]
[illegible]
(ეეგხ.27);

[illegible] (ნუხ.
52) „[illegible]“,
შდრ. ქართ. [illegible]
[illegible] (ეეგხ.33);

[illegible] (ნუხ.
63) „[illegible]“,
შდრ. ქართ. [illegible]
[illegible] (ეეგხ.67);

[illegible] (ნუხ.49). „ხელი ან [illegible],
ან [illegible], თაეს [illegible]“, შდრ. ქართ. [illegible]
[illegible] (ჯეეგხ. 24);

ავხაზ. ნახ ჭა ი ლ ა ტ ა ნ, ჭა ი წ ი ბ ა ნ, ძეხრა ილეჭან ბერეგნძეა (ხეთა. 47). „ამენ ისხლენ, ტიხალენ, წეკრეხაეთ ჩამეხლილეთ (ო�თაეკ) ცარეკლ“, შდრ. ქართ. „ამი ლაშქრობაკან ხამანი კარგი მოყენი ქველი, თანა წ ა ვ ი ვ ე ე ნ, წ ა-ც ა-ე ე, ლ ა ე ყ ა ნ ე ნ ხანი ყველი“ (ეეკ. 87).

ზემოთქმული ხაშუალებან მეაძლეკ დაკანკ-ნათ:

ა) „ამა თუ იმ ენან ეკნავენიული შესაძლებლობანი (სტილისტიკური მინიშვნელობანი, სტილისტიკური ძაკნიშვნელობანი) უშუალოდ დაკავშირებული მისი გრამატიკული წყობისა და ძირითადი ლექსიკური ფონდის თავისებურებებთან. ამ ხეკეტნში ავხაზური და ქართველური ენები საკმაო ნიშანთვისებებსაც მეაზეკენებს და განსხვავებულსაც. ს ა ე ნ ო ვ ნ ა ენაო ისტორიის ხალხმეტყველ ეპოქებში მდებარეობდა, ს ხ ვ ა ი ბ ა. ზეკეულებ�ეკ, ზედაპირულზე (სინქრონიაში) ალინიშნება. ამას არ უპირისპირდება ის ფაქტი, ნიმ სახელოა უბრუნველობა ავხაზურში, ენიათ შხეკ. და კარგად განვითარებული ბრუნვების ინტენსიურია ქართველურ ენებში. მეორეს შხეკ. სხვადასხვა სიმბოლოებზე აყენებს ამ ენათა მოტანილობის სტილისტიკის სფეროებში. ამ შხეკ ქართველურ ენებს შეტი გასაქანი აქვთ. ავხაზური კი -ფონეტიკა და ანალიზურობის პირობებში ბარბარულად „შეინარჩუნა“ ზანს. მაგრამ ავხაზური

თაეის „ლინგვისტიკურ დანაკლისს" პოეტიკური სტილისტიკის საშუალებათა მიხმობით ახავლიკურებს. ამ შემთხვევაში (ე.ი. პოეტიკურ სტილისტიკაში) აფხაზური ენა ქართველურ ენებს შორის, შეიძლება ითქვას, ზეკარი მოშორია: აფხაზური მხატვრული (განსაკუთრებით, პოეტური) შემოქმედებისათვის ბ რ ი ნ ც ი პ ი ა ისეთი ნიშანდობლივი ხატოვანება, რომელიც ქართველისათვის;

ბეჭვაკიდრეთა ენაში ლინგვისტიკური სტილისტიკის თაეისებურებები უპირველესად შეეხებოდა შესიტყვებთან ყოფილნენტთა ჰარმონიული შესაძლებლობების ეფექტიანობით. ამ შემთხვევაში განსხვავებული ნიშან-თვისებები აღინიშნება აფხაზურისა ან ქართველური ენების ანრიბუტულ სინტაგმაში. მართალ წინადადებაში ი ხ ა ვ ნ ო ო ჭარბობს გ ა ნ ს ა კ ვ ე ვ ე ლ ს, რაც ამცნობთ განეთარების ეტაპისი ისტორიული გზითაა შეპირობებული.

დასკვნითი დებულებები

ადგილობრივი ქართველური ენების სათანადო მასალების ისტორიულ-შედარებითი შესწავლა ცხადყოფს, რომ:

1. ადგილობრივ ენის ძარცვი წინადადების ხასიათსა, რომელიც მოხალისეული იყო, მაგ. რიგ შემთხვევებში მისდევს ქართველური ენებისას. საერთო ნიშან-თვისებები ჰაბეველია, ისტორიული (დენტიური) კრთობის ან ხანგრძლივი ენობრივი კონტაქტის შედეგია, გასაკვლევია - მეორეული.

2. ადგილობრივ, ისევე რომელიც ქართველურ ენებში, მყოფს წინადადების სხვადასხვა ტიპები: თხრობითი, ითხოვითი, ბრძანებითი, ეკითხვითი. გამოსახატავი აზრი - სადმი მიღებულის მიდგომა დამოკიდებულებაში ადგილობრივ ენა ქართველურ ენებში რაიმე ხასიათი ახასიათებს სხვადასხვა ადგილი აქვს. ოღონდ ეს ეხება, რომ ზოგჯერ ეხება ის თავისებურება თავს ისევ წინადადების ტიპების ფორმიდან ზოგში, რაც გამოიხატება ეითხვითი ფორმების წარმოებაში, კერძოდ, ადგილობრივ ქართველურში (შეცვა ხ ა ე რ ო ი).ბ, მეორეს მხრივ, ადგილობრივ ბ ახალ ქართველურში (ჯიბრელს ხ ხ ე ა ი ბ ა).

3. გასხვავებული მრავალფეროვანია ხოლოდ ერთი ბრუნვების კატეგორიის ექვი ადგილობრივ ენის

ვარტიი წიხლადლების ფორმირებაში, მორფოლოგიური საშუალებებით გამოხატული ლექსიკური კონსტრუქციის თავისებურებათა წარმოჩენაში.

4. ინფინიტივებში მოიყარ ჯ შეორეხარისხიან წევრთა (ქვემდებარის, შემასმენლის, პირდაპირი (უახლოესი) ჯ ირიბი დამატებების, გარემოებების) გამოყოფა უპირველესად დაკავშირებულია ამ თავისებურებებთან, რომელიც ინფინიტივის ორი სახეობის - ფინიტული ჯ ინფინიტული - ფორმა ქმნის. ამ თავისებურებათა გათვალისწინება იძლევა საშუალებას მარტივ წიხლადებში ჯერ გამოიყოს ორი ძრღვეანტული ცენტრი - ძირითადი ჯ დამხმარე, ჯ ამისდა კვალობაზე - მოიყარ ჯ შეორეხარისხიანი წევრები. თითოეულ დამხმარე ძრღვეანტულ ცენტრი, მთლიანად ალებული, ხშირად წიხლადების დამოუკიდებელი - მოიყარი ან შეორეხარისხიანი - წევრის როლში გვევლინება.

5. ინფინიტივში ვაკვლევ მარტივი წიხლადების რეფორმირების საშუალებათა ხარი ჯგუფი: მარტივმარტივი ობიექტები (ე.წ. უბრალო დამატებები), მარტივმარტივი გარემოებები (ადგილისაკენ ან ადგილიდან) ჯ მარტივმარტივი დანართი, ჩართული სიტყვები ჯ შესიტყვებები, რომელთა გამოყენების ხვედრითია ყველა კონკრეტულ შემთხვევაში შეფარდებულია ამ ენის მრავალფეროვანი წყობის ნიშან-თვისებებით. ინფინიტივი მარტივი

წინადადების დეტერმინაციის საშუალებათა ნაირსახეობა ამ ენის ბოლო დ თავისებური გრამატიკული წყობის შინაგანი ბუნებიდან გამომდინარეობს.

6. ძველ ქართულსა დ ზანურს არაერთი სინტაქსურ-სემანტიკური მიდგომა აახლოებს ადგილზეობითან. საერთო ნიშან-თვისებები — უფრო ნაკლები მოცულობით — აღინიშნება ადგილობრივი საღიტერატურო ენისა დ ქართული ენის დიალექტების (განსაკუთრებით, მთის კილოების) საათანადო მასალებშიც. ახალი ქართული საღიტერატურო ენის მიხაცემები კი უფრო ხშირად უსაგულ ხაზს, კიდრე საერთო ენობრივ კომპონენტებს. დ ეს დადასტურებული ხაზი საკმაოდ ბუნებრივი ჩანს: ი ს ტ ო რ ი ულ ი წ ა რ ს უ ლ ი ს ს ი ღ რ მ ე ე ბ ი, ცხადია, მეტია ადგილზეობა-ადგილობრივი ელემენტი, ან თ-ი ქმის ელემენტი, გარეგანი მოვლენების ხელოვნური წინა. ეს ენობრივი ელემენტი ადგილობრივ უფრო და უფრო მეტი აღდგება დ შობდგება ადამიანის ბინადარსაერთო ნიშან-თვისებებიდან ფაქტორად-ხად.

7. გარკვეული თვისებებისა ქვის ხელოვნური ენა. ეს ითქმის შუალედური ჰიპოთეზა უკრაინულ

ქველქართულსა ჰ ზანურს შორის. იგი ჩამოერჩება ამათ ორივეგანთან ს ა ე ნ ო ო ბ ი ს ხელმწიფის შესელეთ, მაგრამ „ენინ უსწრეულ“ ახალ საღიტყვაობო ქართულსა ჰ ქართველ ენის დიალექტებს. სვანურის ენ შეალეფილი მდგომარეობა ამ ენის განვითარების ისტორიულ-გეოგრაფიული პირობებით უნდა აიხსნას.

8. განსაკრძალული სიტყვები ჰ შესიტყვებები (გარდა ჩასმული წინადადებებისა) აზუსტებენ ჰ აკონკრეტებენ წინადადების რომელსაც წევრს ან მის (წინადადების) ნაწილს. იძლევიან დამატებითს ცნობებს მათ შესახებ. ეს კი, თავის მხრივ, ინიშნულიერად ცვლის წინადადების ხასიათიანობას. ამ მიზნით ენა ახალთან ერთად ამეორებს ხანგრძლივ ხანმოკლე სიტყვა-ია ინვარიანტულ ნიშნებს (მაგალითად, ავხაზური ინფინიტიური კონსტრუქცია განსაზღვრების ნიშნით). მაგრამ განსაკრძალების შემავალობიერია -ყველა შემთხვევაში- ხასიათიანი ჰ ამა სინტაქსური ფუქტორი: წინადადების განსაკუთრებული ელიფური შეფერილობა აუცილებლობა ნაკარნახევია ხასიათიანის (უმთავრესად, პოეტიკური ხასიათიანის) მოთხოვნებით. აქ ჩნდება საკითხი ხასიათიანის კავშირისა სინტაქსთან.

ავხაზურ-ქართველური ენების ხასიათიანი (ანუ ტიპი წინადადების შუქზე) ხშირად იძლევა იმის საბაბს, რომ ე ბ ი ს ჯ ე ფ ი ო ე ნ ო ბ ი ე ბ ი ქ ა ვ ა ს ი ა ნ ი ს გ ა ვ ი ნ ა ხ ა ვ ს ე ნ ი

ს ა ფ უ ძ ვ ლ ა ო ა ს ა ხ ო ი ნ ი ,
ვ ა ნ ხ ვ ა ვ ლ ძ ვ ლ ფ ვ ნ ო ფ ვ ნ ვ ნ-
ფ ვ , რ ა ც ფ ვ ი ნ რ ა ვ ფ ვ ლ ი ა , ა ფ რ ვ ო ვ ვ , ა ფ ვ ნ ა ა ფ ნ ა .
ფ ა ტ ი ა ვ ლ ი ნ ყ ო ფ ნ ს ო ა ი ს ი ფ ვ ნ რ ვ ფ ვ ნ ი ო .

---

46. მ.ციკოლია

Резюме

В специальной литературе не так уж редки случаи, когда с помощью логических понятий квалифицируются грамматические особенности предложения того или иного языка, что неправомерно потому, что синтаксические взаимоотношения компонентов словосочетания в разных языках являются разными, не схожими друг с другом, тогда как логика строит свои принципы исследования по общим законам, одинаково применяемым к предложениям языков с разным грамматическим строем.

Правильность этого положения можно проиллюстрировать следующими фактами:

а) В ферейданском диалекте грузинского языка частица -де выражает множественность как логического субъекта,

так и логического объекта (частица -де указывает на логический субъект: unda tevekalitde даčарев „разбойники хотели убить меня", ср. частица -де передает логический объект: unda gičirlode (tkven) „я хочу пожаловать на вас")[1].

И далее.

То, что с точки зрения логики является субъектом, в грамматике может представиться объектом и наоборот: грамматический субъект в логике может превратиться в объект. Это значит: грамматика и логика не совпадают друг с другом. Поэтому необходимо размежевать данные этих дисциплин, и тем

---

[1] Чикобава А.С. Частица -де в фергейданском диалекте грузинского языка и ее значение с точки зрения взаимоотношения грамматики и логики (на груз. яз.). „Ежегодник грузинского языковедческого общества", I-II, Тбилиси, 1923-1924, стр. 45-58; Его же: Гарекахетия диалектологически (на груз. яз.). Армли, Тбилиси, 1935, стр. 76-77.

самым обеспечить строгую научную дефиницию исследуемого вопроса;

б) С точки зрения логики простое и сложное (сложноподчиненное, сложносочиненное) предложения передают какой-либо вид суждения. Логика в принципе индифферентна к тому, что предложения различаются друг от друга по сложному и простому разновидностям, а сложные, со своей стороны - по подчиненности (гипотаксису) и сочиненности (паратаксису).

Известно, что в абхазском языке нет грамматической категории гипотаксиса, но она хорошо развита в картвельских языках. Логика не видит разницу между инфинитными образованиями, носящими гипотактическое содержание в абхазском языке, с одной стороны, и сложноподчиненными (чезр. гипотактическими) предложениями картвельских языков, с другой - несмотря на то, что в основе их структуры лежат совершенно разные грамматические принципы и рассмат-

рываются они с исторической точки зрения с разных позиций (абх. вачҭдоа ԥсеԥҳоаҵ аҳоавҿ ҵаҳа хʼтиҵ ԥвазҳоеԥ „ту весть, о которой мне рассказал Вазриква, я передал Химуру", ср. груз. ის ათვარი, ჩაᲥვაჩიდვატ თიხჩა, თე ხითიჳ ოცათვე).

в) Для получения суждения по логике необходимо наличие двух обязательных компонентов – субъекта и предиката. По грамматике же (по мнению многих специалистов) имеются и т. н. бессубъектные предложения, образованные одними глаголными формами (разумеется, они могут быть распространены или не распространены второстепенными членами, приложением и т. д.), например: а арпҭп „была весна", аԥта рхҭпчап „было лето (была летняя пора)", авпаҿ ҵачачпак ԥваҿсеԥ „в лесу сразу стемнело" и др.

Предложение – это грамматический феномен, при изучении которого следует по надобности – привлечь и данные логики, психологии и других смежных дисциплин, однако нельзя смешивать

логико-психологические категории в грамматическими и наоборот. Именно с этой позиции должны рассматриваться все конкретные вопросы простого предложения в абхазском и картвельских языках.

Историко-сравнительное изучение данных родственных языков преследует цель довести — там, где это возможно — соответствующие единицы до одного общего знаменателя. А сделать это в исследуемых языках не так уж просто в силу того, что в абхазском, лишенном грамматических категорий склонения имен и гипотаксиса, в противовес хорошо развитым этим категориям в картвельских языках, вырисовывается в ряде случаев различный механизм словосочетания, что диктует необходимость — глубже вникнув в каждом отдельном случае в структуру предложения — проследить специфику его образования и тем самым обеспечить имманентность полученных результатов — выводов и обобщений.

Основательное рассмотрение факти-

ческого материала абхазского, древнегрузинского, новогрузинского языков, диалектов грузинского языка, занского (мегрело-чанского) и сванского языков выявляет целый ряд морфологическо-синтаксических параллелей, вызывающих интерес как в диахроническом, так и синхроническом аспектах. Толчок к такому, историко-сравнительному, изучению фактов впервые дало исследование А.С. Чикобава, в котором проанализированы морфологические встречи абхазского языка с картвельскими языками[2]. В нем, в частности, отмечается, что в результате тесного контакта на протяжении длительного периода времени абхазского языка с занским (мегрело-чанским), в спряжении занского глагола были использованы абхазские -ḇa-, -ṭa-, -ḳa-, -ça-, -pa- элементы, происходящие от адвербиальных основ: ti-ḇa-xe „сидит внутри", ti-ṭo-xe

---

[2] Чикобава А.С. Морфологические встречи абхазского языка с картвельскими языками. Известия ИЯМ и МК, XII, Тбилиси, 1942.

„сидит внутри", е-со-хе „сидит впереди него-то" (ср. абхаз. d-ta-toowp, da-la-toowp, da-ça-toowp).

К. В. Ломтатидзе заметила, что в древнегрузинском языке, подобно абхазско-адыгейским языкам, в глаголы с превербами вставляются разные слова-частицы, как, например: da-ge-sxca „утихомирился", „успокоился", ze-aga-xualt „не войдете", то-са-тізивез „и возненавидели меня" (ср. абхаз. d-ax'-ca „куда (он, чел.) пошел", d-ap-ca „когда (он, чел.) пошел", dз-з,-сач „как (он, чел.) пошел").

Установлено также, что мегрельские словосочетания с глаголом, включающим в себя аффикс -пі, в определенном смысле идентичны некоторым абхазским инфинитным образованиям: dačxзъз очçдензпі tekі kзdтохипеva (ср. абхаз. atça axʼзwo зъçoa tboeçt) „посади, мол, меня там, где ты видишь (увидишь) огонь"; зъçвікзt кіčіп хопачіč

---

[1] Ломтатидзе К. В. Следы инфинитного образования в древнегрузинском языке. ИКЯ, II-I, Тбилиси, 1958, стр. 111-114.

тиҷо ališkečoj kočeni (ср. абхаз. аҿрав-ҭ'ɜ ibdɜčiḃ ibžɜ aba ališkʼač dšɜ,ɜ dom) и девушка узнала по голосу, что он „Алишкар".

При таких обстоятельствах понятен интерес – еще глубже вникнуть в соответствующие материалы абхазского и картвельских языков, установить общие и различные уровни, характерные для синтаксиса этих языков. Это даст возможность – проследить ряд процессов, обращающих на себя внимание с точки зрения исторического развития грамматических категорий и их функционирования в словосочетании данных языков.

x x - x

Изучение соответствующих абхазско-древнегрузинских материалов показывает, что:

а) Атрибутивное определяющее слово в абхазском языке, как правило, следует за определяемым, постпозитивно:

awaшəq d' a n d' a ʒ, „человек хитрий(коварный)", ataкoač ч ɣ с h a „старуха несчастная", azrav p ʒ, ɣ a „девушка красивая"...

И в древнегрузинском языке оно в ряде случаев склонно занять такую же позицию: ɜazoeba q o r e l i „надежда всякая", ɜlṭqua j ḳ e t i l i „слово доброе", ʒ v i l i ɜ a q u a r e l i „сын любимый", dresaṣcauli d i d i „торжество величественное";

б) Обстоятельство цели в абхазском языке, наряду с другими способами, передается и масдарной формой глагола. В результате формируется словосочетание, состоящее из глагола и масдара, что находит полную поддержку в соответствующих данных древнегрузинского языка: абхаз. dawɜčvej aɣi avna daɣaaloп ʒ o a ɣ a c a ɣ a (Жаубей приходил в этот лес охотиться); arhoɜ ẹ)va lra č, пак т č, a a q a ɣ a h o a dcejṭ (однажды сын вдовы пошел дрова приносить (= пошел за дровами), ср. древнегруз. da tvit nadiɣ o b a d ṣaɣvida (сам

он пошел охотиться); da mirida igi xilvad sanaṭṭelisa šušanik maṭṭvilisa (и пришел он, чтоб увидеть святую Шушаника)[4].

в) Абхазское словосочетание, состоящее из деепричастия и финитного глагола, находит определенную синтаксическую параллель в довольно распространенных своего рода „описательных образованиях" древнегрузинского языка, компонентами которых выступают причастие (в виде основы) и глагол, с одной стороны, или же, падежная форма масдара и глагол, с другой: абхаз. ejlkaápə saawejṭ „разобрав (разобравшись) иду сюда"; dəkpabapə dəjšəjṭ „повесив убил (он, чел., его, чел.)"; ašəə čəšəçapə iṭəap „одев черную одежду, сидел", ор.

---

[4] В новогрузинском же языке древнегрузинские масдарные формы, как правило, заменяются причастиями, как, например: sanadi čod çavida „пошел охотиться"; šešis mosaṭanad dačavnes „его послали за дровами".

древнегруз. ac̣ nipacha u č̌ ikmnebi, achated mo č̌ il ikmen bčzapebasa kristejsa „не будь сейчас упрям, а будь покорен велению христа"; mč̌ obl ikmna dresasc̣aulli ese prmčtis datocxadebisaj „удвоился праздник появления бога"; ac̣ toavlinnes msaxučni da t č e v i t c̣ a č d i d v a n o s ǯep „прислали слуг, чтоб потаскав взять тебя"; večca čemda ǯemzlebel xač dandvapebad, dač-na t č e v i t d a m i t č i o „ты не в силах увезти меня отсюда, разве только вытащив выведешь меня"[5].

---

[5] Новогрузинскому языку чужды подобные образования. Здесь описательные варианты древнегрузинского языка обычно заменяются лицевыми формами глагола, например: axba nid̂a u č̌ d e b i (nu u č̌ o b), achated d a m o č̌ il-d i k r i s t e s bčzapebas (ср. древнегруз. da ac̣ nipacha u č̌ i k m n e b i, achated m o č̌ i l i k m e n bčzapebasa kristejsa „не будь сейчас упрям, а будь покорен велению Христа").

Сравнение этих данных абхазского и древнегрузинского языков наводит на мысль, что наличие деепричастнообразных конструкций не было чуждо определенной ступени исторического развития древнегрузинского языка. Предположение это как-то поддерживается некоторыми фактами самого древнегрузинского языка: здесь налицо формы, передающие значение деепричастия абхазского и некоторых индоевропейских, в частности, русского, языков. Имеются ввиду те случаи, когда к лицевой форме глагола присоединяется частица ч̱а (ч а j), как-то: х о l о е и ç q а ч а j ирal-sa mis dabisata, vitaгmed исхо t а vietme mona гонта hnebaгs adgilta mas aγšenebad monasteri, mat aча i n e-bes - сообщив священнику той деревни о том, что некие монахини хотят построить там собор, те не позволили"; da çiaγ m o v l e s ч а j mdinaчej igi, m o v i d e s dasa-valit m i s s a „когда кругом обошли ту реку (обойдя ту реку), они пришли с западной ее стороны";

г) Обращают на себя внимание древне-

грузинские причастнообразные формы, как-то сходные с одного ряда инфинитными (чезр. причастными) конструкциями абхазского языка. В предложении они обычно выступают в роли определения субъекта, ближайшего и косвенного объектов, как, например: xovo doveli, r o m e l i t k v a i o a n e..., ḳ e š m a r i t ḳ i d o „всякое, что сказал Иоанн (сказанное Иоанном), было истинно"; me var ṗ r i r i s x o v e l i, r o m e l i z e s i t d a r d a m o v d e d „я есмь хлеб насущный, который спустился (спустившийся) с неба", ср. абхаз. ҳзвах' ejkoпз bnejwaҳ ḳamač̌ǯ'з x'oč̌зk daačč̌ejť „И Камачич, грустя щгдщая, чуточко засмеялась; xoač̌oaҳрзд'з paҳ̌x'ow jejpš̌ i x a ḳ a p'p'oaҳ waöoп „и Хважварпис, подобно Нарчхиоу, был сильным человеком"[6];

д) В абхазском предложении, при

[6] Современный грузинский язык обычно избегает такую, описательную, конструкцию: dvebа codvis mkmneli (ṭamdeni) codvis mopaп (ср. древнегрузинское dovelmaп, r o m e l m a п k m n e з e o d v a j, mopaj aҳз igi codvisaj) „всякий, совершивший грех, есть раб греха (грешности)".

несклоняемости имен синтаксическая роль главных членов часто обусловливается их местоположением: awaö.ɜ adawɜ dɜjšɜjt̪ „человек убил великана", ср. adawɜ awaö.ɜ dɜjšɜjt̪ „великан убил человека" (ср. древнегрузинское: avčaat šva iṣaaḳ „Абрам родил Исака", iṣaaḳ šva avčaat „Исак родил Абрама").

Абхазский и картвельские языки по вопросу порядка слов в ряде случаев объединяются наличием общего знаменателя, однако абхазскому языку свойственны и свои особенности, имеющие важное значение для глобального изучения синтаксиса его предложения, как, фиксированный характер порядка слов в определенных измерениях, четкое определение - в некоторых словосочетаниях - синтаксических функций порядка слов и т. д.

Последовательность - субъект на первом месте, объект (объекты) - за ним - есть, по всей видимости, общее выражение иберийско-кавказского языкового мышления. А это, надо полагать, обусловлено тем, что в историческом развитии иберийско-кавказ-

ских языков безаффиксность предшествовала аффиксности. Например, известно, что историческая линия развития спряжения этих языков идет от классного спряжения к классно-личному и, наконец, к личному. И образование падежных форм в этих языках – явление вторичного порядка (А.С. Чикобава).

Становится ясным, что в результате возникновения показателя субъекта в переходном глаголе (сначала имелось лишь объектное спряжение), что связано с формированием эргативной конструкции в абхазском языке, местоположение показателей класс-категорий в глаголе (на первом месте показатель прямого (ближайшего) объекта, на втором – субъекта) противопоставилось порядку субъекта и объекта (на первом месте субъект, на втором – объект) в предложении с переходным глаголом. Этим самим эргативная конструкция, выраженная морфологически, противопоставилась абхазской индефинитной синтаксической конструкции, что ускорило процесс расшатания фиксированного характера по-

рядка слов (И.О. Гецадзе).

Этот путь должны были пройти исторически и картвельские языки;

е) В абхазском языке, за редким исключением, вопросительность в словосочетании передается с помощью аффиксов -та, -и, -і, -чеj, -da: wача ичt ичасвавэчсэ идэ і towта? „ты (муж.) намерен с ними соревноваться?" вача іваzhо вahawoт? „ты (женщ.) слышишь: что я говорю тебе?"

И в древнегрузинском языке часто выступают фонетические эквиваленты некоторых абхазских аффиксов, как -те (ср. абхаз. -та), -а (ср. абхаз. -и): čиеп чаj-те vqot? „что нам делать?" еэе ача іcіа? „ты этого не знаешь?" čетda тохиава? „ты придешь ко мне?"[7]

ж) Небезынтересно, что в древнегрузинском, в отличие от новогрузинского, имеется и опи-

---

[7] Кизирия А.И. Состав простого предложения в древнегрузинском языке, Тбилиси, 1963, стр. 85; Жанашиа С.Н. Труды, т. III, Тбилиси, 1959, стр. 103.

сательное образование вопросительных конструкций, точные эквиваленты которых находим в абхазском языке: ʒaj aʒʒ, ʒ o m e l i e ʒ e m e ʒ m i ʒ š e n t v i ʒ? „что я слышу о тебе?" (ср. абхаз. ʒakəj wəʒa wəʒʒ iʒaḫawa?), šen vin xaʒ, ʒ o m e l i q a n i k i t x a v ʒ x v i ʒ a m o n a ʒ a? „кто ты такой, помогающий (дающий милость) чужому рабу?" (ср. абхаз. wəʒwəʒtda wəʒa aṭoʒm aṭoʒ iʒxʒaawa?);

3) Для передачи чужой (прямой) речи в абхазском языке налицо единственная частица h o a (← ahoaʒa) „сказать", индифферентная к различению лиц: i w ə x' ʒ e j h o a? _ diʒçaajṭ alʒkʒa iphoʒʒ „что, мол, с тобой случилось? _ спросил свою жену Аликса"; ʒaʒʒiqʒa jan eʒʒmš, aabaʒ lejhoalon: ʒan, ʒaʒa iʒʒjaajwa dqalaʒʒw hoa? „Сасрыква каждый день так спрашивал свою мать: мама, есть ли кто-либо, который может победить (побороть) меня?"

В древнегрузинском языке чужая речь в предложении в о с н о в н о м вы-

деляется посредством интонации (через знаков препинания), что значит: в нем, в противовес новогрузинскому языку, нет элементов, обозначающих разные лица: ачки tas иутчtosa, vitarted „žen tomkav" (ср. новогруз. иtxaчi tag иутчtos: žen tomkavi-tko) „скажи ему, безбожнику: „ты, мой, меня убил"; da vачки, vitarted „čaj dinevs?" (ср. новогруз. vиitxe: ча дневаvs-tekki?) „спросил я: чего ти хочешь?" da igi asçavebda dedakacsa tas da eţqoda, vitarted „tived ierusalejmd da ganscidne ganbovebisagan tagisagan ženisa (ср. новогруз. is asçavlida (arigebda) dedakacs da eubnevoda: çadi ierusalimši da tag ženi ketrisagan ganikuchneo) „он наставляя женщину, говоря ей: пойди в Иерусалим и исцелись, мой, от твоей чумы".

Надо полагать, что формирование частицы ho a (← ahoaча) в абхазском языке, для передачи чужой речи, явление не так уж давнего прошлого. И здесь чужая речь с самого начала, подобно древне-

грузинскому[8], передавалась, по всей видимости, одной интонацией. Об этом свидетельствует и тот факт, что в абхазском языке частица ҳоа и ныне часто заменяется полной (лицевой) формой глагола а ҳ о а ч а, например: ѕача аҳоѕпҭкаҵ ідпаҩо ісоѡаҵ авҵі ѕарҳоѕ ҳоѡр, ѡачеј ѕачеј дѕ҃ѕ,раҳ҃ѕ,ачі і ҳ о е ј ҭ? „то, что я получил от государя, это моя жена, как тебе и мне разделить ее между собой?"

---

[8] В древнегрузинском языке засвидетельствован один из видов чужой речи в третьем лице, выраженный посредством элемента -о, имеющего строго ограниченное распространение: ḳасні іді ґмчтісмѕахиҵні єсчет иҭдодес: ҵесаѕ ґмечті а ч ѕ о да маѕ дамбадебіан сані да кведанај, ҵрвані да ирѕкчулні да мтоѵаче да ѵаҵѕкулавні... да ḳасі хелита ѯеиктніа місісаданн да ѕулі трісі ѯтаубечаѵѕ и ḳ ѵ д а ѵ і о (Грузинская проза, I. Тбилиси, 1981, стр. 58). „говорили богослужители так: на небе, мол, есть бог и создал он небеса и землю, моря и пропасти, луну и звезды, и человека из земли, и вдохнул ему душу свою бессмертную".

и) Примечательно, что древнегрузинским союзом v i t a ч c a (v i t a ч) („как") в сочетании с глаголом обычно передается не обстоятельство образа действия, как это ожидалось, а обстоятельство времени: d a e з e č i e n e b a j v i t a ч c a l x i l a, daniхача didad pчiad „когда увидел призрак этот, он очень обрадовался".

То же самое находим и в абхазском языке: ср. абхазское предложение, включающее в себя инфинитный глагол с обстоятельственной частицей образа действия -(a)з, : č, n a k ḥ' a d o a n ɜ d o a ч a d ɜ d a n ɜ d з, a a j w a ч, xɜdčɜk зɜrзɜ aaj-taзkɜr ḥoa dɜlč,ɜžoçnɜ žkɜ aзarač,ɜ dbatoejt „однажды, когда Жиагуа возвращался с путешествия, сойдя с коня, сел под дуб: немножко, мол, отдохну".

Квалификацию, даваемую нами древнегрузинскому союзу v i t a ч c a (v i t a ч), поддерживает и то, что в древнегрузинских же текстах союз ч a ž a m з, передающий, если так выразиться, обстоятельство времени в чистом виде, встречается несравненно

реже (da čaačas tovi da nerse ečistavi tepisatis xačačtajsa, šeiçdpača igi „когда Нерсе Эрставы пришел к царю хазаров, он (царь) добродушно принял его").

Как видим, простые предложения абхазского и древнегрузинского языков, наряду с наличествующими в них значительными различиями, обнаруживают ряд примечательных структурных (синтаксических) общностей, что, разумеется, обусловлено едиными чертами исторического развития грамматического механизма иберийско-кавказских языков. Памятники древнегрузинского языка (V-X в.в.), использованные в данной работе, отражают определенную (историческую) ступень развития грузинского языка. Поэтому естественно, что древнегрузинские данные обнаруживают больше точек соприкосновений с грамматическим строем абхазского языка – в отдельных случаях – чем, скажем, новогрузинского. Здесь уместно вспомнить, что абхазский язык до сих пор сохранил такие, в общелингвистическом отношении особо ценные, категории (например, обозначение класс-

категории человека и вещей в глаголе, морфологическое, а не синтаксическое, выражение эргативной конструкции предложения при отсутствии склонения имен и др.), которые картвельские языки либо давно утеряли, либо проявили себя в ином лингвистическом измерении.

x x x

Постепенное освобождение глагола от имени (чезр. от именных форм и элементов) в грузинском языке все больше и больше приводит к уменьшению удельного веса абхазско-картвельских синтаксических параллелей, что является естественным процессом развития. Формирование же отдельных грамматических категорий в абхазском, с одной стороны, и картвельских языках, с другой, хронологически не всегда относится к одной и той же эпохе. Так, например, давно прекращен процесс освобождения глагола от именных элементов в грузинском языке, в абхазском же он продолжается по сей день. С этой точки зрения привлекают к себе внимание т.н. описательные словосочетания древнегрузинского языка, характеризующиеся сравни-

тельно слабой предикативностью; соответствуют они, по своему грамматическому назначению, абхазским синтаксическим единицам, включающим в себя инфинитный глагол с местоименным аффиксом: древнегруз. me vač ṗiči cxoveli, čo me eli čeci t q a č d a m o v q e d „я есмь хлеб насущный, который спустился с неба", ср. абхаз. čəvax' ej k o n ə i n ej-w a č ḳ a m a č̣ ə č̣ d' ə x o ə č̣ ə ḳ θaaččejṭ „и Камачич, грустя шедшая, чуточко засмеялась".

Новогрузинский же язык не знает таких описательных образований".

Вырисовывается, отличная от абхазского и древнегрузинского языков, картина в новогрузинском языке в образовании вопросительных форм.

Новогрузинский не знает специальных аффиксов вопросительности. Вопрос в нем, как известно, передается интонацией и посредством вопросительного слова: čiqns xvalṭoṭan? „завтра принесешь книгу?" sad midixač? „куда идешь?"

Таким образом, сравнение соответствующих данных абхазского и новогрузин-

ского языков, в отличие от абхазского и древне-грузинского языков, выставляет на передний план, как это ожидалось, р а с х о ж д е н и е, а не о б щ е е, в чем, разумеется, значительную роль сыграло функционирование – в течение длительного периода времени – грузинского литературного языка. Пребывание этих языков в разных условиях развития (для одного оно протекало под сильным влиянием многовекового литературного языка, для другого – при его отсутствии) в основном определило облик грамматической структуры этих языков. И все же установление расхождений в родственных языках иной раз также ценно с точки зрения историко-сравнительного изучения фактов, как и выявление общих – исконных – черт.

x x x

Данные современных д и а л е к т о в грузинского языка позволяют размышлять об отдельных, обращающих на себя внимание, абхазско-картвельских синтаксических параллелях.

Этой цели успешно служат материалы горных диалектов грузинского языка – хевсурского, пшавского, тушинского, мохевского. Наречия же равнины Грузии (картлийское, кахетинское, имеретинское, гурийское) подчеркивают, в первую очередь, абхазско-картвелские языковые различия.

Из общих синтаксических единиц следует отметить:

а) В некоторых диалектах грузинского языка масдарная форма глагола, подобно абхазскому и древнегрузинскому языкам, служит передаче обстоятельства цели: ça v i d a e r t i m o n a d i r e n a d i r o b a d (пошел один охотник охотиться), a b a m e n a d i r o b (= n a d i r o b a d – м.ц.) ç a r a l e x b a o d a s a r a m o r e s a č k a r o d a k m u a b o (сейчас, говорит, пойду я охотиться и вечером быстро вернусь сюда); č v e n e b ç a v i d e s p i r o b a d a d a m a r i l o b a (d) (наши пошли есть и пить) (ср. абхаз. q a w s r ' b e j a b r i a b n a d a r a a b o n s o a r a c a r a „Каурбей приходил в этот лес охотиться", древнегруз. d a t v i t n a d i r o b a d ç a r v i d a „сам он пошел охотиться").

б) В некоторых диалектах грузинского языка (в хевсурском, пшавском) до сих пор сохранился аффикс вопросительности -а, соответствующий абхазскому ӡ (→ w) и мегрельскому -о, например: zvelev atvev ça decodinebis, dotuar, vevas tiatvova? „какие древние рассказы знаешь, Готуа: что скажешь мне?" martias misuçaulsa apaç uççis a qtalia „не режет разве шпага у Мартиа Мисураули?" ki daik saa çaçgali? „разрушился ли Чаргали?" aç todçonvaçaka lao? „разве не нравлюсь тебе, девушка?" (ср. абхаз. vaça ivashoo vahawow? „слышишь (ты, женщ.), что я говорю тебе?" мегр. paça kitiçuo? „принес ли он деньги?").

в) Картвельским языкам, в отличие от абхазского, в принципе чужда контактно-синтаксическая связь двух глаголов (единственный вид такой синтаксической единицы фигурирует в мегрельской речи[9]). Однако обращают на себя внимание факты, наличествующие в ингилойском диалекте грузинского языка. А именно,

---

[9] См. ниже.

здесь в результате контактно-синтаксического взаимоотношения двух глаголов передается одна из форм прошедшего времени – результативная первая, например: ɜ axlev d g a m e n q o p i l „оказывается, они строили дома"; ṭ i č i ɜ q o p i l „оказывается, он плакал"; a č i v i c q e v ɜ q o p i l „оказывается, он этого не забывал" (ср. абхаз. аḃ̈ₒа ах'ібаč dannej, такₒаčₒдк ḃгтасача dгɜ,ṭₒаč ібеjṭ „когда он (чел.) пришел туда, где заметил дым, то увидел, что там сидела одна старуха").

Описательное образование результативного I в ингилойской речи, по всей видимости, есть явление вторичного порядка и, хотя оно синтаксически как-то откликается на определенные абхазские единицы, ставить его генетически (чер. хронологически) в один ряд с абхазским, неправомерно, хотя факт этот не лишен определенного интереса с теоретической точки зрения – для прослеживания некоторых особенностей языковых инноваций.

Кругу различий следует отнести:

а) В диалектах грузинского языка не-

ограниченно часто употребляются некоторые частицы (-ҩ ‖ -ҭ) чужой (прямой) речи при умеренном использовании их абхазского семантического эквивалента -ҳоа (← аҳоаҭа) как в живой речи, так и литературном языке.

б) Финитный глагол в абхазском языке обычно замыкает предложение. К этой позиции, как известно, толкает его наличие в языке двух разновидностей глагола — инфинитной (неопределенной) и финитной (определенной). И в новогрузинском языке глагол, хотя ему не свойственны категории определенности и неопределенности, тяготеет к концу словосочетания. Однако в предложении диалектов грузинского языка глагол обычно предпочитает препозицию: устная речь, ввиду своей внутренней природы (эластичности), раздвигается, экспрессивнее письменной, что, надо полагать, способствует тому, чтобы в диалектах грузинского языка глагол — этот основной компонент изобразительной потенции языка — клонился к началу предложения, как-то торопясь — сразу же обратить внимание слушателя на выраженную в контексте главную мысль.

Что же касается древнегрузинского языка, препозиция глагола в его словосочетании, думается, обусловливается, наряду с другими причинами, и тем, что в этот период формирование литературного языка окончательно еще не было завершено. Более того, оно только-что начиналось и живая речь народа, по всей видимости, была тем основным источником, на который опирался – главным образом – процесс создания древнегрузинских письменных памятников.

Точки соприкосновения (сходные или идентичные) в предложениях абхазского языка и диалектах грузинского языка должны рассматриваться или в разрезе историческом (синтаксическое взаимоотношение глагола и масдара в абхазском и диалектах грузинского языка), или же в свете фактов вторичного порядка (контактно-синтаксическая связь двух глаголов в ингилойском наречии грузинского языка, как-то перекликающаяся с соответствующими данными абхазского языка).

x x x

Изучение материалов занского языка, особенно, его мегрельского наречия, показывает, что атрибутивное определяющее слово обычно представлено в нем препозитивно: а) мегр. р а ч і в і к о č і „бедный человек", т а l е д а ч і „текучая вода (=река)", и к и в а ž і з к и а „младший сын", ž д і ч і з а к т е „хорошее дело"; б) чан. т з к v а о х о ч і „красивый дом", т с и d е в а к о č і „обманщик (обманивающий человек)", а р п е о х о ч і „новый дом"...

Постпозиция же определения в занском языке встречается лишь в традиционно установившихся случаях: а) мегр. ž и ч в а ф о „завистливый (душа грешная)", ž и ч д э п з е „великодушный (душа добрая)", р а в и č а „река черная", d і а č к і т і „мать моя", т и а č к і т і „отец мой", б) чан. о х о ч і d і d і „дом большой", п а п а č к і т і „мать моя", в а в а č к і т і „отец мой", ž и т а č к і т і „брат мой"...

Что же касается постпозиции абхазского атрибутивного определения (а в а к о а ž о ч ə с-

ҳ а „старуха жалкая", асҳ е ј к о а с о а „ночь темная", а ж а ӡ о д о д ъ, „человек умный", аӡгав р ъ, ӡ а „девушка красивая"), то надо полагать, что хронологические рамки его формирования соотносятся к далекому прошлому развития языка. Не исключено, что эту же ступень формирования атрибутивной синтагмы прошли и картвельские языки в эпоху, предвосхитившую создание древнегрузинских памятников, дошедших до нас. В противном же случае осталась бы непонятной полярность — если бы исходить из принципа[10] — в распределении позиций атрибутивного определения между абхазским и картвельским языками.

Абхазскому словосочетанию, включающему в себя деепричастие, в мегрельской речи (так же как и в древнегрузинском языке) соответствует своего рода „описательная конструк-

---

[10] Говорим — „из принципа" — так как случаев постпозиций атрибутивного определяющего слова, как знаем, не [illegible] и в древнегрузинском [illegible].

ция": ate cirač dida do mita ckeba i p i t d o x u n a p i l k „нас посадили у отца и матери этой девушки"; te c i r a k x v a m i l a p i r k i ɔ ū vališ mamaba „мое-ниеносно похитили эту девушку" (ср. а) абхаз. azyab lašcoa ... ašoačax š n ɔ itačtkoa j a a r g e j t „братья девушки, застрелив дичь, привезли сюда", б) древнегруз. mvarlisa clisa šemdgomad kvelisa sakmisa gopad m o ɔ r u l v i g a v n a t e ɔ a v i ɔ a č e m i ɔ a „после многих лет пришел я к своему родственнику делать доброе дело").

Конструкция, включающая в себя глагол с аффиксом _ni, при помощи наречий e p e r i „подобно", t e š i „так" и др., приобретает в мегрельской речи инфинитнообразный оттенок: zyab i š i dida do mita č a i ɔ š u n d e ɔ ɔ n i t e š l minil čabaža (ср. абхаз. azyab lani labi a č a j a n ɔ r ž o a r, jaca awada dzū.nalt) „он вошел в зал в то время, когда мать и отец девушки пи-

50. Ѳ.ցոյտրոն

ли чай".

Значение аффикса -ṇi передается также мегрельской частицей -ṇ, присоединяющейся как к глаголам, так и именам: и ǯ і п и о, ачǯо тоcḍэпарiвi чепi козiч (ср. и ǯ і п э п і, ачǯо тоcḍэпарiвi чепi козiч) „когда взглянул, увидел, что все были грустны"; датпапcḍ ǯ к а ч t и п і о, тиǯi сiчаǯкиавiрi ачǯо ричеvi козiч (ср. датпапcḍ ǯ к а ч t и п і п і, тиǯi сiчаǯкиавiрi ачǯо ричеvi козiч) „сняв одеяло, увидела она всех своих дочерей мертвыми".

Имеются в мегрельской речи одного вида исторически установившиеся „описательные формы", обращающие на себя внимание тем, что они не подлежат какому то ни было видоизменению: ǯкэчiпi тари // ǯкэчiпк та'и „я проголодал", 'итепi тари // 'итепк та'и „мне пить хочется (я жажду)", čхичi тари // čхичк та'и „мне холодно", ǯiпčхе тари // ǯiпčхек та'и „мне жарко" (ср. абхаз. атва ǯакwеjṭ „я голоден (я проголодал)", ахʼта ǯакwеjṭ „мне холодно", аǯ,отча ǯакэjṭ „мне жарко стало" и т. д.).

Мегрельское словосочетание, включающее в себя глагол с элементом -ні и союз обстоятельства образа действия ти ҷо // ти ҷо t („как") находит свое синтаксическое семантическое соответствие с абхазским инфинитивным образованием с обстоятельственной частицей -(а)ҳ: козіг аліҳ-кечоик, ти ҷо хvаlе тиҳі ҳеlеvа vавагэпі (ср. абхаз. і веіҵ аліҳ'аг-імчтасача іҳіеіг ахwот) „увидев Алишкар-ке достаточно одного его усилия"; аlе lегзі duaboli ти ҷо t ҳеmаlеvеdэ-пі (ср. абхаз. і ҳ эlҳ, ог аvа ҳаlдеіҵ агі аҳ.еіпгаа lа) „закончил я, как мог, это стихотворение"; коҷі ти ҷо кетеигзипі, dізахаз оҟо ҟагз „как придет туда человек, должен кликнуть у дверей" (ср. абхаз: а чихан арзгаҷ,ə dҳ,эдаг, зелта lэрзэ аajкоdlэгхеіҵ „спасла Селма Аружана, находившуюся при смерти");

takı tıc̣o kozenı teʒı, taʒı ı a parak kɜtaʒt „в то время, как сидит он здесь, пришел другой поп" (ср. абхаз. xɜx' ı ʒ, ɜ ʒ b. a ʒ e j p ʒ, aljaʒ ıə̈.nɜ ak.aʒa nɜʒcə ıdɜʒan „как я сказал прежде, стоял дом Алиаса за речкой").

Вырисовывается следующая схема по вышесказанному:

абхаз.	xɜx'	ıʒ,ɜʒ b.az ejpʒ,	aljas ıə̈.nɜ akaʒa nɜʒcə ıdɜʒan
древ.-груз.	da	rıtarca qanteva	kgres rıetme kuzı-aba ʒekmuleba j
жер.	takı	tıc̣o kozenı teʒı	taʒıa parak kɜtaʒt

В мегрельском предложении иной раз два глагола с аффиксом -n̲i, представленные контактно, образуют особую синтаксическую единицу, чуждую остальным картвельским языкам, однако естественную для абхазского языка (в инфинитной конструкции): tena te zaktes a ḳ e t e n d ə n i q e q ə n i, b o š i s - z a a t ḳ axiol (ср. абхаз. a č̣ḳ ə n - j a ч a a ч i a w ə s š, ə q a j ç o ч a n ə j d ə ч, d a a ч a d ə ə ч ф' e j ṭ) „очень обрадовался парень, когда узнал, что тот делает сие дело".

Абхазским образованиям с обстоятельственной частицей -(a)x' в мегрельской речи соответствуют словосочетания, включающие в себя наречия s o d e // s o d e t („где"), s o l e („куда"), s o u ч e („откуда"), инфинитообразность которых как-то не подлежит сомнению. Создается впечатление, будто эти мегрельские конструкции лишены „содержания" гипотаксиса: d i ч t u d o k i m o ч t u s o d e d i n o ч t u n i t e k (ср. абхаз. d x ə n h o n ə d a a j ṭ j a ч a d a x' - t a l a ч) „вернувшись пришел он туда,

куда спустился тот"; ate daviti do aleksandrek midartes ate ǯgiri šarepiša, s o l e ǯ g i r i m i k o ḳ a r u n i t e u r e (ср. абхаз. i c e j ṭ dauti aleksandrej ažₒabž bzia j a x' a n ɜ w a m ö₀ a k₀ a r ɜ l a) „пошли Дауд и Александре по пути, который пророчит что-то доброе".

В этих мегрельских словосочетаниях не так уж редко опускаются наречия s o d e и s o d e t, s o l e, однако при этом не ущемляется синтаксический облик соответствующих компонентов, что, надо полагать, указывает на то, что употребление в них наречий — явление вторичного порядка: приобретено в результате влияния абхазского языка: k i m e r t t e k i, z r a b i m i ḳ o ḳ ɜ r ɜ n i t e k i (ср. абхаз. dnejṭ ивча — a z r a b d a x' ḳ, a b₀ o w) „пришел он туда, где привязана девушка".

В самурзаканской мегрельской речи обращает на себя внимание калькирова-

ние некоторых абхазских вопросительных форм, что̀ еще раз подтверждает положение о том, что абхазско-мегрельский языковой контакт на протяжении длительного периода времени находит свое выражение не только в морфологии, но и в синтаксисе: kosta tes v a t k u a n ʒ i a d o ч e k o? (ср. абхаз. k'aʒta aчi i ḥ o a ʒ o m ḥ o a u d o w m a?) „думаешь, что этого не скажет Куаста?" t e n a t a ʒ i i ' i n i a d o ч e k o? (ср. абхаз. aчi aʒ ḍ a l o j ṭ ḥ o a u ḍ o w m a?) „думаешь, что это так будет?" t e чma ɣ v i n ʒ a ч ʒ a ʒ u n ʒ i a d o ч e k o? (ср. абхаз. a в ч i a ö ʒ ч e ḍ' ʒ ḍ' a j a ч a i ž o w e j ṭ ḥ o a u ḍ o w m a?) „думаешь, что он выпьет все это вино?"

Вызывает интерес словосочетание с наречиями u k u l i, u k u l e ‖ k u l e („после того, как"), засвидетельствованное в мегрело-чанском языке, что̀ идентично той инфинитной конструкции абхазского языка, в которой участвуют наречия: a ʒ t a x' („потом"), n a x ʒ ʒ („после того,

как") и др.: а) мегр. čkim didas, sadili me i γun uḳuli, vamiчвитиniа uçū зравік „после того, как она принесла тебе обед, моя мать сюда не приходила"; б) чан. padiʒaiš biçis aʒičiš ḳule, oḳopaγiчи „после того, как ее заметил царевич, упал он в обморок" (ср. абхаз. аваачо dantçaštax' ıqajçaš,ач ıxoɜcɜjṭ „после того, как он (чел.) вышел из старой крепости, начал думать о грядущем"; aʒɜs... avoaча janaladanaxɜs, amsoxoɜçxoɜçla štax'la asaча jaçɜn „после того, как козленок стал разговаривать, медведь начал постепенно отступать"; авач šɜkoɜḳçɜwejṭ aljas jaчоча, içɜtaчача, itçḳoadaча, jazoча dачxoɜcwejštej „вот проходит год с тех пор, как Алиас жалуется на свою старость, здоровье, недомогание, одиночество").

Грузинскому языку (древнегрузинскому, новогрузинскому, диалектам грузинского языка) чуждо такое употребление наречий.

Совершенно неестественна конструкция: çelicadi qadis aliasi tavis sibeče-če rikčovs ǯemdeq („проходит год, как Алиас думает о своей старости").

x x x

Сванский язык по расположению определяющего и определяемого слов придерживается исторически утвердившегося положения картвельских языков: препозиция атрибутивного определения и здесь является нормой: teǯxe piǯän „черная примета", taǯine tixvve „старший брат", xoča dī-ta „хорошая девушка", teči tāče „старый человек", çəčni däv „красный великан".

Для сванского языка неестественен порядок „bäč tvetne" (камень белый), однако встречается он в тех случаях, когда атрибутивная синтагма разъединена глаголом, как, например: tiča ǯqvebin bäč xviäx tvetne „перед ним камень упал белый"; eǯ dčövka abas qečal äxtenän eǯxvi „в то время у него

51. 8.ცოკოლია

сын родился один"; medukänd v a ч č x i l xäšqvtin n a x a ч ž v „духанчик денег потребовал израсходованных (= денег потребовал за расходы)".

Наряду с послеложной разновидностью (lätxviaчte „на охоту) встречается и своего рода масдарное образование, идентичное соответствующим древнегрузинским и абхазским компонентам: ašxv ladep (laxvba) l i č ī ī ä l d laxädx „однажды братья жениться захотели"; ečī l i q d ä n i d ди xäч „хочет засватать её"; чanul ädilgeчi väчq lэtäч eчeч; otkvīha tapus, eчe xīчül täчe lэtäч: ečxav esep pэчi laṣvnüчd, läxīчul d „Занул Адилгери был хороший дворянин. Тар услыхал, что он (Занул) — человек веселый: туда, мол, иду играть на чанури (и) радоваться"; hadüчd sopel laxšīda l a h v n ä ч d „все село собралось слушать его".

Обращает на себя внимание очень распространенная в сванском языке причастнообразная описательная синтаксическая единица, перекликающаяся с соответствую-

щими данными абхазского и древнегрузинского языков и мегрельской речи. Создается впечатление, что в этом синтаксическом измерении сванский, также как абхазский и древнегрузинский языки и мегрельская речь, избегает „глагольность" конструкции, демонстрируя тем самым слабую предикативность словосочетания: aba šīmakd ädväšgdēd, mačelax tōmgveš otčäd sgvebd, ka lacṛvēne xād mäg lāčṭqanči „девушка приняла это за неуважение к себе, но когда у нее ничего не получилось, показалась ниже пояса"; atxe žuṛvaka xāčax lēgi xelcṛipi lalšgäčte „сейчас они должны пойти к морю опоясаться на государя"; atxe al ṣqinṭ läšdvältska meqdelizṛäš ču lomqvinli „сейчас этот парень вернулся из игр, а муж (той женщины) лежит" (ср. а) древнегруз. da gulsavsebit mecniečikmnes „стали они хорошо знающими (хорошими учеными)"; mčavlisa ṣlisa šemdgomad kvelisa sakmisa gopad mosčul

v i q a v natesavisa čemisa „после многих лет пришел я к своему родственнику свершить доброе дело"; б) мегр. tuz aketenc ançi čkimi čina, čkimi čaši dinapilimapun do tis 'unszn vatičkzn „зачем мне жить далее: потеряя я своего араша и не знаю, у кого он находится"; te sičak xvamilarički'ū vabiši tatabas „молниеносно похитили эту девушку"; в) абхаз. azrav l dzičaa dzcan „девушка спала подняв(шись) груди"; ah as janjaha, ačzxča dzkpahandzdzjzjt „когда государь услышал это, повесив убия конного пастуха".

Слабая предикативность намечается также в т. н. рефлективных синтагмах, идентичных соответствующим образованиям абхазского языка и мегрельской речи: ä t u x ā d abeksis „Алексею стало жарко"; isglēti 'opaka tzcx' ax ā d i likvec ädbine „в полночь ему стало холодно и начал стонать" (ср.

а) абхаз. атва ʒакwеjṭ „мне голодно (я прого-лодал)", ах'ṭа ʒакwеjṭ „мне холодно", аĭ,очча ʒакэjṭ „мне жарко стало", азва ʒакэjṭ „мне пить хочется (= мною овладела жажда)"; б) мегр. ṭlši ʼidiчša дичі ари „он хочет купить то", šкэчіпі ари „он голоден (он проголодал)", čхичі тари „мне холодно", ʒіпčхе дари „тебе жарко", ʒіпčхек та'и „мне стало жарко").

Квалифицируя вышеприведенные факты, следует отметить, что сванский язык занимает как-то п р о м е ж у т о ч н о е — по удельному весу синтаксических особенностей — положение между древнегрузинским и занским языками, что, надо полагать, есть результат своеобразных — историко-географических — условий развития этого языка.

x x x

В строй простого предложения вносят своеобразный оттенок обособленные слова и словосочетания.

В абхазском, также как во многих

иберийско-кавказских языках, имеются два вида обособления. Однако здесь не действует принцип, по которому в ряде языков (в картвельских, в русском) обособленные слова и словосочетания связываются синтаксически - управлением и согласованием - с соответствующими членами предложения, например: а) груз. т д ч а в ч і, ǯoçidan т о т а в а л і, иесчад ǯeçeçda eçt did muxastan (путник, идущий с далека, вдруг остановился у одного большого дуба). В этом предложении подлежащее т д ч а в ч і (путник), стоящее в именительном падеже, согласуется с обособленным определением т о т а в а л і (идущий). То же самое находим и в русском языке: п у т н и к а, и д у щ е г о с далека, я радостно встретил.

В абхазском языке, в силу отсутствия категории склонения имен, вырисовывается индефинитное отношение между обособленными, с одной стороны, и другими членами (чезр. частями) предложения, с другой. Однако и тут делается возможным выделить - условно - группы обособления, так как в одном случае

имеем дело с обособленными второстепенными членами, а в другом — словами и словосочетаниями, не являющимися такими членами. Согласование же в классе и числе, прослеживаемое иной раз в абхазском предложении, не дает, в силу своей ограниченности (недостаточности синтаксического коэффициента интенсивности), возможности — исходить при квалификации обособления из этого языкового явления.

Вводные слова и словосочетания (приложение, обращение, т.н. вставные предложения, собственно вводные слова и словосочетания) представляют собой особую разновидность обособления. Они придают словосочетанию (за исключением вставных предложений) некоторую стилистическую окраску, однако не являются членами предложения и их легко можно удалить из конструкции, при этом тип предложения не меняется: простое распространенное предложение остается простым

распространенным, нераспространенное - нераспространенным.

Максимальный коэфициент обособления свойствен т.н. вставным предложениям. Они не в силах изменить стилистический облик словосочетания, хотя снабжают смысловую его сторону каким-либо добавочным сообщением. Их место в конструкции - только в середине: abjas тэсхоуа адоадча dапавада-ззрзаапуа, ззрзз ʒ,ton, ззрва дзʒоучва воадчзвоеjt „когда Алиасу стало плохо, попросил он их: пока я жив, покажите, мои, мою дочь".

Основательное изучение соответствующих материалов дает возможность думать, что многолюдность разновидностей обособления находится в непосредственной связи - в общелингвистическом спектре - с развитием литературного языка. Устанавливается, что по удельному весу обособления самыми бедными выглядят диалектные материалы, самым богатым - литературный язык (художественный, публицистический, научный). Иначе говоря,

чем сложнее мышление, тем больше вынужден язык обратиться к тому или иному виду обособления, обеспечивая тем самым многогранность стилистико-эмоциональной стороны выражения. Это доказывается и фактами древнегрузинского языка, в памятниках которого реже встречаются примеры обособлений, нежели в текстах новогрузинского литературного языка.

Обособленные слова и словосочетания (за исключением вставных предложений) уточняют и конкретизируют какой-либо член или часть предложения, дают добавочные сообщения о них. С этой целью язык нередко прибегает к синтаксическому приему – к инверсивному порядку слов, например, к использованию в абхазском языке инфинитной конструкции в роли определения, хотя обособление – во всех случаях – обладает не синтаксической, а стилистической значимостью.

Необходимость определенной эмоциональной окраски предложения продиктована потребностями стилистики (преимущественно, поэтической). Тут встает вопрос связи стилистики

с синтаксисом.

По тому, каков коэффициент эмоциональной интенсивности, обособленные слова и словосочетания располагаются в предложении по разному: в препозицию обычно ставится обособленная единица с наибольшим стилистическим (эмоциональным) ударением, остальные распределяют себе интер- и постпозицию. Иначе говоря, стилистический фактор выступает одним из условий, определяющим место слов и словосочетаний в конструкции.

Развитие абхазского и картвельских языков на определенных этапах, по всей видимости, шло по разному. Грузинский язык, имеющий древнейшую письменность, на современном этапе своего развития предстал перед нами, по сравнению с абхазским, с гораздо бо́льшими возможностями - разнообразить стилистико-эмоциональные оттенки предложения, что́, между прочим, проявилось в обильном использовании обособлен -

ных слов и словосочетаний. По удельному весу обособления абхазский ничуть не отстает от современного грузинского литературного языка, только тут (в абхазском) оно - последствие особенностей грамматического строя, в грузинском же - требований длительного исторического пути развития, в первую очередь, литературного языка.

x x x

Рассматривая вопросы стилистики в свете особенностей простого предложения в абхазском и картвельских языках, следует отметить, что несклоняемость имен в абхазском, с одной стороны, и хорошо развитая категория склонения в картвельских языках, с другой, заставляют рассмотреть вопросы стилистики в этих языках в разной плоскости.

Выясняется, что картвельские языки характеризуются бо́льшими лингвистическими возможностями для обеспечения экспрессивности выражения, чем абхазский язык. Хотя следует оговориться, что „лингвисти-

ческий недостаток* абхазского языка компенсируется – в случае надобности – использованием соответствующих данных из арсенала поэтической стилистики. Этим объясняется то, что для абхазского художественного творчества в принципе также характерна красочность выражения, как для грузинского. В этой связи интересно то, что язык абхазской поэзии для выражения экспрессии прибегает к определенному способу и в тех случаях, когда налицо, на первый взгляд, серьезные преграды. Такую цель преследует, например, перестановка всей атрибутивной синтагмы в препозицию конструкции: a w a ɷ ə b ɣ i a daajt̡ ʃəspa atawad naḥaɣbej iqnə (ср. naḥaɣbej iqnə awaɷəɣ bɣia ʃəsɣa daajt̡) „человек хороший пришел в гости к князю Нахарбею"; a ɣ p ə ʃ e j l q' a wa a rtandil aɣabcəa ɣəɣ ɣeq' xəʃ dɣman (ср. aɣabcəa ɣəɣ ɣeq' aɣpəʃ ejlq'a artandil xəʃ dɣman) „ополчение арабов имело своим вожаком шустрого парня Автандила"; a r t a n d i l ɣ e ɷ. pia dnejwejt̡,

wəj dəqazat dərxaʒawa (ср. pio dne)-
wejt avlandil peö. wəj dəqazat
dərxaʒawa). идет проворно сильный
Авландил, ничуть не стыдясь".

Удельный вес особенностей лингвистической стилистики определяется, в первую очередь, коэффициентом возможностей перемутации членов и частей словосочетания. В этом аспекте в большинстве звеньев синтаксиса простого предложения абхазского и картвельских языков о б щ е преваллирует над р а с х о ж д е н и е м, что является результатом единого исторического пути развития этих языков.

ბიბლიოგრაფია

ახ. ——————— ახალი აღთქმა, თბილისი, 1963.

ვაჩნ. ——————— ვ. ბ ა ჩ ნ ო ვ ი, თხზულებანი, ტ.III, თბილისი, 1961

გ.I. ——————— ლ. გ უ ლ ი ა, იკვლთაქმა, აქტი ატომ, აყია, 1950

გ.II. ——————— ლ. გ უ ლ ი ა, იკვლთაქმა, აკბაფლი ატომ, აყია, 1952

გ.IV. ——————— ლ. გ უ ლ ი ა, იკვლთაქმა, აფშბაფლი ატომ, აყია, 1954

ლ. ——————— ქართული ლიტერატურა, I. ლიტერატურა კანონიერება. ტექსტები. ლექსიკონი, თბილისი, 1961

ვეფხ. ——————— შ. რ უ ს თ ა ვ ე ლ ი, ვეფხის ტყაოსანი, თბილისი, 1966

ლ. ——————— ანტონ ლაზეთა, აყია, 1940

ლომ. ——————— ვ. ლ ო მ ი ა, ადგილი აჯალი ადაზიანა, აყია, 1954

მარტ. ——————— ა. ჯ ი ბ ი ნ ი ა, მარტვილი წინადადების შედგენილობა ძველ ქართულში, თბილისი, 1963

ვასად. ——————— ქართული ხალხური პოეზიის ანთოლოგია, თბილისი, 1971

ნინ. ——————— კ. ნ ი ნ ო შ ვ ი ლ ი. ანაოესტეფანე ა ფიალეფეანი, ალა, 1941

ვრაგ. ——————— ხალხური ვრაგული ტექსტები. ა. შანიძისა ⁄ კ. თიფენიას რედაქციით, თბილისი, 1939

ფ. ——————— ანსბი ფილან ნამ-ეფია, ალა, 1959

ბალგ. ——————— ლ. ბ ე ლ ი ა, ანსბი ანიალეფანი ალეფანი ალან-ალალეფანი ... ბ ე ა ლ ბ ა, ალა, 1939

ბალთ. ——————— ვ. ბ ა ლ თ ა ვ ი ლ ი. ანდან-ალა ზეიეს, ალა, 1953

ნალ. ——————— ბ. ბ ე ლ ი ა, ხალ-ალან ანფეზნა, ალა, 1949

ნამალ. ——————— ხამალნალანული მეტ-ნული ტექსტები, ნაწერილი ბ. ალიფანის მიერ (ალიფნი ნეველის ნომერზე მიუთითებს)

ფსალ. ——————— ფსალმუნი მაკარეს ანზალეფთა ქართული ენენია, თბილისი, 1988

ქართ. ვრაგ. ——————— ქართული ვრაგა, თბილისი, 1981

ქრესტ. ——— ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათია (შედგენილი სიდ. ყუბანეიშვილის მიერ), I, თბილისი, 1946

რევშ. ——— ნ. ლევშინი, ინკერული ენა. ტექსტები. თხუ შრომები, XXXV-XXXVI, თბილისი, 1947

ყიფშ. ——— И. Кипшидзе, Грамматика мингрельского (иверского) языка, С.-Петербург, 1914

შენგ. ——— ფ. შენგელაია, თხზულებანი, ტ. I, თბილისი, 1960

ჭავჭ. ——— ი. ჭავჭავაძე, თხზულებანი, თბილისი, 1957

ჭან. ——— ალნ. ჩიქობავა, ჭანურის გრამატიკული ანალიზი, თბილისი, 1936

ჭან. ტექსტ. ——— ჭანური ტექსტები. წიგნი: ალნ. ჩიქობავა, „ჭანურის გრამატიკული ანალიზ"

ჭინჭ. ——— ალ. ჭინჭარაული, ხეკეხურის თაეისებური კანი, თბილისი, 1960

ხ' ——— ი. ბაბალიხ'ერ, ხ'ეშურ ლეზეკ, ბაკო, 1949

ხუბ. _____ ბ. ხ უ ბ უ ა, ძეგლები ტექსტები, თბილისი, 1936

ჯიკია. _____ ბ. ჯ ი კ ი ა ხ ი ნ ჯ ი ლ ი, ძველი ანბანები, ტ. IV, თბილისი, 1961

ჯანაშ. _____ ბ. ჯ ა ნ ა შ ი ა, ეფა-ზარ-ჯარბაელი ლექსიკონი, თბილისი, 1954

სარჩევი

შესავალი 3

თავი პირველი. მარტივი წინადადების ტიპები ადგილურ ენაში 15

თავი მეორე. წყობა გამოყოფის ძირითადი ტიპების დადგენის საკითხისათვის ადგილური ენის მარტივ წინადადებაში 34

თავი მესამე. მარტივი წინადადების გაერთიანება ადგილურ ენაში 64

თავი მეოთხე. სიტყვათა რიგის შესწავლობა მარტივი წინადადების ფორმირებაში ადგილური ქართველურ ენებში 85

თავი მეხუთე. მარტივი წინადადების ოპოზიციური ადგილური ქართულში 108

თავი მეექვსე. მარტივი წინადადების ოპოზიციური ადგილური ქართულში 134

თავი მეშვიდე. მარტივი წინადადების ოპოზიციური ადგილური ქართული ენის დიალექტებში 158

თავი მეხუთე. ძარღვი წიხადადების თავისებურებანი ადგილებრივ ზანურში 173

თავი მეცხრე. ძარღვი წიხადადების თავისებურებანი ადგილობრივ სვანურში 227

თავი მეათე. გასაკვირვებლის თავისებურებანი ადგილობრივ-ქართველური ენების ძარღვ წიხადადებში 263

თავი მეთერთმეტე. ხტილიხტიების ხაოთხებში ადგილობრივ ქართველური ენების ძარღვი წიხადადების თავისებურებათა ჭრილში 325

დასკვნითი დებულებები 357

(ბიბლიოგრ.) 362

ძირითადი შეკვეცებანი 414

Мириан Михайлович ЦИКОЛИА

ПРОСТОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ В АБХАЗСКОМ И КАРТВЕЛЬСКИХ ЯЗЫКАХ

(на грузинском языке)

Тбилиси
"Мецниереба"
1990

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
საredaქციო-საგამომცემლო საბჭოს გადაწყვეტილებით

სბ 4264

გამომცემლობის რედაქტორი გ. გ ო გ ი ტ ი ძ ე
ხელმძღვანელი ნ. გ ა ბ უ ნ ი ა
ტექნიკური რედაქტორი ი. ს ი ხ ა რ უ ლ ი ძ ე
ტექრედაქტორი ი. ჯ ა ფ ა რ ი ძ ე
გამომშვები ლ. მ ა ი ს ო ო რ ა ძ ე

გადაეცა წარმოებას 6.2.1990, ხელმოწერილია დასაბეჭდად 6. 2. 1990, ქაღალდის ზომა 60X84 1/16, ქაღალდი ოფსეტური, ბეჭდვა ოფსეტური, გარნიტურა ვენური, პირობითი საბეჭდი თაბახი 24.64, პირ.-აღ.-გატ. 24,64, სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 13,94.

ტირაჟი 500 , შეკვეთა №481

ფასი 2 მან. 80 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება", თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Издательство "Мецниереба", Тбилиси, 380060, ул.Кутузова, 19

საქართველოს სსრ მეცნ.აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Типография АН Груз. ССР, Тбилиси, 380060, ул.Кутузова, 19